ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ

ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ ਦੂਜਾ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਅਪਨੇ ਲੋਭ ਕਉ ਕੀਨੋ ਮੀਤੁ ॥
ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਮੁਕਤਿ ਪਦੁ ਦੀਤੁ ॥

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦੀਆਂ

ਜੇਲ੍ਹ-ਚਿੱਠੀਆਂ

ਸਿਖੀ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਾਮ ਦੀ ਖੋਜ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਨਾਭਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਲਾਹੌਰ, ਮੁਲਤਾਨ, ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ, ਨਾਗ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਸਬੰਧੀ ਆਪ ਬੀਤੀ ਵਾਰਤਾ ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:
ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪਹਿਲਾ ਹਿਸਾ ਦੂਜੀ ਵਾਰ
ਦੂਜਾ ਹਿਸਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ | ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੯

ਮੁੱਲ
ਦਸ ਆਨੇ

ਧੰਨਵਾਦ

ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ' ਸਾ: ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਪਰ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੂਸਰੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ੧੯੩੬ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਉਦਮ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਛਪਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਮੁਕੰਮਲ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭੀ ਚੌਧਰੀ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਹਾਲ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸਰਦਾਰ ਅਰਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਰੇਵਾਲ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਹਾਲ ਆਰਿਫ ਵਾਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਮਾਇਕ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਾਸ ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਅਤੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਉਦਮ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮਸਾਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਪਰ ਖਾਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਅਰਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਬਿਕਰੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪਣ ਲਈ ਫੰਡ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਏਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਣਗੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੱਬ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਖੇ।

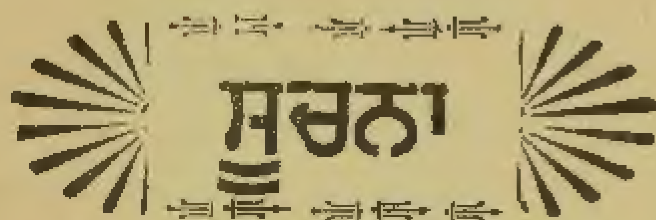
ਦਾਸ—ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਗਜਾਨੀ

ਤਤਕਰਾ

ਨਾਭਾ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫

ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਆਪੇ ਰਖੈ ਆਪੇ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥ ਜਹ ਜਹ ਕਾਜ ਕਿਰਤਿ ਸੇਵਕ ਕੀ ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਿਕਟੀ ਹੋਇ ਦਿਖਾਵੈ ॥ ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ ਠਾਕੁਰ ਪਹਿ ਸੇਵਕੁ ਤਤਕਾਲ ਹੋਇ ਆਵੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਿਸੁ ਸੇਵਕ ਕੈ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜੋ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥ ਤਿਸਕੀ ਸੋਇ ਸੁਣੀ ਮਨੁ ਹਰਿਆ ਤਿਸੁ ਨਾਨਕ ਪਰਸਣਿ ਆਵੈ ॥ ੨ ॥ ੭ ॥

ਸੂਚਨਾ

ਜੂਨ ੧੯੩੬ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਜਣ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜੋ ਉਥਾਨਕਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਏਹ ਗਲ ਖੋਲਕੇ ਦਸੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਏਹ ਚਿਠੀਆਂ ਲਿਖਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ-ਮੰਦ੍ਰੀ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਹਾਤਾ ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਥਾਨਕਾ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਵੇਂ ਲਗਾ, ਏਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜ ਹੀ ਚਿਠੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਚਿਠੀਆਂ ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਬਿਧ ਬਣੇਗੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ਼ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ੨ ਐਸਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿਠੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਇਸਦੀਆਂ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ੧੯੩੬ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਭੀ ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ

ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ, ੧੯੦੨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੯੧੩ ਤਕ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ, ਨਾਭਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ, ਮੁਲਤਾਨ, ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਤੇ ਨਾਗ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਰਜ ਹਨ। ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਦੇ ਤੇ ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ, ਨਾਗ ਪੁਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਅਰਥਾਤ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਦੂਜੀ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗਲ ਕੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਪੇਖੇ ਪਰਖੇ ਤਜਰਬੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੀਆਂ ਗੁਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ, ਬਿਪਤ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਵਰਨਣ ਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਚਾਰ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਲ ਏਹ ਪੁਸਤਕ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਹੈ। ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੀਕਾਰਡ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਵਿਚਾਰ ਪੂਰਬਿਕ ਫੁਟ ਨੋਟ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਸਾਲਾ ਅੱਜ ਕਿਤਾਬੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਕੇ ਪੱਕੇ ਰੀਕਾਰਡ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਭੀ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਬਿਖੜੀ ਸੰਭਾਲ ਤੋਂ

ਸੁਰਖਰੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਭੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਯਤਨ ਤੇ ਸੋਚ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਛਪਣ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ ਤਾਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਭੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੇ ਤੇ ਏਹ ਕਾਰਜ ਭੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏ । ਉਮੈਦ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਉੱਦਮ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਏਹ ਪੁਸਤਕ ਛਪੀ ਹੈ, ਸੰਗਤਾਂ ਭੀ ਏਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਗੀਆਂ ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਜ ਹੈ, ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਔਜ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸੋ ਕੋਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ, ਪਬਲਿਕ ਲਾਇ-ਬ੍ਰੇਰੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਾਹਿੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਏਸ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਏਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਉਥਾਨਕਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਸਰ ਜੋਗਿੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬਿਕ ਵਜ਼ੀਰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਰਾਵਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਏਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ੧੯੨੬ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿਸੇ ਸਬੰਧੀ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ । ਸੋ ਪਾਠਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹਿਸੇ ਸਬੰਧੀ ਹੀ ਸਮਝਣ । ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਹਿਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ੨੮ ਚਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਅੰਤਕਾ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਹੋਰ ਹੈ ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੇਠ ਦਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਕੁਲ ਜੋੜ ੨੫ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਹਿਤੋਂ ਚਿਤੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ, ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਛਪਾਉਣ ਹਿਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੯ ਈ:
ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ
੧੯ ਚੇਤ ੧੯੯੬ ਬਿ:

ਦਾਸ—ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਗਜਾਨੀ
ਸੰਪਾਦਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਹਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

Kirpal Singh Puri
9-9-43

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ
੧੯ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨

ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਹਿਤੂ ਵੀਰ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ!

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ। ਆਪ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਜੋ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਸੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਉਤਰਦੀ ਦਿਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਉਪ੍ਰਾਲਾ ਦਾਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਆਪਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਨ ਦੇਣਾ ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਤੋੜਨਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਲਜਾ ਆਈ। ਵੀਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਇਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ "ਚਰਿਤ੍ਰ" ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਅਧਮ ਤੇ ਅਲਪਗ ਜੀਵ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਅਜੇਹਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਪ੍ਰਥਾਇ ਭੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪਦ ਫਟ ਸਕੇ। ਸੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪੂਰਬਕ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪਦ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਪਦ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਵੋ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਵਰਜਣਾ ਅਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ

ਅਪਨੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨਮੰਨੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਇਸੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਚੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਲਿਖੀਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਨਿੱਗਰ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਚ ਕਲਾ ਦੀ ਕਰਨੀ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ ਗਏ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਦ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ "ਸਭਿ ਅਵਗੁਣ ਮੈ ਗੁਣੁ ਨਹੀ ਕੋਈ', ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਪੁਰ ਹੀ ਘਟਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਕਰਨੀ ਮੇਰੀ ਕੁੱਤੇ ਜੇਹੀ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਤੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਈ ਗੁਣ ਹਨ ਭੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਣ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਤਾਂ ਸਮੂਹ ਜਥੇ ਸੰਬੰਧੀ ਇਤਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੇਖਣੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਜੇ ਦਾਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭੀ ਕਿਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਸੰਗ ਸੰਕੋਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨ ਹੁੰਦੀ। "ਧੂੜੀ ਵਿਚਿ ਲੁਡੰਦੜੀ ਸੋਹਾ ਨਾਨਕ ਤੈ ਸਹ ਨਾਲੇ" ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਆਪ ਦਾ ਜੋ ਅਕਹਿ ਤੇ ਅਗੰਮੀ ਪਿਆਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਹੀ ਅੰਕੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਬਲੇ ਲੈਣੇ ਦੇਣੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਅਛਾ ਜਿਵੇਂ ਰਜ਼ਾ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਿਵੇਂ ਹੋਈ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਵਾਹਵਾ।

*ਸੁਪ੍ਨੰਤ੍ਰ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਮੇਲੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਂਗ

*Vision, ਅਨਭਵੀ ਚਮਤਕਾਰ, ਸਮਾਧੀ,

ਹੋਏ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਕਦੇ ਨ ਦਸਿਆ ਕਿ ਏਹ ਕੁਛ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । *ਕੁਝ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹਤ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਾਲਾ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਕਦੇ ਨਾ ਦਿਸੇ ।

ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਤਿਲ ਥੋੜੜੇ ਹੀ ਹੋਣ, ਪਰ ਇਤਨੀ ਇੱਛਾ ਅਤਿ ਤੀਬਰ ਹੈਸੀ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੁਰਦੇਵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਸਰਨ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅਥਵਾ ਧਰਮ ਯੁਧ ਵਿਚ ਲੇਖੇ ਲਗਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਛੁਟੇ ਪਰ ਜਿਸ ਜੋਗ ਹਾਂ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਹੋਵੇ। "ਜਿਵ ਜਿਵ ਹੁਕਮੁ ਤਿਵੈ ਤਿਵ ਕਾਰ ।"

ਅਜ ਕਲ ਏਥੇ ਹਾੜ ਜੇਠ ਵਰਗੀ ਗਰਮੀ ਹੈ, ਹਾੜ ਜੇਠ ਨੂੰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕੇਹੀ ਜੇਹੀ ਹੋਊ । ਸਰਬ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਿਮਰ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਵਾਚਣੀ ਜੀ । ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

---

*ਏਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਲ ਹੈ ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਬੰਧੀ ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ ਉਰਦੂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ੧੯੧੯, ੧੯੨੦ ਤੇ ੧੯੨੧ ਵਿਚ ਛਪਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਨਭਵ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ।

ਉਥਾਨਕਾ

'ਇਤਿਹਾਸ' = ਇਤਿ + ਹਾਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ 'ਐਉਂ ਹੋਇਆ' ਯਾ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼, ਦੇਸ਼, ਕੌਮ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਯਾ ਬੀਤ ਰਹੇ ਵਾਕਿਆਤ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਜਣਾਇਕ, ਅਗਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਲਈ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਰਤਣ ਦਾ ਸਹੀ ਸਹੀ ਨਕਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਆਮ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਿਖਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਇਹੋ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਨ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਕੁਝ ਇਸ ਗਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾਪਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਇਤਿਹਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਯਤਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰੇ ੨ ਨਿਖੇੜਵੇਂ ਸਮਾਚਾਰ ਲਭਣ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਕਸਰ ਔਕੜਾਂ ਭੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖ ਆਸ਼ਰਮ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਰੀਕਾਰਡ ਸੰਭਾਲ਼ਕੇ ਰਖਣ ਦੀ ਇਤਨੀ ਚੌਂਪ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਏ। ਇਹੋ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਜੋ ਕਲ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਇਤਿਹਾਸ ਉਸ ਦੇ ਸਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।

ਦਾਸ ਨੂੰ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਰਥਾਤ 'ਬਾਬਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ' ਦੇ ਸੁਣਨ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲਾਂ ਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਚਮਤ-ਕਾਰ ਭੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਜੋ ਆਤਮਿਕ ਤੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਪਰ ਭੀ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਜੇਲ ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੋੜੇ ਪਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਬੰਧੀ ਉਪਰ ਦਸੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਕੇ ਖਿਆਲ ਆ.ਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਤੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਏਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਲੇਖ ਉਰਦੂ 'ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ' ਲਾਹੌਰ ਤੇ 'ਅਕਾਲੀ ਅਖਬਾਰ, ਵਿਚ ੧੯੧੯-੨੦-੨੧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਾਏ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਰਜ ਸਨ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤ ਦਰਿ-ਆਫਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਭੀ ਫੁਰਿਆ ਤੇ ਇਸ ਫੁਰਨੇ ਦੀ

ਸਜਣਾਂ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਭੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕੀਤੀ, ਏਹ ੧੯੨੧ ਈ: ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਤੋਂ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਮੰਦ੍ਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਖੁੱਲਾ ਅਵਸਰ ਭੀ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸਮਾਚਾਰ ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਹੀ ਪਰਗਟ ਨ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਖਰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਕਰਨ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨ ਵਿਚ 'ਐਬਟਾ ਬਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ' ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਹਿਜੇ ੨ ਸਜਣਾਂ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨ ਪਰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਚਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਅਚਰਜ, ਰਸਦਾਇਕ ਤੇ ਸਿਖਯਾ ਪੂਰਤ ਹਨ ਕਿ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹਟਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤਿ ਚਿੱਠੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕਰ ਕੇ ੧੯੨੨-੨੩ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਦ ਕਿ ਦਾਸ ਡੀ. ਬੀ. ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਮਰਾਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਟੀਚਰ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ੧੯੨੪ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭੀ ਅਕਸਰ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਪਰ ਆਪ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਲਿਖ ਭੇਜਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਤਾਂ ਯੋਗ

ਸਮਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਆਗਿਆ ਨ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੀਆਂ। ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸੌ ਕੁ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਅਨੰਦ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੯੩੪ ਈ: ਵਿਚ ਸੌਣ ਤੇ ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ੪੬੫ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਪਾਰਲੇਮੈਂਟ ਗਜ਼ਟ ਦੇ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾ: ਸਾਹਿਬ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਲੇਖ ਗਜਾਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਚ ਖੰਡ ਭਸੌੜ ਵਾਲਿਆਂ ਲਿਖੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਖਬਾਰ 'ਅਸਲੀ ਕੌਮੀ ਦਰਦ' ਦੇ 'ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰ ਜਨਵਰੀ ੧੯੩੧' ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਵਾਹੁਗੁਰ' ਨਾਮ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਉਹ ਅਖਬਾਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ੨੫ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੩੪ ਨੰ: ੪੯ ਜਿਲਦ ੩੫ ਦੇ ਪਰਚੇ ਸਫਾ ੬ ਕਾਲਮ ੨, ੩ ਤੇ ਸਫਾ ੭ ਕਾਲਮ ੧ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਛਾਪਣ ਦੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਲਿਖੇ ਹਨ:-

'ਦਾਸ ਨੇ ਗਜਾਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਨਿਜ ਬੀਤਿਆ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਕਈ ਇਕ ਸੁਹਿਰਦ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਜਿਗਰੀ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ

ਸਤਿਸੰਗੀ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਗੁਪਤ ਰਖਣ ਲਈ ਕਈ ਬਰਸ ਹੋਏ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਉਛਾਲੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਏਸ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਛਪਾਉਣ ਦੀ ਜੋ ਬਿਹਬਲਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰ ਉਹ ਆਪ ਹਨ। ਹੁਣ ਗਜਾਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਗਜਾਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨੂੰ ਦਾਸ ਦੇ ਨਿਜ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦੇਣ।"

ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਦਾਸ ਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਲਈ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛਾਪਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਭੀ ਹੋ ਗਈ। ਦਾਸ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਭਾਗ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਲਗੀ ਤੇ ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈਆਂ। ਚਿੱਠੀਆਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਪਰ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਹੀ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਜਿਉਂ ੨ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਛਪਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਿਉਂ ੨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ੨ ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਅਸ਼ ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਇਹ ਖੂਬੀਆਂ ਹਨ:—

੧. ਉੱਚ ਆਤਮਿਕ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਪੇਖੀ ਪਰਖੀ ਹੋਈ ਆਪ ਬੀਤੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਪਰ ਸਰਧਾ, ਭੈ ਭਾਵਨੀ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤ ਦੀਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਆਦਿ ਦੀ ਐਸੀ ਰਸਦਾਇਕ ਅਚਰਜ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸ ਲੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਫੁਰਨ ਹੋਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ।

੩. ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕ ਦੁਰਲੱਭ ਰੀਕਾਰਡ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਉੱਚ ਆਤਿਮਕ ਗਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਉਂ ਰਸ-ਭਿੰਨੀ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਅੱਜ ਤੀਕ ਰਚੀ ਹੈ।

੪. ਸਾਹਿੱਤਕ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਇਕ ਉਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਹੈ। ਵਾਧਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਡੁੱਲ੍ਹਾ ਰਸੀਲਾ ਵੇਗ ਤੇ ਮੌਲਕਤਾ (Originality) ਹੋਵੇ ।

ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਧਾਰਮਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੇ ਸਾਹਿੱਤਕ ਨੁਕਤਾ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਇਕ ਦੁਰਲੱਭ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਨਭਵ (Inspiration) ਦੁਆਰਾ ਸਫੁਰਨ

ਹੋਕੇ ਕਲਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਪਾਠਕ ਜਿਉਂ ੨ ਪੜ੍ਹਨਗੇ, ਤਿਉਂ ੨ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦਤ ਹੋਣਗੇ।

ਪਹਿਲੀਆਂ ਚਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਰਜ ਹੈ। ਮਜ਼ਮੂਨ ਸਾਰਾ ਲੜੀ ਬੱਝਵਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਆਇਆ ਵਖੋ ਵਖ ਚਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਚਿੱਠੀ ੨੪ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਵਖੋ ਵਖ ਦੋ ਲਫਾਫਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਸਨ, ਚੌਥੀ ੪ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੨੨ ਦੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਚਾਰੇ ਵਖੋ ਵਖ ਲਫਾਫਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀਆਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਖੋਜ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਚ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਮਾਤਰ ਅਦਿਭੁਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਬਟਾ-ਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੬ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਵੀਂ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਮਿਸ਼ਨ ਕਾਲਜ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂਦੇ ਪਿਤਾ ਸ: ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਪਰ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿਚ ਪਈ ਤੇ ਆਪ ਫੇਰ ਸਦਾ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵਲ ਜੁਟ ਗਏ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਬਟਾ-

ਬਾਦ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ੧੯੦੪ ਤੇ ੧੯੦੫ ਵਿਚ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਹੈਡ ਕਲਰਕ ਸਨ, ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਆਪ ੧੮੯੯ ਤੇ ੧੯੦੦ ਵਿਚ ਮਿਸ਼ਨ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਵਾਕਿਆਤ ਆਪ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ੨੨ ਤੇ ੨੪–੨੫ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ੧ ਹਾੜ ੧੯੩੫ ਬਿ: ਮੁਤਾਬਿਕ ੧੪ ਜੂਨ ੮੭੮ ਈ. ਦਾ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿੱਕੇ ਟਾਇਪ ਵਿਚ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਸਿਰ ਲੇਖ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਭੀ ਨਿੱਕੇ ਟਾਈਪ ਵਿਚ ਵਖ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਖਾਸ ੨ ਗਲਾਂ ਨਿਕੇ ਟਾਇਪ ਵਿਚ ਯਾ ਵਖਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਅਥਵਾ ਸਤਰਾਂ ਹੇਠ ਲਕੀਰਾਂ ਦੇ ਕੇ ਅਡ ਵਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਲੋੜ ਭਾਸੀ ਹੈ ਉਥੇ ੨ ਫੁਟ ਨੋਟ ਭੀ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਤੇ ਵਾਕਿਆਤ ਸਬੰਧੀ ਲੋੜੀ-ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੀਕਾਂ ਭੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਜੰਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੁਖਾਲ ਲਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਨੰਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਸ ਤ੍ਰੀਕ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਗਈ, ਉਹ ਭੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਜਿਵੇਂ ਆਇਆ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਸਾਵੇਂ ਦਾ ਸਾਵਾਂ ਰਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚਿਠੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਈ ਗੁਲਾਬਕੌਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਲਈ ਮਾਈ ਜੀ ਦੇ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਪੁਛ ਭਗਤ ਦੁੱਨਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਬਟਾ ਬਾਦ ਤੋਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਭਾ. ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ। ਉਕਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਬੁਰਹਾਨ ਜ਼ਿਲਾ ਕੈਮਲ ਪੁਰ ਵਿਚ ੧੯੨੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪਦੇ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਦਰਗਾਹੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਭਾਈਆਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਹਿਜ ਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਮਾਈ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ੧੫ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਦੇਸਰਾਜ ਹਰੀਪੁਰ ਨਿਵਾਸੀ ਨਾਲ ੧੯੩੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹਰੀਪੁਰ ਵਿਚ ਸੋਹੇ ਵਾਲੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਮਾਈ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਇਕ ਲੜਕਾ ਤੇ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਈ ਜੀ ਦਾ ਪਤੀ ਆਪ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਈ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ੧੯੬੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੯੦੯-੧੦ ਈ:) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਮਾਈ ਜੀ ਨੇ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਮਸਤ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਭਾ: ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਈ ਜੀ ਦੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇੜ ਕਛਹਿਰਾ ਤੇ ਉਪਰ ਕੰਬਲ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੀ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮਾਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਦ ਤੇ ਕਿਥੇ ਛਕਿਆ। ਹਰੀ ਪੁਰ ਵਿਚ ਮਾਈ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕੀ ਗੁਲਾਬੋ

ਝੱਲੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੱਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਈ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੀ ਭਗਤ ਮਾਈ ਸਮਝਕੇ ਆਪ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ੧੯੦੫ ਈ: ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਐਬਟਾਬਾਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਜ਼ਿ: ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ੨੭ ਬਰਸ ਬਾਦ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪੱਥਰ ਰਖਣ ਦੀ ਰਸਮ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਕੇ ੧੪ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੩੨ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ, ਉਸਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਮੁੜ ਐਬਟਾਬਾਦ ਫੇਰੇ ਪਾਏ।

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੇ ਸਾਹਿੱਤਕ ਤ੍ਰਿਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਕੰਮ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ, ਉਸ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਫਜ਼ੂਲ ਉਟੰਕਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਉਹ ਮੁਸਤਨਿਦ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਲੋਕੀਂ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਯਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੰਤਵ ਅਰੋਪਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਕਰੇ ਕਿ ਬਾਕੀ

ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੀ ਝਬਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ।

ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਅਤਿ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਆਦਿ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੧੩ ਮਈ ੧੯੩੬
ਬੁਧਵਾਰ
੧ ਜੇਠ ੧੯੯੩ ਬਿ:

ਸੰਪਦਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:-
ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਗਜਾਨੀ
ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ ਜ਼ਿ: ਲੁਧਿਆਣਾ
ਹਾਲ ਐਡੀਟਰ 'ਗੁਰ ਸੇਵਕ'
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਨੋਟ:-ਏਹ ਉਥਾਨਕਾ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ । (ਸੰਪਾਦਿਕ)

ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀਆਂ

ਅਮੋਲਕ ਰਾਵਾਂ

******:***:****

{ ਵਲੋਂ-ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ: ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ }

ਇਕੋ ਇਨਸਾਨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਪਰ-ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਭਲਿਆਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਰਾਜਸੀ ਮਾਮਲੇ ਨਜਿਠ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਅਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਖਯਾ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਵਜਕਤੀ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦੀਆਂ Activities ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਕਰਨੀ ਕਰਤੱਤ੍ਰ ਦੇ ਨਾਨਾ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ੈ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਦਾ ਰੰਗ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਰਵੇ, ਕਿਸੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤੇ, ਕਿਸੇ ਕਰਨੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇ, ਉਹ ਸ਼ੈ ਇਕੋ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਹ ਸ਼ੈ ਅਪਣਾ ਥਹੁ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਤੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹ ਅਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪਈ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸ਼ੈ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ 'ਆਚਰਣ' ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਕੈਰੈਕਟਰ'। ਚਾਹੇ ਇਨਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰਿਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰੇ ਚਾਹੇ ਧਾਰ-

ਮਿਕ, ਇਖਲਾਕੀ ਯਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚ, ਉਸਦਾ ਕੈਰੈਕਟਰ ਹਰ ਕਰਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦਿਖਾਏਗਾ ਤੇ ਉਸ ਕੈਰੈਕਟਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਨ੍ਹਾਏਗੀ।

"ਜੇਹਾ ਘਾਲੇ ਘਾਲਣਾ ਤੇਵੇਹੋ ਨਾਉ ਪਚਾਰੀਐ"

ਆਚਰਣ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਇਹ ਆਪੇ ਦਾ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤ੍ਰਾਢ ਤੇ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਚਾ-ਉਂਦਾ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭਵੰਦੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ, ਜਦ ਅਜੇ ਸਰਵਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ, ਮੇਰੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਉਸ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਭਾਈਚਾਰਕ, ਵਿਦਜਕ ਤੇ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਹਰੇ ਉਸਦੇ ਆਚਰਣ ਨੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਜੋ ਕੁਛ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਫੁਟ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਲਿੱਖਣਹਾਰ ਸ਼ਖ-ਸੀਅਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਚਰਣ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਅਮੰਨਾ ਬਝਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਆਏ ਪਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਖ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੀ। ਨਾਮ, ਜਿਸ ਸਬੰਧੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਿਤੀ

ਸੰਸ਼ਯਾਤਮਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਤੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਕੀ ਤਜਰਬੇ ਹੋਏ।

ਸੰਨ ੧੯੦੦ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕਈ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਦ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਧੁਵਾ ਬੱਝਾ ਚਲਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੇ ਥੋੜੇ ਹਰਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ 'ਸਤਜ'। ਚਾਹੇ ਪਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣਹਾਰ ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਤ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਅਜੋੜ, ਇਹ ਗਲ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ 'ਸਤਜਵਾਦੀ' ਹਨ। ਸਤਜਵਾਦੀ ਦਾ ਆਚਰਣ ਉੱਚਾ ਆਚਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਜਵਾਦੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਆਚਰਣ ਦੇ ਨੁਕਸ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ ਬੀ ਤਾਂ, ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਤਿਲਕਦੇ ਖਿਸਕਦੇ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਆਪੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੂਟੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਸੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸਤਜ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਆਚਰਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਕੁਛ ਕਹੇਗਾ ਉਹ ਯਕੀਨ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਕੁਛ ਉਹ ਲਿਖੇਗਾ ਉਸ ਪਰ ਸਭ ਨੂੰ ਅਮੰਨਾ ਆਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਸੁਣ ਯਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਯਕੀਨ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸੱਚ ਹੈ ਉਹੋ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖਦਾਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਤਜ ਦੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲ਼ੇ ਸਤਜਵਾਦੀ ਲੇਖਕ ਦੇ ਇਹ ਪਤ੍ਰ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਇਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਹਿਲੂ ਤਾਂ ਹੈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਰਸ, ਦੂਸਰਾ ਜੋ ਸਿਖ ਜਗਤ ਪਰ ਅਸਰ

ਡਾਲਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਧਾਰਮਿਕ । ਹਾਂ, ਇਹ ਇਕ ਉਗਾਹੀ ਹੈ ਜੋ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਹ, ਕਿ ਸਾਡਾ ਈਮਾਨ ਜੋ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਉਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਸੱਤਯ ਹੈ, ਇਕ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਨੇ ਭੀ ਉਸ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਡਿਠਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਸਾਖ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਨਿਰੀ ਗਲ ਮਾੜ੍ਹ ਨਾ ਸਮਝੋ, ਵਿਦਯਕ ਪਰਵਾਜ਼ ਨਾ ਸਮਝੋ, ਇਹ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਦੀ ਇਕ ਸਤਯਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰ-ਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਕ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਨੇ ਆਪਾ ਤਯਾਗਕੇ, ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਨਿਜ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ਼ ਡਿਠਾ ਜੋ ਕਿ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਨਿਰੋਲ ਸਤਯ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਤਜਰਬਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਵਯਕਤੀ ਦਾ ਆਚਰਨ ਇਕ ਮੰਨੀ ਪ੍ਰਮੰਨੀ ਤੇ ਮੁਸਤਨਦ ਬਾਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਤਜਰਬਾ ਕਰਕੇ ਭਰੀ ਉਗਾਹੀ ਨਿਰਸੰਸੇ ਬਾਤ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰਨ ਯਕੀਨ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਤੇ ਉਪਕਾਰੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਦ ਕਿ ਬੁੱਧੀਆਂ ਦਾ ਰੌ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵੱਲ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰਥਾਂ ਲਈ ਬੀ ਪੁਆਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਬੀ. ਏ.) ਦੇ ਨਾਮ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਜ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਜੋ ਇਸ ਪੋਥੀ

ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀਆਂ, 'ਯਕੀਨਨਾਯਕੀਨ' ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ ਵਯਾਕੁਲ ਹੋ ਰਹੇ ਜਗਯਾਸੂਆਂ ਤੇ ਆਮ ਸਿਖ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸਰ ਪਏਗੀ ਤੇ ਦੱਸੇਗੀ ਕਿ ਆਪ ਘਾਲ ਕਰਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਆਸਰੇ ਡੋਰ ਸੱਟਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰੋਂ ਲਭਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰਸਤਾ ਲਭ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੁਲ ਰਸਦਾਇਕ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਅਰਪ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਲੇਖ ਤਾਂ ਜਗ੍ਯਾਸੂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗੇਰਲੀ ਮਦਦ ਦੇਣਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਆਸਤਕ ਭਾਵ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਸੱਚ ਉਤੇ ਟੇਕ ਧਾਰਕੇ ਜੋ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਰੋਂ ਨਾਮ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਧੁਰੋਂ ਦਾਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਖ਼ਯਾਲ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪੋਥੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਨੁਮਾਈ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਝੂਠ, ਕੁਸੱਤ, ਵੈਰ ਛੋੜਕੇ 'ਪਯਾਰ ਤੇ ਸੱਚ' ਪਰ ਆ ਜਾਈਏ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਟੇਕ ਧਾਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਰਾਹ-ਨੁਮਾਈ ਅਣਦਿਸਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਹੀ ਆਕਸਫੋਰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਟੁਰੀ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ, ਦਯਾਨਤਦਾਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰਾਇਣ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਸਤਕਾਂ ਤੇ ਮਾੜੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੈਬ ਤੋਂ ਰਹਨੁਮਾਈ

ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਨਿਜ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਈ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਸੁਧਰ ਗਏ ਤੇ ਨਾਸਤਕ ਆਸਤਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਿਜ ਤਜਰਬਾ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀਕੂੰ ਗੁਰੂ ਪਰਨੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਤੇ ਸਤਯ ਜੀਵਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਾਹਨੁਮਾਈ ਮਿਲੀ । ਚਾਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਸੰਸੇ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਮ ਚਿਤੀ ਪਾ ਦਿਤੀ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼-ਵਾਸ਼ ਧਾਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਦਰ ਖੜਕਾਉਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸ-ਲੀਅਤ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਧੁਰ ਦੀ ਰਾਹਨੁਮਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਨਿਰ ਸੰਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਲਗ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਥਯਾ ਹੈ । ਉਂਞ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਕੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਲੜ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗੀ ।

ਏਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਾਲਾਤ ਅਸਚਰਜਤਾ ਦਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਚਰਜ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦ੍ਵਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਚਰਜਤਾ ਅਰਥਾਤ ਵਿਸਮਾਦੀ ਘਾਟੀਆਂ ਥਾਣੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਅਸਚਰਜ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤਜਰਬੇ ਇਕ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਤੇ ਨਿਰਛਲ ਸੱਤਯ ਪਰ ਟਿਕੀ ਵ੍ਯਕਤੀ ਦੇ ਹਨ,ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਏ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੨੯.੫.੩੬

ਵੀਰ ਸਿੰਘ

{ ਵਲੋਂ–ਸਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਜ਼ੀਰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਪੰਜਾਬ, ਸ਼ਿਮਲਾ }

ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਓਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੇਦ ਓਸ ਤੇ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰਸ ਚੱਖਿਆ ਹੋਵੇ । ਆਨੰਦ ਓਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਸੀਤਲਤਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਤਜਰਬਾ, ਰੂਹਾਨੀ ਰਸ ਦੀ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਰਸ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਕਿਸੇ ਰਸੀਏ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਖਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜੇਹੇ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਨੇ ਕੀ ਲਿਖਣਾਂ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਐਸਾ ਹੋਵੇ, ਜੈਸਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਗਣ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਟ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਧੇਰਾ। ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਚਿਤ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਏ ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੁਛ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਸੱਚਾ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ !!

ਸ਼ਿਮਲਾ–੧੫.੫.੩੬] ਜੋਗਿੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ

ਜੇਲ੍ਹ-ਚਿੱਠੀਆਂ

ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ

੧

ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਬਟਾਬਾਦ

ਨਾਮ ਦੀ ਖੋਜ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ-ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਦਰਸ਼ਨ

੧ ੳ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ੍
ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ
੨੪ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨

ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ

ਸ੍ਰੀ ਪ ਮਾਨ ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਜੀਵਨ ਵਿਥਿਆ ਪ੍ਰਥਾਇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਦ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਵਿਸਥਾਰਕ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦਸਣਾ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਚੇਤੇ ਭੀ ਘਟ ਵੱਧ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਯਾਦ ਦੀ ਰਗੜ ਖਾ ਕੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਗਲ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਵੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਉਮੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਉਪਜੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਤੇ ਆਪ ਜੈਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਐਬਟਾ ਬਾਦ ਵਾਲੀ ਵਿਥਿਆ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਮਾਤਰ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ ਕਿ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰੋ। ਕੇਵਲ ਇਤਨੀ ਹੀ ਲੋਚਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਲਮੀ ਨੁਸਖਾ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖ ਲਵੇ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਜਣਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਇਆ

ਕਰੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਗੋਝ ਕਲਾ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਭੇਦਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰਮਤ ਰਮਜ਼ਾਂ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁਲਮ ਖੁਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਗੁਰਮਤ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ, ਅਗੇ ਆਪ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹੋ, ਜਿਉਂ ਚਹੋ ਤਿਉਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਦਾਸ ਆਪ ਦਾ ਹੌਮਾ ਰਖਣ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਆਗਯਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੀਆਂ ਉਪਰਲੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਯੋਗ ਵਰਤਾਉ ਕਰੋਗੇ।

ਦਾਸ–ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੧:-

(੧)

ਪ੍ਰਸੰਗ ਐਬਟਾਬਾਦ

ਨਾਮ ਦੀ ਖੋਜ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ-ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਦਰਸ਼ਨ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪਿਆਸ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਦੀ ਲੰਮੀ ਜਗਜਾਸਾ ਵਿਚ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਜਗਜਾਸਾ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਇਕ ੨ ਅਸੂਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਰਸਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਕਿੰਤੂ ਅਮਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਮਰੀ ਦਾਤ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਝਲਕਾਰੇ ਆਤਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਮਰ ਪਦਾਰਥ ਮਨ, ਬਚ, ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼-ਵਾਸ਼ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਜਗਜਾਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਧਿ-ਕਾਰੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਰਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਚ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਗੁਰਮਤ ਕਸੌਟੀ ਅਨੁਸਾਰ "ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ" ਦੀ ਪਉੜੀ ਵਾਲਾ ਜੁੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੱਤ ਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਛਕਣ ਸਾਰ ਹੀ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲਾ ਵਰਤ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਦੋ ਚਾਰ ਸਮਿਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਆਤਮਕ ਚਮਤਕਾਰ ਅਕਸ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇਖ ਚੁਕਾ ਸੀ (ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦਸ ਹੀ ਚੁਕਾ ਹੋਊਂਗਾ) ਜਿਸ ਥੋਂ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਭੀ ਗੂੜ੍ਹਾ ਨਿਸਚਾ ਬੱਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਖਿਨ ੨ ਇਹੋ ਹੀ ਲਗਣ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੁਭਾਗ ਸਮਾਂ ਕਦੋਂ ਆਵੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਸਕਾਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਗੰਢ ਨਾਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਭੀ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਪੂਰਨ ਭਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੰਨਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਸਰੰਜਾਮ ਬਣ ਗਏ ਦੇਖਕੇ ਮੈਂ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਟਾ (ਛਾਂਦਾ) ਭੁੰਚੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਹੀ ਇਕ ਸਜਣ ਵਲੋਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਫੂਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਅਣਹੋਇਆ ਹਿਲਾਉ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ ਇਕਸ ਸੱਜਣ (ਸਿੰਘ) ਵਲੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣਾ ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ

੧੪ ਜੂਨ ੧੯੦੩ ਈ: ਮੁਤਾਬਿਕ ੧ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੯੬੦ ਨੂੰ ਬਕਾਪੁਰ ਤਸੀਲ ਫਲੌਰ ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ

ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਹਾਂ ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਰ ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਛਕਾ-ਇਆ, ਮੇਰੀ ਕਾਇਆਂ ਇਕ ਦਮ ਪਲਟਾ ਖਾ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਨਵੀਨ ਜਨਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਸੁਧ ਬੁਧ ਇਕ ਦਮ ਭੁਲ ਗਈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਗੰਮੀ ਝਰ-ਨਾਟ ਆਤਮ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨ ਛਿੜੀ ਅਤੇ ਨ ਮੈਨੂੰ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਝਲਕਾਰੇ ਪਏ। ਜੋ ਗੁਰਮਤ ਨਿਯਮ, ਰਹਿਣੀ, ਬਹਿਣੀ, ਰਹਿਤ ਬਿਬੇਕ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਾਈ ਗਈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਰਗ ਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਉਤਰ ਗਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਧੁਰ ਅੰਤਰ ਖਾਨੇ ਦੀ ਤਖਤੀ ਪੁਰ ਉਕਰੀ ਗਈ। ਤਦੋਂ ਪਸ-ਚਾਤ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕਾਂ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ (ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਮੇਰੇ ਕੰਠਾ-ਗਰ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ) ਦਾ ਅਨੰਦ ਕੁਛ ਵਿਲੱਖਣ ਹੀ ਆਉਣ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਿਬੇਕ ਬੈਰਾਗ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧਣ ਲਗਾ। ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨ ਸੀ। ਨੜੀ ਨੌਕਰੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ 'ਧ੍ਰਿਗ ਵਿਡਾਣੀ ਚਾਕਰੀ' ਸਮਝ ਕੇ ਛਡ ਹੀ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ...ਅ ਦੀ ਖੋਜ ਸੀ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਸਰੂਪ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ...ਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਥੱਕ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ

ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰਮਤ ਨਿਸਚੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਨ ਤਬਦੀਲੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਾਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਿਰਾਲਾ ਸਰੂਪ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸੁਆਸ ੨ ਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਮੇਰੇ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਮੈਂ ਅਨੇਕ ਨਾਮ ਦੇਖਾਂ। ਮੈਂ ਲਗਾ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗੇ ਕਿ ਕੇਹੜਾ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਹੈ। ਪਰ ਚਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਭੋਲੇ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਧਰਵਾਸ ਸੀ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਆਪੇ ਦਸਣਗੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਬਾਝੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਨਾਮ ਦਸਣ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਸੇ ਧੁਨ ਵਿਚ ਲਗ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਪਰ ਹੀ ਆਸਰਾ ਪਰਣਾ ਰਖਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਮੇਰਾ ਬੈਰਾਗ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਤੀਬਰ ਤੇ ਤੀਬਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਟਣ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਮੇਰੀ ਖਾਸ ਖੁਰਾਕ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਅਧਾਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲ ਤੇ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅਤਿਸੇ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਛਿਨ ਭੀ ਇਸ ਬਿਹੂਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਾਮ ਦੀ ਸਿੱਕ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਇ, ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪਿਆਸ

ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ

ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਿਚ ਇਕੱਠ ਤੇ ਐਬਟਾਬਾਦ ਜਾਣ ਲਈ ਹੁਕਮ

ਅਥਾਹ ! ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਇ। ਏਤਨੇ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਐਬਟਾਬਾਦ ਭੇਜਣ ਦੇ ਮਸੌਦੇ ਆਣ ਪੇਸ਼ ਪਏ । ਮੈਂ ਮੰਨਾਂ ਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰਿਉਂ ਘੇਰ ਘਾਰ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜੁਚ ਕਰ ਲਿਆ, ਮੈਂ ਹਿਲਣ ਜੋਗਾ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਭਾਈ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਰ ਗ੍ਰਾਮੀ ਲੰਬੜ-ਦਾਰ ਪਿੰਡ 'ਮਹਿਮਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ' ਨਿਵਾਸੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੰਗਾ-ਰਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਉਲਟਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਸ ਭਜ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲੈ ਦਿਓ, ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਹੁਕਮ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਿਕ-ਲਿਆ, ਜੋ ਹੁਣ ਤੀਕ ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਹੈ। ਭੁਲ ਚੁਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੋਧ ਕਰ ਲੈਣੀ। ਯਥਾ;—

॥ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਪਾਇਓ ਤਨਿ ਸਾਸਾ ਬਿਛੁਰਤ ਆਨਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਮੁਗਧ ਭਏ ਸ੍ਰੋਤੇ ਹਰਿਨਾਮਾ ਮੁਖਿ ਗਾਇਆ ॥ ੧ ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਦੇਖੁ ਵਡਾਈ ॥ ਤਾਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੂਖ ਰੋਗ ਕਾ ਢਾਹਿਓ ਡੇਰਾ ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਬਿਸਰਾਮਾ ॥ ਮਨ ਬਾਛਤ ਫਲੁ ਮਿਲੇ ਅਚਿੰਤਾ ਪੂਰਨ ਹੋਏ ਕਾਮਾ ॥ ੨ ॥ ਈਹਾਂ ਸੁਖੁ ਆਗੈ ਮੁਖ ਊਜਲ ਮਿਟ ਗਏ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥

ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਅਪਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਣੇ ॥ ੩ ॥ ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਭ੍ਰਮੁ ਭਾਗਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਾਕੇ ਪੂਰ ਕਰੰਮਾ ਜਾਕਾ ਗੁਰਚਰਨੀ ਮਨ ਲਾਗਾ ॥ ੪ ॥ ੧੦ ॥ ੨੧ ॥

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਗੰਮੀ ਆਸ ਦੀ ਤਾਰ ਫਿਰ ਗਈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਾਊਂ ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਹਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ "ਜਹਿ ਬੈਸਾਲਹਿ ਬੈਸਾ ਸੁਆਮੀ ਜਹਿ ਭੇਜਹਿ ਤਹਿ ਜਾਵਾ" ਦੇ ਗੁਰ-ਵਾਕ ਅੰਦਰ ਜਿਧਰ ਸੰਗਤ ਤੋਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਤਿ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ, ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਇਕ ਸਿੰਘ *ਭਾਈ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਨਾਮੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਾਉਣ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤੋਰ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਦਾ ਸੱਲ ਅਜਿਹਾ ਵੱਜਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਰੂੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਗਿਆ। ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਾਣ ਪੀਣ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਪੁਜੇ। ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਉਤਰਦੇ ਹੀ ਹੋਏ। ਪਵਿੱਤਰ ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨੇ ਸੋਧੇ। ਸਨਮੁਖ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ। ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

*ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਸਿਔੜਾ ਰਿ: ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਸੀ । ਚਰਨ ਸਰਨ ਜਾ ਕੇ ਵਾਕ ਲਿਆ । ਉਹ ਵਾਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਬੜਾ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਾਤਾ ਸੀ । ਉਥੋਂ ਫੇਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਐਬਟਾਬਾਦ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰੇ । ਜਦੋਂ ਐਬਟਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਥੇ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖਕੇ ਖਿੜ ਗਈ । ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਡੱਬੇ ਵਾਂਗੂ ਐਬਟਾਬਾਦ ਵਸੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈ । ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਪਹਾੜ ਦੇਖੇ ਸਨ । ਮੈਨੂੰ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਐਸੀ ਜਗਾ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਇਕ ਨਿਕੜਾ ਜਿਹਾ ਬੂੰਗਾ ਲੈ ਦਿਤਾ (ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ) ਜਿਸ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੋ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਆਖਦੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਓੜਕ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪਣੀ ਚਰਨ ਸਰਨ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹਾਂ । ਚੱਤੇ ਪਹਿਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਧੁਨੀ ਬੱਝੀ ਰਹਿਣੀ। ਉਧਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਾਕ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨੂੰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਹਿਜੀ ਸਿੰਘ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਆਇਕੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਮਾਲੰਨਿ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ

ਤੇ ਧੂੜੀ ਮਸਤਕ ਤੇ ਲਾਵਨ; ਬਾਰੰਬਾਰ ਪਾਠ ਕਰਨ, ਬਾਰ ਨ ਪਵੇ। ਨੌਂ ਬਜੇ ਤੀਕ ਇਕ ਆਵੇ ਇਕ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਫੇਰ ਏਹੋ ਹਾਲ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਥੇ ਓਪਰਾ, ਉਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਲਨੋਂ ਸੰਗਾਂ ਤੇ ਸੰਕੋਚ ਕਰਾਂ। ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਲਗਣ ਚਾਹੇ ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਐਤਵਾਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਆਥਣ ਨੂੰ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ਬੜੀ ਰਾਤ ਤਾਈਂ ਕਥਾ, ਪਰਸੰਗ ਤੇ ਕਦੇ ੨ ਕੀਰਤਨ ਭੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਨ ਰਲੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ, ਦੂਜੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ, ਤੀਸਰੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸੀਨਰੀ (ਨਜ਼ਾਰੇ) ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਆਬੋਹਵਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰਾ ਬੈਰਾਗ ਫੁਟ ੨ ਕੇ ਵਗਣ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੇ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਉਛਾਲੇ ਆਵਣ ਕਿ ਬਿਹਬਲ ਤੇ ਬੇ-ਹੋਸ਼ ਕਰ ਜਾਵਣ। ਐਵੇਂ ਬੱਧਾ ਰੁੱਧਾ ਦੜੇ ਦਫਤਰ ਦਾ ਬੁੱਤਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਆਇਆ ਕਰਾਂ, ਮਸਾਂ ੨ ਦਫਤਰੋਂ ਛੁਟਾਂ ਤੇ ਝਟ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆ ਨਿਵਾਂ, ਮਸਤਾਨੇ ਜੇਹੇ ਭੂਰੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਜੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਥਾਉਂ ਜਾ ਬੈਠਾਂ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਭੀ ਨਾ ਰੜਕ ਸਕਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਿਧ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਖਾਵੇ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੁਖਾਸਣ ਹੋਣ ਤੀਕ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਕਰਾਂ। ਸੰਗਤ ਚਲੀ ਜਾਏ ਤਦ ਭੀ ਘੁਸਮੁਸੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ

ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਸ ਰਹਾਂ । ਸਦ ਤਾਈਂ ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਹੂੜ ਸਿੰਘ ਆ ਕੇ ਹਲੂਣ ਕੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਤੇ ਉਠਣ ਦੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਹੀ ਨਾ ਫੁਰੇ। ਛਕਣ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਇਛਾ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ, ਐਵੇਂ ਗੜਾ ਬੀੜੀ ਕਰ ਛਡਣੀ । ਗਲ ਬਾਤ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰਨੀ । ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਚੁਪ ਗੜੁਪ ਦੋ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਆਉਣਾ । ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਦ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਝੱਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜਾ ਫਿਰਨਾ । ਉਸ ਕੁਦਰਤੀ ਏਕਾਂਤ ਦੇ ਸੁਹਾਣੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਬੈਰਾਗ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭੀ ਫੰਗ ਲਗ ਜਾਵਣ । ਮੈਨੂੰ ਇਕੋ ਨਾਮ ਦੀ ਲਿੱਲ ਲਗੀ ਹੋਈ, ਹੋਰ ਸੁਧ ਬੁਧ ਕੋਈ ਨਾ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਹੋ ਗਈ, ਅੱਖਾਂ ਪੱਥਰ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਜੀ ਭਿਆਣਾ ਹੋ ਰਹਾਂ । ਨਿਤਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਬਜੇ ਰਾਤ ਦੇ ਉਠ ਕੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਾਲੇ ਕੂਪ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਰਫ ਪੈਣ ਲਗ ਗਈ ਤਾਂ ਆਥਣੇ ਹੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਜਲ ਦੀ ਭਰਾ ਕੇ ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਰਖਾ ਲੈਣੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਕਤ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਜਲ ਲਿਆਉਣਾ ਸੁੰਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬਾਲਟੀ ਵਾਲੇ ਜਲ ਨੇ ਭੀ ਬਰਫ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣਾ । ਅੰਦਰ ਹਵਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਖੂਬ ਅਨੰਦ ਖਿੜਨਾ । ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤਾਈਂ ਸਭ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਬੜੀ ਵੈਰਾਗ ਦਸ਼ਾ

ਐਬਟਾਬਾਦ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ

ਵਿਚ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਨਾਮ ਦੀ ਟੋਟ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ । ਜਿਉਂ ੨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂਰਨ ਮਾਸ਼ੀ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਜਾਏ, ਤਿਉਂ ੨ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਸਿੱਕਾਂ ਉਮੰਗਾਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਣ । ਮਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਤਿਵੇਂ ਸਭ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਛਡਣੀ। ਕੇਵਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਜੋਗਾ ਗਫਾ ਰਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਗੁਰੂ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣਾ । ਬਸਤਰ ਜੋ ਘਰੋਂ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਬਿਸਤਰਾ ਇਹ ਸੀ, ਇਕ ਕੰਬਲ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਉਤੇ, ਭੂਮ ਆਸਣ ਹੀ ਸਜਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਨਮੁਖ ਸੀ । ਭੈ ਤੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਬੂਲ ਕਰ ਚੁਕੀ ਸੀ ।

ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੂਰਨ ਮਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਕ ਪੰਥਕ ਪੇਪਰ (ਅਖਬਾਰ) ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਟ੍ਰੈਕਟ ਪਹੁੰਚੇ । ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾਨ ਮੰਗਣ ਦੀ ਪਰੇਰਨਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਨਿਵਾਜਣਾ ਚਾਹਿਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੁੱਬ ਉਠੀ। ਮੈਂ ਓੜਕ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ। ਆਪਣੀ ਇਕਾਂਤ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ, ਸੋਹਿਲਾ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਲਗਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ । ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਐਸਾ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਬੋਹ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਗੰਮੀ ਤਾਕਤ ਦਸ ਰਹੀ ਹੈ । ਤੇ ਆ-ਮੁਹਾਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਨੂੰ ਫੁਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ

ਭੀ ਆ-ਮੁਹਾਰਾ ਜਲ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਰਾ-ਰਥਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਣੋਖਾ ਹੀ ਸੁਆਦ ਆਵੇ। ਹਟਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨ ਕਰੇ। ਜਦ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਛ ਔੜਨੋ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਹੇ ਗੁਰੂ! ਹੇ ਗੁਰੂ !! ਨਾਮ ਬਖਸ਼, ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜਾ ਦੇਹ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਾ ਦੇਹ। ਇਤਨੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਓੜਕ ਨੂੰ ਹੇ ਗੁਰੂ ! ਹੇ ਗੁਰੂ !! ਇਤਨੀ ਲਲਨਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਹੇ ਗੁਰੂ! ਹੇ ਗੁਰੂ !! ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਧ ਨ ਰਹੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਖੜਾ ੨ ਡਿਗ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਕੇਵਲ ਇਤਨੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਗੰਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦਿਤੀ ਕਿ:–

ਨਾਮ ਦੀ ਜਾਚਨਾ

ਅਗੰਮੀ ਆਵਾਜ਼

"ਉਠ ਤਕੜਾ ਹੋ! ਤੇਰੇ ਸਚੇ ਗੁਰਦੇਵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਹੀ ਨਾਮ ਦੇਵਣਗੇ। ਜੇਹੜੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਦੁਤੁਕੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾ-ਰਾਜ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਵੜਨ ਸਾਰ ਤੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਵੇਗੀ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਨੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਸੰਭਾਲੀਂ !"

ਫੇਰ ਇਕ ਹੁੱਜ ਜਿਹੀ ਵੱਜੀ। ਮੈਂ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੇਖਾਂ, ਤਾਂ ਪਿਆ ਉਠਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੇਰੀ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਵਧਾਨ ਹੁੰਦੇ

ਸਾਰ ਆ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਬਾਰਾ ਮਾਹ ਮਾਝ ਦੀ ਬੈਰਾਗ ਦੀ ਧੁਨੀ ਛਿੜ ਗਈ:-

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕਿਰਤਿ ਕਰਮ ਕੇ ਵੀਛੁੜੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ ॥
ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਦਹ ਦਿਸ ਭ੍ਰਮੇ ਥਕਿ ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਾਮ ॥
ਧੇਨੁ ਦੁਧੈ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਤੈ ਨ ਆਵੈ ਕਾਮ ॥
ਜਲ ਬਿਨੁ ਸਾਖ ਕੁਮਲਾਵਤੀ ਉਪਜਹਿ ਨਾਹੀ ਦਾਮ ॥
ਹਰਿ ਨਾਹ ਨ ਮਿਲੀਐ ਸਾਜਨੈ ਕਤ ਪਾਈਐ ਬਿਸਰਾਮ ॥
ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਹਰਿ ਕੰਤੁ ਨ ਪ੍ਰਗਟਈ ਭਠਿ ਨਗਰ ਸੇ ਗ੍ਰਾਮ ॥
ਸ੍ਰਬ ਸੀਗਾਰ ਤੰਬੋਲ ਰਸ ਸਣੁ ਦੇਹੀ ਸਭ ਖਾਮ ॥
ਪ੍ਰਭ ਸੁਆਮੀ ਕੰਤ ਵਿਹੂਣੀਆ ਮੀਤ ਸਜਣ ਸਭਿ ਜਾਮ ॥
ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀਆ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ॥ ਹਰਿ
ਮੇਲਹੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਜਿਸ ਕਾ ਨਿਹਚਲ ਧਾਮ ॥ ੧ ॥

ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਤੇ ਅਸਲੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਜਿਗਰੀ ਅਨੰਦ ਹੁਲਾਸ ਅਤੇ ਬਿਰਹਾ ਸੁਲਤਾਨ ਦਾ ਬਿਰਹਾ ਬੇਧਵਾਂ ਹੁਲਾਰਾ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਨੀਰ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੇ ਅਤੇ ਠੱਲੇ ਹੀ ਨਾ। ਬੈਰਾਗ ਦਾ ਕੜ ਪਾਟ ਗਿਆ। ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਦਾ ਬੈਰਾਗ ਮਈ ਕੀਰਤਨ ਛਿੜ ਪਿਆ। ਬਾਹਰੋਂ ਉਠਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਭੀ ਆ ਕੇ ਨਾਲ ਜੁਟ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਖਾਸੀ ਪਰਖ ਸੀ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਤੇ ਆਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਨੈ ਅਲਾਪ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੈਰਾਗ ਲੀਨਤਾ

ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਗਈ। ਮਾਨੋ ਮੈਂ ਉਕਤ ਦੁਤੁਕੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਭਾਵ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਐਸਾ ਜਾਪੇ ਕਿ ਇਹ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲੀ ਬੇਨਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਸ ਮੇਰੀ ਅਜ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਮਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖੀ ਸੀ। ਭੂਤ ਭਵਿਖਤ ਦੇ ਦਾਨੀ ਨੇ ਇਹ ਬਿਨੈ ਸੰਥਿਆ ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਰਚੀ ਸੀ। "ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ" ਤੇ "ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭਿ" ਇਹ ਦੋਈ ਮੇਰੀਆਂ

ਮੇਰੀਆਂ ਦੋ ਸਿੱਕਾਂ

ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਸਿੱਕਾਂ ਸਨ। ਜੋ ਹੁਣ ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਮੇਰਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ਇਹੋ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰੇ। ਮੇਰਾ ਰਗੋ ਰੇਸ਼ਾ ਇਹੋ ਧੁਨੀ ਉਚਾਰੇ। ਮੈਥੋਂ ਇਸ ਪੁਕਾਰ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਛਡਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਤਾਂ ਬਝ ਹੀ ਚੁਕੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਗ਼ੈਬੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮੈਨੂੰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਏਹ ਗ਼ੈਬੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮੇਰੇ ਸਰਧਾਲੂ ਆਤਮੇ ਅੰਤਰ ਡੂੰਘਾ ਉਤਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਿਉਂ ੨ ਆਸ ਭਰੋਸਾ ਬਝਦਾ ਗਿਆ, ਤਿਉਂ ੨ ਮੇਰੀ ਉਪਰਲੀ ਬਿਨੈ-ਕੀਰਤ-ਪੁਕਾਰ ਹੋਰ ਭੀ ਸੁਆਦਲੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਬੁਤ ਜੇਹਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਥੋਂ ਉਠਾਕੇ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸ਼ਾਂਤਿਰਸ

ਛਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਣ ਲਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰੀ ਤੇ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਫੁਰ ਸੰਸਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਉਪਰੋਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਨੇ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਰਧਾ, ਸਿੱਦਕ ਤੇ ਧਰਵਾਸ ਵਰਤਾਇਆ ਕਿ ਅਕਥਨੀਯ ਹੈ। ਸਿਦਕ ਹੁਲਾਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਘਟ ਡਲ੍ਹ ੨ ਕਰੇ। ਚਉ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਫੁਲਿਆ ਮੇਵੇ ਸਮਾਵੇ ਨਾਂਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਮਸਾਂ ਪ੍ਰਭਾਤ ਆਈ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹੋਇ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਸੰਮਾਲਣ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਆਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪਊਏ ਪਾਈ ਹੌਲੀ ੨ ਗੁਰ-ਦਵਾਰੇ ਵਲ ਧਾਈ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟਾਉਣ ਦੀ ਰਮਜ਼ੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਿਓਂ ਅੰਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਓਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ੨ ਏਹ ਬਿਨੇ ਜੋਦੜੀ ਸਫੁਰ ਹੋਈ ਕਿ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣ ਹਿਤ ਜੋ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਿਓਂ ਹੁਕਮਾ-ਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਗੁਰਵਾਕ ਅੰਦਰ ਰਮਜ਼ ਮਾਤਰ ਭੀ ਜੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਨ ਨਮਿੱਤ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਿਰਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਗੋਚਰ ਜਿਤਨੇ ਨਾਮ ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਅੰਦਰ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਨਾਮ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਰਮਜ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਯੋਗ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਿ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਦੂਤੀ ਸਮੂਹ ਨਾਮ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅਏ ਹਨ, ਉਹ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਪੇਖੇ ਪਠਨ ਕੀਤੇ ਜੋ ਸਨਮੁਖ ਚਿਤ੍ਰਤ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਗੁਰੂ' ਅਤੇ 'ਵਾਹ' ਪਦ ਜੇ ਆਏ ਜਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਭੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਏਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਏਹ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਦਾ ਜਾਪ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰਮਜ਼ੀ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਾਤ੍ਰ ਜੇ ਕਰ ਏਹ ਹੁਕਮ ਆਇਆ "ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਕਰਿ ਮਨ ਮੋਰ ॥ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਮੈ ਨਾਹੀ ਹੋਰ ॥" ਤਦ ਏਹ 'ਗੁਰੂ' ਪਦ ਸੰਪੂਰਨ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਜਾਪ ਦਾ ਬੋਧਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਥਵਾ ਇਉਂ ਆ ਗਿਆ "ਮੇਰੇ ਮਨ ਗੁਰ ਗੁਰ ਗੁਰ ਸਦ ਕਰੀਐ ॥ ਰਤਨ ਜਨਮੁ ਸਫਲ ਗੁਰਿ ਕੀਆ ਦਰਸਨ ਕਉ ਬਲਿਹਰੀਐ" ਤਦ ਭੀ ਏਹ ਹੁਕਮ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਥਾਇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਹੀ ਧਾਰਨਾ ਧਾਰ ਕੇ ਚਿਤਵਨੀ ਚਿਤਵਦਿਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਲ ਧਾਈ ਕਰੀ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੨:—
੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨

(੨)

ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਪਰ ਮਲਕ ੨ ਪੈਰ ਧਰਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕਾ ਤਾਂ ਮਧੁਰ ੨ ਪਾਠ ਦੀ ਰਸੀਲੀ, ਅਤਿ ਮਨ-ਮੋਹਣੀ, ਦਿਲ ਖਿਚਵੀਂ ਧੁਨੀ ਸੁਣੀ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮਸਤ ਕਰਦੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਣੀ ਤੇ ਸਮਝੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਕਿ ਅਜ ਸੁਵਖਤੇ ਹੀ ਕਿਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਐਸੀ ਚਿੱਤ ਚੀਰਵੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਲਟਕ ਵਿਚ ਅਟਕ ੨ ਕੇ ਤੇ ਲਮਕ ੨ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦ ਮੈਂ ਐਨ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਦੇਹੁਲੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਵੜਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸੀਸ ਇਕ ਦਮ ਝੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੜੱਕ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸ੍ਰੋਤ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੰਦਰ ਏਹ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆ ਪਈਆਂ। ਯਥਾ ਦੁਤੁਕੀ:—

"ਵੇ ਮੁਹਤਾਜਾ ਵੇ ਪਰਵਾਹੁ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਕਹਹੁ ਗੁਰ ਵਾਹੁ"

"ਕਹਹੁ ਗੁਰ ਵਾਹੁ" ਦੀ ਐਸੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਚੰਭੁਕ ਕਲਾ ਵਾਲੀ ਸਟ ਪਈ ਕਿ ਤੁਰਤ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਦਾ ਰਾਗ ਮੇਰੇ ਰਗ ਰੇਸ਼ੇ ਤੇ ਲੂੰ ੨ ਅੰਦਰ ਛਿੜ ਗਿਆ। ਮਾਨੋ ਕੋਈ ਅਗੰਮ ਦੀ ਅਨਾਹਦ ਚਾਬੀ

ਮੇਰੇ ਘਟ ਰੂਪੀ ਘੜੀ ਨੂੰ ਲਗ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਰੋਮ ੨ ਨੂੰ ਜੀਭਾਂ ਲਗ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹੋ ਚੁਅੱਖਰਾ ਜਾਪ (ਵਿਰਦ) ਛਿੜ ਪਿਆ। ਸੱਟ ਪੈਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮੈਂ ਉਭੜਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਚਰਨ ਸਰਨ ਡੰਡੌਤ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਤਾਕਤ, ਕਿਹੜੀ ਅਮਰ ਕਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਦੇਹੁਲੀ ਵਿਚੋਂ ਉਭੜਾਕੇ ਤੇ ਉਛਾਲਾ ਦੇਕੇ ਇਕ ਛਿਨ ਮਾਤ੍ਰ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਕਟ ਸਨਮੁਖੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਰਣਾਗਤ ਵਿਚ ਧੜੰਮ ਜਾ ਸਿੱਟਿਆ। ਪਾਠ ਹੋਣਾ ਓਦੋਂ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਡੰਡ-ਵਤ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਾਂ

ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ

"ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਉਤੇ ਚੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਤਾਬੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰ ਵਾਰ ਚੰਦੋਆ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਦੁਤੀ ਚਮਤਕਾਰਕ ਅਤੇ ਝਿਲਮਿਲਕਾਰ ਛਬੰਨੀ ਚੱਕ੍ਰਤ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਵਿਚ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਚਿਤਰਿਆ

ਅਲੌਕਿਕ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰੀ

ਝਿਲਮਿਲ ਝਿਲਮਿਲ ਕਰੇ ਜੋ ਆਸਰੇ ਬਿਹੂਣ ਹਵਾ ਵਿਚ ਮੁਅੱਲਕ ਟਿਕਿਆ ਲਹਿਰੇ ਮਾਰੇ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਹਵਾਈ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਇਹੋ ਹੀ ਕਉਤਕ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਦਿਸੇ"।

ਮੈਂ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਪੰਘਰ ਕੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ, ਪਰ ਚੌਰ ਹੋਈ ਜਾਵੇ। ਨਾ ਚੌਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਥ ਦਿਸੇ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਚੌਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਬਿਸਮਾਦ ਪਰ ਸਿੱਦਕ ਵਿਚ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਕੇਤਕ ਮਹਿਮਾ ਵਾਲੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਦੀ ਝੁਨਕਾਰ ਹੋਰ ਭੀ ਬਿਸਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਅਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਤੁਰੀ। ਮੈਂ ਧੌਣ ਨੀਵੀਂ ਸੁੱਟ ਲਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹਥ ਜੁੜ ਗਏ, ਗਲ ਵਿਚ ਪਲੂ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੜੇ ਅਦਬ ਭੈ ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨ ਲਗ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਤਨੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਤੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਮੈਂ ਠਠੰਬਰ ਕੇ ਭੂਰੇ ਦੀ ਬੁਕਲ ਮਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਨੇ ਅਉਂਦੇ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਉਪਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਚੁਕ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਦੇਖਿਆ, ਪਰ ਮੈਥੋਂ ਉਤ੍ਰ ਕੁਛ ਨਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਉਤੇ ਚੌਰ ਹੁੰਦਾ ਨਾ ਦਿਸੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਅਲੌਕਿਕ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਭੀ ਗੁੰਮ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਭੀ ਆ ਗਿਆ ਜੋ ਬਹੁਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨੇ ਓਹੋ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਭੀ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਹਥ ਰਖਿਆ। ਉਹ ਫੇਰ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਸਮਝਿਆ

ਵਿਚਾਰਿਆ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਹੋਊ ।

ਫੇਰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਜਦੋਂ ਤਾਬੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਰੁਮਾਲ ਚੁਕਣ ਲਗਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੜੱਪ ਦੇ ਕੇ ਤਾਬੇ ਵਲ ਨੂੰ ਆ ਖੜਾ ਹੋਇਆ । ਉਧਰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿਤਾ । ਅਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਜੋ ਵਾਕ ਸੀ, ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਉਹੀ ਨਿਕਲਿਆ, ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਜਾਂ ਮੇਰਾ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ ਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਭੀ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਅਗਰ ਭਾਗ ਜਾ ਪਿਆ । ਗ੍ਰੰਥੀ ਤਾਂ ਵਾਕ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਾਈ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗਾ । "ਇਉਂ ਕਿਉਂ ਪਏ ਹੋ ?" ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਜੀ ! ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਕੇ ਚੁੱਭਾ ਮਾਰਕੇ ਮੇਰੀ ਨਮਿਤ ਵਾਕ ਲੈ ਦਿਉ । ਉਸ ਕਿਹਾ, "ਅਰਦਾਸਾ ਮੈਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਵਾਕ ਤੁਸੀਂ ਲਵੋ ।" ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਚੁੱਭਾ ਭੀ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿਉ, ਮੈਂ ਖੜਾ ਖੜੋਤਾ ਵਕ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੇ ਰਹੋ । ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੁੱਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ, ਬੜੀ ਸਿਦਕ ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਚੁੱਭਾ ਮਾਰਿਆ । ਜਾਂ ਮੈਂ ਵਾਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਐਨ ਪ੍ਰਥਮ ਪੰਨੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਦਾ ਅਰੰਭ ਇਹ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚੰਬੁਕ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਜਾ ਟਿਕੀ:-

ਮ: ੩ ॥

ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਤੀ ਰਸਨਾ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਈ ॥ ਪੂਰੈ ਸਬਦਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਿਆ ਆਈ ॥ ਵਡਭਾਗੀਆ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਮੁਹਹੁ ਕਢਾਈ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਹਿ ਸੇਈ ਜਨ ਸੋਹਣੇ ਤਿਨ ਕਉ ਪਰਜਾ ਪੂਜਣ ਆਈ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਮਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਵੈ ਨਾਨਕ ਦਰਿ ਸਚੈ ਸੋਭਾ ਪਾਈ ॥੨॥

(ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩)

ਪੜ੍ਹਨ ਸਾਰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਗ ਗਈ। ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤੇ ਇਸ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ "ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਿਆ ਆਈ" ਦੀ ਸਫਲ ਬਿਵਸਥਾ ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਵਾਪਰ ਜਾਣ ਦਾ ਰਾਈ ਸੰਸਾ ਸੰਦੇਹ ਨਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਮੇਰੇ ਰੋਮ ੨ ਅੰਦਰ ਅੰਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸਚ ਮੁਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪੀ ਸਚੇ ਰਤਨ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਕਢਕੇ ਤਲੀ ਪਰ ਰਖ ਦਿਤਾ ਹੈ:—"ਰਤਨੁ ਜਵੇਹਰੁ ਲਾਲੁ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਗੁਰਿ ਕਾਢਿ ਤਲੀ ਦਿਖਲਾਇਆ ॥"

ਧਾਈ ਕਰਕੇ ਇਸ ਥੋਂ ਪ੍ਰਥਮ ਸਲੋਕ ਪਤ੍ਰਾ ਪਰਤ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਆਪਿ ਅਖਾਇੰਦਾ' ਹੈ ਅਤੇ ਅਖਾਇੰਦਾ 'ਗੁਰ ਸਬਦੀ' ਹੈ। ਨਾਲੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹਿ' ਹੈ, ਜੋ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ 'ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹ' ਉਹ ਇਹੋ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ

ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ 'ਵਾਹੁ' ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਬਦਿ ਰੂਪੀ ਨਾਮ (ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਜਾਪ ਮਈ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹਿ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਹੀ 'ਸਚਿ ਮਿਲਾਵਾ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ' ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਸਾਰ ਹੀ ਅੰਤਰ ਗਤੀ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਈ ਕਿ ਅਗਾੜੀ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਭੀ ਸਲੋਕਾਂ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਾਂ। ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਮੈਂ ਅਗਲਾ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ (ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਿ) ਮਹਿਮਾ ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰਗਟੀਂਦੀ ਜਾਇ; ਐਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ 'ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਹੋਵਣ' 'ਹਰਿ ਸਿਉਂ ਲਿਵ ਲਾਉਣ' ਤੇ 'ਸਤਿ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ' ਦਾ ਏਹੀ ਕੇਵਲ ਏਹੀ ਵਸੀਲਾ ਹੈ। ਅਗਲੇਰੇ ਸਲੋਕ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਕਿ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਰਥਾਤ (ਸਿਫਤ ਸਲਾਹਿ) ਰੂਪੀ ਬਾਣੀ ਸਚ (ਅਸਲ ਸਚ) ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਧੀ ਭਾਲਿ'। ਫੇਰ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਨੂੰ 'ਸਬਦੇ' (ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ) ਭੀ ਉਚਰੈ। 'ਹਿਰਦੈ ਨਾਲਿ' (ਪਰਾ ਪਸੰਤੀ ਮਧਮਾ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਭੀ) ਅਰਾਧਨ ਕਰੇ। ਤੇ 'ਰਿਦੈ ਸਮਾਲਿ' (ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਕੇ) ਭੀ ਰਖੇ; ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇਰੀ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹਿ ਪੱਕੀ ਕਰਕੇ ਦ੍ਰਿੜਾ ਦਿਤੀ। ਤੇ "ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਇਕੋ ਕਰਿ ਸਾਲਾਹੀਐ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ" ਦਾ ਠੱਪਾ

ਲਾ ਦਿਤਾ, ਕਿ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਏਕੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬੁਝਾਇ ਦੀਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਹਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ "ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਹਿ ਸੇ ਜਨ ਨਿਰ-ਮਲੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਪਾਇ" ਵਾਲੀ ਉਚ ਪਰਤਾਪੀ ਬਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਥੋਂ ਅਗਾਂਹ ਦੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਜੋ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਵਡਭਾਗੇ ਜਨ ਸਦਾ ਲਈ ਜਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। "ਜਿਨ ਕਉ ਆਪੇ ਦੇਇ ਬੁਝਾਇ" "ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸੋਈ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਕਉ ਆਪਿ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸ" ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਲ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਹਉਮੈ ਮਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ ਨਾਮ ਦੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਹਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ, ਨਾਮ ਦੀ ਸਰਬ ਫਲ ਪਰਦਾਇਕ ਸਮਰੱਥਾ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਹਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖਿਨ ਖਿਨ ਲੋੜ, ਹਿਰਦੇ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਮੁਖ ਕਰ ਕੇ ਭੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਆਸ ੨ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਤੱਦੀ ਤਾਕੀਦ ਅਤੇ ਨਾਮ ਅਰਾਧਨ ਕਰਨ ਹਾਰਿਆਂ ਵਿਟਹੁ ਤਨ, ਮਨ, ਨਛਾਵਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਕਾਂਖਿਆ, ਆਗਜਾ ਏਹ ਸਭ ਪਰਮਾਰਥੀ ਅਰਥ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸੰਚਤ ਹੋਏ ਦੇਖੇ। ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ,

ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਨਾਮ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲਾ, ਨਾਮ ਦੇ ਸੇਵਨ ਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮੀ ਰੂਪੀ ਫਲ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦ੍ਵਾਰ, ਨਾਮੀ ਦੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੀ ਲਖਤਾ (Realisation) ਵਾਹੁ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਤ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ 'ਵਾਹੁ' ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਭਾਉਣਾ ਤੇ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ 'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ' ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਜਮ ਕੰਕਰ ਦਾ ਨਿਕਟ ਨਾ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਮਨ ਚਿੰਦੇ ਫਲ ਪਾਉਣਾ ਇਹ ਸਰਬ ਗੱਲਾਂ ਵਰਣਨ ਹਨ। ਅਠਾਰਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਦਾ ਵਾਕ "ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ ਕੋਇ" ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਤਰਵਾਂ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਬਸ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ "ਅਨਿਦਿਨੁ ਨਾਮ ਲਏਇ" ਵਾਲੀ ਪੰਗਤੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਾੜ ਵਾਂਙੂ ਅਚੱਲ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਕਿ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਹੀ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ 'ਤਨ ਮਨ ਜਾਇ ਤ ਜਾਉ' ਹੁਣ, ਬਸ ਜੀ! ਫੈਸਲਾ ਗਹਿ ਗੱਡਵਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਈ। ਨਾਮੀ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਜਦ ਤਾਈਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਤੀਕ ਇਕ ਤਾਰ ਨਾਮ ਵਿਖੇ ਦਿਨ ਰੈਣ ਜੁਟੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸਾ ਜੁਟਣਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਨ ਪਾਨ, ਸੈਨ ਚੈਨ ਸਭ ਤਿਆਗ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਹੌਸਲਾ ਹੁਣ ਸਿਖਰਲੀ ਟੀਸੀ ਦਾ ਸੀ, ਹਿੰਮਤ, ਸਾਹਸ, ਉਦਮ ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਦਿੱਬ ਦੈਵ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਆਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ

ਮਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਓਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਮੰਗਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗੁਰ ਅਸੀਸ ਮਿਲੀ:–

ਗੁਰੂ ਅਸੀਸ

'ਉਦਮੁ ਕਰੇਦਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ ਕਮਾਵਦਿਆ ਸੁਖ ਭੁੰਚੁ ॥ ਧਿਆਇਦਿਆ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲੁ ਜਨ ਨਾਨਕ ਉਤਰੀ ਚਿੰਤੁ ॥"

ਮੈਂ ਇਸ ਅਸੀਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਸਾਰ ਧੰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਵਡਭਾਗਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵਾਂ। ਇਸ ਅਸੀਸ ਮਈ ਗੁਰਵਾਕ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਦੇ ਅਨਭਵੀ ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਗਹਿ ਗੱਡ ਸਿੱਕਾ ਮੇਰੇ ਰਿਦੰਤਰ ਬੈਠ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਡਗ ਮਗ ਡੋਲਣਾ ਸਦੀਵ ਲਈ ਉਡੰਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਉਕਤ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਅਨਭਵੀ ਵਜ਼ਖਜ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਸਫੁਰ ਹੋਈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੋਖੋਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਉੱਕਰੀ ਗਈ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਚਾਉ ਹੁਲਾਸ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਦਾਤ ਇਲਾਹੀ ਮੈਂ ਥੀਂ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਟਿਕਣ ਨਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਏਕਾਂਤ ਸਹਿਜ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਬੈਸ ਕੇ, ਨਾਮ ਦੇ ਅਖੰਡ ਜਾਪ ਵਿਚ ਜੰਮ ਕੇ ਜੁਟ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅੱਖ ਨਾ ਉਘੇੜਾਂ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਨਿਰਯਤਨ ਹੀ ਟਕ ੨ ਖੰਡਾ ਖੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ, ਜਿਧਰ ਜਾਵਾਂ, ਫਿਰਾਂ ਤੁਰਾਂ ਟਕ ੨ ਦੀ ਤਾਰ ਉਵੇਂ ਬੱਝ

ਰਹੀ ਸੀ । ਵਾਹੁ ਚਾਬੀ ਲਾਉਣ ਹਾਰਿਆ ਦਾਤਿਆ ! ਖੂਬ ਚਾਬੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ! ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅਜੇ ਭੁੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਗਵਾਈਆਂ । ਹੁਣ ਆਪੇ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਦੇਵੀਂ ! ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ! ਮੈਂ ਨਿਚਿੰਤ ਪਰ "ਚਰਨ ਪਿਆਸੀ ਦਰਸ ਬੈਰਾਗਨਿ ਪੇਖਉ ਥਾਨ ਸਬਾਏ" ਖੋਹ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਅਣਡਿਠੇ ਆਤਮ ਰਹਸ ਦੀ ਤੋਟ ਸੀ। ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਉਪਰਲੇ ਦਿਲੋਂ ਦੜੇ ਦਫਤਰ ਜਾਕੇ ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਭਰ ਆਇਆ । ਕਾਲਜਾ ਅੰਨ ਜਲ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਿਥਮ ਦਿਵਸ ਦਾ ਹੀ ਖਾਲੀ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਆਦਿਕ ਫਿਰਨ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਅਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਕੜਾਕੇ ਰਹਿਕੇ ਖੰਡਾ ਖੂਬ ਖੜਕੇ ਤੇ ਕੋਈ ਅਟਕ ਝਟਕ ਨਾ ਪਵੇ ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦਾ ਹਾਲ

ਅਜ ਭੀ ਮੈਂ ਬੁੰਗੇ ਪਰ ਆਉਣ ਸਾਰ, ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਖਾਨ ਪਾਨ ਕੀਤੇ ਆਪਣੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਹੀ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਗਫੇ ਛਕਾਉਣ ਨੂੰ ਬਿਰ ੨ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨ। ਮੈਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਾਲੀ ਨਿਮੋਝਾਣੀ ਝੀਣੀ ਬਾਣ ਝੱਲੀ ਨ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਉਠ ਤੁਰਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਦੇ ਕੇ ਆਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਭੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ । ਤੂੰ ਗਫਾ ਲਾ ਲੈ, ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਫਿਰਨ ਤੁਰਨ ਚਿਤ ਪਰਚਾਉਣ ਚਲਿਆ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਆਈਂ । ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਆਖ ਕੇ ਉਥੋਂ ਜਿਉਂ ਨਿਕਲਿਆ,

ਇਕ ਹਰਿਆਵਲੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਮਿਆ । ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਚਿਤ ਚੁਭਵੇਂ ਤੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੇਂ ਰਮਣੀਕ ਸੁੰਦਰ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਅਮਿੱਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਕ ਲਹਿਰੇ ਅਜਿਹੇ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅੰਦਰ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਰਟਨ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਰਹਿਤ ਅਫੁਰ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜੋਰੋ ਜੋਰੀ ਜਾਰੀ ਹੋ ਪਿਆ:—

"ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਕੋਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ; ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਆਸ ਹਿਠਾਹਾਂ, ਉਤਾਹਾਂ, ਚੜ੍ਹਾਉਣ, ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਮੈਂ ਕਿਤੋਂ ਸੰਥਿਆ ਸਿੱਖੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਤੀ ਪਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਲਿੱਲ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਏਹ ਪ੍ਰੇਮ ਭਿੰਨੀ ਲਿੱਲ ਯਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਲੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਹਿਚਕਦੀ ਹਟਕਦੀ ਤੇ ਹਟਕੋਰੇ ਖਾਂਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਚਾਬਕ ਮਾਰ ੨ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਲ ਸਿਧੇ ਤੋਰੀ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ।"

ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਤੋਂ ਸੈਨੂੰ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਸਾਂਝ ਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਭਾ: ਨੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਧਰੇ ਹੀ ਆ ਨਿਕਲੇ । ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੇਰੇ ਅਗੇ ਆਣ ਖੜੋਤੇ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਇਹ ਤੁਕ ਸੀ "ਤੁਧੁ

ਆਪਿ ਵਿਛੋੜਿਆ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇਆ" ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਤੁਕ ਬੜੀ ਮਿਠੀ, ਪਿਆਰੀ, ਗੂੜ੍ਹ ਅੰਤਰੀਵ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਲਗੀ। ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਅਜੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾ। ਮੈਂ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੇਰ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਮਣੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਮੁਢ ਤੋਂ ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਣ, ਮੈਂ ਨਾਲੇ ਪਾਠ ਸੁਣਾਂ ਨਾਲੇ ਨਾਮ ਜਪਾਂ। ਜਿਉਂ ੨ ਸੁਣਾਂ, ਤਿਉਂ ੨ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਧਿਕ ਤੇ ਅਧਿਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ। ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਅਨੰਦ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਅਣੋਖਾ ਹੀ ਆਇਆ। ਭੋਗ ਪਏ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਖ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਸਤੀ ਵਲ ਮੋੜ ਲਿਆਏ। ਮੈਂ ਬੁੰਗੇ ਤੇ ਛਪਾ ਛਪ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਝਟ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕਿਵਾੜ ਦੇ ਕੇ ਕੁੰਡੇ ਜੜ ਦਿਤੇ ਤੇ ਆਸਣ ਪੁਰ ਬੈਠ ਕੇ ਲਗਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣ। ਲਗਾਤਾਰ ਇਕੋ ਸਾਹ ਲਗਾ ਜਾਵਾਂ। ਜਦੋਂ ਸਾਹ ਆਪੇ ਮੁੜੇ ਤੇ ਮੁੜ ਪਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਮੋੜਨ ਹੋੜਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਸੁਰਤ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਨਾ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ੨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਸ਼ਾ ਐਸੀ ਬਣ ਆਈ ਕਿ ਆਸ਼ਾ, ਮਨਸ਼ਾ, ਫੁਰਨੇ, ਫਿਕਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਰਿਦੰਤਰ ਰਾਈ ਨਾ ਰਹੀ, ਭਰਮ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਕਾਈ ਮਿਟ ਗਈ। ਇਕ ਦਰਸ ਪਿਆਸ ਦੀ ਆਸ ਯਥਾ ਗੁਰਵ੍ਹਾਕ:–

"ਇਕਹਿ ਆਸਾ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ ਆਨ ਨਾ ਭਾਵੈ ॥"

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦੀ ਰਾਤ ਦਾ ਹਾਲ

ਇਹ ਆਸਾ ਭੀ ਤੀਬਰ ਤੋਂ ਤੀਬਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਵਲ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਭੀ ਹਲਾ-ਸ਼ੇਰੀ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੱਲੇ ਕਰ ੨ ਪਵਾਂ । ਰਾਤ ਤਕੜੀ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ, ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਬਿਰਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਚਤੁਰਾਈ ਸਿਆਣਪ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਆਪਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਪਧਰਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦੱਬੀ ਜਾਵਾਂ । ਆਲਸ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਵੇ। ਸੰਕਲਪ ਸੰਸਾ ਸੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਵੇ ਨਾਹੀਂ । ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਤਰੰਗ ਮੈਨੂੰ ਫੁਰ ਪਏ । ਜੇੜ੍ਹਾ ਫੁਰੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਦੱਬ ਤੁਰਾਂ ਤੇ ਤੁਰੀ ਹੀ ਜਾਵਾਂ ਜਦ ਤਾਈਂ ਸਾਹ ਨਾ ਮੁੜੇ । ਸਾਹ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੋਰ ਤਰੰਗ ਦਾ ਤੋਰਾ ਤੁਰ ਪਵੇ । ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਅਰਸ਼ਾਂ ਕੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਣ ਉਤਰੀਆਂ। ਅਣਭੋਲ ਹੀ ਵਾਹੋ ਦਾਹ ਲਗਨ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵਾਂ । ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਕੁਛ ਨਾ ਵਿਚਾਰਾਂ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਅੱਕ ਥੱਕ ਜਾਵਾਂ ਜਾਂ ਮਨ ਅੜੀ ਕਰ ਖੜੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਨ ਨੂੰ ਤਹੋੜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਹਠ ਕਰ ਕੇ ਮਥ ਲਵਾਂ ਕਿ ਐਨੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਮਾਲਾਂ ਫੇਰ ਕੇ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ

ਸਰਬਲੋਹੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹਰ ਵਕਤ ਮੇਰੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਮਾਲਾ ਨੇ ਬੜੀ

ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ; ਛਿਨ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਉੱਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਾਲੀ ਜਾਪ ਪਦਵੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾ ਚਾੜ੍ਹਿਆ, ਹਥ ਜਦ ਸਚੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਤਦਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਮਾਨੋਂ ਮੈਂ ਮੁਜੱਸਮ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਆਲਸ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ, ਦਲਿੱਦਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਥਕੇਵਾਂ, ਅਕੇਵਾਂ ਤੇ ਢਿੱਲ-ਪੁਣਾ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰ ਨਸ ਭਜ ਗਏ। ਐਸੀ ਸਰਬ ਲੋਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤੀ ਤੇ ਐਸੀ ਸਰਬ ਲੋਹੀ ਰਖਸ਼ਾ ਹੋਈ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਪੋਟਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿੱਥੇ ਦਬਾ ਦਬ ਸਰਬ ਲੋਹੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਘਾਸ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਠੰਡੇ ਠਾਰ ਚਿੰਗਾਰੇ ਉਠੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੋਟਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਾਰ ੨ ਵਿਚ ਜਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਅਗੇ ਜਿਥੇ ਜਿਗਰ (ਹਿਰਦੇ) ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਇਕ ਖੰਡਾ ਖੜਕਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਥੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਖੰਡੇ ਦੇਹੀ (ਪਿੰਡੇ) ਦੇ ਤਿਲ ੨ ਮਾਤ੍ਰੀ ਖੰਡ ੨ ਵਿਖੇ ਖੜਕਣ ਲਗ ਪਏ।

ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਠੰਡੇ ਠਾਰ ਚਿੰਗਾਰੇ

ਨਾਮ ਦੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਖੜਕਾਰ

ਇਸ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਹ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਖੰਡੇ ਖੜਕਣੀ ਦਸ਼ਾ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਛਿਨ ਤਾਂ ਦਿਲ ਨੇ ਧੜਕਾ ਖਾਧਾ ਪਰ ਦੂਜੀ ਛਿਨ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਛਾ ਗਈ ਤੇ ਸੁੰਨ ਦਸ਼ਾ ਵਾਪਰ ਗਈ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਅਡੋ ਅਡ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਦਿਸੇ। ਫੇਰ ਸਰੀਰ ਦਿਸੇ ਹੀ ਨਾ

ਕਿ ਕਿਧਰ ਗਿਆ । ਜਾਪ ਹੀ ਜਾਪ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਪਈ ਸੁਣਾਈ ਦੇਵੇ । ਕੰਨ ਸਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਨ ਹੀ ਨਾ, 'ਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਕਉਣ ਹੈ ?' ਇਸ ਝਮੇਲੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਭਮੱਤਰ ਗਿਆ । ਅਗਲੀ ਛਿਨ ਦੇਖਾਂ ਤਾਂ 'ਮੈਂ ਹਾਂ' 'ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹਾਂ' ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ 'ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ' 'ਆਪਣਾ ਆਪਾ' ਨਿਰਾਲਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਣ ਲਗਾ । ਉਸ ਆਪੇ ਦੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੈਂ ਲਖ ੨ ਕੇ ਪੇਖ ਪੇਖ ਕੇ ਅਚਰਜੋ ਅਚਰਜ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਐਸ ਸ੍ਵੈ ਪੇਖਣਹਾਰ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਨੰਦ, ਸੁਆਦ ਕੁਛ ਬਾਹਲਾ ਲੰਮਾ ਨਾ ਆਵੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਦੇ ਦਿਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਉਰਲੀਆਂ ਪਰਲੀਆਂ ਪਰਚਾਵੇ ਦੀਆਂ ਚਾਟਾਂ ਕਿਥੇ ਲੁਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ ! ਮੇਰੀ ਸਿੱਕ, ਮੇਰਾ ਹਾਵਾ ਓਡਾ ਕੇਡਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਤਣਿਆ ਰਿਹਾ । ਮੇਰੀ ਸਿੱਕ ਸਾਵੀਂ ਦੀ ਸਾਵੀਂ ! ਮੇਰੀ ਆਸਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਦੂਣੀ ਚੌਣੀ, ਹੋਰ ਆਸਾਂ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਟ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਇਕੋ ਇਹੋ ਆਸਾ ਸੀ, ਏਸੇ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਸੀ ।

ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ

ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੩:-
੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨

(੩)

ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਇਸ ਆਸਾ ਤੋਂ ਭੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਕਿੱਥੇ ! ਜੋ ਐਸੇ ਉੱਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਅਤਿ ਨਿਮੋਝਾਣਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੋਰਾਂ ਵਿਚ ਛਿੜਿਆ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਸ ਦਾਵੇ ਦਾ ਲੱਕ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸੇ ਰਾਤ ਅੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸ ਲੈਣੇ ਹਨ। ਜਦ ਮੇਰੇ ਇਸ ਆਸ ਦਾਵੇ ਦਾ ਲੱਕ ਟੁੱਟਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅਚੱਲ ਆਸਣ ਦਾ ਚੌਕੜਾ ਭੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਸਤੋਰ ਨਿੱਸਲ ਹੋ ਕੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਿਹਬਾ ਕਰ ਕੇ ਜਾਪ ਉਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਹਥ ਉੱਚਾ ਕਰ ਕੇ ਮਾਲਾ ਦਾ ਅਖੰਡ ਚੱਕਰ ਉਸ ਤੋਂ ਭੀ ਅਧਿਕ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਸਭ ਕਾਰ ਤਾਂ ਉਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਭੀ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਆਸਾਂ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਇਸ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਾਲੀ ਨਿੱਸਲ ਪਰ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਹੀ ਚੱਕਰ ਫਿਰੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਚਾਣਚੱਕ

ਅਚਿੰਤਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਘਟ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਣ ਲਿਸ਼ਕਿਆ । ਜਦੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਠੰਢਾ ਠਾਰ ਚਾਨਣਾ ਝਲਕਦਾ, ਡਲ੍ਹਕਦਾ ਪੇਖਿਆ ਤੇ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਪੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਝਾਲ ਝੱਲੀ ਨਾ ਗਈ । ਮੇਰੀਆਂ ਕਿਲ-ਕਾਰੀਆਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਚੱਲੀਆਂ । ਮੈਂ ਹੌਲਾ ਫੁਲ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਚਰਜ ਸੁਆਦ ਦਾਰ ਅਕਹਿ ਅਸਹਿ ਮਿਠਾਸ ਦੀ ਦਮਕ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਝਿਲਮਿਲਕਾਰ ਜਦ ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਅੰਤਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਿਚ ਗਈਆਂ । ਜਿਉਂ ਉਭੜਿਆ, ਉਭੜ ਕੇ ਛੱਤ ਨਾਲ ਜਾ ਲਗਿਆ, ਮੇਰੇ ਹਥ ਜੁੜ ਗਏ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਏਸ ਅਜਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਜਰਾ, ਮੈਥੋਂ ਜਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ"। ਇਕ ਅਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੱਲਕ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਆਣ ਟਿਕਿਆ। ਇਕ ਫੁਲ ਦੀ ਸੱਟ ਫੇਟ ਨਹੀਂ ਲਗੀ । ਝੂਲਣੇ ਤੇ ਝੂਲਦਾ ਹੀ ਉਪਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਲੋਰਿਆਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਲੋਰੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਆਣ ਉਤਰਿਆ ।

"ਗਿਆਨ ਰਾਉ ਜਬ ਸੇਜੈ ਆਵੈ ਤ ਨਾਨਕ ਭੋਗੁ ਕਰੇਈ ॥"

ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕੀ ਦਿਸੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੁਣ ਇਕ ਸੇਜਾ, ਦਿੱਬ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਜਗ ਮਗੀਤੀ ਸੇਜ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਜ ਦੇ ਉਪਰ ਮਹਾਂ ਪਰਬਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਅਝਲ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਭੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮੈਥੋਂ ਝਲਿਆ

ਨਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਛਡਿਆ ਭੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੀਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਹਾਂ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਮੇਰੇ ਅੰਤਰ ਬਾਹਰ ਦਿਸੇ। ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਇ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਦਿੱਬ ਲੋਇਣ ਅਚਰਜ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਲਗ ਗਏ। ਇਹ ਅਲੌਕਿਕ ਕਉਤਕ ਮੈਥੋਂ ਸਹਾਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਜਾਪ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਥੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬੰਦ ਕਰੇ ਤੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਜਰਾਕੁ ਸਹਾਰਾ ਆਵੇ, ਪਰ ਕਿਥੋਂ! ਹੁਣ ਉਹ ਜਾਪ ਭੀ ਦਿੱਬ ਆਤਮੀ ਸੁਤੇ ਅਭਿਆਸ ਬਣ ਗਿਆ। ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਰੁਕੇ ਹੀ ਨਾ। ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ, ਚਮਤਕਾਰੀ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਵਾਲਾ, ਅਨੰਦ, ਰਹੱਸੀ ਅਭਿਆਸ ਅਜਬ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਬ੍ਰਿਤਿ ਹੋਵਾਂ, ਤਿਉਂ ੨ ਪਰਮ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਜਾਵਾਂ। ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਕਵਲ ਖਿੜਿਆ ਪਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਨੂਰੋ ਨੂਰ। ਹਲਕਾਪਨ ਐਹਾ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਡ ਉਡ ਜਾਵਾਂ। ਮਸਾਂ ਰੋਕ ੨ ਰਖਾਂ। ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰ ੨ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਿ ਪੜ੍ਹ ੨ ਅਨੰਦੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਉ ਨੂੰ ਰੀਝਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨਾਵਾਂ। ਝਾਲੂ ਰੀਸਾਲੂ ਕੰਤੜੇ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ੨ ਕੇ ਸੇਜਾ ਤੇ ਸੰਮ੍ਹਾਲਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਸ ਰਸੀਅੜਾ ਪਿਰ ਇਉਂ ਚਲਕੇ ਘਰ ਆਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੋਠੇ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਿਤੋਂ ਅਗੰਮ ਤੋਂ ਉਤਰ

ਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਦੀ ਆਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੂ, ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਚੋਜੀ ਪਿਆਰਾ ਸ਼ਹੁ ਕੋਈ ਅਗਾਧ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਕਉਤਕ ਵਰਤਾਕੇ ਮੇਰੇ ਘਟ ਰੂਪ ਘਰ ਅੰਦਰ ਅੰਙਣ ਮੱਲ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸੇਜਾ ਉਤੇ ਆਣ ਬੈਠੇਗਾ। ਆਹਾ ! ਅਜ ਮੇਰੇ ਹੱਭੇ ਵੇਲ ਸੁਹਵਣੇ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਜਿ-ਆਰੇ ਦਾ ਇਕ ਡਲ੍ਹ੍ਹ ਕਰੇਂਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਮੇਰੇ ਅੰਤਰ ਬਾਹਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਨਾਲ ਸਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਲਕਾਂ ਤੇ ਝਾਲਾਂ ਨੂੰ ਝਲ ਗਿਆ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਵਾਂ, ਤਿਉਂ ੨ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅਧਿਭੁਤ ਤੇ ਪਰਮ ਅਧਿਭੁਤ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕਉਤਕ ਮੇਰੇ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅਗੋਚਰ ਆਵਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਕਥਨਾ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਇਨ-ਸਾਨੀ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸੀ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਕੋਠੇ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ, ਛੱਤ ਕੁਛ ਭੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਧੁਰ ਆਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪੁਲਾੜ (ਪਾੜਾ ਪਾੜਾ) ਨਦਰੀਂ ਆਵੇ ਤੇ ਸਾਫ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹੋ ਹੀ ਨਿਰੰਜਣੀ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਗ ਮਗ ਜੋਤ ਉਜਾਲਾ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਟ ਅੰਦਰ ਅਨੰਦ, ਹੁਲਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸਹਿਜ ਤੱਤ ਬਿਲੋਵਨਾ ਬਲੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੈਂ ਇਨ ਬਿੰਨ ਪੇਖਾਂ।

ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਦਭੁਤ ਨਜ਼ਾਰੇ

ਪਰਤੱਖ ਪੇਖਾਂ, ਜਾਗਰਤ ਵਿਚ ਪੇਖਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਮੰਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਸਚਮੁਚ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰੇ, ਚਮਤਕਾਰੇ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈਣ; (੧) ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਯਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਰਕੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਪੁਰਾਣਾ ਚੋਲਾ ਬਦਲ ਕੇ ਤੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਦਿੱਬ ਚੋਲਾ ਧਾਰ ਕੇ ਪਾਰਲੋਕੀ ਅਰਸ਼ੀ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। (੨) ਯਾ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ, ਸੋ ਸ੍ਰੁਪਨ ਬਵਸਥਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਮੇਰੀ ਹਡ-ਬੀਤੀ ਤੇ ਹਡ-ਵਰਤੀ ਮੈਨੂੰ ਦਸੇ ਕਿ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਲਵੇ ਪਰਗਟ ਪਹਾਰੇ ਜਲਵਾਗਰ ਹੋਏ ੨ ਹਨ, ਪਰ ਚਕ੍ਰਿਤ ਜਿਹਾ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਕੀ ਏਵਡ ਕੁਦਰਤ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਵਰਤ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਏਵਡ ਵਡੀ ਦਾਤ ਮੇਰੀ ਨਮਿਤ ਦਾਤੀਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਏਵਡ ਵਡੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮੈਂ ਏਡਾ ਵਡਾ ਪਾਪੀ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਏਡੇ ਗੁਣ ਕਿੱਥੋਂ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਗੁਣੀ ਨੂੰ ਰੀਝਾ ਲਵਾਂ! ਤਾਂ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਸੁਪਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਜਨਮ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਪਾਰਲੋਕੀ ਜਨਮ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਛ ਭੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਕੁਛ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਸੋ ਅਤਿਅੰਤ ਸ਼ੁਭ ਲ਼ਛਣੀ ਪਰਮ ਅਨੰਦੀ ਲਹਿਰ ਬਹਿਰ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਚਲ ਤੂੰ ਮਾਣੀ ਚਲ! ਕਾਹਨੂੰ ਵਸਵਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈਂ! ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਈ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੂਹਾ

"ਹੈਰਤ ਹੈਰਤ ਹੈ ਸਖੀ
ਹੋਇ ਰਹੀ ਹੈਰਾਨੁ ॥"

ਖੜਕਾਇਆ ਕਿ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਵਜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿੜਕ ਪਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਨਾ ਮੈਂ ਮਰਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਚੋਲਾ ਪਲਟਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਛਿਨ ਹੀ ਇਹ ਵਸਵਸਾ ਉਠ ਖੜੋਤਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦਾ ਹੋਵਾਂ, ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਸੁਪਨੇ ਵਾਲਾ ਵਸਵਸਾ ਖੜਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਤਾ ਪਛਾਤਾ ਤੇ ਸਿਆਣ ਪਛਾਣਕੇ ਫੇਰ ਭੀ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਬਾਤ ਤੇ ਮੇਲ ਗੇਲ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸਮਝਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ! ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਕੀ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ? ਉਸ ਆਖਿਆ "ਜੀ ! ਨਹੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹੋ !! ਚਲੋ ! ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ !" ਜਦ ਮੈਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹੀ ਸਮਾਨ ਪਏ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਪਰ ਮੈਂ ਡਿਗ ਡਿਗ ਪਵਾਂ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਸੰਮੁਲ ਪਵਾਂ। ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਵਾ ਤੇ ਮੈਂ ਪਿਰਮ ਰਸੀ ਅਕਹਿ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਖੀਵਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਾਂ। ਖੀਵੇ ਹੋਏ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਜੋ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੁਆਸ ਅਭਿਆਸ ਖੰਡੇ ਦਾ ਐਸਾ ਮਧਾਣਾ ਫਿਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਕੁਛ ਕਥਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ

ਅਰੰਭ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਛਹਿਰਾ ਬਦਲ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪਾਠ ਅਭਿ-ਆਸ ਕਰਨ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਕੇਵਲ ਸੀਸ ਤੇ ਦਸਤਾਰਾ ਤੇ ਤੇੜ ਕਛਹਿਰਾ, ਉਂਞ ਨੰਗ-ਮ-ਨੰਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੱਕਰ ਪਾਲਾ ਪੋਹੇ ਹੀ ਨਾ। ਦੇਹ ਅਧਿਆਸ ਮੇਰਾ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਮਿਟ ਗਿਆ, ਦੇਹੋਂ ਬਦੇਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਲੂਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤੁਲ-ਮਸਤ ਬਿਸਮਾਦੀ ਸੁਆਦਾਂ ਦਾ ਗਟਾਕ ਰਸ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਾਂ, ਕਰਿ ਕਰਿ ਕੇ ਬਿਸਮਾਦੋਂ ਮਹਾਂ ਬਿਸਮਾਦ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵਾਂ। ਅਗਾਹਾਂ ਪਾਠ ਤੁਰੇ ਹੀ ਨਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਮੇਰੀ ਹੁਮਾਵਲੀ ਅੰਦਰ ਐਧਰੋਂ ਉਧਰ ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਐਧਰ ਲਹਿਰੇ ਮਾਰਦੀ ਫਿਰੇ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਹਾਂ ਤੇਜਸ੍ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਜੋਤੀ ਨਿਧਾਨ ਦਾ ਸੋਹਜਾ ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਟਕ ਦਾ ਭੋਗ-ਰਸ-ਵਿਗਾਸ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਤੀਜੇ ਹੁਣ ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਰਸ ਚੰਭੁਕੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਵਾਲਾ ਪਾਠ ! ਮੈਂ ਗੂੰਦਾ ਹੋ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਰਸ ਮਗਨ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕਉਣ ਹੋੜੇ ਤੇ ਪਾਠ ਪਰਵਾਹ ਵਿਚ ਤੋਰੇ। ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤੁਕ ਤੁਕ ਦਾ ਉਹ ਸੁਆਦ ਆਵੇ ਤੇ ਉਚ ਗਿਆਨ ਕਲਾ ਦਾ ਉਹ ਅਨਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਵ ਫੁਰੇ ਕਿ ਅਗੇ ਕਦੀ ਸੁਣਿਆ, ਪੇਖਿਆ ਤੇ ਅਨਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਵਾਂ, ਪਰ ਮੈਥੋਂ ਅਗੇ ਤੁਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਤੁਕ ਤੁਕ ਤੇ ਅਟਕਾਂ ਤੇ ਤੁਕ ਤੁਕ ਤੇ ਰਸ ਲੀਨ ਹੋ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਇਸ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਨੰਦ

ਚਲੂਲੇ ਰੰਗ

ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕਿਥੋਂ ਕੁ ਤੀਕ ਵਰਨਣ ਕਰਾਂ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਕੀ ਹੀ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ; ਬਸ ! "ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ" ਪੈਰੋ ਪੈਰ ਰਸ ਭਿੰਨੜੀਆਂ ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ਕਰ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਪਵੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਂ । ਜੇ ਮੈਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਤਕੜਾ ਅਭਿਆਸੀ, ਰਸੀਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੋਝ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਿ ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰ ਸਕਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਨਾ ਸਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮਦਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਸਹਿਜ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਡੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਅਜ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਅਧਵਾਟੇ ਹੀ ਗੁੱਟੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੀ। ਜਿਉਂ ੨ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂ, ਤਿਉਂ ੨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪਾਠ ਭੀ ਤੁਰਦਾ ਜਾਵੇ। ਅੰਤ ਪਹੁ ਫੁਟਣ ਤ-ਈਂ ਅਜ ਮੈਥੋਂ ਮਸਾਂ ਇਕ ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿੱਥੇ ਅੱਗੇ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਜ ਪਾਠ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਅਜ ਇਕੋ ਪਾਠ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ। ਪਰ ਅਜੇ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਵਪਨ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀ

ਬਿਸਮਾਦੀ ਦਸ਼ਾ

ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ

ਪਵੇ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਸਤ੍ਰ ਸਜਾ ਲਵੋ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਅਜ ਸਜਾਏ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਛੇਤੀ ੨ ਸਜਾ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਲੱਗਾ।

ਪਰ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਸ਼ਕ ਸੰਕੋਚ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਅਜੇ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਿਨ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਨਿਸਚੇ ਕਰਾਂ ਕਿ ਸੁਪਨਾ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਰਾਤੋਂ ਦਿਨ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਵੇਖਿਆ। ਦੂਜੇ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਉਜਿਆਰਾ ਜੋ ਮੈਂ ਪੇਖ ਪਰਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਅੰਤਰੇ ਅੰਤਰ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਨਿਰਾਲਾ ਹੀ ਦਿਸੇ। ਦਿਨ ਦੇ ਉਜਾਲੇ ਤੋਂ ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਉਜਿਆਰੇ ਦੀ ਭਾ ਵਖਰੀ ਹੀ ਮਾਰੇ। ਮੈਂ ਹੰਬਲਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਬਰਾਂਡੇ (ਬਰਆਮਦੇ) ਵਿਚ ਆ ਖੜੋਤਾ। ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਵੇਖਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਇਸੇ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੀਜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਭੂਰੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮੈਂ ਸਨੇ ੨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਲ ਨੂੰ ਹੋ ਲਿਆ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਲੜਖੜਾਉਣ ਤੇ ਚਾਲ ਡਗਮਗਾਵੇ, ਮਾਨੋਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਗਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਡਿਗ ੨ ਪਵਾਂ ਪਰ ਉਪਰੇ ਉਪਰ ਬੋਚਿਆ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਹੋ ਚਿਤਵਦਾ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਸਚ ਮੁਚ ਅਜ ਆਪਣੇ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਵਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਦਿਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ

ਹੈ ? ਕਿ ਅਜੇ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਹੈ ? ਅਛਾ ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰ-ਦੇਵ ਜੀ ! ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਚਲੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਇਸ ਬਿਵਸਥਾ ਤੇ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਾ ਦੇਵੀਂ । ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਹਜ਼ੂਰ ਜਾਣ ਸਾਰ ਪ੍ਰੇਰਤਾ ਮਈ ਵਾਕ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸ੍ਰੋਤ ਕਰਾਇ ਕੇ ਮੇਰਾ ਭਰਮ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦੇਵੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਤੀਜੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਤਾ ਵਿਚ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ ਰਸ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਜਦ ਮੈਂ ਗੁਰਦੁਅਰੇ ਜਾ ਕੇ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਖ ਦਾਇਨੀ ਸੋਹਿਲਾ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ:-

> "ਜਾਰ ਵੇ ਨਿਤ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਪਾਈ ॥ ਵਰੁ ਲੋੜੀਦਾ ਪਾਇਆ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ॥ ਮਹਾਂ ਮੰਗਲੁ ਰਹਸੁ ਥੀਆ ਪਿਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦ ਨਵ ਰੰਗੀਆ ॥ ਵਡਭਾਗ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਿਸੰਗੀਆ ॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਿਆ ਅੰਕਿ ਅੰਕਿ ਮਿਲਾਈ ॥ ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕੁ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ ਸਾ ਮੈ ਗੁਰੁ ਮਿਲ ਪਾਈ ॥"

ਇਸ ਵਧਾਈ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਭਰਮ ਦੇ ਸਭ ਛਉੜ ਕਟੇ ਗਏ । ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਸ਼ੁਬ੍ਹਾ ਸੁਪਨ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰ ਕੇ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰ ਕੇ ਤਾਬੇ ਆ ਕੇ ਵਾਕ ਲੈਣ ਲਈ ਚੁੱਭਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਉੜਾ

ਨਿਕਲਿਆ । ਐਸੀ ਲਟਕ ਤੇ ਮੌਜ ਵਿਚ ਪਾਠ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਣ ਹੈ । ਅਜ ਅਨੰਦ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ । ਠੀਕ ਹੈ ! "ਆਨੰਦੁ ਆਨੰਦੁ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਆਨੰਦੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣਿਆ" ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜ "ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ" ਦਾ ਗੋਝ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟਿਆ । ਅਜ ਮੇਰੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਦਾ ਮਿਤ ਸ਼ੁਮਾਰ ਅੰਤ ਪਾਰਾਵਾਰ ਕੋਈ ਨਾ, ਮੈਂ ਅਨੰਦ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਐਸੀ ਲਿਵਤਾਰ ਬੱਝੀ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕਣੋਂ ਰਹਿ ਖੜੋਤੀਆਂ । ਜਾਣੀਦਾ ਜਮਾਲ ਰਸ ਅੰਤਰ ਬਾਹਰ ਪੀਵਨ ਪਰ ਰਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਟ ਗਟ ਪੀਈ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਏਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ–

ਇੱਕੋ ਆਸਣ ਬੈਠਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਸੁਣਨਾ

"ਚਲੋ ਜੀ ! ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਗੁਰਪੁਰਬ ਨਮਿਤ ਅਰੰਭ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਥੇ ਚਲ ਕੇ ਅਨੰਦ ਲਵੋ ।"

ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਭੀ ਵਧੇਰੇ ਚਾਉ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਉ ਚਈਲਾ ਉਠ ਤੁਰਿਆ, ਉਥੇ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਮੈਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਿ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਫਤਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਚੁਪ ਕੀਤਾ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨੁੱਕਰੇ ਜਾ ਬੈਠਾ । ਇਥੋਂ ਮੈਂ ਸਭ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਿਦਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਕੋਈ ਗਹੁ

ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ । ਇਥੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੀ ਸਨਮੁਖ ਸੀ । ਮੈਂ ਕੰਬਲ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ, ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਾਂਗਾਂ ਉੱਠਣ ਕਿ ਨਾਲ ਜਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅਨੰਦ ਮਗਨਤਾ ਉਥੋਂ ਉੱਠਣ ਨਾ ਦੇਵੇ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਰੰਭ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਹੋ ਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ । ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਪਰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਖਿੰਡ ਖਪਰ ਗਈ। ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਸਜਣ ਰਹਿ ਗਏ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਭੀ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਟੁੰਬ ਗਏ । ਮੈਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਤੇ ਨਾ ਮਿਲੀ, ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ—"ਬੈਠਾ ਰਹੁ, ਕਿੱਥੇ ਜਾਨਾ ਹੈਂ !" ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਫਿਰਨਾ ਜਾਣਾ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗਿਆ ਨੂੰ ਕੌਣ ਉਲੰਘੇ । ਉਥੇ ਮੰਡਲ ਵਿਖੇ ਪੰਜ ਪਾਠੀ ਤੇ ਧੂਪੀਏ ਆਦਿਕ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੇਵਲ ਮੈਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਉਸ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ਚਾਰ ਸਜਣ ਆਉਣ. ਦੋ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਉਹ ਉਠ ਜਾਣ, ਫੇਰ ਹੋਰ ਆ ਜਾਣ । ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਆਵਾਜਾਈ ਲਗੀ ਹੀ ਰਹੀ,

ਗੈਬੀ ਹੁਕਮ

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਕੋ ਆਸਣ ਮਾਲਕ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਿਠਾ ਛਡਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਹਿਲਾਵੇ। ਪਰ-ਮਾਰਥੀ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ, ਥਾਹ, ਹੱਦ, ਬੰਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵਧੀ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਣਨ ਅੰਦਰ ਜਰੀ ਜਾਵਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧੀ ਜਾਵੇ। ਇੱਕੋ ਆਸਣ ਤੇ ਬੈਠਾ ਅਡੋਲ ਅਨੰਦ ਮਾਣੀ ਜਾਵਾਂ। ਗਲ ਕੀ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਪਹਿਰ ਬਰਾਬਰ ਇੱਕੋ ਅਡੋਲ ਆਸਣੀ ਲਿਵਤਾੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰ ਸਮੂਹ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੀਕ ਮੈਥੋਂ ਸੁਣਵਾਇਆ। ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਪੂਰਨ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਸਹਿਤ ਸੁਣਿਆ, ਇਕ ਨਿਮਖ ਭੀ ਨਾ ਡੋਲਿਆ।

ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਖੇਡ 'ਇਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੁਹਾਰਾ' ਰੁਣ ਝੁਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਰ ਗੂੰਜ ਉਠੀ।

ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਅਚਰਜ ਖੇਡ ਕਿਵਾੜ ਖੁਲ੍ਹਣ ਲਗੇ। "ਮਾਈ ਰੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ ॥ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੋ ਸ੍ਵਾਦ" ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ। ਆਰਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਅੰਤਰ ਅਧਿਭੁਤ ਰੰਗਲੀ ਆਰਤੀ ਉਤਰਦੀ ਜਾਵੇ। ਆਰਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਅਸਲ ਸੁਚੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਢੋਲਕੀ ਛੈਣੇ ਵਜਣੋਂ ਹਟ ਗਏ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਗ ਰਤਨ ਕੀਰਤਨ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਕਉਣ ਅੱਖ ਉਘੇੜੇ, ਝਲਮਲ ਝਲਮਲਾਟਾਂ ਦਾ ਬੱਗਾਟ ਦਿੱਬ ਜੋਤ ਮਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਝਲਕਾਰੇ ਮਾਰੇ। ਜਦ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਵਲ ਤੱਕਾਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਤਿੱਖਾ ਤੇਜ, ਝਲਿਆ ਨ ਜਾਵੇ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੜਾ ਠੰਡਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ! ਸਾਰੇ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲ ਵਿਖੇ ਇਸ ਸਿੰਘਾਸਣ ਵਲੋਂ ਜੋਤ ਕਿਰਨਾਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਸੰਗਤ ਢਕੋ ਢਕੀ ਜੁੜੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਸਭ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਵਲ।

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੪

ਤ੍ਰੀਕ ੪ ਅਪ੍ਰੈਲ, ੧੯੨੨

(੪)

ਐਉਂ ਜਾਪਣ, ਜਿਵੇਂ ਆਂਹਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਅਗੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਉਠਾਉ ਵਿਧ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਮੈਥੋਂ ਆ ਮੁਹਾਰਾ ਗਾਂਵਿਆ ਗਿਆ। (ਪਰ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੇਹੜਾ ਸੀ) ਜੋ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੀ ਤਿਖੀ, ਖਿੱਚਵੀਂ ਤੇ ਦਿਲ ਚੀਰਵੀਂ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਸਾਰੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸੱਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਭੀ ਗਾਵਣ ਸਾਰ ਹੀ ਸੁੰਨ ਸਮਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਫੇਰ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਦਿਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਭਾਸੇ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਮੇਰੇ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਦੇ ਹੀ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਉਂ ਜਾਣਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਵਾਂ ਸੁਹਾਗ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਹਾਗਵੰਤੇ ਮੇਰੇ ਨਵਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਸੁਹਾਗ ਨੂੰ ਪੇਖ ਪੇਖ ਕੇ ਵਿਗਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਖੀਵਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਤਕੜਾ ਚਿਰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਇਹ ਰਸ ਬੱਝਾ ਰਿਹਾ। ਏਤਨੇ ਨੂੰ ਚਾਣਚੱਕ ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾਬੇ ਬੈਠਾ ਬੜੀ ਬੇਅਦਬੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਪੱਤਰੇ ਐਧਰ ਓਧਰ ਫੋਲ ਫਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਬੇਅਦਬੀ ਸਹਾਰੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜੀ ਕਰੇ ਕਿ ਉਠ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਵਾਂ। ਕੀਰਤਨ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ 'ਅਵਤਾਰ-ਪੁਰਬ (ਬੁਧਵਾਰ ੨੩ ਨੁਵੰਬਰ ੧੯੦੪ ਮੁ: ੯ ਮਘਰ ੧੯੬੧)

ਪਰਵਾਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਬੜੀ ਬੇਰਸੀ ਜੇਹੀ ਹੋ ਗਈ ਦਿਸੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਾਲਜਾ ਥੰਮ ਕੇ ਕੁਛ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਟੋਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਕਥਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਬੜੀ ਕਸੂਤੀ ਜਿਹੀ। ਮੈਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਉਠ ਖੜੋਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਠਦੇ ਨੂੰ ਇਕ ਹੁਲਾਰਾ ਜਿਹਾ ਵੱਜਾ, ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਡਿੱਗ ਚਲਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੋਚ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਮੱਲਕ ਦੇ ਕੇ ਖਿਸਕ ਕੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਦੂਜੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਲ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ।

ਮੇਰਾ ਪੱਬ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਲਗੇ ਹੀ ਨਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵਾਂ। ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭਾਰ ਫੁਲ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਫੂਕ ਮਾਰ ਕੇ ਕੋਈ ਉੜਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਦੇਹੀ ਕੰਚਨਵੰਨੀ ਹੋਈ ਵੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਸੁਆਦਲੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਸਾਈਆਂ ਤੇ ਹਿਤ ਅਲਸਾਈਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸਕ ਅਨੰਦ ਬਿਨੋਦੀ ਖਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੀਵਾ ਕਰੀ ਜਾਵੇ।

ਪ੍ਰੇਮ ਕਸਾਈਆਂ ਅੱਖੀਆਂ

ਜਦ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਮਾਈ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੜੇ ਸਨਮਾਨ ਪੂਰਬਕ ਬੋਲੀ—"ਲਓ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕੋ! ਤੁਸੀਂ ਕਈ ਦਿਨ ਹੋਏ ਕੁਛ ਨਹੀਂ

ਛਕਿਆ !" ਮੈਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਛਾਂਦਾ ਤਾਂ ਲਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਲਾਜ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ੨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਕਿਉਂ ਆਖਿਆ ? ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੁਛ ਨਾ ਛਕਣ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਇਸ ਮਾਈ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਲੂਮ ਹੋਈ ? ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਭੀ ਖਿਸਕਣ ਦੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬਾਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਾ ਦਿਤਾ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਹੋਣ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਾ ਭਰਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮੈਂ ਹੁਣ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹਾਂ) ਤੇ ਦੂਜੇ ਇਕ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮੇ (ਜੋ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ) ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਆ ਕੇ ਧੜੰਮ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ *ਖੁਰੜਿਆਂ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਸ-ਜਲ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਗਿਆਕੇ ਬੋਲੇ— "ਇਕ ਭੋਰੀ ਸਾਨੂੰ ਭੀ" ਮੈਂ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਾਂ ਵਰਤ ਗਿਆ ! ਉਹ ਬੋਲੇ, "ਇਹ ਛਾਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਛਾਂਦੇ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਗੱਫਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ !" ਮੈਂ ਆਖਿਆ, "ਧੁਰ ਦਰਗਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਮੰਗੋ ! ਮੰਗਤਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕੀ ਮੰਗਦੇ ਹੋ !" ਏਨੀ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਓਥੋਂ ਵਾਹੋ ਦਾਹ ਨੱਸਾ। ਨੱਸ ਕੇ ਇੱਕ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਏੜਾਂ ਗੇੜਾਂ ਵਿਚ

---

*ਪੈਰਾਂ।

ਹੀ ਚੋਰ ਭੁਲਾਈ ਦੇ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੋਈ ਭੀ ਮਗਰ ਨੱਸੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਉਦਾਲੇ ਛਪਾਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੰਗ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੀ ਦਮਕ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਨ੍ਹਤੇ ਧੋਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵਣ। ਐਧਰ ਮੇਰੀ ਸੇਜੜੀ ਤੇ ਅਜਬ ਅਡੰਬਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ। ਜਹਿੰ ਜਹਿੰ ਪੇਖਾਂ ਤਹਿੰ ਤਹਿੰ ਓਹੀ ਜਗਮਗੀ ਬਹਾਰ !

ਇਹ ਰੰਗ ਮਾਣਦੇ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਕਾਲ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਢੋਲਕ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭਿਣਕ ਪਈ। ਮੈਂ ਖਿੱਚ ਖਾ ਕੇ ਉਤ ਵਲ ਨੂੰ ਨੱਠਾ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਧ ਤੇ ਲਗਾ ਆਇਆ। ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਫੰਗ ਲਗ ਗਏ। ਇਕ ਆਣ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਚੌੜੀ ਸੜਕ ਤੇ ਆ ਪੁੱਜਾ।

ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦ

ਦੇਖਾਂ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਦਲ ਬੱਝਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਤ੍ਰਾਈ ਦੀ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ—"ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਆਈਆਂ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ, ਦੇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰ ਮੇਰੇ" ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦਰਸ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਭੌਰਿਆਂ ਦਾ ਦਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਨਵ-ਜਨਮਿਆ ਭਵਰ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਰਸ-ਰਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵਣ। ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦਿਸਣ। ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਪਰ ਮੈਂ ਛਪਾਲ ਡੰਡਵਤ ਵਿਚ ਲੰਮਾ ਪੈ ਕੇ ਬੰਦਨਾਂ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਝਟ ਕਿਸੇ ਹਥ ਨੇ ਆਣ ਚੁਕਿਆ, ਮੈਂ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਝੁਕਕੇ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ, ਚਰਨ ਧੂੜ ਮਸਤਕ ਤੇ ਲਾਈ ਤੇ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀਆਂ

ਘੁੰਮ ਕੇ ਪੰਜ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁਟ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਫੇਰੀ

ਅੱਗੜ ਪਿੱਛੜ ਕਈ ਜਥੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਭ ਉਥੇ ਨੂੰ ਹੀ ਉਲਟ ਪਏ। ਉਹ ਸਭ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨੋਂ ਹਟ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਤੱਕਣ। ਮੈਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ, ਕੀਰਤਨ ਛਡ ਕੇ ਵਿੱਚੇ ਹੀ ਰਲ ਮਿਲ ਜਾਵਾਂ। ਆਪਣਾ ਆਪ ਕੰਬਲ ਦੀ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਲੁਕਾਵਾਂ ਪਰ ਲੁਕੇ ਨਾ। ਕੰਬਲ ਮੇਰਾ ਲਹਿ ੨ ਪਵੇ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਸਮ੍ਹਾਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਲਟਪਟੀ ਚਾਲ ਢਾਲ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਉਖੜਵੀਆਂ ਉਲਾਂਘਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ੨ ਸਭ ਸਜਣ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੋਰ੍ਹਮਸੋਰ੍ਹੀ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਆਖ ਦੇਵਾਂ 'ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੋ!' ਫੇਰ

ਖਿੱਚ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ

ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਜਾਣ। ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਹਵਾ ਫਿਰੀ ਕਿ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆਵੇ ਉਹੋ ਰੀਝ ਤੇ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਝੁਕ ਝੁਕ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਲ ਵੇਖੇ ਤੇ ਵੇਖੀ ਹੀ ਜਾਵੇ, ਹਟੇ ਨਾ। ਮੈਂ ਔਖਾ ਹੋ ਕੇ ਕੰਬਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਲੈ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਉਹ ਫੇਰ ਲਹਿ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਉਹੋ ਹਾਲ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਲ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝਾਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਅੱਕ ਕੇ ਆਖ ਹੀ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਲ ਕਿਉਂ ਔਖੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹੋ! ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲੱਟੂ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਸੀ।

ਕਿ "ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਐਸੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਚਮਕ ਹੈ, ਜੋ ਚੁੰਬਕ ਵਾਂਙੂ ਸਾਡੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ।" ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਸੰਗ ਲਗੇ, ਐਵੇਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲੇ ਕਰੀ ਜਾਵਾਂ।

ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਟੁਰਿਆ ਜਾਵਾਂ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਓਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਉਸੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਣ ਪਹੁੰਚੀਆਂ।

ਦੂਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਫੇਰੀ

ਮੈਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੜਦੀ ਕਰ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੀਂ ਫੇਰ ਭੱਜਾ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ (ਭ੍ਰਾ: ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁੰਥੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ) ਨੇ ਫੇਰ ਭੀ ਦੇਖ ਹੀ ਲਿਆ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਦਉੜੇ। ਮੈਂ ਡਾਹ ਨਾ ਦੇਵਾਂ। ਮੇਰਾ ਫੁਰਤੀਲਾ ਹਲਕਾ ਫੁਲਕਾ ਬਦਨ, ਉਡਣ-ਖਟੋਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਰਲਣ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕਿਆ। ਉਥੇ ਫੇਰ ਢੋਲਕ ਦੀ ਧਮਕ ਆਈ। ਉਥੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਦੌੜਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਹੋਰ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇਖੀਆਂ, ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਓਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਫੇਰ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਙੂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਉਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਆ ਵੜੇ।

ਤੀਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਫੇਰੀ

ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਫੇਰ ਨੱਸਾ। ਫੇਰ ਉਵੇਂ ਜਿੱਕੁਰ ਹੋਈ। ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਜਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਤਾਂ ਦੇਖਾਂ, ਕਿ ਅਗੇ

ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਤਿਆਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਾਲਕੇ ਸਜ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਮੁੜਕੇ ਪਹੁੰਚਣ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹੇ। "ਭਾਈ ! ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਵਾਈ ਕਰਨੀ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਵਲੋਂ ਲਗੀ ਸੀ।"

ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਜਲੂਸ

ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਬੜੀ ਸਜ ਧਜ ਨਾਲ, ਝੂਲਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਵਜਦੇ ਨਗਾਰਿਆਂ ਸਹਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਵਾਰਾ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਅਨੇਕ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥਿਆਂ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਧੁਨਕਾਰ ਵਿਚ ਮਹੱਲਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਾਲਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਮੈਂ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ। ਕਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਸਵਾਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਜਥੇ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਜਾ ਲਗਾਂ। ਕਦੇ ਉਂਈਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਦਾਰੇ ਲੈਂਦਾ ਫਿਰਾਂ, ਪਰ ਸਭ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਲ ਝੁਕ ਕੇ ਵੇਖਣ। ਮੈਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਗਿਆ ਰਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਨਾ ਬੋਲਾਂ। ਉਹ ਦੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ (ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੰਢੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ) ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਭੌਰੇ ਆਣ ਗੂੰਜੇ। ਮੈਂ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਰਮ ਰਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਜਦ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਛਾਈਂ ਮਾਈਂ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਚ

ਲੁਕ ਛਿਪ ਜਾਵਾਂ। ਬੜੀ ਦੂਰ ਤਾਈਂ ਲਾਰਾ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੀ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਲ ਵੇਖਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ "ਇਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਬੈਠਕੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੁੱਤੇ ਨਹੀਂ?" ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਉਣੀਂਦੇ ਕਰਕੇ ਐਵੇਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਗਲ ਕੀ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਜਲੂਸ ਤੇ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਭੋਗ ਕਿਤੇ ਆਥਣੇ ਜਾਕੇ ਪਿਆ। ਹੋਰ ਬਹੁਤੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕੀ ਸੁਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਦਿਨ ਛਿਪੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿੰਗ ਤੜਿੰਗ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੁੰਗੇ ਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਅਗੇ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਬੜੇ ਘਿਗਿਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਕਿ "ਜੀ! ਕਈ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ, ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ। ਚਾਹੇ ਥੋਨੂੰ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਪਰ ਕਲ ਦਾ ਮੈਂ ਭੀ ਭੁਖਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਭੀ ਠਾਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਾਈਂ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛਕੋਗੇ; ਮੈਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਛਕੂੰਗਾ।" ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਕਰਣਾ-ਰਸ ਆਣ ਉਮਡਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਣ ਰਖਣੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ! ਲਿਆ ਸਜਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਛਕਾਂਗੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਭੀ ਛਕਾਵਾਂਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਝਟ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਅਗੇ ਆਣ ਰਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਭੁਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਭੀ

ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਸਾਰ ਹੀ ਨੀਂਦ ਨੇ ਆ ਘੇਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਂਦ ਭੁਖ ਦੋਨੋ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਦੇ ਸਹੇੜਿਆਂ ਦੂਜੀ ਦਾ ਆ ਬਣਨਾ ਅਤਿ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਆਖਾ ਮੰਨਕੇ ਗੱਫੇ ਲਾ ਲਏ। ਲਾਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਛਪਰ ਭਾਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁੱਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਓਹੋ ਰੰਗ ਬਝੇ ਬਝਾਏ, ਪਰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਫਰਕ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਦੁਬਾਰੇ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਉਣ ਕਰਿ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਾੜੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹੀ ਤੇ ਬੜੀ ਸੁਖ ਰੈਣ ਬਿਹਾਈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਭਾ: ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਆਖਿਆ ਕਿ "ਕਈ ਦਿਨ ਹੋਏ, ਤੁਸੀਂ ਦਫਤਰ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਅਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ!"

ਦਫਤਰ ਨਾ ਜਾਣਾ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗੀ ਜਾਣੀ ਅਤੇ ਸਭ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣੇ ਅਰਥਾਤ ਬਿਰਦ ਦੀ ਪੈਜ

ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ ਕਿ ਠੀਕ ਦਫਤਰ ਤਾਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਗਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਛੁਟੀ ਹੀ ਲਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੇਹੜੇ ਮੂੰਹ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸਰ ਲੋਕ ਕੀ ਆਖਣਗੇ। ਓੜਕ ਮੈਂ ਤਕੜਾ ਜਿਗਰਾ ਕਰ ਕੇ ਚਲਿਆ ਹੀ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਪਰਮ ਹੈਰਾਨੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੁਛਿਆ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਸੀ? ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਨਾ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਫਤਰੀ ਕਲਰਕ ਨੇ, ਨਾ ਮੇਰੇ ਹੇਠਲਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਨਾ

ਉਤਲਿਆਂ ਨੇ । ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ? ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਝਾਰਤ ਪਾਵਾਂ । ਮੈਂ ਭੀ ਮਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ।

ਜਦ ਮੈਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਲੇ ਰਜਿਸਟਰ ਉਪਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਾਉਣ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਸਭ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਭੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨਹੀਂ । ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਸਭ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਵੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਤੜ ਗਿਅ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਵਰਤਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਪੈਜ ਰਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਜਰ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਣਸੋ ਮਾਸਾ ਭਰ ਭੀ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦਿਤੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਜਾਣੀ ਡੱਕਾ ਦੂਹਰਾ ਨਾ ਕਰਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਾਂ। ਕਲਮ ਚੁੱਕਾਂ ਤਾਂ ਚੁੱਕੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਲਿਖਣ ਲੱਗਾਂ ਤਾਂ ਹੱਥ ਥਿੜਕੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਵੇਦਨ ਅੰਦਰੋਂ ਉੱਠੇ ਤੇ ਪੱਟੀ ਨਾ ਬੱਝਣ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਕਿਤੇ ਊਲ ਜਲੂਲ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੀ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਜਦ ਕਲਮ ਵਾਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗੇ ਕਿ ਕੀ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ । ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਾਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਨਿਕਲੇ । ਕਦੇ ਲਿਖਦਾ ੨ ਵਿੱਚੇ ਛਡ ਕੇ ਪਹਾੜੀਂ ਜਾ ਚੜ੍ਹਾਂ । ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ ਘੰਟੇ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਆ ਜਾਵਾਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾਂ ਪੁੱਛੇ । ਇਸੇ ਅਨੰਦ ਮਗਨਤਾ ਵਿਚ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ।

ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸੱਤਵੀਂ (ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ੧ ਮਾਘ ੧੯੬੧ ਬਿ: ਮੁਤਾਬਕ ੧੩ ਜਨਵਰੀ ੧੯੦੫)

ਇਥੇ ਫੇਰ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪ੍ਰਥਾਇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨੂੰ ਫੇਰ ਉਸੇ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਆਸਣ ਬੈਠਕੇ ਸੁਣਨੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਐਤਕੀ ਇਹ ਯਾਚਨਾ ਪੂਰਬਕ ਬੇਨਤੀ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਅਰਦਾਸੀ ਗਈ ਕਿ "ਹੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ! ਇਸ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਸੁਣਨੇ ਦਾ ਫਲ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮਿਲੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਮਨ ਮੋਹਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਦਾਰਾ ਕਰਾਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਧਾਰੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਲਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੁਣ ਸਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਹੈਂ!"

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਯਾਚਨਾ

ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਇਹ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਿਰਬਿਘਨ, ਅਚੱਲ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਥਿਰਤਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰਵਣ ਕਰਵਾਇਆ । ਇਸ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਜੋ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਸਣੋਂ ਕੁਛ ਅਸਮਰਥਾ ਜੇਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਦਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਅੱਤਿ ਗੋਝ ਰੱਖਣ ਦਾ

ਹੁਕਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਤੀਕ ਪੁਚਾਵਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਸੰਕੋਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਸ ਜੀ! ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਉਹੋ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਗਲਤਾਨ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਲੇਖਣੀ ਖਿੜਕਦੀ ਹੈ! ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਜੀ! ਨਾਲੇ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ! ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ। ਲਓ ਮੈਂ ਹੁਣ ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ; ਏਦੂੰ ਵਧੇਰੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ। ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੁਣ ਹੋਰੂੰ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਜੋ ਕੁਛ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਸਹਿਤ ਆਪੇ ਸੋਧ ਲੈਣਾ! ਮੈਥੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁੜ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੀ!

ਲਓ! ਮੇਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ,

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ।

---

(੫)

ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦਾ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ

{ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੬ ਵਿੱਚੋਂ ਸਬੰਧਤ ਹਿਸਾ ਇਥੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਗਜ਼ਾਨੀ}

ਫਿਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਬਟਾ-ਬਾਦ ਦੇ ਤਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਆਪ ਪ੍ਰਤੀ ਅਗੇ ਹੀ ਖਾਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਪਠਾ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਜੋ ਹੋਰ ਗੋਝ ਅਕਾਲੀ ਰੰਗ ਵਰਤੇ, ਉਹ ਕਿਸੇ ੨ ਸੁਹਿਰਦ ਸਜਣ ਦੇ ਸੀਨੇ ਗੋਚਰ ਹੀ ਕਰਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੀਨਿ ਆਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹਨ ।

ਖਾਸ ਕਰ ਦੂਜੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਵਾਲੇ) ਦਾ ਗੋਝ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਤਾਂ ਲੇਖਣੀ ਅੰਦਰ ਆਉਣਾ ਹੀ ਉਚਤ ਨਹੀਂ, ਸੀਨਿਆਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ । ਉਕਤ ਗੋਝ ਚਮਤਕਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦਾ ਗੁਪਤ ਬਵਸਥਾ ਅੰਦਰ ਤੇ ਖਾਸ ੨ ਸੁਹਿਰਦੀ ਸੀਨਿਆਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਣਾ-ਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਗੋਝ ਕਲਾ ਦਾ ਇਕ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਦਾਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਛਡ ਕੇ ਮੁੜ ਆਵਨ ਦੀ ਗੋਝ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦਿਓਂ ਇਹ ਜਾਚਨਾ

ਮਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੁਤੇ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਸਫੁਟ ਹੋਈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਖੰਡ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਲਹਿਰੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਰੰਗ ਰਤੜੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਵਿਹਾਵੇ, ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਧੁਨਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿਤੀ ਕਿ:–

ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਵਰ ਤੇ ਹੁਕਮ

"ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਚਲਣਗੇ, ਜਾਓ ਰਜ ੨ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੁੰਚੋ ਤੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਅਤੁਟ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਖਾਵਹੁ ਤੇ ਖਰਚੋ !"

ਮੈਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਘਰਾਂ ਵਲ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਮੋੜੇ। ਮੋੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਥੇਰੇ ਵਾਹਣੇ ਵਾਹੇ, ਪਰ ਧੁਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਗੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੌਣ ਮੰਨੇ। ਨਾਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਖਿੱਚ ਅਗੰਮ ਦੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਉਣ ਧੂੰਦਾ ਸੀ ? ਅਤੇ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦਾ ਬਸੇਬਾ ਹੁਣ ਔਖਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਜੋ ਅਣਹੋਈ ਉਸਤਤ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਾ-ਗਵਾਰ ਜੈਸੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਜਿਧਰ ਜਾਣਾ, ਐਵੇਂ ਭਗਤ-ਬਾਬੂ, ਭਗਤ-ਬਾਬੂ ਕਹਿ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਾਸ ਦੇ ਖੁਰੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜਨਾ। ਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਐਵੇਂ ਜਾਹ ਜਾਂਦੀ ਨਾ

ਹੋ ਜਵੇ ਤੇ ਫੋਕੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ ਮਈ ਲੌਕਿਕ ਮਹਿਮਾ ਹੀ ਨਾ ਸੁਖਾਉਣ ਲਗ ਜਾਏ । ਜੇ ਐਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਫੇਰ ਗਏ ਗੁਜ਼ਰੇ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਥੋਂ ਹੁਣ ਖਿਸਕਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਪਰ ਹੁਕਮ ਦਰਗਾਹੀ ਭੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਦਾਸ ਓਥੋਂ ਕਿਤੇ ਵਲ ਜਾਵੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੁਕਮ ਅਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਪਿਆ, ਅਤੇ

ਐਬਟਾਬਾਦੋਂ ਵਾਪਸੀ

ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਓੜਕ ਉਥੋਂ ਤੁਰ ਹੀ ਪਏ। ਕਈ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬਿਹਬਲ ਹੋਏ ੨ ਹਰੀਪੁਰ ਤਾਈਂ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਏ । ਏਥੇ ਹਰੀਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ ਵੀ ਰੂਹ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤਿ ਤੀਬਰ ਸੀ । ਹਰੀਪੁਰ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਭੀ ਓਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਚਲ ਕੇ ਦਾਸ ਪਾਸ ਆ ਗਏ ਸਨ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾਸ ਦੀ

ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ

ਲੋਚਾ ਤਾਂ ਉਸ ਪਵਿਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਪੁੰਜ ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਉਜਲ ਦਿਦਾਰੇ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਹਿਤ ਪਰਬਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ; ਜਿਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਮਈ ਸ੍ਰੋਤ ਦਾਸ ਦੇ ਸਰਵਣਾਂ ਅੰਦਰ ਕਈ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ । ਏਥੇ ਕਿੰਚਤ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਏਸ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਸੰਤ, ਭਗਤ ਮਾਈ ਦਾ ਬਰਣਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਭੀ ਦਾਸ ਅਤੀ ਲੋੜਵੰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੰਤ ਬਿਸਵਸਥਾ

ਵਾਲੇ ਉਚ ਆਤਮ-ਅਟਾਰੀਆਂ ਤੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਸਨ ਜੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤ੍ਰਾ ਅੰਦਰ ਹੋਏ।

ਇਸ ਮਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੋ ਦਾਸ ਨੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਿਆ, ਇਸ ਬਿਧ ਹੈ:-

ਕਿ ਇਸ ਮਾਈ ਦਾ ਪਤੀ ਇਕ ਬੜਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ। ਗੁਰਮੁਖ ਲਾਲ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਭੀ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਦੇ ਪਤੀ-ਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਦੇ ਪੂਰਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਆਗਜ਼ਾ ਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਏਨੇਂ ਤਾਈਂ ਰੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਸਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਜਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਬਾਝੋਂ ਚੰਦ ਕੁਮਦਨੀ ਨਿਆਈਂ ਇਕ ਤਿਲ ਭੀ ਨਾ ਧੀਰਦੀ ਸੀ। ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਤੇ 'ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ' ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਸੁਭਾਗ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਨ ਦੀ ਚੌਂਪ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪੇਮ ਲਗਨ ਵਿਖੇ ਸੀ। ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰਮੁਖ ਪਤੀ ਹੋਰੀਂ ਸੱਚ ਖੰਡ ਚਲ ਬਸੇ। ਪਤੀ ਦੇ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਦੀ ਚੋਟ ਐਸੀ ਵਜੀ ਕਿ 'ਬਿਰਹੁ ਚੋਟਮਰੰਨਿ' ਵਾਲੀਆਂ ਸਤੀਆ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਜੀਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਨਾਮ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣ ਸਤੀ ਬਣ ਗਈ, ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮਿਓਂ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਤੇ ਨੂਰ

ਦਾ ਅੰਕੂਰ ਆਣ ਉਦੇ ਹੋਇਆ। ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਦਰਸ ਕਵਲ ਦੀ ਭਵਰੇ ਵਤ ਮਸਤ ਮਾਈ ਹੁਣ ਚੋਜੀ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਵਾਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤੁਲ-ਮਸਤ ਹੋ ਗਈ। ਅਜੇ ਆਯੂ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਨਵਜੋਬਨ ਬਾਲੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਵਾਲਾ ਜਗਮਗੀਤਾ ਜੋਬਨ ਲਹਿ ਲਹਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਗੁਰਮੁਖ ਲਾਲੋ ਲਾਲ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਝਲਮਲੰਤੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਦੀ ਝਾਲ ਨਾ ਝੱਲੀ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਝੂਲਦੇ ਹਾਥੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਨਵਜੋਬਨ ਬਾਲੜੀ ਮਾਈ ਘਰ ਬਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਮੋਹ ਹੋ ਕੇ ਚਕਰਵਰਤੀ ਹੋ ਤੁਰੀ। ਪਰੇਮ ਤਣਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਸਵੀਆਂ ਖਿਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਲੋਚਨ ਤਾਰ ਲਾਗੀ ਰਹੇ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਧ ਬੁਧ ਵਿਸਰ ਗਈ। ਨਾਮ ਅਧਾਰ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਚਲੂਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਬਚਿਤ੍ਰ ਲੀਲਾਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਭੈ ਕਰ ਕੇ ਵਰ-ਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਬਸਤੀ, ਬਜ਼ਾਰ, ਉਦਿਆਨ, ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਭੀ ਮਸਤ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਗਸੀ, ਮੌਲੀ ਹੋਈ ਮਾਈ ਜਾ ਬਿਚਰੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਮਾਈ ਦੀ ਧਾਂਕ

ਹਜ਼ਾਰੇ, ਹਰੀਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪੈ ਗਈ। ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਮਾਈ ਬੋਲਣੋਂ ਕੂਣੋਂ ਭੀ ਰਹਿ ਖੜੋਤੀ।

"ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ॥'

ਦਿਆਂ ਚੋਜਾਂ ਵਾਲੀ ਮਸਤ ਮਾਈ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਭੀ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਓੜਕ ਪਰਮ ਹੰਸ ਮਾਈ ਦਾ ਇਕ ਕਾਲਾ ਕੰਬਲ ਤੇ ਕਛਹਿਰਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦਾਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ ਮਾਈ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਜੀ! ਉਹ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦੀ, ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦੁਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇੱਟਾਂ, ਵੱਟਿਆਂ, ਢੀਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਮਾਰ ਕੇ ਭਜਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਡਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦੀ ਸੁਣੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਗੁਪਤ ਗੋਸ਼ਟੀ ਉਚਰਨ ਉਚਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਢੁਕਣਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਧੀੜੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਦੂਰੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਆਪ ਨੇ ਅਗੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਆਵਾਂਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਹੀਆ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।" ਗਲ ਕੀ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਾਈ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਾਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮਾਈ ਫਲਾਣੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੰਬਲ ਵਲ੍ਹੇਟੀ ਅਲਮਸਤ ਪਈ ਬ੍ਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਖਾਸੀ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਜਿਥੇ-ਕੁ ਉਸ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਮੋੜ ਮੁੜਦਾ ਸੀ, ਸੈਨਤ ਕਰ ਕੇ ਮਾਈ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਔਹ ਕੰਬਲ ਵਲ੍ਹੇਟੀ ਪਈ ਹੈ। ਐਸ ਪਾਸੇ ਪਿਠ ਹੈ ਤੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਮੁਖ ਹੈ। ਮੁਖ ਭੀ ਕੰਬਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਮੁੜਨ ਹੀ ਲਗੇ ਸਨ ਤੇ ਦਾਸ ਅਗੇ ਕਦਮ ਵਧਾਉਣ ਹੀ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਲਾ ਸਪੰਨ ਮਾਈ, ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ, ਦਰਸ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣੂ ਮਾਈ ਇਕ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੀ ਤਾਣ ਤਰਬ ਨਾਲ ਦਾਸ ਦੀ ਓਰ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਕਰ ਕੇ ਉਠ ਖਲੋਤੀ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਹਥ ਜੋੜ ਗੱਜ ਕੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦਾ ਬੁਲਾਵਣਾ ਕੀਤਾ। ਦਾਸ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨ ਰਹੀ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਕ ਦੋ ਪਰੇਮੀ ਸਜਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਧੁਰ ਤਾਈਂ ਆ ਹੀ ਪੁਜੇ। ਮਾਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਟਕ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਥ ਜੋੜੀ ਖੜੀ ਸੀ ਕਿ ਦਾਸ ਨੇ ਜਾਣ ਸਾਰ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਢੈਣ ਦੀ ਕੀਤੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾਸ ਦਾ ਸੀਸ ਮਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਸਤ ਕੰਵਲਾਂ ਵਿਚ ਬੋਚ ਲਿਆ ਤੇ ਅਪਣੇ ਉਪਰਲਾ ਕੰਬਲ ਲਾਹ ਕੇ ਦਾਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛਾਉਣ ਹੀ ਲਗੀ ਸੀ ਕਿ ਦਾਸ

ਨੇ ਮਾਈ ਹੋਰਾਂ ਅਗੇ ਨਿਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਏਤਨੀ ਝਾਲ ਝਲਣ ਜੋਗਾ ਇਹ ਦਰਸ ਭਿਖਾਰੀ ਨਹੀਂ ? ਧੂੜਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦਾਸ ਭੁੰਞੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਕੰਬਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪ ਇਕ ਤਾਰ ਲਿਵਤਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੇ ਲਟਕ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਜੈਸੇ ਮੌਜ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਵਾਲੀ ਬੇਨਣੀ ਮਾਈ ਹੋਰੀਂ ਓਸ ਵੇਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਸ ਦਾ ਹੂਬਹੂ ਫੋਟੋ ਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਉਪਰ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਖਿੱਚਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਤਨ ਹੀਅਰੇ ਨੂੰ ਠਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਕਉਤਕੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਉਕਰਿਆ ਜਾਣਾ ਅਤਿ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੇਖਤ ਹੀ ਪੁਨੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਰਸ ਭੇਟ ਹੋਣ ਸਾਰ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਜੋਰੋ ਜੋਰ ਖੜਕਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਈ ਦੀਆਂ ਗੋਝ ਆਤਮ ਤੇਜ ਮਈ ਸੈਨਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹ ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਦਿੱਸਣ। ਦਾਸ ਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗੋਝ ਕਥਾ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਗਈ। ਮੂਹੋਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹੁਣ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੋੜ! ਓੜਕ ਮਾਈ ਜੀ ਇਸ ਬਿਧ ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਬੋਲ ਕੇ ਦਾਸ ਦੀ ਓਰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਏ:-

"ਮੁਸਾਫਰ ਹਾਂ, ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਮੁਸਾਫਰ ਹਾਂ, ਮੁਸਾਫਰ ਹਾਂ।"

ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਬੈਰਾਗਨੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਰਹੀ । ਫੇਰ ਹੰਬਲਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਠੇ, ਕੰਬਲ ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਝੂਲਦੇ ਮੌਲਦੇ ਇਕ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਉਤੇ ਜਾ ਫਿਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੋਝਣ (ਟੋਕਰੇ ਆਦਿ) ਵਿਚੋਂ ਲੁਕਾਟਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਭਰ ਲਿਆਂਦੀ ਅਤੇ ਦਾਸ ਉਤੇ ਤੁੱਠ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗੇ–"ਬਿਬੇਕੀਆਂ ਦਾ ਇਹੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੈ, ਪਰਵਾਣ ਕਰੋ !" ਦਾਸ ਨੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝ ਕੇ ਤੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜਾਣ ਕੇ ਮਾਈ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨੂੰ ਪੱਲੇ ਪੁਆ ਲਿਆ ਤੇ ਲੜ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ । ਫੇਰ ਦਾਸ ਵਲ ਵੇਖ ਵਿਗਸਕੇ "ਨਿਹਾਲ ਨਿਹਾਲ" ਦਾ ਖੁਸ਼ਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਅਤੇ ਇਉਂ ਭਾਖਿਆ "ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾ ! ਤੂੰ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਉਂ ! ਸੋਹਣਾ ਦੀਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਜਗਾਇਆ ਹੈ" ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਬਿਸਮਾਦ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਵੁਠ ਤੁਠਣੀ ਕਰਾਂਤ ਵਿਚ ਦ੍ਰਵ ਉਠੇ । ਦਾਸ ਨੇ ਬਿਨੈ ਅਲਾਈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਅਸੀਸੜੀ ਦੇਵੋ ਕਿ ਇਹ ਦੀਵਾ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਦਗਦਾ ਜਗਦਾ ਰਹੇ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ "ਇਹ ਜਗਮਗੀ ਜੋਤਿ ਘਟਅੰਤਰੀ ਨਾਮ ਦੀਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਲਟ ੨ ਜਗੂ ।" ਇਹ ਅਮੋਘ ਬਚਨ ਰੂਪੀ ਬਾਣ ਬਾਹਕੇ ਉਹ ਖੜੇ ਖੜੇ ਹੀ ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਗਏ, ਅੱਖ ਉਘੜੀ

ਤਾਂ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੋਇਆ । ਦਾਸ ਨੇ ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਕਦੋਂ ਹੋਣਗੇ ? ਉਚਾਰਣ ਹੋਇਆ ਕਿ "ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਮਿਲ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦ ਮੇਲੀਆਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵਿਛੋੜਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ । ਉਂਞ ਪਰਸਪਰ ਸਨਮੁਖੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਬਚਨ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਅਸੀਸ ਹੋਈ:—

"ਹੁਕਮ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਲੈਕੇ ਤੁਰੇ ਹੋ । ਜਾਓ ਦੇਸਾਂ ਨੂੰ, ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਅਨੰਦ ਮਾਣੋ ! ਅਤੇ ਪੰਜੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਦੇ ਜਾਓ ।"

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਣਵੇਂ ਮਿਣਵੇਂ ਬਚਨ ਹੋਏ । ਦਾਸ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ । ਉਹ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਬੈਰਾਗ ਨਾਲ ਜਲ ਭਰ ਲਿਆਏ, ਦਾਸ ਦੇ ਦੀਦੇ ਭੀ ਜਲ ਪੂਰਤ ਹੋ ਗਏ । ਫੇਰ ਦਯਾ ਕਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਥਾਪਨਾ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿਤਾ ।

ਦਾਸ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤੇ ਵਿਛੜੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲੇ ਗੇਲੇ ਹੋਏ । ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਲਗਾਤਾਰ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਆਤਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਨਾਮ ਰਸ ਲੀਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਥੌਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਦਿਵਸ, ਮਹੀਨੇ ਅਥਵਾ ਬਰਸ ਇਸੇ ਅਨੰਦ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਨਿਰਵਿਘਨ ਵਿਹਾਏ ਕਿ *ਕੇਲ ਕਰੰਤੇ ਹੰਝ ਨੂੰ ਵਿਘਨ ਰੂਪੀ ਅਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਆਣ ਪਏ।

---

*ਅਰਥਾਤ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ।

੨.

ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਾ ?

ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੫

੪ ਮਈ ੧੯੨੨ ਈ:

(੬)

ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਾ ?

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਜੋ ਆਪ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ? ਵਡੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕੁਦਰਤ ਵਰਤੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨ ਗੁਮਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ (Love) ਦਾ ਮਾਦਾ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨੋ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਖੋਜ ੨ ਤੇ ਹੰਢ ੨ ਕੇ ਵੇਖ ਚੁਕਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤੋੜ ਨਿਭ ਜਾਵੇ, ਮਿਲੇ।

ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ

ਪਰ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਭਾ, ਏਤਨੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਣੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤੇ ਦਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਕਣੀ ਹੀ ਜੀਵਨ ਬੂਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੰਮੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚਸ਼ਮੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕੇਵਲ ਕਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਟਿਮ ਟਿਮਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਰ ਕੁਦਰਤੀ

ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਤੇ ਸਰਲਤਾ ਸੁਤੇ ਹੀ ਇਕ ਖਿੱਚਵਾਂ ਅਸਰ ਪਾ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਬਿਸਮਾਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਭੋਲੇ ਭਾਇ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸਮਝਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਉਕਾ ਹੀ ਸਾਨ ਗੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਭੀ ਕੋਈ ਹੈ। ਚਿੱਤ੍ਰ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਨਾਨ੍ਹਾ ਰੰਗੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਪੇਖ ੨ ਅੰਤ੍ਰਗਤੀ ਆ ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਵਲ ਖਿਚੇ ਜਾਣਾ, ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਨੇ ਰੰਗ ਬਟਾ ਜਾਣਾ ਤੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਉਪਜਣੀ ਪਰ ਖਿੱਚ ਦੀ ਕਣੀ ਸਾਵੀਂ ਦੀ ਸਾਵੀਂ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਮਾਤ੍ਰ ਨੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਕਣੀ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਉਹ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਚੀਜ਼ ਭੀ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਣੀ ਲੋੜੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਕੇ ਫਿਰ ਨਿਰਾਸਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਅਤਿ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਘਟਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਪਰਮਾਰਥ ਸੰਦੀ ਕੁਝ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਲਾਹੌਰ ਮਿਸ਼ਨ ਕਾਲਜ ਦਾ ਸਮਾਂ

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਦਜਾ ਪਰਾਪਤੀ ਦੇ ਧੰਧ ਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ੨ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਕਈ ਮੋੜ ਘੋੜ ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਭੀ ਆ ਕੇ ਵਾਪਰੇ, ਪਰੰਤੂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਖਲਾਕੀ ਅੰਸ ਆਚਾਰ ਉਤੇ ਇਨਾਂ ਫੇਰਾਂ ਘੇਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਆਖਦੇ

ਹਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਬਚਾਉ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਉਂ ਹੀ ਕਹਾਂਗਾ, ਕਿ ਰਖਣ ਹਾਰੇ ਨੇ ਆਪ ਹਥ ਦੇ ਕੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਪਰਤਾਪ ਨਾਲ ਕਦੇ ਬਚਾਉ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸੰਨ ੧੮੯੯ ਤੇ ੧੯੦੦ ਈ: ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ

ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਖੜਕਸ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਸੰਗ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਰਮ, ਤੀਜੇ ਓਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਤਾਂ ਮਤਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਗਾੜ੍ਹ ਮਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਮਜ਼ਹਬੀ ਮਜਲਿਸ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਭੁਸ ਪੈ ਗਿਆ ਪਰ ਚੁਫੇਰੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਤੇ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਸੇ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਰਮ ਦੇਖ ਕੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵਲ ਨਾ ਹੋਈ। ਸਾਰੇ ਮਤਾਂ ਮਤਾਂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ 'ਸਚ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਿਆ' ਪਰਗਟ ਪਹਾਰੇ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਝਦਾ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਬੀ. ਏ. ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਧਰ ਵਕਾਲਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਭੀ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਘਰੋਂ ਪਿਤਾ

ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ

ਜੀ ਦੀ ਤਕੀਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ—"ਤੈਂ ਦੋ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਜੇ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ 'ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਤੇ ਆਥਣੇ 'ਰਹਿਰਾਸ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਿਆ ਕਰ" ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਟਕਾ

ਭੀ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਨੂੰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗ ਗਿਆ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਗੇ ਹੀ ਖਾਸੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਪੋਥੀ ਓਦੋਂ ਤੀਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੜ੍ਹੀ, ਪਰ ਵਾਹ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ "ਅਪਨੇ ਲੋਭ ਕਉ ਕੀਨੋ ਮੀਤੁ॥ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਮੁਕਤਿ ਪਦੁ ਦੀਤੁ" ਗੁਰਵਾਕ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੋਈ। ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਸੀ ਹੰਸਲੇ ਨੂੰ ਪਰੇਮ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੋਗ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸਭੇ ਗੱਲਾਂ ਵਿਸਰ ਗਈਆਂ। ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਹੱਸ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਪਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਵੈਰਾਗ ਨੇ ਅਣਡਿਠੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਬਾਵਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਸ ਦੇਹੀ ਸੁੰਨ ਸਮਾ ਗਈ। ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਅਜਿਹੇ ਵੈਰਾਗ ਸੁਰ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਮੋਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਆਪ ਢਲ ਜਾਣਾ। ਓੜਕ ਇਕ ਦਿਨ "ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ" ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਘਾਉ ਨੀਸਾਨੇ ਅਜਿਹਾ ਪਰਿਆ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਟ ਲਗੀ ਕਿ ਦਿਨ ਰੈਣ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਨ ਦੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ ਲਗੀਆਂ ਰਹਿਣ, ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਕਿਧਰੇ ਭੁਲ ਗਈਆਂ। ਕਾਲਜ ਵਿਖੇ ਜਾਣਾ, ਡੈਸਕ ਉਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਬਰਾਏ ਨਾਮ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ ਰਖ ਛਡਣੀ। ਨੀਚੇ ਗੁਪਤ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਬਾਈ ਵਾਰਾਂ ਜਾਂ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਹਰ ਦਮ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ 'ਨੀਰ ਵਹੇ ਵਹਿ' ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਕੇਵਲ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਘੰਟੇ ਕੁਛ ਸੁਰਤੀ

ਵੈਰਾਗ — ਚਰਚਾ ਵਿਚਾਰ ਵਲ ਦੇਣੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਭੇਦ ਸਭ ਮਤਾਂ ਮਤਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿਖਾਉਣੇ। ਬਸ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਸੁਰਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ। ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੱਖ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਘੜਨੀ ਹੀ ਨਾ ! ਜਦ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਨਾਭਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਤਦ ਭੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿਣਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਗੁੜ੍ਹਨਾ ਕੱਖ ਨਾ। ਇਹ ਗਲ ਦੇਖ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿਤੀ–ਕਿ "ਪੜ੍ਹਦਾ ਗੁਣਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦਾ ਪਾਗਲਪੁਣਾ ਵਿਆਪ ਗਿਆ ਹੈ, ਆ ਕੇ ਸਾਰ ਸਮ੍ਹਾਲ ਲਵੇ।"

ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖ ਮਤ — ਪਿਤਾ ਵਿਚਾਰੇ ਮਮਤਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕਾਲਜਾ ਹਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਆਏ, ਆਉਣ ਸਾਰ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਪੋਥੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨੀਰ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁ ਬਿਧ ਸਮਝਾਇਆ ਬੁਝਾਇਆ। ਮੈਂ ਬੜੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਤ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਭਾਗ ਨੂੰ ਕੀ ਸਾਰ ਸੀ ? ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਮੈਂ ਧੌਣ ਸਿਟੀ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਓੜਕ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹੀਆਂ

ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਆਪਣੇ ਵੈਰਾਗ ਵਹਿਣਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਛੁਪਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਕਿਸੇ ਪਰ ਪਰਗਟ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਗੁਪਤੋ ਗੁਪਤੀ ਲਗਾ ਰਹਾਂ । ਕਦੇ ੨ ਫੇਰ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਪੁਵਾ ਦੇਵੇ। ਵਕਾਲਤ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਫਰਤ ਖਾ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਬੀ. ਏ. ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਰਚੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ੨ ਕਦੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਕਾਂਗ ਐਸੀ ਛਿੜ ਪਵੇ ਕਿ ਕਲਮ ਜਿ ੇ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਫੜੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ । ਜੇ ਚਲੇ ਭੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਲਿਖ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਹਾਂ ਇਸ ਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਅਚਰਜ ਘਟਨਾ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਮਿਸ਼ਨ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਏਹੀ ਚਿਤਵਦਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਉੱਚ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ।

ਇਕ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ

ਮੈਂ ਅਚਾਨਕ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਮ੍ਹਣਿਓਂ ਕੰਬਲਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਚੋਲੇ ਵਿੱਚ ਵਲ੍ਹੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਝੂਲਦਾ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਮੇਰੀ ਵਲ ਅਜਿਹੀ ਕਟਾਖਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਫਟਕ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸਿੱਟ ਕੇ ਬਾਵਰਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਗੈਲ ਲਗ ਪਿਆ,

ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਰੋਮ ੨ ਵਿਚ ਰਚ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਕ ਮੈਨੂੰ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਯਥਾ:-

"ਕਬੀਰ ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ ਨ ਛੋਡੀਐ ਮਾਰਗਿ ਲਾਗਾ ਜਾਉ ॥
ਪੇਖਤ ਹੀ ਪੁਨੀਤ ਹੋਇ ਭੇਟਤ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ॥"

ਮੈਂ ਵਾਹੋ ਦਾਹ ਮਾਰਗ ਲਗ ਪਿਆ। ਮੇਰਾ ਇਕ ਸਾਥੀ ਮੇਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਚੁਕ ਸੰਮ੍ਹਾਲਕੇ ਉਹ ਭੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਗ ਪਿਆ; ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖ ਵੇਖਕੇ ਮੋੜਨ ਲਗਾ, ਉਹ ਨਾ ਮੁੜੇ, ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਮੋੜੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ ਦਾ ਭੈ ਮਾਰੇ ਕਿ:-

"ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕਉ ਮਿਲਨੇ ਜਾਈਐ ਸਾਥਿ ਨ ਲੀਜੈ ਕੋਇ ॥
ਪਾਛੈ ਪਾਉ ਨ ਦੀਜੀਐ ਆਗੈ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥"

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੁਰਵਾਕ ਬਾਣੀ ਮੇਰੇ ਸਰਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਲ ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੋੜਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਹੀ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਾਧ ਦੇ ਮਗਰ ਐਉਂ ਲਗ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਾਇਆ ਲਗੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚੀਦਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਜ ਤੇ ਸੰਕੋਚ ਸਿਆਣਪ ਨਾ ਰਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਏਹ ਭੀ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਥੇ, ਕਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿਸ ਸੜਕ

ਪਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਲਾਂਮ੍ਹ ਛਾਂਮ੍ਹ ਵਲ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤੇ ਅੱਖ ਪੱਟਕੇ ਦੇਖਨ ਦੀ ਵੀ ਤਾਬ ਨਾ ਰਹੀ।

ਉਸ ਸਾਧੂ ਦੀ ਲਟਪਟੀ ਰਫਤਾਰ ਉਤੇ ਟਿਕਟਿਕੀ ਬਝੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੜਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁਛ ਵਿੱਥ ਉਤੇ ਪਿੱਛੇ ੨ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨੇੜੇ ਢੁਕਣ ਤੋਂ ਭੈ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਛਾਬੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਿਠਾਈ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ, ਕਈ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਫਲ ਮੇਵੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਲ ਝਾਕਿਆ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭਾਸਣ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਲ ਪਿਠ ਕਰੀ ਮੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ੨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉਤੇ ਓਹੀ ਜਾਦੂ ਭਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸਣ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਓਰ ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਮਾਨੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵਾਹੋ ਦਾਹ ਮਗਰੇ ਘੜੀਸੀ ਜਾਣ। ਓੜਕ ਇਕ ਫੁਹਾਰੇ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜੋ *ਚੀਫ ਕੋਰਟ ਦੇ †ਕੋਰਟਯਾਰਡ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਫੁਹਾਰਾ ਸਦਾ ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਹੌਜ਼ ਜਲ ਨਾਲ ਸਦਾ ਪੂਰਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਿਰੋਲ ਇਕਾਂਤ, ਸ਼ਾਂਤ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਥੇ ਉਸ

---

*ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੀਫ ਕੋਰਟ ਹੀ ਸੀ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਪਿੱਛੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ।

†ਕਚਹਿਰੀ ਦਾ ਹਾਤਾ।

ਸਾਧੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਬਲੀ ਚੋਲੇ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਲਾਮ ਰਖ ਦਿਤਾ ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਨਗਨ ਜਟਾ ਜੂਟ ਨਿਕਲ ਆਇਆ, ਮੇਰੇ ਵਲ ਘੂਰ ੨ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਮਾਨੋਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਰਕੇ ਮੁੜ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਰਤਾ ਭੀ ਡਰ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਦੂਰ ਖੜਾ ਉਹਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਸ ਚਿੱਪੀ ਲਾਕੇ ਉਥੋਂ ਜਲ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਛਕਕੇ ਡੰਡਉਤ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸੇ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀ-ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਝਾਕੇ ਦਿਦਾਰੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਝਰਨਾਟ ਜਿਹੀ ਫਿਰ ਗਈ, ਮੇਰੀ ਰੋਮ-ਵਲੀ ਦੇ ਲੂੰ ੨ ਵਿਚੋਂ ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਆ ਮੁਹਾਰੀ ਨਿਕਲਣ ਲਗ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਚੱਕਰ ਜਿਹਾ ਆਇਆ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮਾਨ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਸਭ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਹੀ ਵਿਸ-ਮਾਦ ਵਰਤ ਗਿਆ, ਜੇਹੜਾ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਰਤਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਪ੍ਰੀ-ਪੂਰਨ ਬਿਸਮਾਦ ਮੰਡਲ ਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕੰਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਅਖੰਡ ਧੁਨੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਾ ਉਹ ਸਾਧੂ ਪਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਨਾ

ਉਹ ਹੌਜ਼, ਨਾ ਉਹ ਬਗੀਚੀ । ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਚੱਕਰ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਧੜੱਮ ਕਰਦਾ ਡੰਡਉਤ ਪਰਨੇ ਮੂਧਾ ਜਾ ਡਿਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਡਿੱਗਣ ਵਿਚ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਅਨੰਦ ਆਇਆ, ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਡਿੱਗਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਦਸ਼ਾ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਪਲਟੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਠਿਆ ? ਪਰ ਜਦ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹੀ ਬਗੀਚਾ, ਉਹੀ ਹੌਜ਼ ਤੇ ਉਹੀ ਸਾਧੂ ਉਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਡੰਡਉਤ ਵਿਚ ਉਸੇ ਥਾਂ ਪਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰਕੇ ਰਤਾ ਫਰਕ ਨਾਲ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਰਤੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਕਈ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਸਾਧੂ ਉਠਿਆ, ਉਠਣਸਾਰ ਆਪਣਾ ਕੰਬਲ ਉਦਾਲੇ ਵਲੇਟ ਮੇਰੇ ਵਲ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਜਾਹ, ਮੈਥੋਂ ਕਦ ਮੁੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਠੰਢੀ ਸੜਕ ਪਰ ਖੇਲਦਾ ਮੇਲਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਲਟਕਾਂ ਮਟਕਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮਗਰੇ ਮੈਂ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵਾਂ । ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਬਾਹਰਵਾਰ ਲਾਰੰਸ ਗਾਰਡਨ ਵਲ ਜਾ ਨਿਕਲੇ । ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬੜੀਆਂ ੨ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਬੰਗਲੇ ਆਏ । ਉਹ ਸਾਧੂ ਜਦ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਕੋਠੀ ਬੰਗਲੇ ਤੇ ਸੌਦਾਗਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ, ਮਾਨੋ ਸੈਰ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਰੋਕੇ, ਮਗਰੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂ ਜਾ ਵੜਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਨਾ ਹਟਾਵੇ। ਐਸਾ ਜਾਪੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ । ਲਈਦੇ ਦੇਈਦੇ ਲਾਰੰਸ ਗਾਰਡਨ

ਤੋਂ ਭੀ ਪਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਓਦੂੰ ਪਰੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਗਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਐਸੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਈ ਜੇਹੜੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਦੇਖੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੋ ਮੀਲ ਪਰੇਡੇ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਘੁੰਮੇ। ਕਈ ਦੁਮੰਜ਼ਲੇ, ਤਿਮੰਜ਼ਲੇ ਧਉਲਰਾਂ ਤੇ ਅਟਾਰੀਆਂ ਉਪਰ ਭੀ ਚੜ੍ਹੇ ਉਤਰੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਹੋੜਿਆ, ਚੀਫਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਉਤਲੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਸਾਰ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ, ਵਿੱਚੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪਏ ਫਿਰਨ ਤੇ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਕਿਤੇ ਭੀ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਟੋਕਿਆ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪੱਟੇ ਕਰਦੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਦਾ ਚੱਕਰ ਦਿਨ ਛਿਪਦੇ ਤਕ ਮੁਕਿਆ, ਓੜਕ ਉਹ ਫਕੀਰ ਸ਼ਾਹ ਆਲਮੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਇਕ ਚੁਗਾਨ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਾ। ਜਿਥੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਅੱਡੋ ਅੱਡੀ ਅਖਾੜੇ ਜਮਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਟੋਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਰਲਿਆ। ਇਕ ਅਟੰਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਵਖਰਾ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਆ ਲਗੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਕੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟਟਾਰੇ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਝਮਕਦੀਆਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਮਾਨੋਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਖੜਾ ਉਸ ਦੀ ਵਲ ਦੇਖੀ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਮੂਹ

ਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਈ। ਮੈਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਮਿਤ ਇਕਲਵਾਂਝੇ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਤ ਵਲ ਫੇਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਉਥੇ ਨਾ ਪਾਇਆ। ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਬਥੇਰੀ ਢੂੰਡ ਭਾਲ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਓੜਕ ਮੈਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਨਾਭਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਆਇਆ। ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਘਰੋੜੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਆ ਡਿੱਗਾ। ਅੰਨ ਜਲ ਕੁਛ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸਲ ਵੱਟਿਆਂ ਵਿਚ ਲੰਘੀ। ਇਕ ਇਹੋ ਲਗਨ ਲਗੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸੇ ਫਕੀਰ ਦੇ ਫੇਰ ਮੇਲੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਮੈਨੂੰ ਧੂ ਘੜੀਸਕੇ ਕਾਲਜ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਪੁਰਾਣੀ ਅਨਾਰਕਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਕ ਘੜੀ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਉਤੋਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਘੜੀ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਥੇ ਜਾ ਵੜੇ। ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਬਾਹਰ ਵਲ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮਤੇ ਉਹੋ ਫਕੀਰ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਖੜਾ ਸੀ ਕਿ ਝਟ ਪਟ ਉਹੋ ਫਕੀਰ ਉਸੇ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਅਗੇ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਨਿਕਲਿਆ। ਖੜੋਂਦੇ ਸਾਰ ਮੇਰੀ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਖਿੱਚ ਦੂਾਰਾ ਮੈਨੂੰ ਮਗਰੇ ਧੂ ਕੇ ਲੈ ਤੁਰਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਪਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਿਜ ਜਾਣਾ ਭੁਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਮਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗ ਗਿਆ। ਕਲ ਵਾਂਗੂ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸੇ ਫੁਹਾਰੇ ਵਾਲੇ ਹੌਜ਼ ਦੇ ਚਮਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਥੇ

ਉਹ ਖੜੇ ਖੜੋਤੇ ਮੈਨੂੰ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਹੋਇਆ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਮੈਥੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ, ਧਾ ਕੇ ਚਰਨ ਫੜਨ ਨੂੰ ਔਹਲਿਆ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਤਾੜ ਲਿਆ, ਮੇਰੀ ਠੋਡੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹਥ ਪਾ ਕੇ ਉਪਰੋਂ ਬੋਚ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਬੁੱਤ ਵਾਂਗੂੰ ਖੜਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਰਮਤੇ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਅਜੇ ਥੋੜੀ ਹੀ ਦੂਰ ਗਏ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਪਿਛੇ ਜਾ ਲਗਿਆ। ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀ ਦਸਾਂ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਅਗੇ ਤੇ ਮੈਂ ਪੰਜ ਕੁ ਕਰਮ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਪਿਛੇ। ਬੜੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾਏ, ਪਰ ਮੈਂ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛਡਿਆ। ਗਲ ਬਾਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੋਲਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ:-

ਕਬੀਰ ਸੰਤ ਕੀ ਗੈਲ ਨ ਛੋਡੀਐ ਮਾਰਗਿ ਲਾਗਾ ਜਾਉ ॥
ਪੇਖਤ ਹੀ ਪੁੰਨੀਤ ਹੋਇ ਭੇਟਤ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ॥"

ਸੋ ਮੈਂ ਗੈਲ ਨਾ ਛਡੀ, ਮਾਰਗ ਲਗਾ ਹੀ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਇਹੋ ਸਾਧਾਰਨ ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸਨ। ਅਜ ਵੀ ਕਲ ਵਾਂਗੂੰ ਰੰਗਾ ਰੰਗੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖੇ, ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਸਨ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਣੇ ਸਨ। ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਅਜ ਦਾ ਗੇੜ ਵੀ ਕਲ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਲੱਗਾ ਤੇ ਸਾਰੈ

ਦਿਨ ਵਿਚ ਦੀ ਮੁਕਿਆ। ਆਥਣੇ ਜਿਥੇ ਕਲ ਆਕੇ ਬੈਠੇ ਸੀ, ਆਕੇ ਦਮ ਲਿਆ। ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਉਸ ਫਕੀਰ ਪਰ ਕਲ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਅਧਿਕ ਵਧ ਗਈ ਤੇ ਵਧਦੇ ੨ ਹੋਰ ਹੀ ਵਹਿਣ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਲਗੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਭਾਣਾ ਹੋਰ ਹੀ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਬੀਤ ਰਾਗ ਸਾਧੂ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ,

ਸਾਧੂ ਉਪਰੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਉਠ ਜਾਣੀ

ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਪੋਹ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਉਣ ਹਾਰੀ ਨਿਰਾਹਾਰ ਫਕੀਰ ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਕਰਕੇ ਸਮਝ ਚੁਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਭਾਂਤ ੨ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਭੋਜਨਾਂ ਤੇ ਮੇਵਿਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗੇ ਪਏ ਹਨ ਕਿਸੇ ਵਲ ਤਕਦਾ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਲਉ! ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਸੁਲਫੇ ਦੀ ਚਿਲਮ ਅੱਗ ਨਾਲ ਭਖਦੀ ਉਸਦੇ ਅਗੇ ਲਿਅੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਫਕੀਰ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਸੰਕੋਚ ਦੇ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਉਸ ਚਿਲਮ ਨੂੰ ਹਥ ਵਿਚ ਫੜਕੇ ਸੂਟੇ ਲਾਉਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਸਾਰ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਪਾਟ ਗਿਆ, ਮੇਰੇ ਕੋਮਲ ਸਰਧਾਵਾਨ ਹਿਰਦੇ ਉਤੇ ਐਸੀ ਬੱਜਰ ਬਿੱਜ ਪਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਮਿਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਤੇ ਧੜੰਮ ਦੇਕੇ ਗਸ਼ ਖਾਕੇ ਜਾ ਡਿੱਗਾ। ਹਾਲ ੨ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਵੇਂ ਹੋਸ਼ ਆਈ, ਪਰ ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਸਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਥੰਮਕੇ ਉਥੋਂ

ਤੁਰਨ ਦੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਰਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਉਸ ਕਦੇ ਨਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਫਕੀਰ ਨੇ ਆਣ ਵੰਗਾਰਿਆ ਕਿ:-

"ਕਿਉਂ! ਇਤਨੀ ਹੀ ਜੀਰਾਂਦ ਸੀ? ਏਤ੍ਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਖੇ ਗਏ ਤੇ ਅਸਰਧਕ ਹੋਕੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਚਲੇ?"

ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਰਬ ਬਣਕੇ ਭੀ ਆਵੇਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਜੰਮੇਂਗੀ। ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੀ:-

"ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਵਡ ਹੰਸੁ ਹੈ ਤਾ ਮੈਂ ਕੀਆ ਸੰਗੁ ॥
ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ ਜਨਮਿ ਨ ਭੇੜੀ ਅੰਗੁ ॥"

ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਥੋਂ ਪੱਲਾ ਛੁਡਾ ਕੇ ਚਲਦਾ ਲਗਾ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਦੌੜਦਾ ਆਇਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ੨ ਤੁਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਛੇੜ ਛੇੜਿਆ:-

ਉਹ ਆਦਮੀ:-ਭਾਈ! ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਉਸ ਸਾਈਂ ਫਕੀਰ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਠ ਦੇਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਬੜੇ ਅਭਾਗ ਹਨ। ਇਹ ਬੜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਧੂ ਫਕੀਰ ਹੈ ਤੇ ਬੜੀ ਉਚ ਕੁਲ ਦਾ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ, ਜੋ ਕਈ ਬਰਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਰੱਕਤ ਬੀਤ ਰਾਗ ਹੋਕੇ ਏਥੇ ਬਿਚਰਦਾ

ਹੈ, ਅਤੇ ਮੋਨਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕੀਤਾ। ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਆਈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਚਲਿਆ ਹੈਂ ?

ਮੈਂ—ਭਾਈ ! ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਫਕੀਰ ਹੋਵੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰ-ਖਣਾ ਹੈ। ਉਚ ਕੁਲ ਤੇ ਲੌਕਿਕ ਵਡਿਕਰਨੀ ਦੀ ਇਥੇ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਪਰਖ ਨਹੀਂ।

"ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚੁ ॥
ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ ॥"

ਉਹ ਆਦਮੀ—ਫੇਰ ਤੈਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀ ਐਬ ਦੇਖਿਆ ?

ਮੈਂ—ਕਿਸੇ ਦੇ ਐਬ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ। ਮਨ ਨਹੀਂ ਪਤ੍ਰਿਆ, ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਬੇੜਾ ਜਰਜਰਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ "ਤ੍ਰਤਰ ਪਰਿਤ੍ਰੂ ਹਤ੍ਰੂ ਫਰਤ੍ਰ"। ਬਸ ਏਦੂੰ ਵਧ ਹੋਰ ਬਾਹਲ਼ੀ ਗਲ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਲਗੋ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਜਾਣ ਦਿਓ। ਗਲ਼ ਕੀ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਓੜਕ ਖਿਸਕਣਾ ਹੀ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਗੋਲ ਬਾਗ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਏਕਾਂਤ ਅਸਥਾਨ ਬੈਠਕੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਬੜੀ ਵੈਰਾਗ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਭੋਗ ਪਾ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ:—

"ਹੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਇਸ ਭਰਮ
ਪ੍ਰੇਮ-ਭਿੰਨਾ ਅਰਦਾਸਾ ਭੁਲੇ ਭਟਕਣਹਾਰ ਆਪਣੇ ਇਆਣੇ
ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅਜ ਤੈਂ ਆਪਣੀ ਅਪਾਰ
ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸਿੱਕ
ਲਗੀ, ਤੈਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾਸ ਨੂੰ ਖੋਜ ਬੈਰਾਗੀ ਬਣਾਇਆ।
ਤੂੰ ਹੀ ਕਸ ਕਸਵਟੀ ਲਾਵਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਪਰਖ
ਖਜ਼ਾਨੇ ਪਾਵਣਹਾਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਲਗੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਓੜ
ਨਿਭਾਵਣਹਾਰ ਹੈਂ। ਅਡੋਲ ਸਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਵਾਲੀ
ਗੁਰਮਤ ਪਰਦਾਨ ਕਰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ
ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਸਰਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ
ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਇਸ ਆਸਾ ਵੰਤ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰਖੀਂ !!"

ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਦੀ ਜੋਦੜੀ ਅਰਦਾਸੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਤੇ ਠੰਡਾ ਠਾਰ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾ ਬ੍ਰਾਜਿਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਜੁੜਨ ਦੇ ਲਾਹੇ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਐਵੇਂ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਈ ਕਿ ਚਲੋ ਅੱਜ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਚਲ ਕਰੀਏ। ਅਤੀਤ ਬੈਰਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਉਤ ਵਲ ਚਲ ਨਿਕਲਿਆ।

ਜਦ ਮੈਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ

ਇਕ ਗੈਬੀ ਬ੍ਰਿਧ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ

ਦੇ ਬੂਹੇ ਵੜਨ ਹੀ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਬਿਰਧ ਸਿੰਘ ਸੁਜਾਨ ਚਿੱਟੇ ਦਾੜ੍ਹੇ ਵਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ । ਦਾਸ ਨੇ ਦੋਇ ਕਰ ਜੋੜ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਨਿਉਂ ਕੇ ਖੜੋਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਥਾਪਣਾ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ:—

"ਜਾਹ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ । ਤੂੰ ਸੁਲਫਵੀ ਫਕੀਰ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਰੀਝਿਆ । ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੰਤਾਂ ਸੰਗ ਹੀ ਤੇਰੀ ਵਿਹਾਵੇਗੀ । ਜਾਹ ! ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ । ਏਹੀ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੜ ਲਗਿਆਂ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋਵਸੀ ਨਿਤ ਉਠ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਕਰ ।"

ਇਤਨੇ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਬ੍ਰਿਧ ਸਿੰਘ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਦਾਸ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਸ਼ਹੀਦ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਠ ਕੀਤੇ । ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਕੇਹੜਾ ਗੁਰਵਾਕ ਆਇਆ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾਤਾ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਉਭਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਬਸ ! ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਨੇਮ ਪ੍ਰੇਮ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ

ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਮਹਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚੀ ਵਿੱਦਯਾ ਗੁਰਮਤ ਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਗੁਪਤ ਖਜ਼ਾਨੇ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿੱਦਜਾ ਅਵਿੱਦਜਾ ਹੀ ਭਾਸਣ ਲਗ ਪਈ। ਉਧਰ ਰੁਚੀ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਐਵੇਂ ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਭਰਦਾ ਰਹਾਂ।

ਬੀ. ਏ. ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸੰਨ ੧੯੦੦ ਈ:

ਬੀ. ਏ. ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਦਿਨ ਆ ਗਏ ਤੇ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਆਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰਮਤ ਬੈਰਾਗ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਪਣੇ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨਾਂ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਗਤਿ ਹਰ ਦਮ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਲਗਨ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਬੈਠੇ ੨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਗੋਤਾ ਖਾ ਜਾਣਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਕੁਛ ਨ ਰਹਿਣਾ। ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਹਾਲ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਪਰਚਾ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਲਿਖਦੇ ੨ ਨੂੰ ਅੰਤਰ ਗਤਿ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਉਠੀ, ਬਸ, ਕਲਮ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਪਰਚਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੁਧ ਬੁਧ ਨ ਰਹੀ। ਪਰਚਾ ਜਿਥੇ ਤਕ ਲਿਖਿਆ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਅਗਾਂਹ ਤੁਰਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਤੋਰੇ ਕੌਣ! ਤੋਰਨ ਹਾਰੇ ਦੀਆਂ ਝੜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਉਂ ਫਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਐਸੇ ਇਸ਼ਕ ਪੇਚੇ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੇਚੀਂ ਪਈ ਡੋਰ ਨੂੰ ਤੁਣਕਣ ਦੀ ਤਾਬ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ।

ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਬਾਵਰੇ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿਚ ਵੇਲਾ ਧੂ ਘੜੀਸ ਕੇ ਟਪਾਇਆ। ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਜਾ

ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ, ਤੇ ਲਿਜਾਕੇ ਹੋਰ ਚਾਵੇ ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਮੇਰੇ ਪੁਛੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਮਣਕਾ ਪਰੋ ਦਿਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਫਸੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਉਥੇ ਸਮਾਂ ਨਿਭਾਉਣਾ ਪਿਆ ਉਹ ਫੇਰ ਤ੍ਰੰਗ ਉਠੀ ਤਾਂ ਵਰਨਣ ਕਰਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਅੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਅੱਕ ਕੇ ਆਗਜਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਜੇਲ੍ਹ-ਚਿੱਠੀਆਂ

ਹਿੱਸਾ ਦੂਜਾ

ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਕਈ ਚਮਤਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸੰਗ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ, ਨਾਭੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦੀ,
ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਕੋਤਵਾਲੀ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ,
ਲਾਹੌਰ, ਮੁਲਤਾਨ, ਨਾਗ ਪੁਰ
ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹੇ, ਭੁਖ ਹੜਤਾਲਾਂ,

ਨਾਮ ਆਧਾਰ
ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ
ਸਮਾਚਾਰ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰ ੨

ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਪਿਆਰਾ ਹਉ ਤਿਸੁ ਪਹਿ ਆਪੁ ਵੇਚਾਈ ॥੧॥ ਦਰਸਨੁ ਹਰਿ ਦੇਖਣ ਕੈ ਤਾਈ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੇ ਸੁਖੁ ਦੇਹਿ ਤ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਦੁਖਿ ਭੀ ਤੁਝੈ ਧਿਆਈ ॥ ੨ ॥ ਜੇ ਭੁਖ ਦੇਹਿ ਤ ਇਤ ਹੀ ਰਾਜਾ ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਸੂਖ ਮਨਾਈ ॥ ੩ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ ਸਭੁ ਅਰਪੀ ਵਿਚਿ ਅਗਨੀ ਆਪੁ ਜਲਾਈ ॥ ੪ ॥ ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾ ਜੋ ਦੇਵਹਿ ਸੋ ਖਾਈ ॥ ੫ ॥ ਨਾਨਕੁ ਗਰੀਬੁ ਢਹਿ ਪਇਆ ਦੁਆਰੈ ਹਰਿ ਮੇਲਿ ਲੈਹੁ ਵਡਿਆਈ ॥ ੬ ॥ ਅਖੀ ਕਾਢਿ ਧਰੀ ਚਰਣਾ ਤਲਿ ਸਭ ਧਰਤੀ ਫਿਰਿ ਮਤ ਪਾਈ ॥ ੭ ॥ ਜੇ ਪਾਸਿ ਬਹਾਲਹਿ ਤ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਜੇ ਮਾਰਿ ਕਢਹਿ ਭੀ ਧਿਆਈ ॥ ੮ ॥ ਜੇ ਲੋਕੁ ਸਲਾਹੇ ਤਾ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਜੇ ਨਿੰਦੈ ਤ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ੯ ॥ ਜੇ ਤੁਧੁ ਵਲਿ ਰਹੈ ਤ ਕੋਈ ਕਿਹੁ ਆਖਉ ਤੁਧੁ ਵਿਸਰਿਐ ਮਰਿ ਜਾਈ। ੧੦ ॥ ਵਾਰਿਵਾਰਿ ਜਾਈ ਗੁਰ ਊਪਰਿ ਪੈ ਪੈਰੀ ਸੰਤ ਮਨਾਈ ॥ ੧੧ ॥ ਨਾਨਕੁ ਵਿਚਾਰਾ ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਹਰਿ ਤਉ ਦਰਸਨ ਕੈ ਤਾਈ ॥ ੧੨ ॥

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੬

੧੯੦੨ ਤੋਂ ੧੯੧੩ ਤਕ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ

੧ ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਮੇਰੇ ਸਰਲ ਚਿਤ ਵੀਰ ਪਿਆਰੇ ਭਾ. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਥਮ ਆਪਣੀ ਤੀਬਰ ਇਛਾ ਮਈ ਖਿਚਾਵਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋ ਕੇ ਦਾਸ ਆਪਨਾ ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਤੇ ਸਾਧੂ ਵਾਲਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਲ ਵਖੋ ਵਖ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਪਠਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ ਇਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਖੇਪ ਲੜੀ ਵਾਰ ਤੋਰਾ ਤੋਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਧੂ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਤੋਂ ਅਗਾਹਾਂ ਫੇਰ ਇਉਂ ਤੋਰਾ ਤੁਰਦਾ ਹੈ:–

ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੀਯਤ ਹੋਣਾ

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਫਸ-ਫਸਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਡਾਣੀ ਚਾਕਰੀ ਦੀ ਪੰਜਾਲੀ ਮੇਰੇ ਗਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਨਮਿਤ ਅਜੇ ਚਿਤਵਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਪਰਵਾਨਾ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸੱਤਰ ਦਮੜੇ ਮਾਹ-

੧੯੦੨, ੩ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ

ਵਾਰ ਉਤੇ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਪਰ ਪਲੇਗ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਆਫੀਸਰ (ਪਲੇਗ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ) ਦਾ

ਪਰਸਨਲ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਨੀਯਤ ਕਰ ਕੇ ਸਮਰਾਲੇ ਦੀ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੇ ਬੜੇ ਭਰਾਤਾ ਸ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਭੀ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨਾ ਆਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੀ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਸਰਬੱਤ ਸਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਜਣਾਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹ ਬੱਧੇ ਚੱਟੀ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਛੱਟ ਚੁਕਣੀ ਹੀ ਪਈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੇਰ ਘਾਰ ਕੇ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਕਾਇਲ ਕਰ ਹੀ ਲਿਆ ਕਿ 'ਖਲਕੇ ਖੁਦਾ' ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਖਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰੀਝਾਵਨ ਦਾ ਉਤਮ ਵਸੀਲਾ ਇਕ ਇਹ ਹੈ। ਇਸ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸਜਿਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੋਨੇ, ਨੜੀ ਮਾਰ ਦੇ ਹਥੋਂ ਛਕਣ ਵਾਲੀ ਰਹਿਤ, ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਏਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲਾਂਗਰੀ (ਰਸੋਈਆ ਹੀ ਕਹੋ) ਜੋ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸੀ ਤੇ ਨੜੀ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਮੈਂ ਇਨਆਕੂਲੇਟਿੰਗ ਆਫੀਸਰ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਪੁਜਾ ਜੋ ਉਸ ਵਕਤ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ੨ *ਖੇੜੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਮੁਕੀਮ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲੇਗ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ †ਪਹਿਲੀ ਪਲੇਗ ਪੈਣ ਸਾਰ ਵਲਾਇਤੋਂ

---

*ਖੇੜੀ ਨੋਧ ਸਿੰਘ ਤਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ

†ਇਹ ਸਮਾਚਾਰ ਮਾਰਚ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੦੨ ਦੇ ਹਨ।

ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਮੰਗਾਏ ਗਏ ਸਨ । ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲੇਵਾਰ ਤਈਨਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ । ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲੀ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਕੂ ਪਰਸਨਲ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ । ਮੈਂ ਅਜੇ ਸਜਰਾ ਹੀ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਕਤ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਗਿਟ-ਮਿਟ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਸੀ ਮੁਹਾਰਤ ਸੀ । ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਈਨਾਤ ਸੀ ਉਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗਿਟ ਮਿਟ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ । ਸੋ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਜਾ ਚਾਰਜ ਲਿਆ । ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਅਮਲਾ ਪਲੇਗ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਸਭ ਦੀ ਰਸਦ ਆਦਿਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭੀ ਪਰਸਨਲ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਦੀ ਡੀਊਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਸੀ । ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਜੋ ਔਖ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡੇਰੇ

ਫਰਜ਼ੀ ਰਸੀਦਾਂ ਤੇ ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਦਾ ਝਮੇਲਾ

ਦੀ ਰਸਦ ਆਦਿਕ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਇਆ ਤਾਂ ਫਰਜ਼ੀ ਰਸੀਦਾਂ ਵਾਲੀ ਗੜ ਬੜ ਤੇ ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਮੁਫਤ ਖੋਰੀ ਦਾ ਝਮੇਲਾ ਮੇਰੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ, ਜੈਸੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਬਹਿਵਤ ਬੱਝੀ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਦੌਰਾ ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ

ਚੁਕਾ ਸੀ, ਤੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮੁਫਤ ਖੋਰ ਸਟਾਫ (ਅਮਲਾ) ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਗੁਲਛੱਰਰੇ ਉੜਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ-ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਦੇ ਸਿਰ ਪਿਆ ਤੇ ਅੱਗੇ ਭੀ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਜੀਕੂੰ ਪੈਂਦਾ ਆਇਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਜੋ ਖਾਲਿਕ ਦੀ ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਅਣ-ਹੋਣੀ ਗਲ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਸਾਰੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਸਰਜਨ, ਹੈਡ ਕਲਰਕ, ਕੰਪੌਂਡਰ ਆਦਿਕ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ) ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੁਲਾਇਆ, ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਭ ਲੰਬੜਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਬਣੀਏ ਸਮੇਤ ਬੁਲਾਇਆ। ਸਭ ਦਾ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਲੇਖਾ ਚੁਕਾਇਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਅੱਧੇ ਦਿਨ ਦੀ ਰਸਦ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਨਕਦੀ ਤਾਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਰਸੀਦ ਲੈ ਲਈ। ਮੈਨੂੰ ਬਬੇਰਾ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਨਕਦੀ ਮੁਲ ਸਭ ਆ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਕੀ ਰਸੀਦ ਲੈ ਲਵੋ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਲਾਣ੍ਹਤ ਪਾਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਲੂਲੇ, ਲੰਗੜੇ, ਅਪਾਹਜਾਂ ਤੇ ਕੋੜ੍ਹੀਆਂ, ਕਲੰਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਾਣ੍ਹਤ ਦੇ ਭਾਗੀ ਕਿਉਂ ਬਣਦੇ ਹੋ ? ਤੇ ਨਾਲੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ? ਸ਼ਰਮੋਂ ਕੁਸ਼ਰਮੀਂ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ੀਰ ਦੇਖਕੇ ਚੁਪ ਕੀਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਗੱਠਾਂ ਖੋਹਲਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਕੌਡੀ ੨ ਮੁਲ ਰਸਦ ਦਾ ਸਭ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਰਸੀਦਾਂ

ਦਿਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਟਾਫ (ਅਮਲਾ) ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ । ਬੜੇ ਗਜ਼ਬ ਦੀ ਗਲ ਜੁ ਹੋਈ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਪੜਾਸੀ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਅਠ, ਦਸ ਦਮੜੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਅਜ ਅਠ ੨ ਆਨੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਖਰਚ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਮੂਜਬ ਪੂਰਾ ਦਾਮ ਪੱਲਿਓਂ ਦੇਣਾ ਪਿਆ । ਵੱਡੇ ਅਹਿਲੀਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ । ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕੀ ਖਬਰ ? ਉਸ ਦਾ ਬਹਿਰਾ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਰਸਦ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਏਧਰੋਂ ਸੁਕੀ ਰਸੀਦ ਲੈਕੇ ਸਭ ਕੁਛ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਜ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਅਮਲੇ ਨੇ ਰਲਕੇ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਇਨਾ-ਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਪਾਸ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਦੇ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਵਿਚੋਂ ਕਢਕੇ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਮੁਕਾਮ ਅੰਦਰ ਕੀ ਕੁਛ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੰਗਾਉਣ ਦਾ ਇੰਨਡੈਂਟ (ਟੋਂਬੂ) ਬਹਿਰੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਤੁਰਤ ਆਪਣੀ ਇੰਨਡੈਂਟ ਬੁਕ ਕਢਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾ ਦਿਤੀ। ਮੈਂ ਭੀ ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ 'ਇੰਨਡੈਂਟ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਇਆ ਤਾਂ ਰਸੀਦ ਦੀ

ਰਕਮ ਨਾਲੋਂ ਤੀਜਾ ਹਿਸਾ ਘਟ ਖਰਚਾ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਰਕਮ ਅਸਲ ਰਕਮ ਤੋਂ ਤਿਗੁਣੀ ਬਹਿਰਾ ਉਸ ਥੋਂ ਲੈ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਡਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਡਾ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਜਦ ਇਹ ਕਲਈ (ਪਾਜ) ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਲੈਣੇ ਦੇ ਦੇਣੇ ਪੈ ਗਏ। ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਤਾਮਤੜ੍ਹਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਹਿਰੇ ਦੇ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਬਹਿਰਾ ਫੇਰ ਹਾੜ੍ਹੇ ਕੱਢੇ ਤੇ ਪੈਰੀਂ ਪਵੇ ਕਿ ਬਖਸ਼ੋ ਤੇ ਬਖਸ਼ਵਾਓ। ਮੈਨੂੰ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਤਾਂ ਇਸ ਪਰ ਕਿਆ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਾਣ ਦਿਓ। ਅਗੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਕੜਾਈ ਕਰ ਲਵੋ। ਜਦ ਤਕ ਆਪ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਵਾਂ ਬਹਿਰਾ ਨਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਇਸੇ ਨੂੰ ਘੜੀਸੀ ਚਲੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੌਰੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾ-ਹੱਕ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਜੇ ਬਹਿਰੇ ਦੇ ਆਉਣ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਲ ਕੀ ਮੇਰਾ ਆਖਾ ਉਸ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ

ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਿੱਕਾ

ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਉਪਰ ਸਿਖਾਂ ਵਾਲੀ ਸੁਚਿਆਈ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, 'ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖ ਸੁਚਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਠੀਕ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ।' ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸਿਖੀ ਦਾ (Candidate) ਉਮੈਦਵਾਰ ਹਾਂ, ਸਿਖ ਨਹੀਂ। ਜੇਹੜੇ

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕਿਣਕਾ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਅਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਨਿਜ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਭੀ ਸਭ ਮੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਿਥੇ ਅਗੇ ਉਸ ਦੇ ਦਸ ੨ ਦਮੜੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ੨ ਚਾਰ ੨ ਮਸਾਂ ਖਰਚ ਹੋਣ ਤੇ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਆਦਿਕ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਉਸ ਤੋਂ ਭੀ ਸੋਹਣੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਇਕ ਕੌਡੀ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਦੇਣੀ। ਮਹੀਨਾ ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖਿਆ, ਫੇਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਭ ਬਿਉਂਤ ਸਿਖਾ ਕੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਥੋਂ ਇਸ ਖੜਖਸ ਵਿਚ ਖਚਤ ਰਹਿਕੇ ਆਪਣੀ ਹੋਰ ਡਿਊਟੀ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੀ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਲੰਘਿਆ।

ਡਾਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸੀ ਖੁਸ਼ਾ-ਮਦੀ ਟੱਟੂਆਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ, ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ਾਂ ਨੇ ਡਾਲੀ ਆਦਿਕ ਲੈਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿਤੀ। ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਜ਼ੈਲਦਾਰ, ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ ਆਦਿਕ ਡਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਪਾਸ ਮਤ ਆਵੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਤ ਆਕੇ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਬੜਾ ਖਫਾ ਖੂਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਤੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਦੇਕੇ ਮੇਰੀ

ਹਤਕ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਪੁਛਿਆ ਭੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡੀ. ਸੀ (ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ) ਨੇ ਖਾਸ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਰਸਮੋ ਰਿਵਾਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਜੇ ਕੋਈ ਯੋਗ ਅਯੋਗ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰ ਤੂੰ ਹੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਂਗਾ । ਸੋ ਮੈਂ ਉਸ ਹਦਾਇਤ ਮੂਜਬ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਲੋਕ ਹਨ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਆਪਣੀ ਖੁਦ-ਗਰਜ਼ੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਨਾਹੱਕ ਆਪ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ੨ ਅਯੋਗ ਆਦਤਾਂ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪ ਪਾਸ ਮਤ ਆਵਣ ।

ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ—ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇਖੀ ?

ਮੈਂ—ਇਹ ਡਾਲੀਆਂ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ—ਡਾਲੀਆਂ ਲੈਣ ਤੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੀ ਅਯੋਗਤਾ ਹੈ ?

ਮੈਂ—ਡਾਲੀ ਲੈਣਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਿਤ ਖੋਰੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪ ਨੂੰ ਡਾਲੀ ਦੇ ੨ ਕੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ।

ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ—ਕੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਖਾਸ ਹਦਾਇਤ ਆਪ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ? ਤੇ ਕੀ ਡਾਲੀ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦਾ ਰਿਵਾਜ

ਨਹੀਂ ? ਜੇ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਕਿਉਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋ ?

ਮੈਂ–ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਨਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਭੀ ਜੁਰਮ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਭੈੜਾ ਰਿਵਾਜ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਵਾਹ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ਸਾਫ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਜੁਰਮ ਤੇ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਗੁਨਾਹੀ ਤੇ ਮੁਜਰਿਮ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਰਿਵਾਜ ਹਰਗਿਜ਼ ? ਖਲਕਿ-ਖੁਦਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੀ ਇਹ ਵਾਦੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ।

ਡਾਲੀ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਰਿਸ਼ਵਤ ਹੈ ਤੇ ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਾਣਾ ਕੋੜ੍ਹੀ ਕਲੰਕੀ ਬਣਨਾ ਹੈ।

ਖੈਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਬਹਿਸ ਦੇ ਪਸਚਾਤ ਓੜਕ ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਨਿੰਮੋਝਾਣਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਕੋਈ ਦੋ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਡਾਲੀ ਲੈਣ ਦੇਣ ਬਾਬਤ ਜ਼ਿਕਰ ਅਜ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਥੋਂ ਮੁੜਕੇ ਜਦ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਦ ਕਹਿਣ

ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਉਹ ਭੀ ਬੜਾ ਨਿੰਮੋਝਾਣਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਡਾਲੀ ਲੈਣਾ ਤੇ ਮਲਬੇ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਾਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਸਭ ਅਫਸਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤਕ ਡਾਲੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਦੌਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਦਿਕ ਤਾਈਂ ਸਭ ਮਲਬੇ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਿਸ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਕੋੜ੍ਹੀ, ਕਲੰਕੀ ਹੋਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਲਬਾ ਫੰਡ ਕੋੜ੍ਹੀਆਂ, ਕਲੰਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਇਹ ਫੰਡ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋੜ੍ਹੀ, ਕਲੰਕੀ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜੋ ਯੋਗ ਹੋਕੇ ਅਯੋਗ ਖਾਤੇ ਵਿਚੋਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਅਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਹੀ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਭੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾਲੀ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੈਲੰਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨਾਕੂਲੇਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਜਾ ਕਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਨਿਧੜਕ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਆਰਗੂਮੈਂਟਸ (ਦਲੀਲਾਂ) ਦਿਤੇ, ਤੇ ਅਸੂਲਨ, ਕਾਨੂੰਨਨ, ਸੋਸ਼ਲ (ਭਾਈ ਚਾਰਕ) ਮੋਰਲ (ਇਖਲਾਕੀ) ਪੁਆਇੰਟ ਔਫ ਵੀਊ, (ਨੁਕਤਾ ਖਿਆਲ) ਨਾਲ ਸਰਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਧ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਡਾਲੀ ਲੈਣਾ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਲਬਾ ਫੰਡ

ਵਿਚੋਂ ਖਾਣਾ ਕੋੜ੍ਹੀ, ਕਲੰਕੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਪੱਕੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਉਪਰ ਸੁਣਨਾ ਭੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਡਿਗਣਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਤੜੱਕ ਉਤੋਂ ਖਿਸਕਣ ਦੀ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਰੂਪੀ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਕੰਪਨੀ (Company of servants) ਹੀ ਸਾਰੀ ਰੁੜ੍ਹੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਪਰਲੋਕ ਵਿਗਾੜਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ ਮੈਂ ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਭਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਦਰੋਂ ਚਿਤ ਹਰਦਮ ਉਚਾਟ ਰਹੇ। ਹੇਠਲੇ ਉਤਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਊਤ ਗਿਆਂ ਦਾ ਆਵਾ ਦੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਅਵਸਰ, ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗਵਰਨਮਿੰਟ ਸਰਵਿਸ ਖ਼ਲਕੇ-ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਣ ਸਕੇ। ਖਾਲਿਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਕੀ ਨਦਰੀਂ ਆਉਣੀ ਸੀ, 'ਧ੍ਰਿਗ ਵਿਡਾਣੀ ਚਾਕਰੀ' ਸਚ ਮੁਚ ਭਾਸ ਉਠੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਆਪੁ ਵੇਚਿ ਧਰਮ ਗਵਾਏ' ਦੇ ਘਾਟੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਵੰਦਾ। ਆਤਮਿਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਹਰ ਵਕਤ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਆਤਮਿਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਆਤਮਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਣ ਦੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ ਉਮੰਗਾਂ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂਘਾਂ ਉਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਠਹਿਕਣ ਠਹਿਚਲਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਕਈ ਵਾਰ ਆ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ੨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਪਰਨਾ ਲੈ ਹਰ ਖਿੜਕਣ ਵਾਲੇ ਕਦਮ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਮਾਲਣਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ "ਕੁਰੀਏ ਕੁਰੀਏ ਵੈਦਿਆ ਤਲਿ ਗਾੜਾ ਮਹਿਰੇਰੁ" ਵਾਲਾ ਹੰਦੇਸਾ ਆ ਬਣਨਾ ਕਿ ਮਤੇ "ਵੇਖੇ ਛਿਟੜਿ ਥੀਵਦੋ ਜਾਮਿ ਖਿਸੰਦੋ ਪੇਰੁ" ਵਾਲਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਜਾਏ। ਵਡੇ ਤੜਕਿਓਂ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਕ੍ਰਿਆ ਸੋਧ ਕੇ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੰਠਾਗਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੀਕ ਨਿਰਬਿਘਨ ਕਮਾਈ ਦੁਵਾਰਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪਕਾਉਣੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਡਿਊਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਾਕੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਲੰਬੜਦਾਰਾਂ, ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ, ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਉਂ ੨ ਕੇ ਸਲਾਮਾਂ ਤੇ ਕੋਰਨਿਸ਼ਾਂ ਹੋਣੀਆਂ, ਹਵਾ ਹੋਰ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣੀ। ਮਲੋ ਮਲੀ ਹੰਕਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਖਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਫੇਰੇ ਪਾਉਣੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੁਫੇਰ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਲਗਦਾ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਚੌਕਸ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤ੍ਰਗਤੀ ਬੇਨਤੀ ਭਾਵ ਦੇ ਬਿਨੈ ਮਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕੁਛ ਸਹਾਰਾ ਰਹਿਣਾ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਸੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ (Struggle) ਯੁਧ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੋਣਾ। ਆਥਣੇ ਆਕੇ ਰਹਿਰਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਪਸਚਾਤ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦਿਨ ਭਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹੀ ਸਾਰੀ ਬਿਖ ਉਤਰਨੀ।

ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਇਕ ਵੇਰ ਕਈ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜਾਣ ਲਈ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਣਤਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਲਾ ਕਿਸ ਦੀ ਮਜਾਲ ਸੀ ਕਿ ਉਚਾਟ ਕਰ ਸਕੇ। ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁੜ ਗਏ, ਮੈਂ ਬੋਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਦਿਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਫ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਕਦੇ ਟੁੰਬਿਆ ਟੁਣਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੌਰਨ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਕੇ ਚਲਾ ਜਾਊਂਗਾ। ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖਿਡਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇ ਮੇਰੀ ਡੀਊਟੀ ਭੀ ਹੈ, ਉਹ ਡਿਊਟੀ ਸੰਸਾਰਕ ਪਿਛੋਂ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥਿਕ ਡਿਓਟੀ ਮੁਖ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਰੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਢਲ ਗਏ ਅਤੇ ਫੈਸ਼ਨ ਪੂਰਬਕ ਖਿਮਾ ਮੰਗ ਕੇ ਮੈਥੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਇਆ। ਪ੍ਰੰਤੂ 'ਡਾਕਟਰ ਫਿਸ਼ਰ' ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਛਾਣ ਬੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਸ ਇਕ ਦਿਨ ਗੇੜ ਮੋੜ ਪਾਕੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਤੋਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਇਨਸਾਨੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਸ਼ਟ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਕਿਤੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਦਿਤਾ ਜਾਊ। ਕੁਦਰਤ ਐਸੀ ਵਰਤੀ ਕਿ ਦੌਰੇ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਛ ਵਡੇਰਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਸਾਡਾ ਅਸਬਾਬ ਤੇ ਅਮਲਾ ਸਭ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਬਹਿਰੇ ਸ਼ਹਿਰੇ, ਖੜੇ ਖਾਨਸਾਮੇਂ ਭੀ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਸਣੇ ਪਿਛੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਦੋਈ ਘੋੜੇ ਦੁੜਾ ਕੇ ਮੂਹਰੇ ਚਲੇ ਆਏ ਤੇ *ਜੋਧ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੈਂਪ ਗੱਡਣਾ ਸੀ। (ਹੁਣ ਤਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਬਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ) ਬਾਹਰ ਉਦਿਆਨ ਵਿੱਚ ਤੰਬੂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਅਟੰਕ ਯੋਗ ਅਸਥਾਨ ਅਗੇਤਰਾ ਹੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੇ ਪਸਿੰਦ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਡਾਕਟਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ, ਘਾਬਰਨ ਲੱਗੇ (ਇਹ ਲੋਕ ਭੁਖੈਲੇ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਮੈਥੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਭੁਖ ਕਿਵੇਂ ਮਿਟੇ। ਅਜੇ ਡੰਡਾ ਡੇਰਾ ਚਿਰਕਾ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਰੀ ਦੇ ਬੇਰ ਹਨ, ਆਹ ਬੇਰੀ ਖੜੀ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਝਾੜ ਕੇ ਖੁਆ ਦਿੰਨਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਦੋ ਝਾੜ ਕੇ ਖੁਆਏ ਤਾਂ ਭੁਖ ਹੋਰ ਭੀ ਭੜਕ ਉੱਠੀ। ਉਹ ਸਣੇ ਬੂਟੀਂ ਬੇਰੀ ਦੇ ਉਪਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਹਲੂਣਾ ਦੇ ਕੇ ਝਾਂਬੜ ਲਾ ਦਿਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਚੁਗ। ਚੋਖੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਤਰ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਬੰਡੇ ਪਾ ਕੇ ਅੱਧੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੇ

---

*ਪਿੰਡ ਜੋਧ ਮਨਸੂਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗ ਵਾਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿਥ ਪਰ ਹਨ।

ਤੇ ਅਧੇ ਆਪ ਛਕਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਹੀ ਚਬੋਲੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਲਪ ਬੇਰਾਂ ਦੀ ਉੜਾ ਗਿਆ। ਇਤ ਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਗੰਨੇ ਕਮਾਦ ਦੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲੈ ਚੂਪ ਲੈ। ਤੇਰੇ ਬੇਰ ਖਾਧੇ ਹਜ਼ਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਭੀ ਚੂਪ। ਮੈਂ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਦਾੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚਾਕੂ ਕੱਢ ਕੇ ਗੰਡੇਰੀਆਂ ਇਕ ਪੋਰੀ ਦੀਆਂ ਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਮਸਾਂ ਚੂਪੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਗੰਨੇ ਦਾੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਦੰਦ ਇਤਨੇ ਕਿਉਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾਂਹੀ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਙੂੰ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਦੀ ਹੈ। ਅਸਾਡੇ ਵਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ (ਬਾਪ, ਦਾਦੇ ਪੜਦਾਦੇ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦੰਦ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਦਤਨ ਮਾਸ ਖੋਰੇ ਨਹੀਂ। ਮਾਸ ਖੋਰੇ ਜਾਨ-ਵਰਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਚੂੰਕਿ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦੰਦ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜੀਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਨਸਲ-ਬ-ਨਸਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਿੰਦੇ ਹੈਵਾਨ (ਮਾਸਹਾਰੀ ਪਸ਼ੂ) ਕੱਚਾ ਮਾਸ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਦਰਤਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਕੱਚਾ ਮਾਸ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਯੋਗ ਹੈ।

ਡਾਕਟਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਹਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਓਸ ਦਿਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਖੂਬ ਮਿਲਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੰਦ ਵਾਰਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ "*ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ? ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਭੀ ਇਸੇ ਡਾਕਟਰ ਫਿਸ਼ਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਧਿਕ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਸਾਲ ਭਰ ਹੀ ਮਸਾਂ ਕੱਟਿਆ ਹੋਊ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿਕਮਾ ਪਲੇਗ ਇਨਾਕੁਲੇਸ਼ਨ ਦਾ ਟੁਟਣ ਕਰਕੇ ਡਾਕਟਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਸੁਬਕ ਦੋਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਜਾਂਦੇ ੨ ਮੈਨੂੰ ਤਕੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਜਕੜਨ ਲਈ (Direct) ਸਿਧੇ ਹੀ ਵਡੀ ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਦੀ (Post) ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਮੇਰੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਮੈਥੋਂ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਿਧੀ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਚੀਫ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਪਾਸ ਜਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਵਾਇਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਲੀ ਚੈਨਲ (ਰਸਤੇ) ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਡੀ. ਸੀ. ਰਾਹੀਂ ਹੋਕੇ ਇਸ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ (Post) ਜਗ੍ਹਾ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਓੜਕ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਗੁਪਤ ਗੰਦਣਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

---

*ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਛਡਣੀ

[ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਫਿਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਗਲ ਬਾਤ]

ਏਧਰ ਮੇਰੀ ਆਤਮ ਬੈਰਾਗ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਤਣਾਵਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਕੱਸੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਵਿਡਾਣੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਉੱਕੀ ਹੀ ਉਪ੍ਰਾਮਤਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਬਥੇਰੇ ਦਾਉ ਪੇਚੇ ਪਾਏ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਦਾਉ ਹੇਠ ਨਾ ਆਇਆ। ਓੜਕ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੈਨੂੰ ਡੀ. ਸੀ. ਦੀ ਕੋਠੀ ਉਤੇ ਚਹੁੰ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਆਣ ਘੇਰਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਸ਼ਟ ਹੀ ਕਰੀ ਰਖੀ। ਓੜਕ ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਕਰਕੇ ਮੈਥੋਂ ਉਤਰ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਗੁਰਨਮਿੰਟ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ? ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ:—ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਖਾਲਕ ਦੀ ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਖਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਉਸ ਦੇ ਰੀਝਾਵਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਤੇ ਭੋਲੇ ਭਾਉ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਭੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਨਮਿੰਟ ਇਕ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ ਕੋਈ ਇਨਸਾਨ ਇਕੱਲਾ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਮੰਡਲ (ਕੰਪਨੀ) ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਨਾ ਬਣੇ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਹੋ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੁਰਨਮਿੰਟ

ਰੂਪੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਂ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਕੇ ਯਥਾ ਯੋਗ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਤਲਖ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਮ ਨਿਰਾਸਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਗਵਰਨਮਿੰਟ ਰੂਪੀ ਕੰਪਨੀ..........ਮੰਡਲ ਹੈ । ਬੜੇ ਤੋਂ ਬੜਾ ਹਾਕਮ ਗਵਰਨਮਿੰਟ ਸਰਵੈਂਟ (ਸੇਵਕ) ਕਹਾ-ਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੇਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਕਦੂੰਵਾਢਿਓਂ ਸਭ...........ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ੨ ਹਨ । ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰਾ ਉਹ ਖਿਆਲ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸੀ ਝਮੇਲੇਦਾਰ ਬਰਾਏ ਨਾਮ ਸੇਵਾ (Service) ਕਰਾਂ । ਦੂਸਰੇ ਤਹਿਸੀਲ-ਦਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਦੇ ਹੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸੇਵਾ ਕਹਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਨਸਾਫ ਕਰ ਸਕਾਂ । ਇਨਸਾਫ ਨਿਆਇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਚੋ ਸਚ ਨਿਆਉਂ ਨਿਬੇੜਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਗਵਰਨ-ਮਿੰਟ ਰੂਪੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਧਰਮ ਨਿਆਉਂ ਉਥੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਨਿਆਉਂ ਨਿਬੇੜਨ ਵਾਲੇ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਤੇ ਤਾਈਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਅਸੂਲ ਅਕੀਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਜੋ ਮੈਂ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਉੱਚ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਧਰਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ ਜਾਵਣ । ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਜਦ ਤੀਕਰ ਇਹ ਕਾਨੂਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ (Law of Euidence) ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਉਸ ਵਕਤ ਤਾਈਂ ਨਿਆਉਂ ਇਨਸਾਫ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਦੋਂ ਕੁ ਦਾ ਇਥੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ,

ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਣਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਸਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਦਤ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਆਚਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਾਤੀ ਸਿਫਤ ਉਦੋਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਝੂਠ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਗਰਮ ਹੈ ਤੇ ਸਚ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ; ਅਕਸਰ ਐਸੇ ਝੂਠ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਉਤੇ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਆਦਿਕ ਸਭ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਬਸਤੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ੨ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਅਜ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਿਛਲੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ (ਮਿਸਲਾਂ) ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਐਸੇ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ਾ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਹੀ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ਾ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਕਈ ਇਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲਿਸਟ (ਫਿਹਰਿਸਤ) ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹੀ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇਕ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਗਵਾਹ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਨਸਿਫ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਜਾਓ ਤਦ ਭੀ ਉਹੀ। ਈ. ਏ. ਸੀ. ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਦੇਖੋ ਤਦ ਭੀ ਉਹੀ। ਥਰਡ ਗ੍ਰੇਡ, ਸੈਕੰਡ ਗ੍ਰੇਡ, ਫਸਟ ਗ੍ਰੇਡ ਕਿਸੇ

ਭੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਜਾਓ ਤੇ ਦੇਖੋ ਤਦ ਭੀ ਉਸੇ ਲਿਸਟ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ਾ ਆਦਮੀ ਬਤੌਰ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਮਿਲਣਗੇ । ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਜੱਜ, ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਭੀ ਏਸੇ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ਾ ਲਿਸਟ (ਫਹਿਰਿਸਤ) ਦੇ ਆਦਮੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰੀਕਾਰਡਾਂ (ਮਿਸਲਾਂ) ਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੇ । ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਅਜੇਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਦੋ ੨ ਚਾਰ ੨ ਆਨੇ ਅਥਵਾ ਤੁੱਛ ਰਕਮ ਉੱਪਰ ਵਿਕਕੇ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਫੈਦ ਝੂਠ ਬੋਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਦੋ ਚਾਰ ਆਨੇ ਯਾ ਰੁਪਏ ਧੇਲੀ ਪਿੱਛੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਸਚ ਝੂਠ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਹੀ ਕੀ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਸ਼ ਕਰਣ ਹੀ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਦਸੋ ਕਿ ਐਸੇ ਸ਼ਖਸਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਉਤੇ ਜੋ ਹਾਕਮ ਫੈਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਹ ਨਿਆਇ ਕਾਰੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਉਹ ਧਰਮ ਇਨਸਾਫ ਵਾਲੀ ਸਚੀ ਸੇਵਾ (ਡਿਊਟੀ) ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ! ਖਰੀਖਤ ਜੋ ਕੋਈ ਖੁਦਾ ਦੇ ਖੌਫ ਵਾਲਾ ਬਹੁਤਾ ਕਰੂ ਤਾਂ ਮੌਕੇ ਪਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰੂ । ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖੂਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਥੇ ਮੌਕੇ ਪਰ ਜਾ ਕੇ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਨ ਲਗਾ ਹਾਂ । ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਤੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਮੈਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਫਲਾਨੇ ਆਦਮੀ ਨੇ

ਖ਼ੂਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀ ਖ਼ੂਨੀ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਜੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਗਵਾਹ ਸ਼ਹਾਦਤ (ਗਵਾਹੀ) ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜੇ ਮੈਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਿਹੂਣ ਦੇ ਭੀ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਉਪਟੋਂ ਜਾ ਕੇ ਖਾਰਜ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਸ਼ਖਸ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ (ਚਾਹੇ ਉਹ ਅਸਲੀ ਖ਼ੂਨੀ ਨਹੀਂ) ਦੋ ਫਰਜ਼ੀ ਗਵਾਹ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਉਤੇ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫੈਸਲ Sound, valid judgmeut (ਪੂਰਾ ਤੇ ਠੀਕ ਫੈਸਲਾ) ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਪਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਤਕ ਨਹੀਂ ਟੁਟ ਸਕਦਾ। ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਿਹੂਣ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਪਰ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਕੋਰਟ (ਅਦਾਲਤ) ਵਿਚ ਹੀ ਟੁਟ ਜਾਇਗਾ, ਸੋ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਈ। ਅਜੇਹੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ (ਮਬਨੀ) ਫਰਜ਼ੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਝੂਠੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਿਹੂਣੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਭੀ ਫੈਸਲੇ ਮੈਂ ਕਰੂੰਗਾ ਉਪਰ ਜਾ ਕੇ ਰੱਦ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਬਸ ਥੋੜੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਨਾਲਾਇਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਸਮਝ ਕੇ ਅਵਲ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੱਢ ਹੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਡੀਗਰੇਡ (ਦਰਜਾ ਘਟਾਉਣਾ) ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਊਗਾ। ਏਸ ਡੀਗਰੇਡ ਹੋਣ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਕਲਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਨੇਕਨਾਮ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੋਣ ਦੀ ਕਨੌੜ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕਾਨੂਨਿ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਪੂਛ ਫੜ ਬੈਠਾਂ ਤਾਂ

ਧਰਮ ਨਿਆਉਂ, ਇਨਸਾਫ ਕਰਨੋਂ ਗਿਆ ਗੁਆਤਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ..... ....ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਅਪਣਾ ਪਰਲੋਕ ਗਵਾ ਬੈਠਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੀ ਹਥ ਆਇਆ, ਸਿਵਾਏ ਪਛੋਤਾਵੇ ਦੇ, ਤਾਂਤੇ "ਐਸਾ ਕੰਮੁ ਮੂਲੇ ਨ ਕੀਚੈ ਜਿਤੁ ਅੰਤਿ ਪਛੋਤਾਈਐ" ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਉਪਰ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ । ਐਸਾ ਹੀ ਹਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਫੀਆ ਤਫਤੀਸ਼ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਝੂਠ, ਫਰੇਬ, ਧੱਕੇ, ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ੨ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉੱਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਏਹੋ ਹਾਲ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਪਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਝੂਠਾ ਸੱਚਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜੋ ਭੀ ਆਵੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਤੁਫੈਲ ਸੱਚਾ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਤੇ ਨਿਰ-ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਬਸ ਖੀਸਾ ਪੁਰ ਤੇ ਮੁੱਠੀ ਤਰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਨਿਆਉਂ ਇਨਸਾਫ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਚ ਰੂਹਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਧਰਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਹੂਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਿਆਉਂ ਕਰਨ ਦੀ ਡੀਂਗ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਐਸੇ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਉਪਰ ਤਕ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਅਜੇ ਉਸ ਰੂਹਾਨੀ ਔਜ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਹਾਂ, ਖੇਪ ਅਜੇ ਲੱਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਏਸ

ਘਾਟੇ ਵਾਲੇ ਸੌਦੇ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਖੇਪੋਂ ਖਾਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਘਾਟੇ ਵਾਲੇ ਸੌਦੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਵਾਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਟਕੇ ਵਰਗਾ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਫਿਸ਼ਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ:—

"ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਫਸੋਸ ! ਆਪ ਕਾ ਲੜਕਾ ਨਾ ਆਪ ਕੇ ਕਾਮ ਕਾ ਰਹਾ ਨਾ ਹਮਾਰੇ ਕਾਮ ਕਾ। ਤੁਮਾਰੇ ਹਾਥ ਸੇ ਭੀ ਗਿਆ। ਔਰ ਹਮਾਰੇ ਹਾਥ ਭੀ ਨਾ ਆਏਗਾ। ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਗੂਰਨਮਿੰਟ ਕੇ ਹਾਥ ਸੇ ਏਕ ਸੋਨੇ ਕੀ ਚਿੜੀਆ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕੀ ਉਮੈਦ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੂਈ, ਔਰ ਹਮ ਕੋ ਭੀ ਸਖਤ ਮਾਯੂਸੀ ਹੂਈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਟੂਟੇਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਯੇਹ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰੇਗਾ।" ਇਹ ਹੈ ਮੇਰੀ ਸੰਖੇਪ ਦਾਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇ ਕਰਕੇ ਛਡ ਦੇਣ ਦੀ ਅਤੇ ਛਡ ਕੇ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ।

ਚਾਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਵਲੋਂ ਪਰਮ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੋਈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰੋਪੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਦਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਜਿਗਰੀ ਬੈਰਾਗ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਪਰ ਨਿਸਚੇ ਪੂਰਬਕ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਮੇਰੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਾਬਿਆ-ਦਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਉਮੰਗ ਜੋ ਆਪਣੀ ਉਲਾਦ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਉੱਚਿਆਂ ਹੁੱਦਿਆਂ ਪਰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਪਿਆਰ ਪੁਚਕਾਰ ਕੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਗਿਆ। ਇਸ ਬਾਤ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸਬੰਧੀ ਅਥਾਹ ਸਿਦਕ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਪੂਰਬਕ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲਗਾ, ਇਕ ਖਾਸ ਦਾਸਤਾਨ ਦਾ ਸੁਣਾਉਣਾ ਦਿਲ-ਚਸਪੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਇਸ ਬਿਧ ਹੈ:-

(੨)

"ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦ ਨਾਮੁ"

ਦਾਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈ ਇਕ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਿਆਂ ਅਕੀਦਿਆਂ ਦੀ ਸਚਾਈ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਰੋਸਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਭੀ ਸੀ ਕਿ "ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦ ਨਾਮੁ' ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗ ਹਨ ਸਭ ਦੀ ਦਾਰੂ ਔਖਧੀ ਇਕ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਸੱਚੀ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਔਖਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਹੋ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਦਵਾਈਆਂ ਆਦਿਕ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ

ਠੁਮਾਰੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਬੱਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਚ ਮੁਚ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਰਬ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨਾਮ ਦ੍ਵਾਰਾ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਔਖਧੀ ਉਹ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਕੁਦਰਤ ਐਸੀ ਬਣੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਬੀਮਾਰ ਭੀ ਐਸੇ ਸਖਤ ਹੋਏ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣਾ ਪਿਆ, ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਖਾਤਰ ਨਾਲ ਗਿਆ। ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੌਕਰ ਭੀ ਸਾਥ ਲੈ ਲਏ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਸਬੰਧੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਹਿਤੂ ਸਨ ਉਹ ਭੀ ਸੰਗ ਹੋ ਗਏ। ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਕੇ ਇਕ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਮਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦਾਰੂ ਬੂਟੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਇਲਾਜ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਮਨਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਲਿਆ ਕੇ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਰਾਇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੇਰੀ ਮਨਸ਼ਾ ਦੀ ਕੀ ਹੈਸੀਅਤ ਸੀ। ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਵਸਰ ਹਥ ਲੱਗਾ ਵੇਖਕੇ ਮੈਂ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰੀਂ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਜਾਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖਿੱਚ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਲਾਜ ਅਰੰਭ ਹੋਏ ਨੂੰ ਹਫਤਾ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਪਰ ਕੁਛ ਭੀ ਆਰਾਮ ਤੇ ਫਾਇਦਾ ਮਰਜ਼ (ਰੋਗ) ਨੂੰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮਲੇਰੀਏ ਤਾਪ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ

ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਹਸਪਤਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ ਪਰ ਔਸ਼ਧੀ ਤੇ ਪੱਥ ਸਬੰਧੀ ਖਾਸ ਖ਼ੁਰਾਕ (Diet) ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖਾਤਰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ੨ ਵਾਰ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹਫਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ੨ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਕ ਦਾਸ ਹੀ ਇਕੱਲਾ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪਿੰਡੋਂ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ, ਪਰ ਜੋ ਆਵੇ ਸੋ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਲੰਧਰੋਂ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਲੀਡਰ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨੌਕਰ ਖੜਕੂ ਮੰਗਵਾਇਆ। ਉਹ ਭੀ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਭ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਹੋਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜਨਾ ਪਿਆ। ਦਾਸ ਹੀ ਦਾਸ ਫਿਰ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਆਈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਪਾਸ ਰਹਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਕੇ ਸੌਦਾ ਪੱਤਾ ਲਿਆਵਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ੨ ਵਾਰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਫਤਹ ਚੰਦ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਦੀ ਕੋਠੀ (ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸੀ) ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਤਾਂ ਕਦੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਵਾਰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ੇਰ ਇਲਾਜ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਸਰਜਨ, ਇਨਚਾਰਜ ਹਾਸਪੀਟਲ ਆਫੀਸਰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਹਾਸਪੀਟਲ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਭੀ ਹਰ ਵਕਤ ਦਾਰੂ

ਬੂਟੀ ਤੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖ ਛਡਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ੨ ਘੰਟੇ ਪਸਚਾਤ ਖਬਰ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਰਹੋ । ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ । ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਕਰੜੀ ਧੁਪ ਤੇ ਹੁਮਸ ਵਿਚ ਤਿੱਖੜ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹੀ ਫੇਰੇ ਪਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ । ਓੜਕ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਬੁਖਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਆ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਇਆ, ਪਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਾ ਜਾਣਿਆ । ਬੁਖਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਤੁਰਦਾ ਤੇ ਬਦਸਤੂਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਕਾਂਬੇ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਤਾਪ ਆਕੇ ਟਹਿਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਟੁੱਟ ਟਹਿਲੇ ਦੁਆਰਾ ਕਲਾ ਹਰ ਲਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਉਪਰ ਡੇਗ ਲਿਆ । ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਸਰਜਨ ਆਇਆ । ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਦਵਾਈ ਖਾਓ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ, ਗਲ ਕੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸੰਬਾਦ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਆਖਿਆ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਦੇਖ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਐਸ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਿਆ ਹੈ । ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਮਿਲਕੇ ਰਾਇ ਪਾਸ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ੨੪ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ੨ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰੀਂ ਪਾਰ ਬੋਲਣਗੇ । ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਦਵਾਈ, ਇਲਾਜ ਕਾਰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੇ ਤੂੰ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੜਾ ਅਕ੍ਰਿਤ ਘਨ ਹੈਂ । ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਐਥੇ ਨਹੀਂ । ਸਭ ਆਦਮੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਭੀ ਰਹਿੰਦਾ ਖੂੰਹਦਾ ਡਿਗ

ਪਿਆ ਹੈਂ । ਜੇ ਦਵਾਈ ਖਾ ਲਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ। ਤੇਰਾ ਅਰਮਾਨ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਊ । ਜਿਸ ਖਾਤਰ ਤੂੰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਜੋ ਏਤਨੀ ਸੇਵਾ ਘਾਲੀ ਹੈ, ਜੇ ਅੰਤੀ ਅਉਸਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਭ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਉਠ ਦਵਾਈ ਪੀ ਲੈ । ਦਾਸ ਨੇ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿਸ ਦਵਾਈ ਨੇ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਫਤਿਆਂ ਦੇ ਹਫਤੇ ਦਵਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਪਰ ਕੱਖ ਅਸਰ ਤੇ ਫਾਇਦਾ ਨਾ ਹੋਇਆ; ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੁਹਾਡੀ ਦਵਾਈ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਮਲੇਰੀਆ ਤਾਪ ਹਰਨ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਭੀ ਨਾ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਥੋਂ ਮੁੜਕੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਜਾਣਾ ਪਿਆ । ਤੁਹਾਡੀ ਉਸ ਦਵਾਈ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਖਾਕ ਅਸਰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਦਵਾਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਜਾਓ ! ਮੈਨੂੰ ਔਖਾ ਨਾ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਦਵਾਈ ਦਵੂਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ । ਮੇਰੇ ਇਤਨੇ ਕੋਰੇ ਕਰਾਰੇ ਉੱਤਰ ਪਰ ਉਹ ਬੜਾ ਤਾਮ-ਤੜੂਕ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਪੁੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਦਵਾਈ ਦੀਆਂ ਮੇਰੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਡਠੇ ਹੋਏ ਮੇਜ਼ ਪਰ ਰਖਕੇ ਤੇ ਇਸ ਬਿਧ ਤਾੜਨਾ ਪੂਰਬਕ ਧਮਕੀ ਦੇਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦੇਖੋ ਇਹ ਦੋ ਪੁੜੀਆਂ ਮੈਂ ਦਵਾਈ ਦੀਆਂ ਮੇਜ਼ ਪਰ ਰਖ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ । ਇਕ ਘੰਟੇ ਪਸਚਾਤ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਵਾਂਗਾ । ਜੇ ਤੈਂ ਮੇਰੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਪੁੜੀਆਂ ਖਾ ਲਈਆਂ ਤਦ

ਤਾਂ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਣੇ ਤੇਰੇ ਮਰਨਹਾਰੇ ਬਾਪ ਦੇ ਹਸ-ਪਤਾਲੋਂ ਧੱਕੇ ਮਾਰਕੇ ਤੇ ਘੜੀਸ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਉਪਰ ਉਸ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਾ ਰਾਈ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਬਲ ਧਾਰ ਕੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਖੂੰਜੇ ਕੋਈ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਗਜ਼ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਪਲੰਗ ਪਰ ਬਿਰਾਜੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨਬਜ਼ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੁਟ ਚਲੀ ਹੈ, ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਠੰਡੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨੱਕ ਦੀ ਕੂਮਲੀ ਮੁੜ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤੇ ਘੋਰੜੂ ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਹੀ ਬਜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦਿਸਣਾ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਨਾ ਭੀ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਥੇਰੇ ਕੈਥੀਟਰ (ਪੇਸ਼ਾਬ ਵਾਲੇ ਸੂਏ) ਲਗਾਏ ਪਰ ਪੇਸ਼ਾਬ ਨਾ ਹੀ ਉਤਰਿਆ। ਕਲ ਆਥਣੇ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਤੇ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਸਭ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਾਮਣੇ ਕਹਿ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਗੋ ਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮੈਦ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇ ਦਿਓ (ਪਰ ਮੈਂ ਨਾ ਤਾਂ ਤਾਰ ਦੇ ਸਕਿਆ ਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦੇ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭੀ

ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਡਿਗ ਚੁਕਾ ਸੀ) ਹੁਣ ਪਰਤੱਖ ਨਾਜ਼ਕ ਹਾਲਤ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕੁਛ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਜਿਹਾ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ "ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦ ਨਾਮੁ" ਮੈਨੂੰ ਢਾਰਸ ਬਝੀ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਸਿਦਕ ਉਛਾਲਾ ਮਾਰ ਉਠਿਆ। ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਨਿਰਾਸੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਦੀ ਟੇਕ ਇਸ ਆਵਾਜ਼ ਪਰ ਟਿਕੀ ਜੋ ਆਵਾਜ਼ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇੰਦੀਆ ਅਸੂਲ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਗੁਪਤ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ ਪੁਰ ਜਾ ਲੰਮੀਆਂ ਤਾਣੀਆਂ, ਉਦਾਲੇ ਕੰਬਲ ਵਲੇਟ ਲਿਆ ਤੇ ਪਏ ੨ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਦਿਤਾ। (ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਮੈਨੂੰ ਗਜਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਸਰੂਪ ਸਮਝਦਾ ਸੀ) ਇਹ ਪਾਠ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। (ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬਹੁਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ) ਪੰਜ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਏਸੇ ਇਕਾਗਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਫੇਰ ਬ੍ਰਿਤੀ "ਮੰਨੇ ਕੀ ਪਉੜੀ" ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਜੁੜੀ ਕਿ ਮੁੜ ਉਸੇ ਪਉੜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਈ ਜਾਵੇ, ਅਗਾਹਾਂ ਤੁਰੇ ਹੀ ਨਾ, ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤੀ ਜੋ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਮੁੜ੍ਹਕੋ ਮੁੜ੍ਹਕਾ (ਪਸੀਨੋ ਪਸੀਨਾ) ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਪ ਤੂਪ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ। ਭੱਠ ਵਾਂਗੂ ਤਪ ਰਹੇ ਤਨ ਬਦਨ ਅੰਦਰ ਠੰਢ ਵਰਤ ਰਹੀ

ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਹੌਲਾ ਫੁਲ ਵਰਗਾ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਝਟ ਪਸੀਨਾ ਪੂੰਝ ਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਖੜੋਤਾ ਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਵਲ ਔਲ੍ਹਿਆ ਕਿ ਦੇਖਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਂਦ ਵਲ ਪਿਆ ਪੇਸ਼ਾਬ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਜਦ ਨਬਜ਼ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਠੀਕ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਆਸ ਭੀ ਸਾਫ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਸਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੀ ਮੁੜ੍ਹਕੋ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਚਾਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਚਾਦਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਓੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸੇ ਵਕਤ ਮੇਰੇ ਵਲ ਅੱਖਾਂ ਉਘੇੜਕੇ ਬੋਲੇ (ਐਉਂ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਡੂੰਘੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ) ਕਿ "*ਬੇਟਾ ! ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ ਮੇਰੇ ਕਾਨੋਂ ਮੇਂ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਸੇ ਮੰਨੇ ਕੀ ਪਉੜੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹਾ ਹੈ। ਔਰ ਮੁਝ ਕੋ ਬਹੁਤ ਸਰੂਰ ਅਨੰਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ" ਏਤਨੀ ਗਲ ਕਹਿ ਫੇਰ ਮਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਾ ਰਹੀ । ਮੈਂ ਖੜਾ ੨ ਹੀ ਆ-ਮੁਹਾਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਧੰਨਵਾਦ ਵਿਚ ਜੁਟ ਪਿਆ, ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਧੁੰਨ ਉਠੇ । ਏਸੇ ਦਸ਼ਾ

---

*ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਕਸਰ ਉਰਦੂ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਖੜੋਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਸਰਜਨ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ, "ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ! ਖੂਬ ! ਦਵਾਈ ਕੋ ਖਾ ਲੀਆ ਨਾ, ਜੋ ਹਮ ਦੇ ਗਏ ਥੇ, ਤਬ ਹੀ ਤੋ ਅਬ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਨਾ" ਮੈਂ ਉਤਰ ਵਿਚ ਮੇਜ਼ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ (ਸੈਨਤ) ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ "ਔਹ ਪਈਆਂ ਹਨ ਆਪ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈ ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ, ਚਕ ਲੌ !" ਪੁੜੀਆਂ ਸਾਂਵੀਆਂ ਹੀ ਪਈਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਊੜੀ ਚੜ੍ਹਾ ਮੇਰੇ ਵਲ ਆਇਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਨਬਜ਼ ਨਾੜੀ ਆਦਿਕ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁਛਣ ਲਗਾ ਕਿ 'ਬੁਖਾਰ ਕੈਸੇ ਦੂਰ ਹੂਆ' ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਜ਼ਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੀ ਦੇਖੋ । ਜਦੋਂ ਓਧਰ ਝਾਕਿਆ ਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨਰੋਈ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਚਕ੍ਰਿਤ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਦੰਦ ਜੁੜ ਗਏ । ਬੁੱਤ ਬਣ ਕੇ ਖੜੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ। "ਯਿਹ ਕਿਆ ਜਾਦੂ ਹੂਆ ? ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, "ਯਿਹ ਮੰਨੈ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕਾ ਜਾਦੂ ਹੈ" । ਇਤਨੀ ਕਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ,

ਮੰਨੈ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕਾ ਜਾਦੂ

ਡਾਕਟਰ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵੇ ਤਾਂ ਆਖਣ "ਹਮ ਕੋ ਮੰਨੈ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕੇ ਧਿਆਨ ਸੇ ਮਤ ਉਚਾਟ ਕਰੋ । ਹਮਾਰੇ ਕਾਨੋਂ ਮੇਂ ਮੰਨੈ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕੀ ਗੂੰਜ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ।"

ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਡਾਕਟਰ ਜੀ ! "ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ" ਬਸ ਏਹੋ ਜਾਦੂ ਹੈ ਏਹੋ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਏਹੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲਕੇ ਜੋ 'ਫਤਵਾ ਦੇ ਚੁਕੇ ਸੀ, ਦੇਖੋ ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਕੀ ਅਸਚਰਜ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਛੇਤੀ ੨ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਬਾਈਸਿਕਲ ਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਅਪਣੀ ਹਿਕਮਤ ਅਮਲੀ ਦੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦਿਖਾਇਆ। ਉਹ ਭੀ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣਿਆ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਬਜ਼ਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ੧੦੬ ਦਰਜੇ ਤੋਂ ਟਪਿਆ ਹੋਇਆ ਬੁਖਾਰ ਕਿਵੇਂ ਉਤਰਿਆ। ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚੀ ਪਏ ਖਹਿਬੜਨ ਤੇ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰੀਂ ਮੰਨੇ ਦੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਧੁੰਨੀ ਵਿਚ ਮਸਤ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੂਰ ਹੋਣ ਪਰ ਨੌਂ ਬਰ ਨੌਂ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵਧੇਰਾ ਭਰੋਸਾ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਤੇ ਨਾਮ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਖਾਤਰ ਜਮਾ ਹੋਈ ਕਿ ਤਦ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ਮੇਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਵਨੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਬੰਧੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਤੀਬਰ ਵੇਗ ਵਲੋਂ

ਨਹੀਂ ਹੋੜਿਆ ਹਟਕਿਆ । ਸੋ ਜਦ ਮੈਂ ਵਿਡਾਣੀ ਚਾਕਰੀ ਦੇ ਭਾਰ ਵਲੋਂ ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈਆਂ । ਇਸ ਭਾਗੇ ਭਰੇ ਸਮਾਗਮ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਘਟਨਾ ਵਰਤ ਚੁਕੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਭਾਸਦਾ ਹੈ:-

(੩)

ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਘਟਨਾ

*ਗੁਜਰਵਾਲ ਦੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਦੀਵਾਨ ਹੈ । ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਢਕੋ ਢਕੀ ਜੁੜ ਰਹੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਸਚ ਮੁਚ ਬੈਕੁੰਠ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ, ਮੈਨੂੰ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ੨ ਫੁਹਾਰ ਪੈਂਦੀ ਮੇਰੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ।

---

*ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਤੋਂ ਇਕ ਕੋਹ ਦੱਖਣ ਵਲ ਹੈ । ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬੱਝਾ ਸੀ ।

ਅਕਾਸ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਤੇ ਡੁਲ ੨ ਕਰਦਾ ਸਰੋਵਰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਏਨ੍ਹਾ ਮੇਰਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸਰੀਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਤਿ ਅਜੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੱਜਨੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ । ਪਰ ਰਸ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਭਵ ਸਾਗਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰੀ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਵਿਚੋਂ ਲੀਨ ਹੋਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਾਨੋਂ ਮੈਂ ਏਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਏਸ ਮਗਨਤਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ? ਕਿ ਇਕ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੀ ਓਰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਵਲ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਐਸਾ ਭਾਸੇ ਕਿ ਸਚ ਖੰਡ ਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚ-ਖੰਡ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਅਚੱਲ ਮਗਨਾਨੰਦ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਪਿੱਠ ਪਿਛੇ ਓਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਲਟਕ ਵਿਚ ਤੇ ਸਚਖੰਡੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮਾਨੋ ਮੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਭੀ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਓਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਏਹ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਮੇਰੇ ਭਾ ਦਾ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਉਹੋ ਗਲ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਮੇਰੀ ਓਰ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਆਣ ਖੜੋਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦਿੱਬ ਚੁੰਭਕ ਹਸਤ ਕਮਲ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਟੁੰਬਕੇ ਇਕ ਆਕ੍ਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਿਆ,

ਫੇਰ ਪਿਛਾਹਾਂ ਉਸੇ ਓਰ ਨੂੰ ਜਿਧਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਤੇ ਮੂੰਹੋ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਭੀ ਹੁੱਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਪਿਛੇ ਲਗ ਤੁਰਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਉਠਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਪਰ ਇਸ ਚਾਉ ਚਈਲੇ ਹੁਲਾਸ ਭਰੇ ਆਸ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਭਕੁੰਨਿਆ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਸਚਖੰਡ ਵਲ ਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸਮਾਧੀ ਲਗੀ ਲਗਾਈ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੂਰਤ ਬਣਿਆ ਖਿਚੀਦਾ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਨ ਯਾ ਡਿੰਘਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਰਤੋ ਫੁਰਤ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਅਜੇਹੇ ਦਿੱਬ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਕੇ ਵਾੜਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਉਪਰ ਚੰਦੋਆ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਚੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜੇ ਪਿਆਰੇ ਬੜੇ ਅਦਬ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਤਾਬੇ ਖੜੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ; ਜਾਣੀ ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਭਾਉ ਭਾਵਨੀ ਸਹਿਤ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਮੈਂ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨੀ ਵਿਚ ਨਿਮਰੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਪਰ ਮੇਰਾ ਟੇਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀਸ ਜਾਣੀ ਮੈਥੋਂ ਚੁਕਿਆ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਉਸੇ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਥਾਪਨਾ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ। ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਚੌਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜੇ ਪਿਆਰੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜੇ

ਮੈਨੂੰ ਪੁਛ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਹੈ ? ਦਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਮੂੰਹੋਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਰੂਹੋਂ ਏਹ ਉੱਤਰ ਮਾਨੋਂ ਆਪੇਂ ਹੀ ਇਕ ਅਗੰਮੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । "ਜੀ ! ਜੇ ਦਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਛਕਾ ਦਿਓ, ਛਕਣ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ ਤੇ ਏਦੂੰ ਉਤਮ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਜੁੜਨਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਨ" ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ "ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭੀ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਲੈ ਆਓ।" ਜਦ ਏਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੇਰੀ ਕੰਨੀ ਪਈ ਮਾਨੋਂ ਮੇਰੀ ਮਗਨ ਮੂਰਛਤਾ ਖੁਲ ਗਈ । ਜਾਣੋ ਉਸ ਦਿੱਬ ਪਰਲੋਕੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਡਰਾਪ ਸੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨਜ਼ਾਰੇ ਪਰ ਪਰਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਗੁਜਰਵਾਲ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਨਮਿੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਖੜੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹੋ ਪਿਆਰਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਉਠਾਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਦੇਖਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੰਘ ਨਿਕਲਿਆ, ਜਾਣੋ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਣੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਬ ਸੂਖਛਮ ਸਰੂਪੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਕਾਇਆਂ ਪਲਟਕੇ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਆਪ ਮੈਨੂੰ

ਇੱਕਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੇੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਸਕੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੀ, "ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਭਰੋਸੇ ਤੇਰੇ ॥ ਸਭੁ ਪਰਵਾਰੁ ਚੜਾਇਆ ਬੇੜੇ ॥" ਤੇ ਆਖਿਆ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਭੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪਿਛਾਹਾਂ ਛਡ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਬਹੁੜ ਮੇਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਸਨ, ਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਏਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਆਖੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਹਿਕੇ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਪੁਛਿਆ, ਕਿ ਕੀ ਐਸਾ ਅਮੋਲਕ ਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਅਵਸਰ ਕਦੇ ਫੇਰ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ? ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ "ਏਸ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧਕੇ" ਦਾਸ ਨੂੰ ਏਸ ਬਚਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਅਵਸਰ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗਾ। ਦਾਸ ਦੀ ਜਗਜਾਸਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਗਜਾਸਾ-ਹੁਣ ਤੀਬਰ ਵੇਗ ਵਾਲੀ ਵੈਰਾਗ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਰੀ ਜਗਜਾਸਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਤੇ ਪੰਥ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਹਾਰੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਮੇਰੀ ਅਪਨੀ ਮਨਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਲੋੜੀਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਖਿਆਲ, ਭੁਲੇਖਾ ਕਦੇ ਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਹੱਕ ਪੰਥ ਪ੍ਰਬੀਨ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਦੀ ਨਿਜ ਮਰਜ਼ੀ ਵਾਲੀ ਮਤਿ ਨੂੰ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਬਪੁੜੇ ਜਗਜਾਸੂ ਜੀਵ ਭਲਾ ਉੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ

ਯੋਗਤਾ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਦਾ ਕੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਜੋ ਲਗਾਉਣਗੇ ਭੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਨੀਵੀਂ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੱਜ ਦੇ ਚਿੰਤਕਾਰੇ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਫ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੇਹੋ ਜੇਹਾ ਕਿਸੇ ਜਗਜਾਸੂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਊ ਤੇਹੋ ਜੇਹੇ ਹੀ ਅਮਰ ਫਲ ਤਿਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀ ਭਾਣੇ ਦੇ ਅਮਰ (ਹੁਕਮ) ਨਾਲ ਲਗਣਗੇ। ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਅਲਪਗ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਏਥੇ ਕੋਈ ਜਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਚਿਤਵਣੀਆਂ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਅਕਾਲੀ ਅਮਰ ਦੇ ਤਕੀਏ ਤਾਣ ਚਾਉ ਭਰੀਆਂ ਅਮਰੀ ਉਡੀਕਾਂ ਵਿਚ ਦਿਵਸ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵਲੋਂ ਮੈਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਵੇਸਲਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਖ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਸੰਸ ਮੇਰੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਹੁਦਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਰਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਆਤਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਦੇਖ ੨ ਆਪੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਬਰਨ ਆਪਣੀ ਇਛਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਕਦੇ ਭੀ ਆਉਣਾ ਨਾ ਪਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਸਾਰਖੀ ਰਹਿਤ, ਰਹਿਣੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪੇ ਹੀ ਹਰ ਵਕਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੂਰਬਕ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਏਹ ਇਕ ਬੀਬੀ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਫਲ ਸੀ, ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਸੁਮੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਹ

ਇਕ ਕੁਲ ਤਾਰਕ ਬੀਬੀ

*ਬੀਬੀ ਉਸ ਦੀ ਸਕੀ ਭੂਆ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਇਸ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਸਹਿਣਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਬੀਬੀ ਜੈਸੀ ਗੁਰਮੁਖ ਬੀਬੀ ਮੇਰੇ ਦੇਖਣ ਅੰਦਰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰਲੀ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਆਈ ਹੋਵੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਰਬ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਪਰਬੀਨ ਇਹ ਬੀਬੀ ਸੀ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਇਹ ਬੀਬੀ ਐਸੀ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਦੂਜੀ ਮਿਸਾਲ ਕਿਤੇ ਵਿਰਲੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਜੇ ਗੁਣ ਦਸਣ ਲਗਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਤਕੜੀ ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਫਸੋਸ! ਕਿ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਨ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਲਤਾਰਕ ਬੀਬੀ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਈ। ਪਰ ਇਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ੨ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਗਈ ਉਹ ਪੰਥਕ ਔਜ ਨੂੰ ਉੱਜਲਾ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੁਰੂ ਪਠਾਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਲੋੜ ਲਈ ਬੀਬੀ ਦੇ ਸਤਿ ਸੰਗ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸਤਿਜੁਗੀ ਅਸਰ ਤਲੇ ਮੇਰੀ

---

*ਬੀਬੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਚੌਧਰੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਈਸ ਧਮੋਟ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸੀ। ਇਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸ: ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਮਾਨ' ਰਈਸ ਕੋਟ ਸ਼ੇਰਾ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਅੰਤਕਾ ਨੰ: ੨।

ਪਤਨੀ ਭੀ ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਜੋ ੨ ਸਿਖਿਆ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਬੀਬੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਉਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੀ ਭੀ ਲੋੜ ਨ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਸਬ ਮਨਸ਼ਾ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਜਗਯਾਸਾ ਵਾਲੀ ਧਾਰਨਾ ਇਹ ਆਪੇ ਹੀ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬੈਰਾਗ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਕਸਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ ॥

(੪)

ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦਿਨ ਆਂਵਦੇ ੨ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਨਵ ਜੀਵਨ, ਨਵੇਂ ਜਨਮ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਕੇ ਗਵਨ ਮਿਟਾਵਨ ਦੇ ਦਿਨ ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਆਣ ਪੰਹੁਚੇ ਪਰ ਅਏ ਬੇਖਬਰੇ, ਮੈਨੂੰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਆਉਣੇ ਹਨ; ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੀਵਾਨਾ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦਾ ਭੌਰਾ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ, ਤੇ ਇਹ ਉਮੈਦ ਬੱਝ ਹੀ ਚੁਕੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਜਾਚਕ ਨੂੰ ਖੈਰ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ । ਓੜਕ ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਹੀ ਦੀ ਸੱਦ ਸੁਣੀ ਤੇ ਅਚਾਣ-ਚੱਕ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸ੍ਰੋਤ ਪਈ ਕਿ

*ਬਕਾ ਪੁਰ ਨਗਰ (ਤਸੀਲ ਫਲੌਰ ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ) ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਅਦੁਤੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਭੰਡਾਰੇ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਵਰਤਣੇ ਹਨ। ਦਾਸ ਜੋ ਅਗੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਸੁਣਦਾ ਸੀ, ਧਾ ਕੇ ਲਾਹੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਉਥੇ ਅਪੜਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਹੀ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਕਈ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਜਣ ਤਿਆਰ

---

*ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਪੁਰ ਸੰਤ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਜ਼ਹਬ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਸਜਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਮੌਲਵੀ ਕਰੀਮ ਬਖਸ਼ ਸੀ। ਏਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ੧੪ ਜੂਨ ੧੯੦੩ ਈ: ਮੁਤਾਬਿਕ ੧ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੯੬੦ ਬਿ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਕੁਲ ੩੫ ਸਜਣ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹੇ। ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ੨ ਸਮਾਚਾਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਭਸੌੜ ਵਲੋਂ ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ "ਵੀਰ ਸੁਧਾਰ ਪੱਤ੍ਰ" ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਆਇਆ ਸੀ:-

"ਬਿਲਾਵਲ ਮਃ ੫॥ ਅਪਣੇ ਬਾਲਕ ਆਪਿ ਰਖਿਅਨੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰਦੇਵ ॥ ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨਦ ਭਏ ਪੂਰਨ ਭਈ ਸੇਵ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੀ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥ ਰੋਗ ਮਿਟਾਇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ ਜਾ ਕਾ ਵਡ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ॥ ੧ ॥ ਦੋਖ ਹਮਾਰੇ ਬਖਸਿਅਨੁ ਅਪਣੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ॥ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥ ੨ ॥ ੧੬ ॥ ੮੦ ॥

ਹੋ ਗਏ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਜਥੇ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ। ਫਲੌਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਉਤਰਦੇ ਹੀ ਢੋਲਕ ਛੈਣਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੋਣਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਅਸਥਾਨ ਤਾਂਈਂ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਾਹਾਂ ਪੰਥ ਦੇ ਸਮੂਹ ਉੱਘੇ ਆਗੂਆਂ ਤੇ ਗੁਝੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਇਕਤ੍ਰਤਾ ਸੀ; ਗਲ ਕੀ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਦੇਖਿਆ, ਏਹੋ ਸੀ, ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਅਧਿਕ ਜ਼ੋਰਦੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਏਥੇ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਨਿਮਰਨ ਹੋਇਆ ਪੂਰਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਝੂਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਮੁਕਾਮੀ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲਾਟੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਿਤਰਨ ਦੀ ਸੱਦ ਪਈ, ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਾਕਤ ਨੇ ਉਕਸਾ ਕੇ ਉਠਾ ਦਿਤਾ। ਖੜੇ ਹੋਣ ਸਾਰ ਦਾਸ ਨੇ ਦੋਇ ਕਰ ਜੋੜ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉਤਮ ਜਗਿਆਸੂ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਾਸ ਅਪਣੇ ਅਹੋ ਭਾਗ ਸਮਝਕੇ ਛਕਣ ਨੂੰ ਤਿਅਰ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਗ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਪਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਾਰ ਹੋਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਛਾਨ ਬੀਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੇ ਸੋ ਰਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਕੇਸ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਨਮਾਨੇ, ਪ੍ਰਮਾਨੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ

ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖ ਹੀ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਸਜਨ ਵਲੋਂ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪੂਰਨ ਕਲਾ ਅਮਰ ਕਲਾ ਵਰ-ਤਨ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਿਆ। ਅਤੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਹੀ ਨ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ ਰੰਚਕ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦਾਸ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਪਲਟ ਗਈ ਅਤੇ ਸਚ ਮੁਚ ਨਵਾਂ ਜਨਮ, ਨਵ-ਜੋਬਨ ਵਾਲਾ, ਜਨਮ ਹੋ ਗਿਆ ਪ੍ਰਤਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਜੋ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਈ ਗਈ ਦਾਸ ਨੂੰ ਤਤਕਾਲ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਨੋਂ ਉਸਦੇ ਪਾਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤਗਿਆ ਸਿਰਾਂ ਧੜਾਂ ਦੇ ਦਾਈਏ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੁਣ ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਜੋ ਭੀ ਹੁਕਮ ਗੁਰਮਤ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਆਦਿ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਏ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ ਜੀ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਸਨਮੁਖੀ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ ਜੋ ਕਿ ਕੇਵਲ ਗੁਪਤ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸੰਚਰਤ ਹੁੰਦੇ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਉਤੇ ਚਲਣ ਦੇ ਪਰਤੱਖ ਪੂਰਨੇ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਬੇਕ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ। ਅਤੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਹੀ ਕਲਿ-ਆਨ ਕਾਰੀ ਸਮਝਿਆ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿਉਂ ਕੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨਾਲ ਖਾਣ ਪਾਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਖਣ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਜਾਦੂ ਭਰਿਆ

ਅਕਸ ਹ੍ਰਿਦੇ ਉਤੇ ਬੈਠਕੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਉਚ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਭਕੁੰਨੇ ਹੋਏ ਜਦ ਮੁੜ ਸੰਸਾਰੀ ਸਬੰਧ ਦੇ ਕਲਪਤ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆਏ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਦਾਸ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਪਲਟ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਭਾ ਦਾ ਅਚੰਭਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਸਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅਜੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਬੇੜੇ ਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇ ਅੰਮ੍ਰਿ-ਤੀਆਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਬਣਿਆਂ ਭੋਜਨ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਤਨੀ ਐਤਕੀ ਭੀ ਦੈਵਨੇਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਗਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਥੋ ਆਉਣ ਪਸਚਾਤ ਹੀ ਉਸਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਬਝਣਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਦਿਕ ਹੋਰ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਹਿ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਗਫੇ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਹੀ ਸਜਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਕਦੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਜਾਇਆ। ਮੇਰੀ ਘਾਲਣਾ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਕੁਛ ਅਸਰ ਪਿਆ, ਕੁਛ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਈ, ਸ਼ਾਇਦ ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਦਾ ਭੀ ਕੁਛ ਅੰਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਘਾਲ ਘਾਲਦੇ ਨੂੰ ਮਸਾਂ ਦੋਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਖਾਲਸਾ ਸਜ ਗਿਆ ਤੇ ਸਿੰਘਣੀ ਭੀ 'ਪੇਕੇ ਘਰੋਂ ਆਕੇ ਤਿਆਰ-ਬਰਤਿਆਰ ਸਜ ਗਈ। ਫੇਰੇ ਘੇਰੇ ਤੋੜ ਕੇ ਅਨੰਦ ਵਿਵਾਹ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਨੰਦੋ ਅਨੰਦ ਵਰਤ ਗਿਆ।

ਦੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਲਾਹੇ

ਇਸ ਬਿਧ ਜਦ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਦ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮਾਰਥੀ ਜੀਵਨ ਪਰਵਾਨ ਗ੍ਰਿਸਤ ਉਦਾਸ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਜੋਗ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਚੱਤੋ ਪਹਿਰ ਵਿਹਾਉਣ ਲਗੀ, ਖਾਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥਾ ਸੋਨੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਜ ਗਿਆ। ਚਾਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਈ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੂਰੀ ਰਹਿਤ ਬਿਬੇਕ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਸਨ, ਇਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਮਿਲਕੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਤਿ ਸੰਗ, ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਨੰਦ ਲੈਣੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀਵਾਨਾਂ ਉਤੇ ਭੀ ਜਾਣਾ। ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਲਾਹੇ ਲੈਣੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਵਾਨਾਂ ਪਰ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਗੜ੍ਹੇ ਸਜਾਉਂਦੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ। ਫੇਰ ਖਾਸ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਕਈ ਦੀਵਾਨ ਉਪਰੋ ਥਲੀ ਹੋਏ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘ ਸਜੇ, ਚਾਹੇ ਸਿਰੇ ਤਾਂ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹੇ ਪਰ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥਾ ਤਕੜੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਭੀ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੀਵਾਨ ਹੋਣਾਂ ਇਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਖਾਸ ਸੱਦੇ ਦਵਾਰਾ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ। ਐਸਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਸਤਿਸੰਗਿ ਸਮਾਗਮ

ਹੋਊ ਜਿਥੇ ਜਾਕੇ ਅਸੀਂ ਸਚੇ ਸਤਿਸੰਗ ਮਈ ਲਾਹੇ ਨਹੀਂ ਲਏ ਹੋਣਗੇ । ਵੀਹ ਵੀਹ ਤੀਹ ਤੀਹ, ਕੋਹਾਂ ਤਕ ਪੈਦਲ ਤੁਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਾ । ਇਸ ਬਿਧ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਬਿਸਥਾਰ ਹੈ, ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਪੁਛ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਪਰ ਮੈਂ ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਸੰਗ ਨਿਰੋਲ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਹਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ । ਤੇ ਫਿਰ ਓਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੇ ਤਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਆਪ ਪ੍ਰਤੀ ਅਗੇ ਹੀ ਖਾਸ ਸਮਾਚਾਰ ਪਠਾ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ।*

(੫)

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਹਾਲ ।

੧੯੦੭ ਦਾ ਸਾਲ

ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਨਾਲ ਆਣ ਕੀਤੀ । ਉਧਰੋਂ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰੀਂ ਅਗੇ ਹੀ ਏਸ ਗਲ

---

*ਏਥੇ ਅੱਗੇ ਮਾਈ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਦਰਸ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ ਜੋ ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਸਫਾ ੬੧ ਤੋਂ ੭੧ ਤਕ ਛਪ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੁੜ ਏਥੇ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਦੇ ਉਡੀਕਵਾਨ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਚੋਗਾ ਪਾਕੇ ਭੋਲ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾ ਕਿ ਏਸ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭੀ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੁਆੜੇ ਪੈ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਫਸਾਕੇ ਸਰਦਾਰ ਹੋਰੀਂ (ਸ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਤਾਂ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਜੋ ਜੋ ਤਲਖ਼ ਤਜਰਬੇ ਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਦੇਖੇ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਆਪ ਭਾ: ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੋਗਾ ਨਿਵਾਸੀ ਤੋਂ ਪੁਛ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਉਸ ਕੱਚੇ ਚਿੱਠੇ ਨੂੰ ਖੋਹਲਣਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਥੋਂ ਭੀ ਆਪਣੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਕਰਾਈ ਤੇ ਉਥੇ ਦੀ ਖਹਿ-ਮ-ਖਹਿ ਵਾਲੀ ਖਲਜਗਨ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਕਰ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਖੰਡ ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਆਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤਤਾ ਹੋ ਗਈ। ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਵਿਹਾਇਆ ਕਿ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ

ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹਣਾ ੧੯੦੮ ਈ:

ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰਨ ਨਮਿਤ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਪ੍ਰੇਰਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੱਕੀ ਨੀਂਹ ਰਖਕੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਮਲੋ ਮਲੀ ਸੇਵਕ (ਸਕੱਤ੍ਰ) ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਜੋ ਸੇਵਾ ਓਥੇ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸਰੀ

ਬਣੀ ਸੋ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਭੀ ਓਥੇ ਕੁਛ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਦਾਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਜਾਚਕੇ ਦੀਵਨ ਨੇ ਇਕ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਬਰ ਪਿੰਡ ਦਾਸ ਤਾਂ ਉਸ ਜਥੇ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਹੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਭੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰਮਤ ਵਿਦਯਾ ਆਸ਼ਰਮ (ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ) ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਣ ਲਈ ਤਕੜੇ ਗਫੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਗੋਲਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ। ਦਾਸ ਨੇ ਫਿਰ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਸਥਿਰ ਹੋਕੇ ਸ੍ਰੀ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਹੋਰ ਉਛਾਲਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਉਥੋਂ ਭੀ ਉਪ੍ਰਾਮਤਾ ਹੋ ਗਈ। ਜੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਖੁੱਲੇ ਹੀ ਬਿਚਰੀਏ, ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਬਝਕੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਨ ਪਤੀਜਿਆ। ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭ ਹੋ ਹੀ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਆਸ਼੍ਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖੀ ਹੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਆਸ਼੍ਰਮ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ*। ਉਥੋਂ ਭੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਬਾਗਾਂ ਮੁੜੀਆਂ।

ਪੰਚ ਖੰਡ ਭਸੌੜ ਦਾ ਹਾਲ ਸੰਨ ੧੯੦੮-੯

ਅਤੇ ਸਾਧ ਸਮਾਗਮ ਅਖੰਡ ਕੀਰ-ਤਨ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਆ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ। ਉਧਰੋਂ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਥਕ ਤੇ ਪਰਬਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੇ ਜ਼ੋਰ

*ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੁਣ ਤਕ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਾਇਆ ਕਿ ਪੰਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਵਿਦਯਾ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਕੇ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਖਾਸ ਸੇਵਾ ਘਾਲਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਥੇ ਭੀ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤੇ ਜਿਸ ਬਿਧ ਓਥੇ ਵਿਹਾਈ ਹੈ ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਭ ਕੁਛ ਵਿਦਤ ਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਗੁਝੀ ਛਿਪੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਚਾਹੇ ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸਜ ਬਣ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਇਕੋ ਥਾਉਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਹਿਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਭੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਥੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮਤਾ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਂਞ ਸੰਗਰਾਂਦੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਲਹਿਰੇ ਪੰਚ ਖੰਡ ਜਾਕੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਭੀ ਦੀਵਾਨ ਵਲੋਂ ਸੱਦਾ ਪੜ੍ਹ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਨਮਿਤ ਗਿਆ, ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਏਥੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਾ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਵਿਦਤ ਹੈ। ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤੇ ਭਾ: ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੋਗਾ ਨੂੰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਪਤਾ ਹੈ। ਪੰਚ ਖੰਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ *ਭਾ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਬੜਾਂ ਫ਼ਸੀਆਂ

---

*ਸ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਕੀਲ ਪਿੰਡ ਰਾਇ ਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਪ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਨ। ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਗੋਲਕ ਅਫਸਰ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਮਹਿਕਮਾ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ ਵਿਚ

ਤੇ ਤਕੜੀ ਜੜ ਪਕੜ ਗਈਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਆਵਾ-ਜਾਈ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ । ਅਤੇ ਇਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਾਲ ਖ਼ਾਸ ਲਗਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਹੋਦਰ ਭ੍ਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵਧਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਤਕੜਾ ਚਿਰ ਨਿਭਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਭਾਵੇਂ ਭਾਣੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ ਵਰਤ ਗਏ । ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇਕ ਖਟੀ ਜੋ ਖਟੀ ਸੀ ਸੋ

ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਸਨ । ੧੯੩੫ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਨਸ਼ਨ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਅਨਿਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਪੱਕੇ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਸਪਿਰਟ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਸਨ । ਖਲੀਫਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਯੋਗ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, ਆਪ ਨੇ ਸਾਫ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਮੈਂ ਸਿਖ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੇ ਸਿਖ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਕਦੇ ਭੀ, ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਜਦ ਸਭ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲ-ਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਪਟਿਆਲਾ ਭੀ ਆਪ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਾਰਕ ਤੌਰ ਪਰ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਪਰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ ।

ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਜਥੇ ਵਿਚ ੭ ਜਨਵਰੀ ੧੯੨੪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਕੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਭੁਗਤੀ, ਇਸੇ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ

ਵੀਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਮੋਗਾ ਦਾ ਆਤਮ ਮਿਲਾਪ ਸੀ। ਅਤੇ ਪੰਚ ਖੰਡ ਦੀ ਖਟੀ ਦਾ ਤਤ ਸਾਰ ਵੀਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹੋਦਰੀ ਨਾਤਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਤੇ ਭਾਣੇ ਦੀ ਖਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਪਟਿਆਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਅਕਸਰ ਓਥੇ ਹੀ ਖਿਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ ਪੰਚ ਖੰਡ ਦੇ ਅਨੰਦ ਬੁਗਤਣੇ ਬਣੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਅਤੇ

ਗਿਰ ਗਈ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮੁੜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਬਣ ਆਇਆ। ੭ ਜੂਨ ੧੯੨੬ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਥਿਕ ਸਤ ਸਾਲਸਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੰਥਕ ਝਗੜੇ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪ ਇਕ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ੧੯੨੬ ਤੋਂ ੧੯੨੯ ਤਕ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ। ੧੯੨੯ ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਸ: ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਸ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠੀਕਰੀ ਵਾਲਾ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਜੋ ਮੋਰਚਾ ਲਗਾ ਸੀ, ਉਸ ਝਗੜੇ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਜਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸੇ ਗਲ ਬਾਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸ: ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ੨੪ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੯ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਐਲਾਨ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ੨੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੬ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਚਲਾਣੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਹਿਤਕਾਰੀ ਸਜਣ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਮਾਚਾਰ ੨੯ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੬ ਦੇ ਗੁਰਸੇਵਕ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕਾ ਹੈ।

ਉਥੇ ਦੇ ਇਕ ਹੀ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਖੇ ਵੀਰ ਭਾ: ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਿਲਾਵੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ ਵਰਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਪੁਛਣੇ ਭਲੇ ਹੋਣਗੇ । ਭਾ: ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੋਰ ਕਈ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਸਤਿ-ਸੰਗ ਮਿਲਾਪ ਭੀ ਹੋ ਗਏ । ਏਧਰ ਵੀਰ ਜੀ ! ਖਾਸ ਤੇਰੀ ਜ਼ਾਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਾਲਸਾ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ (ਖਾਲਸਾ ਯੰਗ ਮੈਨਜ਼ ਲੀਗ) ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਖੇ ਜਿਵੇਂ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਤੂੰ ਵੀਰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕਿੱਸਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਕੀ ਕੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਰਤੇ*

ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲ

---

*ਖਾਲਸਾ ਯੰਗਮੈਨਜ਼ ਲੀਗ (ਖਾਲਸਾ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ) ਲੁਧਿਆਣਾ ੧੮੯੫ ਈ. ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੋਈ । ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖ ਲੜਕੇ ਬਹੁਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਤੋਰ ਭੀ ਇਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਖੁਲਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਤੇ ਉੱਦਮ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਲਗੇ, ਉਸ ਯਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ ਏਸ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਦਾ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਏਸ ਸਭਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ, ਪੰਥਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਪੰਥਿਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਏਹ ਸਭਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖੁਲ ਜਾਣ ਪਰ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭ ਜ਼ੋਰ ਤੋਰ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਕੂਲ ੧੮ ਨਵੰਬਰ ੧੯੦੮ ਈ: ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ। ੧੯੦੯ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੯੧੪

ਵੀਰ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨੋਂ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਕਲਮੋਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਥਿਆ ਦੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਵਰਨਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਨਹੀਂ ਫਬਦੇ ਸੋਂਜਦੇ । ਅਤੇ ਜੇ ਆਪ ਨੇ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਮੇਰੀ ਵਲੋਂ ਹੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸਲ ਰਸ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਨਾਂ ਹੀ ਕੁਛ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ । ਆਪਦੀ ਇਛਿਆ ਪੂਰਨ ਖਾਤਰ ਤੇ ਆਪਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲਣ ਖਾਤਰ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਬ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਏਤਨਾ ਕੁ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸੋ ਨਿਜ ਮਨਸ਼ਾ ਤੋਂ ਉਲਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ

ਤਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਭਾ ਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਜੋ ਐਤਵਾਰ ਤੇ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਸਮੇਂ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਦੇ । ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ । ਜੋ ੨ ਨਜ਼ਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਮੰਡਲਾਂ, ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਜੋ ਜੋ ਕੌਤਕ ਵਰਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਅਨਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਇਥੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਜਦ ਬੰਨੇ ਦੇ ਹਾਤੇ ਉਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਭ ਨਜ਼ਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ

ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਪਰਬਲ ਮਨਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਹਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਖਾਸ ਗੋਝ ਕਥਾ ਮੇਰੇ ਪੁਛਣ ਗੋਚਰੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਹੁਕਮ ਕਰ ਘਲਣਾ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨ ਖੁੱਲਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸਾਮਾਨ, ਨ ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾਂ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਖਿਚ "ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਬੇਕ" ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋ ਤਕ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਆਪ ਆਪਣਾ ਬੋਝ

ਦੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਰੀਕਾਰਡ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਪਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਫਸੋਸ ਕਿ ੧੯੧੪-੧੫ ਵਿਚ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਸਬੰਧੀ ਫੜੋ ਫੜੀ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਦਾਸ ਭੀ ਹੋਰ ਸਜਣਾਂ ਸਮੇਤ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਰਵਾਈ ਵਾਲੇ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਅਜੇਹੀ ਗਲ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨ ਇਤਨਾ ਡਰ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਸਕੂਲ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਰੇ ਰਜਿਸਟਰ ਤੇ ਸਭ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤ੍ਰ ਹੀ ਅਗ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਨਵੇਂ ਰੀਕਾਰਡ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ੧੯੯੫ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਜੋ ਪੁਰਾਣਾ ਰੀਕਾਰਡ ਭੀ ਸੀ, ਉਹ ਭੀ ਸਭ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਏਹ ਇਕ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸਾਇਕ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਜਣਾਇਕ ਪੰਥਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਝਖੜ ਵਿਚ ਏਸ ਖਾਲਸਾ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਭੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਖਾਲਸਾ

ਭੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਸਿਟਿਆ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਉਹ ਭੀ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ। ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਬਦਲੀ ਇਥੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਵੇਗੀ ਭੀ ਪੰਜਾਬ

ਸਕੂਲ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਦਸੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ੨ ਭੁਜੰਗੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਹ ਭਰੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਉਹ ਸਨ, ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਭੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਏਹ ਕੌਤਕ ਵਰਤੇ, ਉਹ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਕੂਲ ਕਮੇਟੀ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਕੁਲ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਏਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਏਹ ਸਾਰੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵੇਚ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅਗਸਤ ੧੯੧੪ ਵਿਚ ਜੋ ਮੀਟਿੰਗ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਦੀ ਹੋਈ, ਉਸ ਵਿਚ ਏਹ ਸਵਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਦਾਸ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਨੇ ਏਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ: ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹ ਗਲਤੀ ਹੋਈ। ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਖੋਈ। ਜੇ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਓਦੋਂ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਮੌਕੇ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਬਣਿਆ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਅਕਾਲੀ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਅਸਥਾਨ ਭੀ ਅਜ ਉਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ।

ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਖੇ । ਐਸਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਗੇ ਭਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ:-

---

ਖਾਲਸਾ ਯੰਗ ਮੈਨਜ਼ ਲੀਗ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ ਪਰ ਏਥੇ ਟੂਕ ਮਾਤ੍ਰ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦਸਣਾ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਬਣਨ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਖਾਸ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸੀ । ੧੪ ਜੂਨ ੧੯੦੩ ਨੂੰ ਜੋ ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ਦੀਵਾਨ ਬਕਾ ਪੁਰ (ਤਸੀਲ ਫਲੌਰ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਏਸ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਦਾ ਜਥਾ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ । ਉਪ੍ਰੰਤ ੧੯੧੩-੧੪ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿਚ ਏਸ ਸਭਾ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਤੇ ੩੦ ਮਈ ੧੯੧੪ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਸਬੰਧੀ ਹੋਏ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ । ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ੨ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਯਾਦ ਹਨ ਉਹ ਹੇਠ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸ: ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਬੀ. ਟੀ. ਪਿੰਡ ਫਲੇਵਾਲ (ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਸ: ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੋ ਡਾਇਰਾਇਕਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਪਿੰਡ ਸਰਾਭਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਸ. ਸੀ, ਪਿੰਡ ਬਰਸਾਲ (ਹਾਲ ਐਲਸੈਂਟਰੋ ਅਮਰੀਕਾ) ਸ: ਬਿਕ੍ਰਮ ਸਿੰਘ, ਸ: ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਪਿੰਡ ਜੰਡੀ (ਹਾਲ ਇਰਾਕ) ਸ: ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ ਬੀ. ਟੀ. ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਪਿੰਡ ਬੋਪਾਰਾਏ, ਸ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿਧਵਾਂ, ਸ: ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਘੁਮਾਣ, ਸ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਸ. ਸੀ. ਫਰੂਟ ਸਪੈਸ਼ਲਿਸਟ ਪਿੰਡ ਨੰਦ ਪੁਰ, ਸ: ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਲਲਤੋਂ, ਸ: ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਲਿੱਤਰ, ਸ: ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਪੁਤ੍ਰ ਸ: ਬ: ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਾਨ੍ਹ

"ਨਕਿ ਨਥ ਖਸਮ ਹਥ
ਕਿਰਤੁ ਧਕੇ ਦੇ ॥
"ਜਹਾ ਦਾਣੇ ਤਹਾ ਖਾਣੇ,
ਨਾਨਕਾ ਸਚੁ ਹੇ ॥"

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਡਾਕਟਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਬੀ. ਬੀ. ਐਸ. ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ, ਇਤਿਆਦਿ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਧਯਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਏਸ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਦੀ ਖਾਸ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ: ਹਰਿਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ. ਏ. ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਮੁਕਤਸਰ ਨਿਵਾਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਟੀਚਰ ਨਿਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਡੁਲਾਂਵਾਲ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਸਨ।

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੭

ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ

{ ਏਹ ਗਲ ਬਾਤ ੧੯ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਤੇ ੨੫ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਹਫਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੁਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਨ। }

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,

ਆਪ ਦੀ ਇਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਚੀਤ ਹੋਈ ਸੋ ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ ਮਾਤ੍ਰ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਤਰ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਬਾਤ ਰਿਆ-ਸਤੀ ਸਰਦਾਰ *ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੰਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਨਾਭਾ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੰਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਖਾਨ ਅਤਾ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੋਈ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

*ਏਹ ਸਰਦਾਰ ਮੁੱਦਤ ਹੋਈ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਪੁਲਿਸ ਨਾਭਾ—ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ! ਆਪ ਸਚੇ ਸਿੰਘ ਹੋ । ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ, ਸਚ ੨ ਦਸੋਗੇ ।

ਮੈਂ ਕੀ ਆਪ ਝੂਠੇ ਸਿਖ ਹੋ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸਚਾ ਸਿਖ ਸਮਝ ਕੇ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਸਚਿਆਈ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਰਖਦੇ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਖੁਦ ਸਚਾ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਸਿੰਘ ਭੀ ਅਵੱਸ਼ ਮਨ, ਬਚ, ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਸਚੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਸੁਪ੍ਰੰ:—ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਚਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਝੂਠਾ ਮੂਨਾ ਹੀ ਸਿਖ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾ-ਸਚੇ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦੀ ਸਚੀ ਗਲ ਸਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਸੇ ਸਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮਨ, ਬਚ, ਕ੍ਰਮ ਕਰਕੇ ਸਚਾ ਸਿਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ—ਜੇ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਸਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਸਚੇ ਸਿਖ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਸਚ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਾਫ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਚਿਆਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਛ ਸ਼ਕ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ (ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਨ ਚੁਕੇ ਹੋ) ਕੀ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਚੇ ਸਿਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਉੱਤੇ ਕੁਛ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖੇ।

ਸੁਪ੍ਰੰ:—ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਬਾਬਤ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਬਲਕਿ ਆਪ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਨਾਲ ਕੁਛ ਵਾਕਿਆਤ ਦੀ ਛਾਨ

ਬੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ–ਇਹ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੁਜਰਮ ਗਰਦਾਨ, ਹਫ ਵਿਚ ਹਥ ਕੜੀਆਂ ਪਾਕੇ ਪਕੜਿਆ ਜਕੜਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਮਨ ਮੰਨੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੇ ਹੋ ?

ਸੁਪ੍ਰੰ:-ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਦੀਆਂ ਹਥਕੜੀਆਂ ਲਾਹ ਦਿਨੇ ਹਾਂ, ਆਪ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਬੈਠੋ । ਆਪ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਫ਼ਰਸ਼ ਗਾਲੀਚਾ ਕਾਲੀਨ ਵਗੈਰਾ ਭੀ ਪਰੇ ਹਟਾਕੇ ਮੱਲੋ ਮਲੀ ਭੁੰਞੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ।

ਮੈਂ–ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਦਿਤੀ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਦੀ ਸੂਲੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਫ ਛਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਿਸਦੇ ਤਫੈਲ ਮੈਂ ਹਵਾਲਾਤ ਦੀ ਨਰਕ ਸਮਾਨ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਸੁਟਿਆ ਪਿਆ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਹੁਣ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਏਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਦਿਖਾਕੇ ਪ੍ਰਚਾ-ਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ।

ਸੁਪ੍ਰੰ:–ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੁਦਰੋਂ ਤਾਂ ਆਪ ਨਾਲ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਮਜਬੂਰਨ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਖਾਸ ਨਿਜ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਨੂੰ ਏਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਅਤੇ ਇਸੇ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ–ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਵਸ ਹੈ। ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮ ਕਰ ਸਹਿਣਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੈ। "ਜੇ ਸੁਖੁ ਦੇਹਿ ਤ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਦੁਖ ਭੀ ਤੁਝੈ ਧਿਆਈ" ਮੈਂ ਆਪ ਪਾਸ ਇਸ ਦੁਖ ਤਕਲੀਫ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਇਥੇ ਸੁਟਿਆ ਯਾ ਸੁਟਵਾਇਆ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਦੁਰੰਗੀ ਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ੀ ਚਾਲ ਪਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਭੀ ਜੋ ਕੁਝ ਆਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਮੈਥੋਂ ਪੁਛਣਾ ਗਿਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਭੀ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਵਿਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਹੋਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਆਪ ਹੁਣ ਸਿਧਾ ਪਧਰਾ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਤਾਮੀਲੀ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਬਹੁਤੇ ਹੇਰਾਂ ਫੇਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜਤ ਨਹੀਂ।

ਸੁਪ੍ਰੰ:–ਆਪ ਮੇਰੇ ਬਚਨਾਂ ਪਰ ਇਤਬਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਸਚੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ–ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋਣ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਇਤਬਾਰ ਕਦੇ ਆਪ ਦੇ ਉਤੇ ਜੰਮ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਮੰਨ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਦਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰਾਂ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਤੇ ਅਮੰਨਾ ਕਰਾਂ। ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਝੂਠਿਆਂ ਤੇ ਅਮੰਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ।

ਸੁਪ੍ਰੰ:-ਅਛਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਝੂਠਾ ਹੀ ਹਾਂ, ਆਪ ਤਾਂ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਚੇ ਸਿਖ ਹੋ। ਆਪ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਸਚੋ ਸਚ ਦਸ ਦੇਵੋ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵਾਕਿਆਤ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਅਪਦਾ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਸਕਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲੇ।

ਮੈਂ-ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਚਿਆਰ ਸਿਖ ਕੂੜਿਆਰ ਸਿਕਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਪਦਾ ਨਵਿਰਤੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਮੰਗਣ। ਮੇਰਾ ਸਚੇ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਗੁਰ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚੀ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਸਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਾਵਾਂ। ਝੂਠਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਝੂਠਿਆਂ ਨੂੰ ਸਚ ਦੀ ਸਾਰ ਹੀ ਕੀ? ਝੂਠਿਆਂ ਨੂੰ ਸਚਿਆਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਚ ਪੁਛਣ ਦਾ ਹਕ ਹੀ ਕੀ?

ਸੁਪ੍ਰੰ: ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਝੂਠੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕਥਨ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਗਰਦਾਨਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਝੂਠੇ ਦੇ ਝੂਠ ਕਥਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੈਸੇ ਸਚੇ ਪੁਰਸ਼ ਝੂਠ ਮੂਠ ਹੀ ਫਸਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ? ਜਿਸ ਤੇ ਆਪ ਉਤੇ ਮਲੋ ਮਲੀ ਝੂਠੀ ਤੁਹਮਤ ਨ ਲਗ ਸਕੇ।

ਮੈਂ-ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਸਚਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕੀ ਚਾਹੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੁਹਮਤ ਲਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜੇਹੀ ਤੁਹਮਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗਰਦਾਨੇ ਮੈਂ

ਆਪਣੀ ਸਚੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਚਾ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਜਿਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਤੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਝੂਠ ਬਿਆਨੀਏ ਦੇ ਝੂਠੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸ਼ਕ ਉਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਸਚ ਬਿਆਨੀ ਤੇ ਪਤੀਜਕੇ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਸਚਾ ਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲਵੇਗੀ! ਇਹ ਨਿਰੀ ਪੋਚਾ ਬਾਜ਼ੀ ਹੈ।

ਸੁਪ੍ਰੰ.-ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਤਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਚੋ ਸਚ ਦਸ ਦਿਤਾ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਮਝਕੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਮੈਂ-ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਆਪ ਦੀ ਮੋਮੋ ਠਗਣੀ ਗੁਫਤਗੂ ਉਤੇ, ਕੀ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਤਿਸਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾਉਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਵਾਦਾ ਮੁਆਫ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਅਛੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਖਾਉਣ ਲਗੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਬੁਝਾਰਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ। ਮੈਂ ਆਪਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਸੁਪ੍ਰੰ:-ਆਪ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਖਫਾ ਹੋ ਗਏ। ਮੁਆਫ ਕਰੋ। ਕਿ ਮੈਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਿਖ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਏਸੇ ਸਚੀ ਕਦਰ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਚੋ ਸਚ ਗੋਝ ਭੇਤ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਛ ਬਿਆਨ ਦਿਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਪੱਕਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ

ਸੀ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਾਂਈਂ *ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਆਦਮੀ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਆਪਦੇ ਤਅਲਕਾਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਰਖਲਾਫ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਸਬੰਧੀ ਮਿ: ਡਾਨਲਡ ਸਾਹਿਬ ਸੁਪ੍ਰੰ-ਟੰਡੰਟ ਪੁਲਿਸ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਭੀ ਚਾਲੀ ਪੰਜਾਹ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰਦਾਨਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਸਤ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਯਾਦ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਸਾਹਿਬ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਗੇ ਭੀ ਕਲਮ ਬੰਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਉ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੱਚਾ ਆਦਮੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਸੱਚੋ ਸੱਚ ਦਸ ਦੇਵੇਗਾ। ਸਾਹਿਬ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ

---

*ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ੯ ਮਈ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਨਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਜ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨਾਭਾ ਪਾਸ ਗਏ ਹੋਏ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਨਾਭੇ ਰਖਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਹਟ ਬੱਦੀ ਠਾਣੇ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਉਥੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ੧੭ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਕੋਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਨੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗਰ ਸੱਚੋ ਸੱਚ ਦਸ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਣੇ ਵਾਦਾ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਮੈਂ—ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੈਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਵਾਦਾ ਮੁਆਫ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਮੁਆਫੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਗੇ ਜਿਸ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?

ਸੁਪ੍ਰੰ:—ਨਹੀਂ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ- ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ । ਐਥੇ ਕੋਈ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ... .

... ...

... ...

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਨਿਰ ਅਪ੍ਰਾਧ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਕੇਵਲ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਾਬੇ ਹੇਠ ਆਕੇ ਜੇ ਮੇਰੀ ਅੰਤਸ਼ ਕਰਣ ਮਾਫੀ ਮੰਗਣ ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਬੜਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। "ਸੋ ਡਰੇ ਜਿ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦਾ ਧਰਮੀ ਵਿਗਸੇਤੁ" ਜੇਹੜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਇਸਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਫੀਆਂ ਮੰਗਕੇ ਹੋਰ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇਹੜੇ ਧਰਮੀ ਨਿਰ ਅਪਰਾਧ, ਨਿਸ ਪਾਪ ਹਨ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੇ ਆਉਂ-ਦਿਆਂ ਭੀ ਵਿਗਸੇ ਖਿੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸੁਪ੍ਰੰ:—ਅਜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ! ਸਜ਼ਾ ਤਸੀਹੇ ਹੀ ਨਹੀਂ,

ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫਾਂਸੀ ਲਗਣ ਦਾ ਭੀ ਡਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਉਸ ਕੋ ਸਮਝਾ ਦੋ ਕਿ ਅਗਰ ਮਾਫੀ ਨਾ ਮਾਂਗੇਗਾ ਤੋ ਫਾਂਸੀ ਲਗਨਾ ਹੋਗਾ।"

ਮੈਂ:-ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਛੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਵਿਚਾਲੇ ਲਟਕਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਅੱਛਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਂਡੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਫੁਟਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਵਾਦਾ ਮੁਆਫ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਉਣ ਉਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਠੀਕਰੇ ਨੂੰ ਫੁਟਣੋਂ ਬਚਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰਾਂ ਮਾਈਆਂ ਦੇ ਜਾਇਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਦਾ ਘੋਰ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਜੀਉਣਾ ਹੈ ? ਓੜਕ ਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਮਰਨੀ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਐਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਆਉਂ ਇਨਸਾਫ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਅਜਿਹੇ ਵਾਦਾ ਮੁਆਫ਼ਾਂ ਉਤੇ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦਾ ਬਚਾਉ ਹੀ ਮੁਖ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਅਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਬਚਾਉ ਖਾਤਰ ਝੂਠ ਮੂਠ ਜਿਵੇਂ (ਪੁਲਸੀ) ਬੁਲਾਰੇ ਬਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ ਸੋ ਬਕਣਗੇ। ਜੀਹਦੇ ਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਂਗਲੀ ਭੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਉਸੇ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਕ ਹੋਗਿਆ। ਹੁਣ ਜੋ ਨਵਾਂ ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਅਪ ਦਸਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਭਾਰਾ ਜੁਰਮ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੋਊ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਮਨ ਕਾਂਪ ਖਾ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਮਾਰਿਆ

ਹੋਰਨਾਂ ਨਿਰ-ਅਪ੍ਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਚਾ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ ?

ਸੁਪ੍ਰੰ: (ਅਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਲ ਭਰਕੇ) ਭਾ: ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਦਾ ਮੁਆਫ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕਲਪਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੈਸੇ ਸਿਖ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਸਿਖੀ ਰਖ ਦਿਖਾਈ। ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਕਲੰਕ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਤੇ ਲਾਇਆ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਨੇ ਧੋ ਦਿਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰ-ਅਪ੍ਰਾਧ ਤੇ ਸੱਚੇ ਹੋ। ਅਤੇ ਅਗੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਗੁਮਾਨ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਨਾਭੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਭੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਖੁਸ਼ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਕਿ ਸਿਖੀ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਫਸੋਸ-ਨਾਕ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਹੱਕ ਤਸੀਸੇ ਮਿਲਣਗੇ ਤੇ ਅਣ-ਹੋਏ ਅਪ੍ਰਾਧ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇਂ ਮੜ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਗੁਫਤਗੂ ਹੈ—ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਭੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਰਾਉਣ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੇਰ ਫੇਰ ਹੋਣਗੇ। ਆਪ ਸਾਫ ਹਿਰਦੇ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ, ਦੇਖਣਾ ਆਪ ਨੇ ਉਕਤ ਹੇਰਾਂ ਫੇਰਾਂ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆ ਜਾਣਾ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਬਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣਾ। ਮੈਨੂੰ

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬੜਾ ਸਦਮਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਫਸਰ ਦੇ ਹੇਰ ਫੇਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕੁਛ ਮੰਨ ਬੈਠੇ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਬੇਨਤੀ ਮਾਤਰ ਨਸੀਹਤ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਗੁਪਤ ਰਖਣੀ। ਅਛਾ 'ਹੁਣ ਆਪ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ (ਸਜਲ ਨੇਤ੍ਰ ਹੋਕੇ) ਦਾਸ ਨੂੰ ਜਿਗਰ ਤੋਂ ਮਾਫੀ ਦੇਣਾ।'

ਡਿਪਟੀ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਖਾਸ ਅਤਾ ਮੁਹੰਮਦ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਪੁਲਿਸ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨਾਲ ਜੋ ਗੁਫਤਗੂ ਹੋਈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ।

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ—ਆਪ ਕੋ ਬਹੁਤ ਨਾਦਰ ਮੌਕਾ ਦੀਆ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਪਰ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰੇਗੀ, ਅਗਰ ਆਪ ਉਸ ਮੌਕੇ ਕੋ ਸੰਭਾਲ ਲੇਂਗੇ।

ਮੈਂ-ਕੇਹੜਾ ਮੌਕਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਿਧੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਗਲ ਕਰੋ।

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ:—ਵਾਦਾ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦਾ।

ਮੈਂ—ਮੈਂ ਵਾਇਦਾ ਮੁਆਫੀ ਦੇ ਸਿਰ......... ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਾਂ ?

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ—ਫਿਰ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ ਮਿਲੂ ਤੇ ਓੜਕ ਫਾਂਸੀ ਲਟਕਣਾ ਪਊ।

ਮੈਂ—ਤਕਲੀਫ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੂ ਜਦ ਮੇਰਾ ਆਤਮਾ ਨਿਰਭੈ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਪਾਪ ਹੈ। ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੈ।

ਜਿਉਂ ੨ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲਣਗੇ ਤਿਉਂ ੨ ਅਨੰਦ ਖਿੜੂ ।

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ: - ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਸਬ ਮਰਜ਼ੀ ਸਭ ਵਾਕਿਆਤ ਦਸ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਇਕ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁਖ ਤੇ ਆਰਾਮ ਮਿਲਣਗੇ । ਮੈਂ ਬੜੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਸਖਤੀ ਲਿਖਤ ਵਾਅਦੇ ਦੀ ਆਪ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਨਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਬਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਭੀ ਬੜੇ ਸਹਿਬ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਕੁਰਸੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਦਾ ਭੀ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਹੋਊ । ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨੰਦ ਆਪ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਅਜਾਂਈਂ ਮੌਤੇ ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਮੈਂ—ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਸੁਖ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਤੁੱਛ ਜਣਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾ ਛਡੇ ਹਨ । ਏਨ੍ਹਾਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟੀਆਂ ਤੇ ਕੁੜਾਵੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਆਹ ਪਾ ਛਡੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਆਪ ਜੋ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਜਸਟ੍ਰੇਟੀ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਸੋ ਇਹ ਆਨ-ਰੇਰੀ ਤਾਂ ਕੀ ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦਾ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਭੀ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਲਾਲਚ ਦੇਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮੋਂ ਹੀਨ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਭੀ ਮੈਂ ਐਸੇ ਐਸ੍ਵਰਜ ਉਤੇ ......ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਬੜੀ ਮਧੁਰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਨਿਕਲਣਾ ਅਰੰਭ

ਹੋਇਆ, "ਜਿਨ ਸਰਧਾ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਲਗੀ ਤਿਨ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਨ ਲਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਭ ਕੰਚਨੁ ਕਰਿ ਦੀਜੈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਇਆ ਰਾਮ ॥"

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ:–ਇਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਹੀਣ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕੇਹੜੀ ਗਲ ਹੈ ? ਹਮਾਰਾ ਭੀ ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਐਸਾ ਹੀ ਅੱਛਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣ ਲਈ ਕਦੇ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?

ਮੈਂ–(ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਗਲ ਟੁਕਕੇ) ਧਰਮ ਨਿਰਾ ਮਜ਼ਹਬ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਬਲਕਿ ਮਜ਼ਹਬੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ੨ ਅਸੂਲ ਦਾ ਪਾਲਣਾ ਭੀ ਧਰਮ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਹੈ ਕਿ "ਧ੍ਰਿਗ ਵਿਡਾਣੀ ਚਾਕਰੀ" ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵਿਡਾਣੀ ਚਾਕਰੀ ਦਾ ਤੌਕ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹੋ। ਅਤੇ ਨਾਂਹੀ ਤੁਸਾਡਾ ਦੀਨ ਭੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇ-ਦੀਨਦਾਰਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰੋ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਨੇ ਕੁ ਦੀਨਦਾਰ ਹੋ ? ਅਤੇ ਜੋ ੨ ਅਪ੍ਰਾਧ ਤੁਸੀਂ ਏਸ ਬੇ-ਦੀਨਦਾਰ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਝਾਤੀ ਜ਼ਰਾ ਆਪਣੀ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਪਾਕੇ ਹੀ ਮਾਰੋ।

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ:-ਤੁਮਾਰਾ ਮਤਲਬ ਹਮ ਸਮਝੇ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਖ਼ੁਦਾ ਪਾਕ ਨਬੀ ਰਸੂਲ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਕੇ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਜ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛਡ ਦਿੰਦਾ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਠ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਾਹਲੀ ਕੀਤੀ, ਸਮਾਂ ਨ ਉਡੀਕਿਆ। ਮੈਂ ਭੀ ਦਿਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਖਿ-ਲਾਫ ਹਾਂ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਕਿਸੇ ਬੇ ਬੁਨਯਾਦ ਉਮੈਦ ਉਤੇ ਭੜਕ ਉਠਣਾ ਮੈਂ ਕੋਤਾਹ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਅਲਾਹ ਪਾਕ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਏਸ ਕੰਮ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਮੀਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਮੀਰ ਕਾਬਲ ਜੈਸੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਹਮਾਇਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਹੁਕਮ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁਲ੍ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਗੱਜ ਨਿਕਲਾਂਗੇ।

ਮੈਂ—ਆਪ ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬੇ-ਦੀਨੋ-ਈਮਾਨ ਆਦਮੀ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਇਕ ਦੀਨਦਾਰ ਸੱਚਾ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਖੌਫ ਤੇ ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਕ ਹੈ, ਉਹ ਖੁਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਕਸਮ ਨਹੀਂ ਖਾਏਗਾ। ਚਾਹੇ ਸੱਚੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਝੂਠੀ। ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਜ਼ਾਤੇ ਪਾਕ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਕ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਤੁਸਾਡਾ ਅਸਾਡਾ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਅਸਾਡੇ

ਨਾਲ ਤੁਸਾਡੀ ਕੋਈ ਮੀਜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ।

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ:—(ਵਿਚਾਲਿਉਂ ਗਲ ਟੁਕਕੇ) ਮੀਜਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ, ਅਸੀਂ ਭੀ ਤਾਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਇਤਨੇ ਹੀ ਖਾਹਾਂ ਹਾਂ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ, ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਜਲਦ ਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਮਨੋਰਥ ਸਾਡਾ ਇਕੋ ਹੀ ਮੁਲਕਗੀਰੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਅਥਵਾ ਰਾਜ ਆਪ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਹਵਸ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ "ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਨ ਕਮਲਾਰੇ॥" ਸੋ ਦਸੋ ਸਾਡੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮੀਜਾ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੀ?

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ:—ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਐਡਾ ਅਡੰਬਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਰ-ਖਿਲਾਫ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢਕੇ ਆਪ ਰਾਜ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਨਾ।

ਮੈਂ—ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਖਣਾ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਵਿਰੁਧ ਹੈ ਤਦ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਹੀ ਇਕ ਵਾਹੀਆਤ ਖਿਆਲ ਹੈ।

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ:—ਅਛਾ ਜੀ! ਜਾਣ ਦਿਉ ਇਸ ਮਜ਼ਹਬੀ ਬਹਿਸ ਨੂੰ, ਸਾਡਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅੱਲੁਕ ਨਹੀਂ। ਅਸਲੀ

ਗਲ ਪਰ ਆਉ । ਬਸ ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਦਿਓ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋ ਇਹ ਨਾਦਰ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਆਪ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਛ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੈਂ-ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ! ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ !! ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ !!! ਬਾਰ ੨ ਮੇਰੀ ਸਿਰ ਖਪਾਈ ਮਤ ਕਰੋ !

ਡਿ: ਸੁਪ੍ਰੰ:-ਅਛਾ ਅਜ ਕਲ ਹੀ ਆਪ ਕੋ ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਨੇ ਭੇਜ ਦੀਆ ਜਾਏਗਾ ਜਿਥੇ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਭੀ ਤੁਮਾਰੇ ਹਸਬ ਮਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਤੁਮਾਰਾ ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਭੀ ਦੇਖਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਕਬ ਤਕ ਨਿਭਤਾ ਹੈ । ਅਬ ਭੀ ਕੋਈ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੋ। ਇਕ ਦਿਨ ਕੀ ਮੁਹਲਤ ਔਰ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ।

ਮੈਂ-ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਨੇਮ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ । ਕਲ ਭੇਜਣ ਦੇ ਥਾਉਂ ਅਜ ਹੁਣੇ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦੇਵੇ । ਮੜੀਆਂ ਮੁਹਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ੨੫ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਘਲਿਆ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਫੇਰ ਦੋ *ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਦੇ ਕਈ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਵਗੈਰਾ ਆਏ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਕੇ

---

*ਏਹ ਗਲ ਬਾਤ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਜੁਲਾਈ ੧੯੧੫ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਚਲੇ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਬਾਤ ਚੀਤ ਹੋਈ ਸੋ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਹਨ ਸੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ।

ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ

ਇਨਸਪੈਕਟਰ—ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਭ ਭਾਂਡਾ ਫੁਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਕੁਛ ਸਬੂਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਅਜੇ ਭੀ ਆਪ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਵੇਲਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਛ ਦਸ ਦੇਵੋ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈ ਆਦਮੀ ਆਪ ਉਤੇ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁਛ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਪੁਛਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਉੱਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰੋ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਓ ਅਤੇ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਜੋ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ਸੋ ਬਣਾਉ । ਹੁਣ ਢਿਲ ਕਾਹਦੀ ਹੈ ?

ਇੰਨ:—ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਥਾਉਂ ਜੇ ਆਪ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਬਣ ਜਾਓ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਫਿਰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। "ਹਾਥੀ ਕੇ ਪਾਉਂ ਮੇਂ ਸਭ ਕਾ ਪਾਉਂ" ਜੋ ਕੁਛ ਆਪ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਦੂਸਰੇ ਆਪ ਦੀ ਸਚ ਬਿਆਨੀ ਉਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਵਸੂਕ ਹੈ। ਆਪ ਜੋ ਕੁਛ ਦਸੋਗੇ ਸੋ ਤੀਰ ਬਹਦਫ ਹੋਵੇਗਾ । ਆਪ ਜੇ ਹੁਣ ਹਾਮੀ ਭਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਬਣਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ਹੁਣੇ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸੁਟਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਏਸ ਨਰਕ ਵਿਚੋਂ

ਕਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ ਅਫਸੋਸ ! ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰ ਅਫਸੋਸ !! ਤੁਹਾਡਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੀ ਬੜਾ........ ਦਾ ਹੈ । ਤੁਹਾਡਾ ਅਸੂਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਜੇਹੜੇ ਲਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਉਹੀ ਲਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਾਦਾ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਉਮੈਦਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਚੁਕੇ ਹੋਵੋਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਖਿਨ ੨ ਤੇ ਪੈਰ ੨ ਤੇ ਪੈਂਤ੍ਰੇ ਬਦਲਦੇ ਹੋ । ਉਹ ਬੜੇ ਹੀ ਬੇਵਕੂਫ ਅਤੇ ਜਾਹਲ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜੋ ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਸ਼ੁਅਬਦਾ ਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਖੇ ਸਿਖਾਏ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੇ ਆਮਾਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇੰਨ: -(ਵਿਚਾਲੇ ਗਲ ਟੁਕ ਕੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ) ਆਪ ਜੈਸੇ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਐਸੀ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਖੂਬ ਖਾਤਰ ਜਮਈ ਨਾਲ ਲਵੋ ।

ਮੈਂ—ਮੈਨੂੰ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ । "ਪਾਪੀ ਕੇ ਮਾਰਬੇ ਕੋ ਪਾਪ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਹੈ"—"ਥਾਉਂ ਨ ਪਾਇਨਿ ਕੂੜਿਆਰ ਮੁਹ ਕਾਲੇ ਦੋਜਕਿ ਚਾਲਿਆ ॥ ਤੇਰੇ ਨਾਇ ਰਤੇ ਸੇ ਜਿਣ ਗਏ ਹਾਰ ਗਏ ਸਿ ਠਗਣ ਵਾਲਿਆ" ॥

ਇੰਨ:—ਅਛਾ ਜੇ ਆਪ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਬਣਨ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਤੇ ਹਕਾਰਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਐਤਨਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਕਿ ਆਪ ਦੇ

ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਮਤੇ ਵਿਚ ਕਉਣ ਕਉਣ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਕੇਹੜੇ ੨ ਆਦਮੀ ਗਏ।

ਮੈਂ–ਆਪ ਤਾਂ ਕਹਿ ਚੁਕੇ ਹੋ ਕਿ ਸਭ ਵਾਕਿਆਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਦਾ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਅਭਿਲਾਖੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਦਸ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਕਿਉਂ ਪੁਛਦੇ ਹੋ, ਸਚ ਹੈ "ਦਰੋਗ ਗੋ ਰਾ ਹਾਫਜ਼ਾ ਨ ਬਾਸ਼ਦ" (ਝੂਠੇ ਨੂੰ ਗਲ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।)

ਇੰਨ:-ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਛ ਮਾਲੂਮ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਇਕ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਅੰਦਰ ਖਾਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰਮਤਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਕਾਰਰ-ਵਾਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਆਪ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਉਂ ਸਿਰਫ ਆਪ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ।

ਮੈਂ–(ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਗਲ ਟੁਕਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਉੱਲੂਆਂ ਵਾਂਗ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਧੀਂਗੇ ਧੀਂਗੀ ਫੁਸਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਉਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਹੈਰਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸ਼ਖਸ ਤੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਦਾ ਮਾਫ਼ੀ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵਾਰ ਧਤਕਾਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ-ਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਉਮੈਦ ਰਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਚਰਬ ਜ਼ਬਾਨੀ ਉਤੇ ਪਿਘਲ ਜਾਊ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਠ-ਪੁਤਲੀ ਬਣ ਕੇ ਊਲ ਜਲੂਲ ਬਕੀ ਜਾਊ। ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਤੁਸੀਂ ਗੁਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਸਭ ਕੁਛ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰਮਤੇ ਨੂੰ ਜੋ

ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਦਾ ਗੁਰਮਤਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਅਨਮਤੀ ਮਨ-ਮੁਖੀਏ ਸ੍ਵਾਰਥੀਆਂ ਪਾਸ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ ਹੀ ਦਸ ਦੇਊਂਗਾ ? ਐਸਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਦੀਵਾਨ, ਜੋੜ ਮੇਲ, ਅਥਵਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਹੋਊ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਖਾਸ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਪੰਥਕ ਗੁਰਮਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਜਦ ਦੀ ਪੰਥ ਖਲਸਾ ਦੀ ਸਜਨਾ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰੇਕ ਸਮਾਗਮ ਉਤੇ ਪੰਥਕ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਗੁਰਮਤੇ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਆਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਏਸ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਅਨਮਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ ਮਹਾਂ ਤਨਖਾਹੀਆ। ਕਈ ਤਾਂ ਐਸੇ ਗੁਰਮਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਸ ਕੇਵਲ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਜਥੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੰਥਕ ਜਨਰਲ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਭੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤੇ ਕਈ ਐਸੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੀਵਾਨਿ ਖਾਸ ਅਰਥਾਤ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਮੈਥੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰਾ ਸੀਸ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਐਸੇ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਗੁਰਮਤੇ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣਗੇ।

ਇੰਨ:—ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਖਸਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤਾਂ ਬਤਾ ਦਿਉ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਨਾਮ ਲੈ ਦਿਉ ਜੇਹੜੇ ਹੁਣ ਆਪ ਪਰ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਗੁਪਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ

ਹੀ ਚੁਕੇ ਹਨ ।

ਮੈਂ—ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਲੋੜਦੇ ਹੋ । ਐਸਾ ਹੀ ਝੂਠ ਦੇ ਸਬਕ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਬਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਲਾਮ ਕਰਨਾ ਭੀ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਜਾਓ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ।

ਇਨ:-(ਛਿਥੇ ਜੇਹੇ ਹੋਕੇ) ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕਰਣਾ ਸਾਡਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ।

ਮੈਂ—ਤੁਹਾਡਾ ਮੈਥੋਂ ਪੁਛਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਮੁਨਸਿਫ ਨਹੀਂ, ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਜੀਊਰੀ ਨਹੀਂ ।

ਇੰਨ:—ਅਸੀਂ ਉਨਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕਾਰ-ਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਈਨਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ-ਜੇ ਏਵੇਂ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਸ ਜੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਉਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਵੈਸੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਨਸਿਫ਼, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਜੱਜ ਤੇ ਹੋਰ ਮਨਸਬਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਹੁਣ ਜਾਓ ਮੇਰਾ ਮਗ਼ਜ਼ ਨਾ ਖਾਓ। ਬਸ ਇਤਨੀ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਚਲਦੇ ਲਗੇ ਤੇ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ।

ਡੀਫੈਂਸ ਅਰਥਾਤ ਸਫਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ

ਹੁਣ ਜੋ ਆਪ ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੁਕਦਮੇ ਵਿਚ ਡੀਫੈਂਸ (ਸਫਾਈ) ਪੇਸ਼ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ? ਇਸਦਾ ਜਬਾਬ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਵਕਤ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦੇਣਾ ਕਾਫੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਡਰ, ਬਚਾਉ ਯਾ ਨਿਜ ਸ੍ਵਾਰਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰਗਿਜ਼ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਏਸ ਕਾਰ-ਰਵਾਈ ਉਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚਾਹੇ ਮੇਰੀ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਖਿਆਲ ਕਰਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਹੀ ਫੁਰਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੈਸੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਈ ਤਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਰਜ਼ਾਈ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਿਆ । ਪਰ ਇਤਨਾ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਪਸ਼ਟ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਾਸ ਜੇਕਰ ਇਕਲਾ ਹੀ ਫਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਆਪ ਜੈਸੇ ਹੋਰ ਸਜਣ ਸਾਥੀ ਮੇਰੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਾਲ ਨ ਫਸਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਡਰੀ ਡੀਫੈਂਸ (ਸਫਾਈ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣੀ । ਜੋ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਵਰਤਦਾ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਾ ਮਸ਼ਟ ਹੀ ਹੋ ਰਹਿੰਦਾ । ਹੁਣ ਆਪ ਮੈਥੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਗਾਨੇ ਹੋ ਕੇ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ? ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਭੀ ਐਸੀ ਹਰਕਤ ਸਾਰੇ ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇ

ਵਿਚ ਆਪ ਸਜਣਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸਮਝਦਾ ਸੀ) ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੇਕਰ ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਭੀ ਰਵਸ਼ ਤੇ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾਸ ਨੇ ਡੀਫੈਂਸ (ਸਫ਼ਾਈ) ਪ੍ਰਥਾਇ ਕੀਤਾ ਕਮਾਇਆ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਅੰਸ ਭੀ ਜਾਨ ਦੇ ਬਚਾਉ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਡਰ ਭਰਮ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਭਲੀ ਅਤੇ ਸਚੀ ਸਾਖਾ ਹੋਰ ਕਉਣ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਪੁਛਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਆਪ ਨਿਸ਼ੰਗ ਅਤੇ ਨਿਧੜਕ ਹੋਕੇ ਆਪਣਾ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਅਲਪੱਗ ਤੇ ਭੁਲਣ ਹਾਰ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਖਤਾ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਤੇ ਅਭੁਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਹੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ "ਭੁਲਣ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਅਭੁਲੁ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰੁ" ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਾਸ ਆਪਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਕੇ ਡੀਫੈਂਸ (ਸਫਾਈ) ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਜੋ ਖਿਆਲ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਮੈਂ ਹੂਬਹੂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਚੇਤੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਕਿਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੁਖ

ਰਖਕੇ ਹੋਈ। ਹਾਂ ਯਾਦ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਪਰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਲਕੀਰ ਵਾਂਙੂ ਉਕਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ (ਡੀਫੈਂਸ) ਸਫਾਈ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰਕ ਵਾ ਸੰਸਾਰਕ ਭੈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਅਸਰ ਤਲੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣਕੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਬੀਤ ਚੁਕੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਚਿਤਵਣੇ ਇਥੇ ਕੌਣ ਕਰੇ! ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਤ ਵਲ ਕਦੇ ਭੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਆਪ ਹੁਣ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਮੈਥੋਂ ਬੱਧੇ ਰੁੱਧੇ ਚੱਟੀ ਭਰਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜੀਆਂ ਲਾਈਫਾਂ (ਜੀਵਨ-ਕਹਾਣੀਆਂ) ਵਿਚ ਹੀ ਕੀ ਰਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਜਾਣ ਦਿਉ ਇਸ ਸੁਦਾ-ਪੁਣੇ ਨੂੰ। ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਇਹ ਸੁਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਮਨ-ਮੰਨੀ ਇਛਾ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗ ਤੁਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਰਸ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂਹੀਉਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਮੁਕੇ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਰਿਓ। ਪਰ ਆਪ ਐਸੇ ਖਹਿੜੇ ਪਏ ਹੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਅਛਾ ਹੁਣ ਫਤਹ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੮

ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਤੇ ਤਸੀਹੇ

{ ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੧੬ ਤੋਂ ਅਗਸਤ ੧੯੧੭ ਤਕ ਦੇ ਹਾਲਾਤ }

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ।

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,

ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਬੀਤਿਆ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਲਿਖਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ ਦੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ ਨੇ ਮਲੋ ਜੋਰੀ ਅਜ ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵੀਰ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੋ ਜੇਲ੍ਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੁਛਕੁ ਸੰਖੇਪ ਸਮਾਚਾਰ ਜਦੋਂਕੁ ਤੋਂ ਕੈਦ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ, ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ:-

੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੧੬ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਹੋਣਾ ਤੇ ਕਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਬਰਨ ਉਤਾਰੇ ਜਾਣਾ

ਆਯੂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਕੈਦ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਂ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਰਹੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਜਬਰਨ ਹਿੱਕ ਤੇ ਸਤ ਅਠ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਢਾ ਕੇ

*ਦਸਤਾਰਾ, ਕਛਹਿਰਾ ਅਤੇ ਕਕਾਰ ਉਤਾਰੇ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ

*ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਹੋਣ ਪਰ ਸਿਰ ਪਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਸਾਫੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਟੋਪੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਛਹਿਰਾ, ਕੜਾ ਆਦਿ ਕਕਾਰ ਭੀ ਉਤਾਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੧੬ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣ ਪਰ ਜਦ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦਸਤਾਰੇ ਤੇ ਕਕਾਰ ਖੋਹੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਪਰ ਸਖਤੀ ਭੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰੇ ਤੇ ਕਕਾਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਥਾਂਈਂ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤੇ ਪਾਸ ਹੋਏ ਸਨ। ਓੜਕ ੧੯੨੧-੨੨ ਵਿਚ ਸਿਖ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰੇ ਤੇ ਕਕਾਰ ਮਿਲਣ ਲਗੇ। ਏਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਹੀ ਰਹੇ ਯਾ ਜੇ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਪਰਨਾ ਯਾ ਰੁਮਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰ ਪਰ ਸਜਾ ਲੈਂਦੇ। ਕਦੇ ੨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲੁਹਾ ਭੀ ਲੈਂਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਵਕਤਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖ ਕਿਸੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਔਕੜ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ। ਸ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੱਬੋ ਮਾਜਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕਈ ਸਾਲ ਕੰਬਲ ਪਾੜ ੨ ਸਿਰ ਪਰ ਦਸਤਾਰਾ ਸਜਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਟੋਪੀ ਨਾ ਲਈ। ਤਕਲੀਫਾਂ ਸਹਿ ਲਈਆਂ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਜੇਲ੍ਹ ਮੈਨੂਅਲ ਬਣਾਈ, ਉਸ ਨੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਇਸੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਆਰਾਮ ਤੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਖਾਂ ਅਗੇ ਅਨ੍ਹੇਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। *ਬ੍ਰਿਧ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਥੋਂ ਮੂਹਰੇ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਢਾਹੇ ਗਏ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਕਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਆਪ ਅਤੇ †ਸਿਆਸਤ ਖਾਨੇ ਵਿਚਲੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸਜਨਾਂ ਨਾਲ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਕੁਟ ਕੁਟਾਈ ਦਾ ਸਲੂਕ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮੇਰੀ ਲਾਈਫ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਣੇ ਰਜਾਈਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਖੜਕੇ ਅਤਿ ਬਿਆਕੁਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ‡ਭਾ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹੋ ਫੁਰਨਾ-ਫੁਰ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਬਾਣੀ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਦਿਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਸੱਤਾ ਨੇ ਫੇਰ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਵੇਗ ਅਜੇਹਾ ਉਮਡਿਆ ਕਿ ਜ਼ੋਰਦੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ੨ ਬਾਹਰ ਨੂੰ

---

*ਪਿੰਡ ਫਲੇਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੋ ੧੧ ਜੂਨ ੧੯੩੦ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ।

†ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਹਿਸੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਹਨ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬਲਾਕ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਖਾਨਾ ਆਖਦੇ ਹਨ।

‡ਪਿੰਡ ਧੀਰਮ ਪੁਰ ਥਾਣਾ ਚਕਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਜਿਹਲਮ।

ਆਵੇ । ਅਤੇ ਭਾਣਾ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਮਿੱਠਾ ਲਗੇ ।

ਦਰੋਗੇ ਦਾ ਫਲੋਹਾਰ ਭੇਜਣਾ

ਓਧਰ ਫਲ ਆਦਿਕ ਜੋ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ । ਸੁਤੇ ਹੀ ਕੜਾਕਾ ਲਗਣਾਂ ਸੀ, ਸੋ ਅਣਪੁਛ ਹੀ ਕੜਾਕਾ ਲਗਿਆ ਰਿਹਾ ।*ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ਲਾਹੌਰ ਜੇਲ ਦਾ ਚੀਫ ਹੈਡਵਾਰਡਰ (ਸ਼ਾਇਦ ਪੋਹੂ ਰਾਮ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ) ਫਲਾਂ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜੇਲਰ ਨੇ ਗੁਪਤ ਭੇਜੀ ਹੈ । ਆਪਣਿਓਂ ਪੱਲਿਓਂ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਆਪ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ । ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਪਤੋ ਗੁਪਤੀ ਖੁਆਕੇ ਆਈਂ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਉਸ ਰਾਖਸ਼ ਸੁਭਾਉ ਨਿਰਦਈ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਗਲ ਕਿਕੂੰ ਆਈ । ਉਸ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਤੀਏ ਪਹਿਰ ਜੇਲਰ, ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੰਡੈਂਟ ਆਦਿਕ ਸਾਰਾ ਅਮਲਾ ਐਥੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਆਇਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ । ਆਪ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਅੰਦਰ ਮਗਨ ਬੈਠੇ ਸੀ । ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਬੀਸ ਮਿੰਟ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੇ ਰਹੇ ਪਰ

---

*ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚ ਉਤੇ ਫਲ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ । ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਆਪ ਲਈ ਰੋਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਘਰੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਦੀ ਹਾਕਮਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਫਲਾਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ।

ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਧ ਬੁਧ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਹਿਲ ਇਸ ਤਰਾਂ ਆਪ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਸੁਆਸ ਤਕ ਆਉਣ ਦੀ ਬੀ ਬਿੜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ। ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਐਸਾ ਅਸਰ ਤੇ ਰੁਅਬ ਸਾਰਿਆਂ ਉਪਰ ਪਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਸਕੇ। ਚੁਪ ਚਾਪ ਪਿਛਾਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ। ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਰੋਗੇ ਦੇ ਪਥਰ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਅਸਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪ੍ਰੰ-ਟੈਂਡੰਟ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਇਹ ਫਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਅੰਗੀ ਕਾਰ ਕਰੋਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੁਲਾਕੇ ਜਾਵਾਂ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਸਾਨੂੰ ਵੰਡਕੇ ਛਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਜੇ ਮੇਰੇ ਹੋਰਸ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੜਾਕਾ ਕਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਰਤਦਾ ਛਾਂਦਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਛਕ ਲਊਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾ । ਮੇਰਾ ਦਰੋਗੇ ਨੂੰ ਧੰਨਵਾਦ ਆਖ ਦੇਵੀਂ । ਉਸ ਨੇ ਹੁੱਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਜਿਥੇ ੨ ਤੇ ਜਿਸ ੨ ਵੀਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ੨ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਗਫੇ ਪੁਚਾਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿਲੜਾਂ ਲਿਆਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾ-ਈਆਂ । ਤਾਂ ਮੈਂ ਗਫਾ ਛਕਿਆ । ਮੈਨੂੰ ਗਫੇ ਛਕਾ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਜੂਠੀਆਂ ਛਿਲੜਾਂ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਹੂੰਝਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਕੇ ਐਤਨਾ ਭਾਰ ਕਿਉਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ। ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਐਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਿਲੜਾਂ ਦਾ ਨਮੂਦ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ। ਅਤੇ ਜੇ ਭੇਦ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵਾਂ। ਬਸ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਇਹ ਅਹਾਰ ਅਸਾਡਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਚਾਲੇ ਪੈ ਗਏ। ਅਤੇ ਚਾਲਿਆਂ ਵੇਲੇ ਸਰਬੱਤ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ। ਵੀਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਅਖੀਰਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ਅਜ ਤੀਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣਾ
੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੬ ਈ: ਰਾਤ ਦੇ ਨੌਂ ਬਜੇ ਦੀ ਗੱਡੀ

ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਇਕੋ ਗਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ ਨੂੰ ਜੋ ਪਿਆਨੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਸ *ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਹੋਦਰ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਬੈਠਕੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਾਹਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਰਾਇ ਵਿੰਡ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਜਰਵਾਲ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਇ ਹਰ ਕੌਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਮਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਦੋ ਲਖ ਦਮੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਵਾ ਲਖ ਤਾਂ ਸਮੂਹ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵਾ ਲਖ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਦਾ ਫਲੋ-

---

*ਦੇਖੋ ਅੰਤਕਾ ਨੰ: ੧।

ਹਾਰ ਦਾਸ ਨੇ ਮੁਲਤਾਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾਕੇ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਰਲ ਮਿਲਕੇ ਛਕਿਆ ਛਕਾਇਆ । ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤਾਂ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਜ ਤਾਈਂ ਉਹ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਯਾਦ ਹਨ । ਉਹ ਨਕਸ਼ਾ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਅਗੇ ਹੁਣ ਤਕ ਉਕਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਅਪਾਰ ਵੈਰਾਗ ਬਿਰਹੁੰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ [1]ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, [2]ਭਾਈ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ [3]ਆਦਿਕ ਸਰਬਤ੍ਰ ਵੀਰ ਜੁਦਾ ਹੋਏ । [4]ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਭੀ ਛੇਕੜਲਾ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਸੀ ਜੋ ਅਜ ਤਾਈਂ ਫੇਰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਨਦੀਆ ਵਾਹ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਮੇਲਾ ਸੰਜੋਗੀ ਰਾਮ" ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ—ਕਿ ਆਤਮ ਸੰਜੋਗੀ ਵੀਰਾਂ

---

[1]ਪਿੰਡ ਚਮਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ।

[2]ਪਿੰਡ ਮਾਜਰੀ ਮੁਤਸਿਲ ਖੰਨਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ।

[3]ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਸੰਘਾ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਘ ਲੰਗਮਜਾਰੀ (ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ), ਭਾਈ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਈ ਸੁਲਤਾਨ ਸ਼ਾਹ ਪਿੰਡ ਭਿਖੀ ਵਿੰਡ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ, ਭਾਈ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਵਲਟੋਹਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ, ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ।

[4]ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ੧੨ ਸਾਲ ਬਾਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਗ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਤੰਬਰ ੧੯੨੮ ਵਿਚ ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਹੋਏ ।

(ਸੰਪਾਦਕ)

ਦੇ ਆਤਮ ਮਿਲਾਪ ਸਦਾ ਹੀ ਬਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਦਾਸ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਕੁਠੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭੀ ਆਤਮ ਬੈਰਾਗ ਰਿੰਨੀ ਉਚ ਰੰਗੀ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਭਾਰਿਆ। ਵੀਰ ਜੋ ਨਾਲ ਸਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਭੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੁਲ-ਤਾਨ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨੋਂ ਉਤਰਦੇ ਸਾਰ ਇਕ ਭਲੇ ਲੋਕ ਇੰਨਸ-ਪੈਕਟਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਕਤ ਦਮੜੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਰਾਂ ਆਨੇ ਦਾ ਫਲ ਕੇਲਾ ਆਦਕ ਮੰਗਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਖਿੰਡੀ ਲੈ ਕੇ ਜਲ ਛਕਿਆ। ਇਹ ਮਾਈ ਜੀ ਦੇ ਹਥੋਂ ਦਿਤੇ ਗਫਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੋਜਨ ਭੀ ਅਜ ਛੇਕੜਲਾ ਹੋ ਚੁਕਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਐਸਾ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦਿਹਾੜੇ ਨਿਰਜਲ ਤੇ ਨਿਰਾਹਾਰ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੋਏ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਗਫਿਆਂ ਨੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਾਰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਫੇਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕਰੜੀ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਦੇ ਦਿਨ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹੀ ਆਉਣੇ ਸਨ। ਸੋ ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ ਅੰਦਰ ਆ ਪੁਜੇ।

ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦਾ ਮਲੇਛ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਰੋਗਾ ਅਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੀਸ ਨੰਗੇ ਦੇਖਕੇ ਸੜ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਲਗਾ ਕਿ ਛੇਤੀ ਟੋਪੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਖੋ। ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਝਬਦੇ

ਟੋਪੀ ਨਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਝਗੜਾ

ਹੀ ਜੋਸ਼ ਭਰਿਆ ਕੜਾਕੇ ਦਾਰ ਉਤਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਕਿ ਖਬਰਦਾਰ! ਐਸੀ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸਾਡੇ ਅਗੇ

ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭੀ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਜ਼ਬਰ-ਦਸਤੀ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਰਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਾਨ ਹੀਲ ਦੇਵਾਂਗੇ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਤਾੜਨਾ ਪੂਰਤ ਭਬਕ ਨਾਲ ਉਕਤ ਮਲੇਛ ਉਥੇ ਹੀ ਛਪਨ ਹੋਕੇ ਦੜਕ ਗਿਆ, ਕੁਸਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰੀ ਵਿਸ ਘੋਲਣ ਲਗਾ ਤੇ ਝਟ ਪਟ ਬੜੀਆਂ ੨ ਸਖਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਲਿਖਕੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮਾਂ ਉਤੇ ਤੋਰਨ ਨੂੰ ਆਮਾਦਾ ਹੋਇਆ। ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ "ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਰਾ ਭਰ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਦਇਆ ਦਾ ਅੰਸ ਹੈ? ਇਤਨੇ ਲੰਬੇ ਸਫਰ ਤੋਂ ਡੰਡੇ ਬੇੜੀਆਂ ਹਥਕੜੀਆਂ ਨਾਲ ਜਕੜੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿਤਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਦਿਕ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਟੇਸ਼ਣ ਪਰ ਹੀ ਕਰ ਆਏ ਸਾਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ।" ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਕੱਖ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮਨ-ਮੰਨੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ ਤੇ ਕਰੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਲਿਖ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ......ਨਾਮੇ ਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਬੜਾ ਨੇਕ ਨਿਹਾਦ ਤੇ ਭਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅਜਬ ਤ੍ਰੀਕਾ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੇਲਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਨ-ਮੰਨੀਆਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ

ਲਿਖ ਦੇਵੇ । ਕੀ ਜੇਲਰ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਹੈ ? ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਤੁਰਤ ਹੀ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਰਾਇ ਤੋਂ ਵਿਰੁਧ ਮਲੋ ਮਲੀ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਉਹੋ ਹੀ ਸਖਤ ਮੁਸ਼ਕਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜੋ ਕਿ ਦਰੋਗਾ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਅਸਾਡੇ ਟਿਕਟਾਂ ਉਤੇ ਲਿਖ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਸਖਤ ਮੁਸ਼ਕਤਾਂ

ਇਹ ਲਿਖਤ ਹੁਣ ਤਕ ਟਿਕਟਾਂ ਉਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਵਜ਼ਨ ੧੩੪ ਤੋਂ ੧੦੮ ਪੌਂਡ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਕੜਾਕਾ ਸੀ । ਸਫਰ ਦਾ ਥਕੇਵਾਂ ਅਲਗ ਤੇ ਫੇਰ ਇਥੇ ਆਕੇ ਗਦਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ੧੫ ਸੇਰ ਕਣਕ ਦੇਕੇ ਧੀਂਗੋ ਜ਼ੋਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਵਿਰੁਧ ਨਰਦ ਕੋਠੜੀ ਅੰਦਰ ਧਕ ਕੇ ਵਾੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ੧੫ ਸੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ੧੮ ਸੇਰ ਦਾਣੇ ਦੇਕੇ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬੇ ਗੇੜਨ ਤੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਭ ਸਜਣ ਨਿਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ । ਦਾਸ ਅਤਿ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਚੱਕੀ ਦਾ ਪੁੜ ਚਕਣ ਦੀ ਭੀ ਪ੍ਰੋਖੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਸ਼ਟ ਹੋਕੇ *ਖੱਡੀ ਤੇ ਪੈ ਰਿਹਾ।

ਵਜ਼ਨ ਵਿਚ ਘਾਟਾ

*ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਸੌਣ ਪੈਣ ਵਾਸਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਥੜੇ (ਚੌਂਤੇ) ਜੇਹੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੱਡੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਏਵੇਂ ਜਿਕੁਰ ਕਈ ਦਿਨ ਪਿਆ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਲਈ, ਨਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਸਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਢਿਆ, ਮਦਾਨ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ। (ਦਰੋਗਾ... ਖਤ੍ਰੀ) ਮਹਾਂ ਹਤਿਆਰਾ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ। ਦੂਜੇ ਕੱਟਰ ਆਰੀਆ, ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸਬ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਧਰਮ ਛੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤੀਜੇ ਆਉਣ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕੜਾਕੇ ਮੜਾਕੇ ਹੋ ਪਏ। ਚੌਥੇ ਹੋਰ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਬਦ-ਸਲੂਕੀ ਦਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ

ਦਰੋਗੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਵਤ ਮੰਗਣਾ

ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ, ਇਕੱਲਾ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਕ ੨ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸਦਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਤੂੰ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਘਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਬਾਪ ਜੱਜ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਭੀ ਤਸੀਲਦਾਰ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਦਿਨ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਭੀ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰਖੇਂਗਾ।" ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਪਛਾਣਕੇ ਦਾਸ ਨੇ ਨਿਧੜਕ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅੰਦਰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਭਾਰੀ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਪਾਪ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਅਮੀਰ ਨਹੀਂ ਫਕੀਰ ਹਾਂ। ਫਕੀਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਈਨ ਜਮਾਇਆਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਹੜੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮ ਕਰ ਸਹਿਣਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਅਗੇ ਹੀ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਰਿਣੀ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ ਬੀ. ਏ. ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਅਜਰ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਫੇਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਇਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਮੇਰੇ ਨਮਿਤ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਹੱਕ ਹੋਰ ਤਕਲੀਫ ਦੇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਭੀ ਭਾਰੂ ਬਣਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਆਪ ਹੀ ਝੱਲਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫਸੀਆਂ ਆਪੇ ਹੀ ਨਬੇੜਾਂ। ਮੇਰੇ

ਦਰੋਗੇ ਦਾ ਖਿਝਣਾ

ਪਾਸ ਇਹ ਰਮਜ਼ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਛਡਣੀ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਭੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਸਜਣ ਨੂੰ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ। ਇਹ ਤਰਦਾ ਤਰਦਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣਕੇ ਤਾਮਤਕੂਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ "ਅਛਾ ਤੇਰੀ ਸਿਖੀ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੇਖ ਲਊਂ।" ਇਹ ਕਾਰਨ ਸਨ ਕਿ ਖਾਸ ਸਖਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਦਾਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਕਈ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਰ ਹੀ ਨਾ ਲਈ ਕਿ ਕਉਣ ਕੁੱਤਾ ਅੰਦਰ ਸੁਟਕੇ ਤਾੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਓੜਕ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਅਚਣਚੇਤ ਆਣ ਟੁੰਮਿਆ ਕਿ "ਚਲੋ ਤੁਮਾਰੀ ਪੇਸ਼ੀ ਹੈ।" ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਬੋਲਿਆ—"ਇਤਨਾ ਦਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਆ?"

ਦਾਸ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਇਤਨੇ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਮੇਰੇ ਖਾਣ

ਪਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਦੀ ਬਾਬਤ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ, ਮੁਸ਼ਕਤਾਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਕੀ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਯਾ ਆਪਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ੧੫ ਸੇਰ ਪੀਸਣ ਦੀ ਸਖਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ਕੀ ਮੇਰੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਾਰੰਟਾਂ ਅੰਦਰ ਚੱਕੀ ਆਦਿਕ ਦੀ ਸਖਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਦਰਜ ਹੈ ? ਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਦੀ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟੇਸ਼ਨ (ਦੇਸ ਨਿਕਾਲੇ) ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇ ਉਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਖਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਦੀ ਵਾਰੰਟੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਅਧਿਕਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਹੈ ? ਇਸ ਪਰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੇ ਕੁਛ ਮਿੰਟ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈਰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚੁਪ ਵਟੀ ਰਖੀ । ਫੇਰ (ਜੇਲਰ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ) ਬੋਲਿਆ:- "ਇਸ ਕੋ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ", ?

ਜੇਲਰ ਬੋਲਿਆ-"ਹਜ਼ੂਰ ! ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਾਤਾ ਰਹਾ ਮਗਰ ਇਹ ਆਮ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ।

ਸੁਪ੍ਰੰ: -(ਮੈਨੂੰ ਸੋਹੇਂ ਹੋਕੇ) "ਕਿਆ ਤੁਮ ਖਾਸ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਮਾਂਗਤੇ ਹੋ ? ਯਿਹ ਘਰ ਕੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ, ਜੇਲ੍ਹ-ਖਾਨਾ ਹੈ।" ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖਾਸ ਆਮ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ ਜਦ ਤਕ ਮੇਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਮੈਂ ਕਦਾਚਿਤ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ?

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ-"ਜੇਲ੍ਹ ਮੇਂ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਤਾ,

ਜੋ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ਖਓ, ਵਰਨਾ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ।"

ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਮ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜਾਨ ਰਖਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਭਾਇਆ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਤੋੜਾਂਗਾ। ਆਪ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਸਲੂਕ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਰੋ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ—"ਜਾਓ ਇਸ ਕੋ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੋ ਔਰ ਇਸ ਕਾ ਖ਼ੂਬ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਗਾਹ-ਬਾਨੀ ਰਖੋ!"

ਇਸ ਤੋਂ ਪਸਚਾਤ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾੜਕੇ ਸਖ਼ਤ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਜੇਲਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਾਸ ਨਾ ਫਟਕਣਾ ਪਾਏ। ਮੈਡੀ-ਕਲ ਅਫਸਰ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਲੋਕ ਸੀ ਅਤੇ ਰਬ ਦੇ ਭੈ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ, ਸੰਜੀਦਗੀ ਤੇ ਬੜੀ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜੋ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਰਨਣ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਿਤੇ ਫੇਰ ਅਲਹਿਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾਊ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉਜ਼ਰ ਮਾਕੂਲ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪਾਸ ਲਗਾਤਾਰ ਦਾਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਕੀਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵੇਂ ਰੁਖੀ ਮਿੱਸੀ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾਂਹੀ (Luxuries) (ਸੁਆਦਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ) ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੱਗਯਾ ਪਾਲਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਡੀਕਲ

ਅਫਸਰ ਦੀ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਮਰਨ ਦਿਉ । ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਕੇ ਨਹੀਂ ਸਤਾਇਆ ਤੇ ਨਾਂਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਰ ਲਈ । ਕੇਵਲ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੋ ਵਕਤ ਰੋਜ਼ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਨਬਜ਼ ਦੇਖਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਜਦ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਤ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਭੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ । ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭਜਨ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਮਗਨਾਨੰਦ ਦੇਖਦਾ ਤਾਂ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ੨ ਕੇ ਹੀ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਵੇਖਕੇ ਭਜਨ ਪ੍ਰਥਾਇ ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਭੀ ਪੁਛਦਾ । ਅਤੇ ਸੋਹਣੀ ਜਗਿਆਸਾ ਭਰੀ ਵੈਰਾਗਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣ ਆਈ । ਖਾਸ ਪਹਿਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਜਤਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਤਨੀ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਣ ਤੁੜਾਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਤੀਕ ਬਣ ਸਕਿਆ ਤੇਰੀ ਪਰਤੱਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਇਕ ਤਿਅਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿਖ ਤੋਂ ਸਾਬੂ-ਦਾਣਾ ਬਣਵਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਸਹਿਤ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਆਪ ਛਕੋ । ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਦਾਸ ਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤੁੜਾਉਗੇ । ਇਹ ਤਾਂ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ।

ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਅੰਨ ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕੜਾਕਾ ਕਟਣਾ

ਇਸੇ ਤੇ ਹੀ ਪੁਛੋ । ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਉਪਰ ਐਸਾ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਾਇਆ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਇਕੋ ਇਕ ਗਿਣਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਤਾਂ ਚਲਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਛੋਟਾ ਡਾਕਟਰ ਉਹੋ ਸਾਬੂਦਾਣਾ ਅੰਦਰ ਰਖਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ਜੋ ਚੱਕ ਕੇ ਝਾੜੂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਾਹਮਣ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ । ਅਤੇ ਕੌਲੀ ਚੱਟਮ ਕਰਕੇ ਮੁੜਕੇ ਫੇਰ ਆਏ। ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਰਪੋਰਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਸਾਬੂ-ਦਾਣਾ ਇਸ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਛੋਟਾ ਡਾਕਟਰ ਖੁਸ਼ੀ ੨ ਭੱਜਾ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਪਾਸ ਗਿਆ। ਉਹ ਭੀ ਦੌੜਿਆ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਅਗਾਹਾਂ ਆਪਣੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਕੁਛ ਦੇਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲੀ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸਾਬੂ-ਦਾਣਾ ਖਾ ਲੀਤਾ ? ਦਾਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਦ ਦੇ ਆਪ ਗਏ ਹੋ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਛ ਭੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਫੇਰ ਕੋਈ ਸਾਬੂਦਾਣਾ ਲੈਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਛੋਟਾ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਥੇ ਬਾਹਮਣ ਪਾਸ ਛਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਹਮਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਬਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੀ ! ਇਕ ਬੁਰਕੀ ਚੁਕ ਕੇ ਖਾਣ ਲਗਾ ਸੀ ਤਾਂ ਏਸ ਥੋਂ ਖਾਧੀ ਨਾ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਚੂਹੜੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ । ਚੂਹੜੇ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਭੀ ਆਖਣ ਲਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਬਾਹਮਣ ਆਪ ਖਾ ਗਿਆ ਹੋਊ। ਦਾਸ ਨੇ ਕਹਿ

ਕਹਾ ਕੇ ਦਰ ਗੁਜ਼ਰ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਭਾਹਮਣ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਇਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਝਾੜੂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਅੰਦਰ ਆਉਣੋਂ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ!

ਗਲ ਕੀ ਰੋਜ਼ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਆਵੇ ਤੇ ਦੇਖ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਆਤਮ ਅਨੰਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਂਦੀ ਰਹੀ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦ ਪੂਰੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ (ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ) ਭੁੱਖਾ ਰਖ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਨੂੰ ਪਏ ਪਿਸੂ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ (Force feeding) ਜਬਰਨ ਰਬੜ ਦੀ ਨਲਕੀ ਦੁਆਰਾ ਖਾਣਾ ਖੁਆਇਆ ਜਾਏ।

ਜਬਰਨ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮੇਰੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਵਿਚਾਰਾ ਹੁਕਮੀ ਬੱਧਾ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਕਾਲਜਾ ਫੜੀ ਆਇਆ, ਨਾਲੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅਮਲਾ ਭੀ ਸਾਥ ਹੀ ਆਇਆ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਬਜਾ ਮਜਬੂਰੀ ਦੀ ਦਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜ ਮਜਬੂਰ ਹੋਕੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਬੱਧਾ (Force feeding) ਜਬਰਨ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਪ੍ਰਾਧ ਆਪ ਮੇਰੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝੋਗੇ। ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਫੋਰਸ ਫੀਡਿੰਗ (ਜਬਰਨ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣ) ਦਾ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਨ ਨਾਲੋਂ ਧਰਮ

ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਇਕ ਬੂੰਦ ਭੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ (ਰੋਕ ਟੋਕ ਦਾ ਉਪਾਉ) ਕਰੋਗੇ । ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਨੇ ਜਰਵਾਣੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਪ ਪਰ ਜਬਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪ ਪਰ ਜਬਰ ਕਰਨਗੇ । ਮੈਂ ਜਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੁਧ ਅੰਦਰ ਪੁਚਾ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ।

ਦਾਸ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਜਿਸਮਾਨੀ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ (ਰੋਕ ਟੋਕ) ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ ਰੂਹਾਨੀ (ਆਤਮਿਕ) ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ?

ਦਾਸ—ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੁਧ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗਾ ਪਉਣ ਦੀ ਆਵਾ-ਜਾਈ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਜਦੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਕਤਰਾ (ਬੂੰਦ) ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਸੁਆਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਛ ਜਾਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਗਿਆ ਭੀ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਖਤਰਾ ਉਪਜੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ।

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ—ਉਹ ਖਤਰਾ ਕੀ ?

ਦਾਸ-ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਹ ਭੇਦ ਦਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਚਾਹ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਆਪ ਦਾਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਹਮਦਰਦਾਨਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੇ

ਹਿਰਦੇ ਉਪਰ ਆਪ ਦੀ ਨੇਕੀ ਦਾ ਤਕੜਾ ਅਸਰ ਪੈ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਭੀ ਬੜਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪ੍ਰਤਿ ਅਸਲ ਭੇਦ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਸੋ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋਰ ਜਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਵਰਤਾਵਾਂਗਾ । ਚੂੰਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਦਿਮਾਗੀ ਤੇ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਅੱਤ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸ ਦੇ ਇਸ ਧਰਮ ਰਖਸ਼ਾ ਦੇ ਉਪਾਉ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ । ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦੀ ਤਾਂ ਕੁਛ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਘਾਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਪੂਰਨ ਮੁਖ ਮੰਨਤਵੀ ਜਤਨ ਤਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਦਸਮਦ੍ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਾਇਮ (ਅਸਥਿਰ) ਰਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਘਟਨਾ ਹੋਰ ਵਰਤ ਜਾਏ । ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਤੇ ਆਪ ਦੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਹਰਫ ਆ ਜਾਏ । ਆਪ ਜੈਸੇ ਹਮ-ਦਰਦੀ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਮੇਰੇ ਹਮ ਕੌਮ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਣ-ਹੋਇਆ ਦੂਸ਼ਣ ਮੇਰੇ ਘਾਤ ਦਾ ਨਾ ਲਗੇ । ਬਸ ਕੇਵਲ ਇਤਨੀ ਵਿਚਾਰ ਆਪ ਵਿਚਾਰ ਲਵੇ । ਦਾਸ ਕੋਲ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਰਖਸ਼ਾ ਦਾ ਏਹੀ ਕੇਵਲ ਏਹੀ ਉਪਾਉ ਹੈ । ਜੋ ਮੈਂ ਅਵੱਸ਼ (ਜ਼ਰੂਰ) ਵਰਤਾ ਕੇ ਰਹਾਂਗਾ । ਸੋ ਹੁਣ

ਆਪ ਦਾ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਫਤਹ ਗਜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਇਤਨੀ ਗਲ ਸੁਣਨ ਸਾਰ ਹੀ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਮਿੱਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਫੌਰਨ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਜਾਉ । ਮੈਂ ਕਦੇ ਭੀ ਫੋਰਸ ਫੀਡ (Force feed) ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਚਾਹੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਹੀ ਇਸ ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਣ । ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਐਸਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਫਲ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਨਾ ਹੋਈ ।

ਡਾਕਟਰ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤ੍ਰ ਦਾ ਅਸਰ ਤੇ ਫਲ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾਸ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਇਕ ਖਰਬੂਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜੋ ਦਾਸ ਨੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਹਿਤ ਛਕਿਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਖਾਸ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠਾਂ ਲੈ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਫਲ (ਫਰੂਟ) ਲਾ ਦਿਤੇ । ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਤਿੰਨ ਪੱਤਰੇ ਮੇਰੇ ਟਿਕਟ ਪਰ ਹੁਣ ਤਕ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਦਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਣ ਪ੍ਰਤੱਗਜਾ ਪ੍ਰਥਾਇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਪਸਚਾਤ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਜ ਇਸ ਨੂੰ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਹੋਰ ਭੀ ਬੜੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ੨ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ । ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਹਿਸਟਰੀ

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੀ ਰਾਇ

(ਤਾਰੀਖ) ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਨਜ਼ੀਰ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਬਰਾਬਰ ਲਗਾਤਾਰ ਅੰਨ ਜਲ ਨਾ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਨਾਂ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਐਸਾ ਜੀਵਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਏਹ ਕੋਈ ਸੁਪਰਨੈਚਰਲ ਪਾਵਰ (ਰਬੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ ਅੰਨ ਜਲ ਦੇ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਰੀਮਾਰਕ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੇਕ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਦਾਸ ਨਮਿਤ ਬੜੇ ਹੀ ਸਿਰ ਤੋੜ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਜੇਲਰ ਮੁਤੱਸਬੀ ਨੇ ਕੋਈ ਦਕੀਕਾ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਰਸਤਿਆਂ ਅੰਦਰ ਰੋੜਾ ਅਟਕਾਉਣ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਨਾ ਛਡਿਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੇਲ ਖਰਚ ਪਰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ। ਮੈਡੀ-ਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਡਾਕਟਰੀ ਵਜੂਹਾਤ ਪਰ ਫਲ ਲਾ ਦਿਤੇ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਪਾਸੋਂ ਨਾ ਮਜ਼ੂਰ ਕਰਾ ਦਿਤੇ। ਇਕ ਦੋ ਖਖੜੀਆਂ ਲਿਆ ਦਿਆ ਕਰਨ ਉਹੋ ਸਰਬਰਸ (ਲੂਣ) ਲਗਾ ਕੇ ਛਕ ਛਕਾ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਰਾਂ।

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੀਆਂ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਘਾਲਾਂ

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਨਾ ਲਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਬਿਬੇਕੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਦੁਧ) ਮੰਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਖਖੜੀਆਂ ਉਤੇ ਨਿਰਬਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ

ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਦੁਧ ਇਹ ਪੀਂਦ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਜ਼ਨ ਟੁਟਕੇ ਕੇਵਲ ੯੬ ਪੌਂਡ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ । ਬਾਹਰੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਮੰਗਾਉਣ ਤੇ ਅੰਦਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਜਤਨ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ.—

ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗੁਰਦ੍ਵਾਰੇ ਚਲਕੇ ਆਪ ਗਿਆ, ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਬਰ-ਤਿਆਰ ਬਿਬੇਕੀ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਸੋ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਲੈਣੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗਊ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਸਰਬਲੋਹ ਦੇ ਗੜਵੇ ਵਿਚ ਚੁਆਕੇ ਉਸ ਨੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਪੁਚਾਵਣਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਨਾਲ ਹੀ ਦਾਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਚਾਰ ਭੀ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨਿਤਰਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਚੋ ਸਚ ਕਹਿ ਦਿਤਾ (ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਭਰੀ) ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਬਿਬੇਕੀ ਸਿੰਘ ਹਾਂ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜੇਹੀ ਕਠਨ ਧਾਰਨਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਜੈਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਸ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਢਿਲ ਮੇਰੀ ਇਤਨੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਸਫਰ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਤੇ ਬੜੀ ਔਕੜ ਭੀੜੀ ਬਣੀ ਤੇ ਮੇਹਾ ਨਿਯਮ ਆਪਣੇ ਪਥੀਂ ਸਜਾ ਕੇ ਅਥਵਾ ਸਰਬਲੋਹੀ ਸਰਬ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਦਾਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਧਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੇਰਾ ਨਿਯਮ ਪੂਰਨ ਰਹਿਤ ਬਿਬੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਵਿਥਿਆ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਮੇਰੇ

ਪਾਸ ਆਣ ਸੁਣਾਈ । ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਚਾਈ ਪਰ ਯਕੀਨ ਬਝ ਗਿਆ ਤੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ । ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪਰ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਫੇਰ ਲੱਤ ਮਾਰੀ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਨੂੰ (ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹਥਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਵਰਗਲਾਕੇ ਇਉਂ ਕਹਾਇਆ । ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਲ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਆ ਕੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਫੜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੇ ਗਲ ਬਾਤ ਦਾ ਹੀ ਡਰ ਹੈ ਸੋ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਰਬਾਨ ਆਦਿਕ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਪਰ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪਾਸੋਂ ਇਹੋ ਕਹਾਇਆ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਡਿਉੜ੍ਹੀ (ਦਰਵਾਜ਼ੇ) ਤਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਉਂ ਸਿੰਘ ਆਏਗਾ । ਉਥੋਂ ਅਗੇ ਅਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰ ਲੈ ਜਾਏਗਾ । ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ।

ਤਾਂ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਹੋਰ ਡੌਲ ਕਢੀ ਕਿ ਇਕ ਬੰਗਣੇ ਵਾਲਾ ਸਰਬ-ਲੋਹ ਦਾ ਡੋਲਣਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਾਇਆ। ਤੇ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਪੁਛਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜੇ ਡੋਲਣੇ ਦੇ ਕੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਸੀ ਪਾ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮੈਂ ਖੁਦ ਲੈ ਆਵਾਂ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਸਪੁਰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਟਾ ਜੂਟ ਸਿਖ ਤੋਂ ਉਹ ਰਸੀ ਵਾਲਾ ਬੰਗਣਾ ਫੜਾਕੇ ਲੈ ਆਵਾਂ ਤਾਂ

ਇਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਗੁਰਦ੍ਵਾਰੇ ਵਾਲੇ ਬਿਬੇਕੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਗਊ ਦਾ ਦੁਧ ਚੋਕੇ ਲਿਆ ਦੇਣਾ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਐਥੋਂ ਤਾਂਈਂ ਅੰਦਰ ਅਪੜਾਨ ਲਈ ਇਤਨੀ ਗਲ ਦਾ ਭਰਮ ਭੇਦ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਭ ਘਾਲਣਾ ਬਿਬੇਕੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਹੀ ਘਾਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਦਾਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਪਰ ਸ਼ੋਕ ਕਿ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਉਸ ਉਪਕਾਰੀ ਦੇ ਪਰਯਤਨ ਨੂੰ ਨਾਂਹੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਿਤਾ। ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਨੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਓੜਕ ਕੱਚੇ ਛੋਲੇ ਤੇ ਕੱਚਾ ਸਾਬੂ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ੨ ਕੇ ਛਕਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਕਦ ਤਕ ਹਜ਼ਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਓੜਕ ਸੁੱਕੇ ਛੋਲੇ ਭੁੰਨ ਕੇ ਛਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਪਰ ਹੀ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਡੇੜ੍ਹ ਵਰ੍ਹਾ ਕੱਟਿਆ।

ਇਥੇ ਦਾਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਅਖਰ ਤੇ ਬੋਲ ਬਚਨ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਨਾਂਹੀ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਦਾਸ ਵੀਰ *ਭਗਵੰਤ ਹਰੀ, †ਸੁਸ਼ੀਲ ਮ੍ਰਿਗਿੰਦ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਸਿਆਣਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਪੂਰਬਕ ਦਾਸ ਦੀ ਖਬਰਗੀਰੀ ਆਦਿ ਸੇਵਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕਾਂ।

---

*ਭਾਈ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ। †ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘੁਮਾਣ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਦੀ ਬਦਲੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਗਿਲਾ ਕਰਨਾ

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਹੋਰੀਂ ਤਾਂ ਬਦਲ ਗਏ ਤੇ ਚਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਵਾ (ਗਿਲਾ) ਕਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਤੈਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬਦਨਾਮ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਏਥੋਂ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਦਾਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਬਦਨਾਮ ਕਰਾਇਆ? ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਝੂਠ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਛਪਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ* ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਭੁਖਾ ਰਖ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਭਾਈ ਬੰਦ ਏਥੇ ਚਲ ਕੇ ਆਏ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਂ ਜਾਣ ਕੇ ਤੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਚਿੱਪ ਸੀ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੈਂ ਆਖਿਆ—ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਫਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਆਪ ਹੀ ਨਸ਼ਰ ਹੋ ਗਏ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕਸਰ ਨਹੀਂ

*ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਏਥੋਂ ਤਕ ਫੈਲੀ ਕਿ ਪੰਚ ਖੰਡ ਭਸੌੜ ਵਿਚ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਭੀ ਪਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਛਡੀ । ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਚੁਕੇ ਸੀ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਹੋਰ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਆਏ ਹੋਏ ਭਾਈ-ਬੰਦਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਭੀ ਕੋਤਾਹ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ (ਬੇ-ਸਮਝੀ) ਕੀਤੀ। ਜੇ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਹੈ ਭੀ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਨਿਸਚਾ ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਦਾ ਜਾਂ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖੀਂ ਗੋਚਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ । ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਲੇ ਤੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤੀ ਕਿ ਮਤੇ ਆਪ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਬੁਰੇ ਸਲੂਕਾਂ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਬਾਹਰ ਫੁਟ ਜਾਏ । ਫੇਰ ਉਹ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਬਦਲਕੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਚ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਝੂਠ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਇਹ ਗਲ ਮਲੂਮ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਐਸੀ ਅਫਵਾਹ ਉੜੀ ਸੀ । ਦਾਸ ਨੂੰ ਭੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਭਿਆਨਕ ਅਤਿਆਚਾਰ ਵਰਤੇ ਪਰ ਭੀ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਕੁਸਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ੨ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁਣ ਤੀਕ ਦਾਸ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪਾਸੰਗ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਹੇ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਆਮ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਫੈਲਿਆ ਹੋਣ

ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਵਰਤਿਆ ਰਾਈ ਮਾਤ੍ਰ ਅਤਿਆਚਾਰ ਭੀ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਜਿਤਨੇ ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਨੀ ਸਜਣ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕੈਦ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ (ਕੈਦੀ ਦਾ ਰੋਜ਼-ਨਾਮਚਾ) ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਚਕ੍ਰਤ ਰਹਿ ਗਏ। ਅਸਲ ਹਿਸਟਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਤਾਂ ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ ਦੀ ਹਰਫ ੨ ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਤਨੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ।

ਦੂਜੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਦਾ ਆਉਣਾ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣੇ

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਭਾਵੇਂ ਦੂਜਾ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦਰੋਗੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਉਹ ਬਿਚਾਰਾ ਨੇਕ ਨਿਹਾਦ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਭੀ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਫੇਰ ਭਾਰੀਆਂ ੨ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਅਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਭਾਰੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਉੱਕੀ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਮਲੋ ਜ਼ੋਰੀ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਲ, ਬਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਲਗੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਮਿਲਣ। ਇਕੋ ਵਕਤ ਇਕੋ ਦਮ ਕਈ ੨ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਅੱਤ ਕਰੜੀ ਗਰਮੀ ਪੈਂਦੀ ਵਿਚ ਦਰਖਤਾਂ ਨਾਲ ਖੜੀਆਂ ਹਥ-ਕੜੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਬੇੜੀ (Barfetters) ਅਲੱਗ ਹੈ ਤੇ ਡੰਡਾ (Cross bar) ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਥ ਹੀ ਟਾਟ ਵਰਦੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਂ

ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਪਈਆਂ ਨਕਸੀਰਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਪੜਛਾਂਵੇਂ ਢਲਣ ਪਰ ਧੁਪ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਹਥ-ਕੜੀਆਂ ਧੁਪ ਨਾਲ ਅੱਗ ਤਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਘੰਟਿਆਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਧੁਪੇ ਖੜੇ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਤਕ ਨਹੀਂ। ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਲਹੂ (ਨਕਸੀਰ ਦਾ) ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਹਥ ਕੜੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲਦਾ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਸਿੰਘ ਖੜੋਤੇ ਹੋਏ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਨਰੜੇ ਖੜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਸ ਜੇ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਸ਼ਟ, ਤਸੀਹੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਗੋਂ ਦੂਣ ਸਿਵਾਏ ਹੌਸਲੇ ਦੁਖ ਸਹਿਣ ਦੇ ਵਧੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇਕੇਰਾਂ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋ ੨ ਹਫਤੇ ਹਥ-ਕੜੀਆਂ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੁੱਠੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਦਾ ਬੈਂਤਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ ਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦੀ ਨਾ-ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ

ਓੜਕ ਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੇ ਬੈਂਤਾਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਿਖ ਦਿਤੀ। ਪਰ ਨਵੇਂ ਆਏ ਹੋਏ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ (ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੀ) ਮੇਰੇ ਟਿਕਟ ਪਰ ਲਿਖ ਦਿਤਾ (Health very weak, unfit for Whipping) ਅਰਥਾਤ "ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ,

ਬੈਂਤਾਂ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ।"

ਪਰ ਮੇਰੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਵਾਲੀਏ (ਮੁਸਾਫਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਹਾਜ਼) ਨੂੰ ੧੫ ਬੈਂਤਾਂ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕੱਕੜ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ੩੦ ਬੈਂਤਾਂ ਲਾ ਹੀ ਦਿਤੀਆਂ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਦੰਦ ਪੀਹਣ, ਖਿਝਕੇ ਉਸ ਡਾਕਟਰ (ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ) ਨੂੰ ਬਦਲਵਾ ਹੀ ਦਿਤਾ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਥਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਡਾਕਟਰ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਹੋਕੇ ਆਇਆ।

ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਸਾਰ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਦਾਸ ਲਈ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਪਾਸੋਂ ਬੈਂਤਾਂ ਲਿਖਵਾਈਆਂ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਤੇ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੇ ਪਰ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨ ਕਰਨਾ

ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਮੇਰੀ ਬਾਬਤ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਪਾਸ ਬੈਂਤਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਬੜੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਪਾਈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਐਤਕੀ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਬੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਪੰਜ ਬੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲਿਖ ਦਿਉ। ਪਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖ ਦਿਉ। ਸਾਰੇ ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਤੂ-ਤੂ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਮਾਹ ਓਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਨਵੇਂ ਆਏ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ:—

"ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਬੈਂਤਾਂ ਵਾਸਤੇ (Recommend) ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਾਂ "

ਦਾਸ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਏਹ ਚਿਰ ਦੀ ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਉ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਏਹ ਹੌਸਲਾ ਭੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਦੂਜੇ ਉਹ ਆਪ ਦੇ ਗੋਰੇ ਸੁਪੀਰੀਅਰ (ਵਡੇ) ਅਫਸਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖੇਦ ਖੇਚਲ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ। ਦਾਸ ਦਾ ਕੀ ਹੈ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਜੋ ਦੇਇ ਸੋ ਸਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਬਣਿਆ ਹੀ ਦੁਖ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿਣ ਨੂੰ ਹੈ।

ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ—"ਨਹੀਂ ! ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਨਸਾਫ ਕਰਾਂਗਾ।" ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਖੂਬ ਛਾਨ ਬੀਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਪੂਰਾ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਖੂਬ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਓੜਕ ਮੇਰੇ ਟਿਕਟ ਉਤੇ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਕਿ.— (Heart very weak, unfit for flogging,) (Fit for light work only) ਅਰਥਾਤ "ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਕਰਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਬੈਂਤਾਂ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ; ਕੇਵਲ ਹਲਕੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹੀ ਲਾਇਕ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਖੂਬ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰ ਖੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਨੇ ਜਾਤਾ ਕਿ ਦਿਲ ਧੜਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਸ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਦਾ ਇਤਨਾ ਲਿਖਣਾ ਸੀ ਕਿ ਦੂਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਸੌ ਘੜਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਪੇ ਮਰ ਗਏ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਖਿਝਕੇ ਦੋ ਹਫਤੇ

ਦੀ ਖੜੀ ਹਥਕੜੀ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਚਾਹੇ ਹਡੀਆਂ ਹੀ ਹਡੀਆਂ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਜੁੱਸਾ ਅਤੇ ਹੌਸਲਾ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ।

ਰੁਤ ਸਿਆਲ ਦੇ ਤਸੀਹੇ

ਫੇਰ ਸਿਆਲ ਦੀ ਰੁਤ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਕੂੰ ਗਰਮੀ ਅੱਤ ਦਰਜੇ ਦੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸਰਦੀ ਭੀ ਓਥੇ ਓੜਕ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਠੰਡੀਆਂ ਠਾਰ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਉਪਰੋਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਠੱਕਾ ਵਗਣਾ। ਟਾਟ ਵਰਦੀ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਪੜੇ ਲਹਾਏ ਗਏ। ਕੰਬਲਾਂ ਭੀ ਖੋਹ ਲਈਆਂ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਮਘਰ, ਪੋਹ, ਮਾਘ ਦੀ ਕਰੜੀ ਸਰਦੀ ਦੇ ਦਿਨ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਲੰਘਾਏ, ਬੇੜੀਆਂ, ਤੇ ਡੰਡੇ ਲਗੇ ਹੋਏ, ਬੇੜੀਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਠੰਡੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਟਾਟ ਦੇ ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਕਛਹਿਰੇ ਨੂੰ ਤੇੜ ਪਾਈ ਰਖਣਾ ਤੇ ਟਾਟ ਦੇ ਕੁੜਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀਸ ਢਕ ਲੈਣਾ। ਭੁਞੇਂ ਹੀ ਠੰਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਗੋਡੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਨਿੱਘ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਅਸਹਿ ਸਰ-ਦੀਆਂ ਦੇ ਠੱਕੇ ਕੱਟੇ। ਸਰੀਰ ਨੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਸੂਝ ਬੂਝ ਕੁਛ ਰਹਿਣੀ ਹੀ ਨਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਇਤਨੀ ਸੀ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅੰਤ੍ਰਗਤਿ ਹੀ ਆ ਮੁਹਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਬਾਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਰਹਿਣਾ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਦੁਖ ਮਹਿ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੁੰਨ ਪਾਤ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕ

ਹੁਕ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਤਾਂ ਜੇਲ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਹੈ, ਸਮੁਚਾ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ ਦੀ ਨਕਲ ਲਫਜ਼ ੨ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਰਦਾ ੨ ਜੇਹੜਾ ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਸੀ ਉਹ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਚਾਲੇ ਪੈ ਗਏ। ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਆਪ ਵੀਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁਛ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਆਉਣ ਦੇ ਪਸਚਾਤ ਜੋ ਕੁਛ ਬੀਤਿਆ ਵਰਤਿਆ ਕਦੇ ਫੇਰ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਲਿਖਦਾ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਨਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਭੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈਸਨ ਸਭ ਮੁਕ ਗਏ ਹਨ।

"ਇਹ ਹੈ ਮੇਰੀ ਬਾਤ,
ਉਤੋਂ ਪੈ ਗਈ *ਰਾਤ।"

ਪੱਤਰ ਲਿਖਦਾ ੨ ਮੁੜ੍ਹਕੋ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਕੀ ਦਸਣਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਹੀ ਹੋਵੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਰਕ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਭੀ ਕਈ ਦਰਜੇ ਚੰਗੀ ਵਿਹਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ, ਕੰਮ ਕਾਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਐਥੋ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਪਰ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਦੀਆਂ

*ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਵੇਲੇ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਠੰਡੀਆਂ ਪਾਉਣਾਂ ਤੇ ਉਥੇ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਕਾਂਗਾਂ ਉਪ-ਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਕਿਥੇ ? ਅਜ਼ਾਦੀ ਐਥੇ ਉਥੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਸਲੂਕ ਭੀ ਸੋਹਣਾ ਹੈ। ਅਫਸਰ ਨੇਕ ਤੇ ਅਸੀਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਗਰਮੀ ਬਾਹਲਾ ਪੋਂਹਦੀ ਨਹੀਂ। ਦਿਨ ਭਰ ਖੁਲੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਵਿਕਾਸ਼ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਾਸ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਦੀ ਹਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਬਾਰਿਸ਼ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਕੁਛ ਠੰਡ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਸਭ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸਨਿਮ੍ਰ ਫਤਹ ਪੁਚਾ ਦੇਣੀ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੯
ਰਾਜਮੰਦ੍ਰੀ
ਮਿਤੀ ੧੧ ਜੁਲਾਈ, ੧੯੨੨

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਆਪਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਤ੍ਰ ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪੁਜ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾਸ ਆਪ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ । ਏਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਜ ਸਮਾਚਾਰ ਆਪ ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਖ ਭੇਜਣ ਨੂੰ ਵਾਹੋ ਦਾਹ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਉਛਾਲਾ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ, ਆਪਦੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਲ ਜਦ ਚਿਤਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਥਹੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕੀ ਕੁਛ ਲਿਖਾਂ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਲੜੀ ਫੜਾਂ । ਆਪ ਬੀਤੀ ਨੂੰ ਜੇ ਲਿਖਣ ਲਗਾਂ ਤਾਂ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਮਾਰਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਠਾਓ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ । ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਝੀਣੀ ਬਾਣ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ੨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ । ਜਿਉਂ ੨ ਕਾਹਲੇ ਪੈਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਿਉਂ ੨ ਢਿਲ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐਧਰ ਅਤੀ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਏਹ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ "ਗੁਰਮਤ ਬਿਬੇਕ" ਨਾਮੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਖਰੜਾ ਲਿਖਕੇ ਛੇਤੀ ਤਿਆਰ

ਕਰ ਦੇਵਾਂ । ਸੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਖਰੜੇ ਦੇ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਸੱਤਰ ਪੰਨੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਪੰਜ ਸੌ ਪੰਨੇ ਦਾ ਖਰੜਾ ਜ਼ਰੂਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਊ । ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਏਧਰੋਂ ਉਖੜ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵਲ ਲਗਣ ਦੀ ਲਗਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ। ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦਾਸ ਉਤੇ ਖਿਮਾਂ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਦਾਸ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਬੇ-ਰਹਿਮੀ ਉਤੇ ਭੀ ਬੜਾ ਸ਼ੋਕ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ । ਆਪ ਬਹੁਤਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਨਾ ਪਾਓ । ਸੰਖੇਪ ਮਾਤ੍ਰ ਨਿਖੇੜਵਾਂ ਸਮਾਚਾਰ ਉਮੰਗ ਤੇ ਤਰੰਗ ਉਠਣ ਪਰ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਭੀ ਹੁਣ ਕੇਹੜਾ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਪੁਜਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਆਪ ਦਾ ਲੋੜਿਆ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਲਿਖ ਕੇ ਸਭ ਭੇਜ ਚੁਕਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਅਜੇ ਆਪ ਹੋਰ ੨ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ । ਆਪ ਦਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਕੇਹੜਾ ੨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਆਪ ਪਾਸ ਪੁਜਾ ਹੈ ਤੇ ਕੇਹੜਾ ੨ ਬਾਕੀ ਹੈ । ਫੇਰ ਜੇ ਉਮਾਹ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ ਜੀ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਤਹ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਕਰਕ ਜੇਹੀ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਿਹਬਲ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਛਾ ਜੀ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ੀਆਂ । ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੦
ਰਾਜਮੰਦ੍ਰੀ
ਮਿਤੀ ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੨੨

ਰਾਜਮੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

੧੧ ਬਜੇ ਤਾਈਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹੀਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਗਫੇ ਲਾ ਕੇ ਦੋ ਬਜੇ ਤਾਈਂ ਕੁਛ ਆਰਾਮ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ੧੨ ਤਾਂ ਗਫੇ ਛਕਣ ਛਕਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਬਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਆਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਮੈਦਾਨੇ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸੋਧਕੇ ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਬਜੇ ਤਾਂਈਂ ਸਮਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਦੋ ਘੰਟੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ੫ ਤੋਂ ੬ ਬਜੇ ਤਾਂਈਂ ਟਹਿਲਣਾਂ ਭੀ ਹੋਇਆ। ਛੇ ਸਵਾ ਛੇ ਬਜਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਅਠ ਬਜੇ ਤਾਂਈਂ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਤੋਂ ਫਾਰਗ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਅਠ ਤੋਂ ਦਸ ਬਜੇ ਤਾਂਈਂ ਫੇਰ ਲਿਖਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਬਜੇ ਹੀ (ਲੈਂਪ) ਬਤੀ ਬੁਝਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਧੂ ਘੜੀਸ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ੧੧ ਬਜੇ ਤਾਂਈਂ ਲਿਖੀ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ੨

ਬਜੇ ਉਠ ਕੇ ਫੇਰ ਸਵਾਧਾਨ ਹੋਣਾਂ ਹੋਇਆ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂਈਂ ਸਚੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜੁਟਕੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ੬ ਬਜਦੇ ਨਾਲ ਖੁਲ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਖੁਲਕੇ ਸੌਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਲੰਗਰ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਚਲੇ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਬਸ ਉਥੋਂ ਫੇਰ ੧੧ ਬਜੇ ਆਈਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਮੇਰੀ ੨੪ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ। ਬਸ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ੪ ਘੰਟੇ ਹੀ ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਹਨ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਚੌਂਹ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਦੇ-ਸਿਆਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦੇਣੇ ਹੋਏ। ਅਜੇ ਆਪ ਸਾਰਖੇ ਸਜਣਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਿਨੇ ਜਦੋਂ ਪੈਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਿਧਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਪਏ ੨ ਹੀ ਆਈਆਂ ਪਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਭੀ ਉਦੋਂ ਪਏ ੨ ਹੀ ਦੇਈਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਰੇ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲਣ ਨਮਿਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾਤੀ ਤ੍ਰੰਗ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਠੇ ਤਾਕਿ ਆਪਦੀ ਤੀਬਰ ਇਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਏਸੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅਪੜਾ ਸਕਾਂ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਜ਼ ਦਾ ਸੰਦੇਸਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸਾ ਅਜੇ ਤਾਂਈਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜੋ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

"ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ ਪਿਤਾ
ਰਖ ਲੈ ਪੰਥ ਦੀ ਲਾਜ"

ਪੰਥ ਦੇ ਅਸਹਿ ਤਸੀਹਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ੨ ਕੇ ਅਸਾਡਾ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿ ੨ ਕੇ ਪਥਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹਿਰਦਾ ਭੀ

ਕੰਬ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਰਕ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਅਗਾਧ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਤੌਹੀਨ ਦੇ ਪਦ ਏਲਣ ਹਾਰੇ ਆਪ-ਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪੁਟ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਧੰਨ ਹੈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਜਿਗਰਾ ਜੋ ਜਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਜੀਰਾਂਦ ਹੋਵੇਗੀ ਤਿਤਨੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੁਠਕੇ ਛੇਤੀ ਸਾਰ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ।

ਦਾਸ—
ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਨੋਟ—ਐਬਟਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਰਥਾਤ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸ ਤਕ ਪਿਛੇ ਛਪ ਚੁਕੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ (ਹਾਤਾ ਮਦਰਾਸ) ਤੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ।
(ਸੰਪਾਦਕ)

ਰਾਜਮੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਜਨਵਰੀ ੧੯੨੨ ਵਿਚ ਸਿਖ ਲੀਗ ਵਲੋਂ ਭਾ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜਕਾਣਾ ਤੇ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਮਦਰਾਸ ਹਾਤੇ ਦੇ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਿੰਘ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਜਣ ੨੨ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੧ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਤੇ ਇਹਾਤਾ ਮਦਰਾਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਤੇ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ 'ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਖਾਲਸਾ' ਅਖਬਾਰ ਦੇ ੧੩ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੧੯ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨ ਦੇ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ 'ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਅਰ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਰਦਨਾਕ ਸਮਾਚਾਰ' ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਹੇਠ ਇਕ ਬਿਆਨ ਛਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਤੀਜੇ ਅੰਕ ਵਿਚ 'ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਦੇ ਹਾਲ' ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਹੇਠ ਸਮਾਚਾਰ ਇਉਂ ਦਰਜ ਹਨ:-

"ਏਥੇ ਅਸੀਂ ੧੨ ਜਨਵਰੀ ੧੯੨੨ ਨੂੰ ਪੁਜੇ, ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਪੰਥ ਰਤਨ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਚੰਦ ਨਿਵਾਸੀ) ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਜਗਰਾਉਂ), ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਜਗਤ ਰਾਮ ਜੀ ਸਨ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਏਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਆਏ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਖਿਆ,

ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਪਰੋਂ ਹੁਕਮ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਾਓ। ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜੋ ਹੋ ਸਕੇ, ਕਰਾਓ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਅੜ ਬੰਦ ਸੀ। ਪੁਛਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅਫਸਰ ਆਏ ਤੋਂ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੈਂਤ ਭੀ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਜੋ ਦੂਜੇ ਵੀਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓਵੇਂ ਕਰੋ, ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਰੋ ਪਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛਡੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸਖਤੀ ਝੱਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਜੋ ਆਪ ਆਖੋ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅਗੇ ਹੋਈਆਂ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਜੇਲ੍ਹ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠਿਆਂ ਰਹਿਣ ਦਿਓ।

ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ—ਚੰਗਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋ ਮੈਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਏਸ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਖਾਨੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਫੇਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਭਾਈ ਹੋਰੀਂ ਅਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ।

ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਚੰਗਾ, ਰੋਟੀ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ

ਕਰੋ, ਫੇਰ ਏਹ ਵੀ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਨਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਈ ਜੀ (ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ - ਏਹ ਵੀ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਪਾਗਲ ਖਾਨੇ ਜਾਣੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਜੇਲ੍ਹੋਂ ਬੰਨੇ ਜਾਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪੀ ਲੈਣ ਦਿਓ । ਜੇਲ੍ਹਰ ਮੰਨ ਗਿਆ । ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਨਾਲੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਦੁਧ ਠੰਡਾ ਕਰਨ, ਨਾਲੇ ਸਿਰ ਫੇਰਨ ਤੇ ਆਖਣ ਅਜ ਫੇਰ ਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਰਹੇਗੀ । ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਲ ਹੱਥ ਕਰਨ ਤੇ ਕਦੇ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲ । ਅਸੀਂ ਬਥੇਰਾ ਹਥ ਜੋੜੀਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ, ਏਸ ਤਰਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਪਰ ਭਾਈ ਜੀ, ਆਖਣ ਸਾਨੂੰ ਅਜ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਤਿ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਬਚਨ ਕਰ ਕੇ ਦੁਧ ਛਕ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹੋਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਸਜਾਉਣ ਲਗ ਪਏ । ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਬਾਰਾਂ ਬਜੇ ਤਕ ਹੋਇਆ । ਉਪ੍ਰੰਤ ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਰੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸੱਦਿਆ । ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਖੜੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਰਲ ਕੇ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲਗ ਪਏ । ਕੋਈ ਘੰਟੇ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਲਗਾ ਤੇ ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਭੀ ਰਜਕੇ ਕੀਤੀਆਂ । ਏਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੀ, ਉਹ ਓਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ । ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਅਰ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ । ਅਖੀਰ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਗਲ ਬਾਤ ਪਿਛੋਂ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਜਣਾਂ ਨਾਲ ਓਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪਿਆ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੁਲਾਰੀ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ । ਏਥੇ ਭਾਈ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਪਾਖਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਧੂ, ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ।

ਸਾਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ । ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਬੜਾ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਚੰਗੀ ਖੁਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ । ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਏਥੇ ਭੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਜਾਏ ਤੇ ਅਸਾਂ ਛਕੇ : ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲਗ ਗਏ । ਸਾਰਿਆਂ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨ ਸਾਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਕੈਦੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਨ ਦੂਜੇ । ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਾਜਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਖਾਣਾ, ਚਿਠੀ, ਕਿਤਾਬ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਭੀ ਏਹੋ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਓਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

"ਆਟਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਸੋ ਵੀ ਦੋ ਦਿਨ ਕਣਕ, ਦੋ ਦਿਨ ਮੱਕੀ, ਦੋ ਦਿਨ ਜੁਆਰ ਇਤਿਆਦਿ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਕਣਕ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਦੁਧ ਮਿੱਠਾ ਕੁਝ ਮਿਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ, ਪੂਰੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਲੈਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ।"

{ ਅਖਬਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਖਾਲਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਸਫਾ ੪ ਪਰਚਾ ੧੯ ਮਾਰਚ ੧੯੨੨ }

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੧
੨੭ ਨੁਵੰਬਰ, ੧੯੨੨

ਰਾਜਮੰਦਰੀ ਤੋਂ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ ਬਦਲੀ

(ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ)

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਨਾਗ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸੀ: ਪੀ: ਵਿਚ ਹੈ। ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਦਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਆਪਦੀ ਆਗ਼ਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਕਰਾਕੇ ਹੀ ਲਿਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਸਜਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹਥਕੜੀ ਬੇੜੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੁਲਾਸੇ ਹੀ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਬਸਤਰ ਭੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਬਣਵਾਕੇ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ। ਧੁਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਲਿਖਾਂਗਾ। ਸਭ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਫਤਹ।

ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ–ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ ੧੨
ਮਿਤੀ ੨੯ ਨਵੰਬਰ, ੧੯੨੨

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ,

ਏਸ ਵਕਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਲੰਘ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਨਦੇੜ ਸਟੇਸ਼ਨ ਰਾਤ ਦੇ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਆਇਆ, ਬੈਰਾਗ ਉਛਾਲੇ ਉਠੇ, ਕੜ ਪਾਟ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਧਾਮ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹੀ ਲੰਘੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਹੋ! ਚੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੇ ਰੰਗ! ਜੋ ਆਪਣੇ *ਗੁਰ ਧਾਮ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਅਵਸਰ ਨੂੰ ਲਮਕਾ ਕੇ ਦੁਰੇਡੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਧਾਮ ਦੀ ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਧੁੰਦ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਰਤਾ ਦਿਤਾ। ਪਰ "ਨੀਰ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੇ ਜੀਉ" ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਉਠੀਆਂ ਕਿ ਠਲਣੀਆਂ ਹੀ ਨ ਪਾਈਆਂ। ਹੁਣ ਮਨਮਾੜ ਵਿਚਦੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਗ ਪੁਰ (ਸੀ: ਪੀ:) ਵਿਚ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਲੇਖਕ ਆਪ ਦਾ ਵਿਜੋਗੀ ਵੀਰ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

---

*ਇਹ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਕਾਰਡ ਭਾ: ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਬਾਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੁਲਾਹਲ ਵਿਚ ਦਸੰਬਰ ੧੯੩੪ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰਪੁਰਬ ੧੧ ਜਨਵਰੀ ੧੯੩੫ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ੬ ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ੧੨ ਜਨਵਰੀ ਤਕ ਓਥੇ ਰਹੇ।

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੩
ਨਾਗ ਪੁਰ
੬ ਦਸੰਬਰ, ੧੯੨੨

ਨਾਗਪੁਰ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ

*੧ ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜਨ ੧ਭਾਈ ਝੰਗੜ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ, ੨ਭਾਈ ਸਹਜ ਜੀ, ੩ਭਾਈ ਪਧਰੀ ਤੇ ੪ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਦਾਸ ਦੋਈ ਜਣੇ ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਅਜ ਕਲ ਨਾਗ ਪੁਰ ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਟਿਕ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿੱਭ ਗਿਆ। ਐਥੇ ਅਸੀਂ ਨਿਤ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਲਿਆਉਣ

---

*ਏਹ ਚਿੱਠੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਮੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਲਫਾਫੇ ਪਰ ਪਤਾ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲੀ।

੧ਭਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਛੋਟਾ ਨਿਹੰਗ ਪਿੰਡ ਖਾਪਰ ਖੇੜੀ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੨ਭਾ: ਅਰਜਣ ਸਿੰਘ ਜਗਰਾਉਂ, ੩ਭਾ: ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪਧਰੀ, ੪ਭਾ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਘਾ ਨਾ ਲਿਆਉਣ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਬਾਰਕ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਬੜੀ ਹਵਾ ਦਾਰ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੌਂ ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਦੋ ਅਸੀਂ ਸਾਂਭ ਛਡੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜੇ ਸਜਣ ਦੋ ਹੋਰ ਸਜਣਾਂ ਸਮੇਤ ਜੇ ਏਰੇ ਆ ਜਾਓ ਤਾਂ ਘਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਭਰ ਜਾਣ। ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਅਲਗ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਫਟਕਣ ਦਿੰਦੇ, ਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੀ ਹਾਂ। ਕੰਮ ਕੁੰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਦੋ ਵੇਲੇ ਗੇੜ ਛਡਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਵਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਛਟਾਂਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਵੀਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਸਜਰਾ ਚੁਆਵਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਚਾਹ ਭੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਅੰਦਰ ਗਊ ਸ਼ਾਲਾ ਬੜੀ ਤਕੜੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਸਮੁੰਦਰ ਸੋਧਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਕੁਛ ਅੜਿਕੇ ਮੜਿਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਊ ਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਲੈਜਾਣੋ ਡਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਥੇ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਗਊ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਚੰਗਾ ਸੁਖ ! ਮੋਰਚਾ ਫਤਹ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਾਹਵਾ ਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਭੀ ਅਨੰਦ ਹੈ।

ਇਥੇ ਦਾ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਇਕ ਦੇਸੀ ਬਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਪੰਮਾਂ ਹੈ, ਸਿਰ ਤੇ ਕੁਰਾਨੀਆਂ ਵਾਲੀ ਟੋਪੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਗੋਰਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਲਾ ਲੋਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਸਤਰ ਅਜੇ ਸਾਨੂੰ ਨਵੇਂ ਬਣਾਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ, ਅਸੀਂ ਰਾਜ-ਮੰਦਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਜੇਹੜੇ ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਬਸਤਰ ਮਿਲੇ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਹੋ ਜਹੇ ਹੀ ਮੰਗਦੇ

ਹਾਂ ਉਹ ਅਜੇ ਜੱਕਾਂ-ਤੱਕਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦੇਖੀਏ ਕਿਵੇਂ ਡੋਲ ਝੜਦੀ ਹੈ । ਕੰਬਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਚਾਰ ਚਾਰ ਹਨ, ਸਰਦੀ ਖਾਸੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਘਟ ਹੈ। ਸਹਜ ਭਾਈ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਛਡ ਆਏ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਲਿਖਣਾ ਕਿ ਰਾਜ਼ੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਯਾ ਕਿ ਕੁਛ ਕਸਰ ਮਸਰ ਹੈ । ਵੀਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਬਕ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਵਲੋਂ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ । ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਅਜੇ ਵੀਰ ਨੇ ਕੰਠ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਪੱਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ... ਨੇ ਅਜੇ ਨਵੀਂ ਛੇੜ ਖਾਨੀ ਕਰਨੋਂ ਚੁਪ ਵਟੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਖਾਲਸਾ ਦਬਾ ਦਬ ਗੁਰੂ ਦਵਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਣ ਸਵਾਈ ਕਲਾ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਦਾਸ-ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੪
ਨਾਗ ਪੁਰ
ਮਿਤੀ ੧੬ ਦਸੰਬਰ, ੧੯੨੨

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਜੇਹੜੀਆਂ ਪਾਤੀਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਸਨ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੁਜ ਪਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਦਾਸ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਐਥੇ (ਨਾਗ ਪੁਰ) ਪੁਜ ਪਿਆ ਹੈ। ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੂਹ ਸਜਨ ਵਖੋ ਵਖ ਥਾਈਂ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਐਥੇ ਕੇਵਲ ਭਾ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਚੰਦ ਨੌ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਥੇ ੨ ਵੰਡੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖੁਲੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੈਰਿਕ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੌਂ ਸੀਟਾਂ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਸੋਹਣਾ ਏਕਾਂਤ ਅਸਥਾਨ ਭਜਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਟੰਕ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਸਜਾਉਣ ਲਈ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਥਾਉਂ ਹੈ। ਗਫੇ ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਸਾਰ ਹੀ ਫਤਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਅੜਿੱਕਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ

ਡਾਹਿਆ। ਦਾਲ ਭਾਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਛ ਪ੍ਰੀਸ਼੍ਰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਹਾਲ ਤਾਂ ਚੁਪ ਕੀਤੇ ਵੇਲਾ ਟਪਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਮੂਲੀ ਆਦਿਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਜਾ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਬ ਰਸ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਹੀ ਉਡਦੇ ਹਨ। ਆਟਾ ਅਛਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜੁਆਰ ਦੇ ਆਟੇ ਦਾ ਮੇਲ ਵਿਚ ਰਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿਹਤ ਦੇ ਬਿਗੜ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਕਬਜ਼ੀ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਜੋ ਅਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਵਾਸੀਰ ਭੀ ਕੁਛ ਰੰਗ ਦਿਖਾਉਣ ਲਗੀ ਹੈ। ਜੇ ਡਾਈਟ (ਖ਼ੁਰਾਕ) ਦਾ ਏਹੋ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ੋਰ ਪਕੜ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਹਾਲ ਭਲਮਨਸਊ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਫਸਰ ਸਿਧੇ ਚਾਲੇ ਨਾ ਪਏ ਤਾਂ ਕੜਾਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਬਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬ੍ਰਹਮਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਤ ਅਛੀ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ। ਜੇਲ੍ਹਰ ਇਕ ਗੋਰਾ ਹੈ ਪਰ ਨੇਕ ਨਿਹਾਦ ਪੁਰਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਗੇ ਜਿਵੇਂ ਹੋਊ ਦੇਖੀ ਜਾਊ। ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਚਿੜੀ ਨਹੀਂ ਫਟਕਣ ਦਿੰਦੇ। ਕੰਮ ਕੰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਗੇੜਨ ਦਾ ਹੀ ਬੁਝ ਲਓ। ਮੂਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਨਲਕਾ ਭੀ ਅਸਾਡੀ ਬਾਰਿਕ ਦੇ ਹਾਤੇ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੂਹ ਦਾ ਅਧਾ ਹਿਸਾ ਭੀ ਅਸਾਡੀ ਵਲ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਹੈ। ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੱਤਰ

ਲਿਖਕੇ ਭੇਜਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਭੀ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹਰ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖਬਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚ ਤੇ ਮਿਲੇਗਾ ਜੈਸਾ ਕਿ ਅਗੇ ਐਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪੁਲੀਟੀਕਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਮੁਕਰ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀਰੀਆਡੀਕਲ (ਹਫਤੇ ਵਾਰ ਯਾ ਪੰਦਰਾਂ ਰੋਜ਼ਾ) ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਭੀ ਅਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਉਤੇ। ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ ਅਸਾਡੀਆਂ ਤਾਂ ਜਾਇਦਾਤਾਂ ਭੀ ਜ਼ਬਤ ਹਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਥ ਤੇ ਪੰਥ ਪਿਆ-ਰਿਆਂ ਪਰ ਅਗੇ ਹੀ ਬੋਝ ਬਹੁਤ ਪੈ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀ ਵਜਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਤਿਸ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਦੇ ਰੂਲ (ਨਿਯਮ) ਕੁਛ ਨਵੇਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਐਉਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਲੇ ਭੇਤੀ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਬਾਹਰੋਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨਣਗੇ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਖਾਤਰ ਬਾਹਰੋਂ ਝਗੜਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਬਿਗਾਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਜੂ ਹੋਏ। ਏਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਛ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਜੇ ਸਿਖ ਰੀਵੀਊਜ਼ ਅਥਵਾ ਕੋਈ ਮਾਸਕ ਰਸਾਲਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰਨਾ। ਚਿੱਠੀ ਭੀ ਛੇਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲ ਜਾਇਆ ਕਰੂ ਕਿਉਂਕਿ ਐਥੇ ਸਿਖ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਬਾਹਰ ਦਿਆਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਇਕ ਸਿਖ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਇੰਜਨੀਅਰ ਐਥੇ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਜੇਲ੍ਹਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਾਉਣ ਦੀ ਬਾਬਤ ਭੀ ਜੇਲ੍ਹਰ (ਦਰੋਗ) ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਬਿਬੇਕੀ ਸਿੰਘ ਭੀ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਉਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਐਥੇ ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਨਾਗ ਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਮਹੱਲਾ ਹੀ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ (ਧਰਮ ਸਾਲਾਂ) ਭੀ ਇਕ ਦੋ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਆਪ ਦਾ ਵਿਜੋਗੀ ਵੀਰ ਦਾਸ–

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੫

ਨਾਗ ਪੁਰ

ਤ੍ਰੀਕ ੨੧ ਦਸੰਬਰ, ੧੯੨੨

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ ! ਇਥੇ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਾਂਈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹਥੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਗੇ ਨੂੰ ਲਛਣ ਲੰਗੜੇ ਦੇ ਅਛੇ ਨਹੀਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਲੰਗੜਾ ਉਹੀ ਬਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ ਜੋ ਐਥੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਥਾਪ ਛਡਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਹੈ। ਇਹ ਆਈ: ਐਮ: ਐਸ: ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਫੌਜੀ ਡਾਕਟਰ ਸੀ। ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਇਕ ਲਤ ਤੋਂ ਲੰਗੜਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਏਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੈਪਟਨ ਜਟਾਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸਿਰ ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਟੋਪੀ ਹੈ। ਏਸਦਾ ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਊਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਐਥੇ ਆਏ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਛੁਟੀ ਪਰ ਸੀ। ਏਸਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਰੀਫ ਗੋਰੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹੁਦਰੋਂ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨੇਕ ਵਰਤਾਓ ਜੈਸਾ ਯੋਗ ਸੀ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਦਿਤਾ। ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ

ਤੋਂ ਦੇਖਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਲੰਗਰ ਅ ਦਿਕ ਦੀ ਸਭ ਤਕਲੀਫ
ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦ ਇਹ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਆਇਆ, ਇਸ ਨੇ
ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦਾਲ ਭਾਜੇ ਦਾ ਅੜਿੱਕਾ
ਡਾਹਿਆ। ਭਲਾ ਉਹ ਤਾਂ ਕੁਛ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਸੀਂ
ਸਰਬ ਰਸ ਨਾਲ ਸਜਾ ਕੇ ਹੀ ਛਕਣ ਲਗ ਗਏ ਪਰ
ਹੁਣ ਇਸ ਨੇ ਆਈ: ਜੀ: (ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਜੇਲ੍ਹ)
ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲਗ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਾਉਣ
ਦਾ ਹਕ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ ਜਵੇ ? ਅਤੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਯਾ ਨਾ ?
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਈ: ਜੀ: ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਏਸ
ਦੀ ਨੀਤ ਭੈੜੀ ਹੈ। ਖਬਰ ਨਹੀਂ, ਇਸਨੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕੁਛ
ਮਾੜੇ ਅਤੇ ਵਿਰੁਧ ਰੀਮਾਰਕ ਲਿਖਕੇ ਭੇਜੇ ਹੋਣਗੇ। ਅਕਸਰ
ਆਈ: ਜੀ: ਜੇਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਦੀ ਰਾਇ ਦੇ
ਮਗਰ ਲਕੀਰ ਦੇ ਫਕੀਰ ਹੋ ਕੇ ਚਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
ਸੋ ਲਛਣ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਸ ਨੇਂ
ਜ਼ੁਲਮ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਏਧਰ ਭੀ ਅਸੀਂ ਅਗੇ
ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿਣ ਲਈ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਖੜੋਤੇ ਹਾਂ। ਫੋਰਸ-
ਫੀਡ (ਮਲੋ ਮਲੀ ਖਾਣਾ ਖੁਲਾਉਣ) ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ
ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਤੋੜਨ ਤੇ ਆਮਾਦਾ ਹੈ,
ਸੋ ਧਰਮ ਜਾਨ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ
ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ
ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਉਹ ਦਿਨ ਨ ਦਿਖਾਵੇ ਕਿ ਸਤ ਸਾਲ ਦੀ
ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਨਿਬਾਹੀ ਰਖੀ ਰਖਾਈ ਧਰਮ ਆਣ ਪ੍ਰਤਗਿਆ
ਵਿਚ ਭੰਗ ਪਵੇ। ਪਰ ਏਸ ਜ਼ਾਲਮ ਲੰਗੜੇ ਨੇ ਧੀਂਗੋ

ਜ਼ੋਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਰਾਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਦੋਵੇਂ ਲਖ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਤੇ ਏਹ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਧੀਂਗੋ ਜ਼ੋਰੀ ਧਰਮ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੁਚਜ ਏਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਜਾਏ। ਏਥੋਂ ਬਾਹਰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦੇਣਾ। ਏਹ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲ-ਕੁਲ ਅਲਗ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਚਿੜੀ ਭੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਫਟਕ ਸਕਦੀ। ਏਸ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਬਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਮੋਰਚੇ ਲਗ ਗਏ ਤਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਬਾਹਲੀ ਤਕੜਾਈ ਕਰ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਏਥੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦੀ ਸੂਹ ਸਾਨੂੰ ਲਗੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਨੂੰ ਸਾਡੀ। ਜੇ ਇਕ ਅਠਵਾਰੇ ਤਕ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਮੋਰਚੇ ਲਗ ਗਏ।

ਬਾਹਰ ਰੇਲਵੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਕੜੀ ਗਿਣਤੀ ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਓਥੇ ਤਾਂਈ ਕੋਈ ਵਾਈ ਧਾਈ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸਿਟੀ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ (ਕੋਤਵਾਲ) ਭੀ ਕੋਈ ਸਿਖ ਹੀ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਹੋਵੇ, ਸਿਰ ਤੇ ਆਏ ਭਾਣੇ ਹੁਣ ਸਹਿਣੇ ਹੀ ਪੈਣੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਓਟ ਤਕਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਆਪ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਇਸ

ਖਬਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਾਸ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਹੀਆਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਹਨੂੰ ਇਹ ਮੰਦੀ ਸੋਇ ਸੁਣਾਉਣੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਭੀ ਮੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵੀਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਪੁਚਾਈ ਜਾਵੇ। ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪੱਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ਆਈ: ਜੀ: ਤੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਕਰ ਦੇਣੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਤ ਕਰਾ ਦੇਣਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਉਹੋ ਜੇਹਾ ਹੀ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਆਇਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਹੀ ਸੀ: ਪੀ: ਗੁਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੈ? ਅਤੇ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲਹਿਦਾ ਰਖ ਕੇ ਦਰ ਪਰਦਾ ਧਰਮ ਹਾਨੀ ਆਦਿਕ ਕਰਨ ਦੇ ਮਸੌਦੇ ਗੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਜਥਾ ਜੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੇਪਰਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕਲਈ ਖੋਹਲਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਕਰ ਦੇਣੀ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੈ? ਮਾਮੂਲੀ ਹੈਸੀਅਤ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਅਛਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ ਸਵਾਲ ਹੈਸੀਅਤ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੀ ਜੋ ਹੈਸੀਅਤ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹੀ ਹੱਕ ਲੈਣੇ ਹਨ ਜੋ

ਕਿ ਹੁਣ ਤੀਕ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ । ਇਸ ਤੇ ਫਾਲਤੂ ਭੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਵਾਲ ਉਠਾਵਾਂਗੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਦਿਨ ਨਾ ਕੱਟਣ ਦਿਤੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਅਗੇ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਸੋਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਵਰਤੇਗੀ । ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨਾਂ ਅਤੇ ਪੰਥ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਨਿਮ੍ਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਦਾਸ ਦੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤਗਿਆ ਕੇਸਾਂ ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਤੋੜ ਨਿਭ ਜਾਵੇ, ਸ੍ਵਾਸ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨਿਸੰਗ ਬਿਨਸ ਜਾਣ ਪਰ ਧਰਮ ਨਾ ਜਾਵੇ ।

ਦਾਸ–ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੬
੨੬ ਦਸੰਬਰ, ੧੯੨੨

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਭਾਃ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਦਾਸ ਅਜੇ ਤੀਕ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇਤੀ ਕੁਸ਼ਲ ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਬਰ ਸਾਰ ਭੇਜ ਚੁਕਾ ਹਾਂ । ਏਥੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦੋ ਸਜਣ ਅਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅਜੇ ਤਕ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਕਲ ੨੭ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੨ ਨੂੰ ਆਈ: ਜੀ: ਆਵੇਗਾ । ਦੇਖੀਏ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਹਾਲ ਕੁਛ ਫਿਕਰ ਸੰਸਾ ਨਾ ਕਰਨਾ । ਜੋ ਕਰੇ ਕਰਤਾਰ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਭਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਦਾਸ–ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੭

ਨਾਗ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਤਸੀਹੇ

(ਮਹੀਨਾ ਜਨਵਰੀ ਤੇ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੩ ਦੇ ਹਾਲ)

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ,

ਐਥੇ ਆਉਣ ਸਾਰ ਸਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ਕਾਗਤ ਤੇ ਟਿਕਟ ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਲਿਖਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਲੰਗਰ ਸਜਾਉਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਸਜਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਬਸਤਰ ਆਦਿਕ ਦੇ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਦਾਸ ਤੇ ਵੀਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਇਕੋ ਬਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਜਿਦਣ ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ ਉਦਣ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਐਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਛੁਟੀ ਪਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੰਜ ਛੇ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਆਇਆ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਹੀ ਅੱਤ ਚੱਕ ਲਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਛੇੜ ਖਾਨੀ ਆਰੰਭੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਆਏ ਤੇ ਦੋਈ ਹੱਥ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਅੱਡ ਕੇ ਖੜਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਦ ਤਾਈਂ ਮੈਂ ਰਹਾਂ, ਹੱਥ ਅੱਡੀ ਰਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਤਾਹਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਲਾਮੀ ਲਿਆ ਕਰੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਊਂਗਾ। ਅਸੀਂ

ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਹਥ ਨਹੀਂ ਅੱਡਣੇ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਵੋ। ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾਓ ਕਿ ਐਸਾ ਕਰਨਾ ਕੇਹੜੇ ਜੇਲ੍ਹ ਕਾਨੂਨ ਅੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਏਧਰੋਂ ਤਾਂ ਹੰਭ ਕੇ ਹਟ ਗਿਆ ਪਰ ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹਤ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤੀ। ੩੦ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੨ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਾਉਣ ਆਦਿਕ ਅਜ ਤੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਜੁਆਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਆਮ ਬਾਵਰਚੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਖਾਣਾ ਮਿਲੂਗਾ। ਦਾਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਮੁਹਲਤ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹਤ ਕਰ ਲਈਏ। ਅਤੇ ਜੋ ਹੱਕ ਸਾਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂਈ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੁਛ ਉਜ਼ਰ ਮਾਜਰਾ ਕਰ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਓਦੋਂ ਤਾਂਈ ਸਾਨੂੰ ਰੁਖਾ ਸੁੱਖਾ ਅਹਾਰ ਹਥੀਂ ਸਜਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨ ਸੁਣੀ ਤੇ ਧਕੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਡੋ ਅਡ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਬਿਸਤਰ ਸਮੇਤ ਦਸਤਾਰ ਆਦਿਕ ਦੇ ਸਭ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹ ਲਏ। ਜੁੱਤੀ ਭੀ ਪੈਰੋਂ ਲਹਾ ਲਈ। ਇਕ ਤੇੜ ਦਾ ਕਛਹਿਰਾ ਹੀ ਕੋਲ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ ਕਛਹਿਰਾ ਭੀ ਲੈ ਲਿਆ। ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਕੜਾਕਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਠ ਦਸ ਦਿਨ ਤਕ ਤਾਂ ਮਸ਼ਟ ਪਏ ਰਹੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ

ਚਲਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਇਕ ਗੋਰਾ ਬਿੱਗ ਨਾਮੇ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਬੜੇ ੨ ਉਪੱਦਰ ਕੀਤੇ ਜੋ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਸਕਦੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੇ ਪੂਰੇ ਅਖਤਿਆਰ ਦੇ ਦਿਤੇ ਕਿ ਜੋ ਚਾਹੇਂ ਸੋ ਕਰ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਆਸਰੇ ਨਾਮ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਅਗੇ ਮਸਤ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਖਿਨ ਖਿਨ ਆ ਕੇ ਸਤਾਉਣ ਲਗਾ ਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਭੈ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦਿਖਾਉਣ ਲਗਾ।

ਮੈਂ ਮਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨ ਕੁਛ ਬੋਲਾਂ ਨ ਕਹਾਂ। ਉਹ ਰੋਟੀਆਂ ਲਿਆ ੨ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪੜੋਸਨਾ ਚਾਹੇ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਢੁਕਣ ਦਿਆਂ। ਬੜੀਆਂ ੨ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੁਫਰ ਬਕਦਾ ਰਹੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਹਥੋ ਪਾਈ ਕਰਨ ਆ ਪਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਫੜਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਮੈਂ ਪਰਾਂ ਹਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਆਵੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਫਿਰੇ। ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਪਰ ਸੀਸ ਨੂੰ ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਕਦੋਂ ਹਥ ਪਾਉਣ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਧਕ ਕੇ ਕੰਧ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਠੇਡੇ ਮਾਰਨ ਲਗਾ। ਮੈਂ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜੋ ਸਭ ਕੁਛ ਬਾਹਰ ਖੜਾ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਖੋ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਗਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਗਵਾਹ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਏਤਨੇ ਆਖਣ ਤੋਂ ਉਹ ਕੁਛ ਠਠੰਬਰ ਗਿਆ। ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਆਏ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਪਾਸ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਇਕ ਨ ਸੁਣੀ,

ਐਵੇਂ ਏਧਰ ਓਧਰ ਟਾਲ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸਦਾ (ਬਿਗ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਾ) ਹੌਸਲਾ ਦੂਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਆਥਣ ਨੂੰ ਗੋਰੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਤੇ ਬਿੱਗ ਨੇ ਤੇ ਛੋਟੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਨੇ (ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਨਾਲ ਦੋ ਮਿੰਟ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਈ ਸੀ) ਦੋਂਹ ਚਹੁੰ ਹੋਰ ਬਾਊਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਬਰਨ ਅਨੀਮਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ : ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੀਮਾਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਬਜ਼ੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਤਨੇ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਮੈਂ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਭੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਮਲੋ ਜ਼ੋਰੀ ਕਿਉਂ ਅਨੀਮਾ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਬੇਪਤੀ ਕਰਨੀ ਮਥੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਂ ਛਿਆਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਮੈਨੂੰ ਢਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਆਇਆ । ਫੇਰ ਗੋਰੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਨੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਾਰਡਰ (ਸਿਪਾਹੀ)ਮੰਗਾ ਲਏ । ਸਭ ਨੇ ਰਲਕੇ ਓੜਕ ਮੈਨੂੰ ਸਿਟ ਲਿਆ ਤੇ ਮੇਰਾ ਨੰਗਾ ਸੀਸ ਪਕੀ ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਪਟਕਾ ਦਿਤਾ । ਮੈਂ ਬੇਦਮ ਅਗੇ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸਾਂ, ਸੀਸ ਤੇ ਸੱਟ ਲਗਨ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੇਰੇ ਕਛਹਿਰੇ ਦਾ ਨਾਲਾ ਤੋੜ ਸੁਟਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਏਤਨੇ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਸੁਰਤ ਆ ਗਈ । ਮੈਂ ਕੁਛ ਬੋਲਣ ਹੀ ਲਗਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਮਾਰ ਕੁਟਕੇ ਬੇ-ਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮਲੋ-ਮਲੀ ਅਨੀਮਾ ਕਰ ਹੀ ਦਿਤਾ । ਭਲਾ ਅੰਦਰੋਂ ਕੀ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੇ-ਪਤੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸੀ । ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਕਲ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਭੀ ਤੋੜੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਰਬੜ ਦੀ

ਨਲਕੀ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਏਵੇਂ ਢਾਕੇ ਤੈਨੂੰ ਖੁਆਇਆ ਪਿਆਇਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਰਾਤ ਬੜੀ ਹੀ ਬਿਖਮਤਾ (ਔਖ) ਦੀ ਬਤੀਤ ਹੋਈ । ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਫੇਰ ਧੀਂਗੇ-ਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈਆਂ । ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਹੋਰੀਂ ਭੀ ਆਪਣਾ ਲਾਉ-ਲਸ਼ਕਰ ਲੈਕੇ ਆਣ ਪੁਜੇ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਐਸਾ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹੋ । ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਤੋੜਨ ਲਗੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ

ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਦੀ ਵਧੀਕੀ

ਕੁਛ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭੈ ਕਰੋ । ਤਾਂ ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਗੂਰਨਮਿੰਟ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਗੂਰਨਮਿੰਟ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕੀ ਗੂਰਨਮਿੰਟ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਰਮ ਜਬਰਨ ਤੋੜਿਆ ਜਾਵੇ ? ਕੀ ਇਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬੀ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ? ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੁਦ-ਕਸ਼ੀ ਕਰਨਾ ਕੇਹੜਾ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੈ ? ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਖੁਦ-ਕਸ਼ੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਦਰ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੱਗਜਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਕੇ ਛੋਲੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਿਉ ਮੈਂ ਭੁੰਨ ਕੇ ਖਾ ਲਵਾਂਗਾ । ਫਲ ਦੇ ਦਿਉ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਚੋ ਲੈਣ ਦਿਓ । ਜੈਸਾ ਅਗੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਹਾਕਮ ਮੇਰੀ ਧਰਮ ਰਖਿਆ ਨਮਿਤ ਸਭ ਕੁਛ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਸੁਣੋ । ਜਦ ਮੈਂ ਰੁੱਖਾ ਸੁੱਖਾ ਭੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਛਕਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ

ਇਹ ਫਤਵਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ-ਕਸ਼ੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ-ਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ (ਧਰਮ ਤੋੜਨ) ਪਰ ਤੁਲੇ ਹੋ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੱਗਯਾ ਨਹੀਂ ਤੋੜ ਸਕਦਾ। ਧਰਮ ਰਖਸ਼ਾ ਦੇ ਅਗੇ ਜਾਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਮਰਾਂਗਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਨਾਹੱਕ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਸਤਾਓ ਤੇ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਨਾ ਤੋੜੋ। ਏਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਥੇਰੀ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਉਣ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਓੜਕ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਢਾਹ ਲਿਆ ਤੇ ਹਥ-ਕੜੀ ਲਾ ਲਈ ਤੇ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਕੜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲਕੜੀ ਦਾ ਲਗਾਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਤੇ ਰਬੜ ਦੀ ਨਲਕੀ ਅੰਦਰ ਧਕਕੇ ਦੁਧ ਅੰਦਰ ਪੁਚਾਉਣ ਲਗੇ। ਦਾਸ ਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਪਉਣ ਅਟਕਾ ਕੇ ਸੁਆਸ ਦਸਮੇ ਦੁਆਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਸੁਰਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸੁਆਸ ਧੁਰ ਨ ਗੰਮ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਤਕੜਾ ਚਿਰ ਹੇਠ ਉਤਰਨੋ ਅਟਕੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਦੁਧ ਅੰਦਰ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਸੁਆਸ ਚਲੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਪਉਣ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਆਏ ਜਾਏ ਬਿਨਾਂ ਸੰਘੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਪਾਣੀ ਤਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੁਧ ਸਾਰਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਪੀਆਂ ਨੇ ਗੱਚ ਖਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਸੀਸ ਢੇਮੜੇ ਨਾਲ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ।

ਜਬਰੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਸੁਆਸ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਚੜ੍ਹਾਉਣੇ

ਸਿਰ ਪਟਕਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਲਗਾਮ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਰਬੜ ਦੀ ਨਲਕੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੜੀ ਰਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਗਸ਼ੀ ਤਾਂ ਪੈ ਗਈ ਪਰ ਸੁਆਸ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਏ ਤੇ ਦੰਦਲ ਪੈ ਗਈ। ਅਜੇਹੇ ਦੰਦ ਜੁੜੇ ਕਿ ਖੁਲ੍ਹਣ ਹੀ ਨਾ।

ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰਬੜ ਦੀ ਨਲਕੀ ਜੋ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਹ ਕਟਕੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਗਈ। ਤੇ ਉਧਰ ਦੁਧ ਵਾਲੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਭੀ ਚਾਣ-ਚਕ ਫੁਟ ਗਈ। ਦੁਧ ਫੇਰ ਮੰਗਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਨਲਕੀ ਮੰਗਾਈ ਗਈ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਦੰਦ ਨਿਸ਼ੰਗ ਤੋੜ ਦਿਓ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਡੇਰ ਸੀ ਕਿ ਦੰਦਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ

ਦੰਦ ਤੇ ਜਾੜ੍ਹਾਂ ਤੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ

ਸੱਟਾਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੂਹਰਲੇ ਦੰਦ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ। ਹਿੱਲ ਤਾਂ ਗਏ ਪਰ ਟੁੱਟ ਨਾ ਸਕੇ। ਲ਼ਾਮ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਾੜ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਦੰਦਲ ਭੰਨੀ ਗਈ। ਬਰਾਛਾਂ ਪਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਗੋਰੇ ਬਿੱਗ ਨੇ ਹਿੱਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਉਪੱਦਰ ਕੀਤੇ। ਗਲ ਕੀ ਦੁਧ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੰਘੀਓਂ ਹਿਠਾਹਾਂ ਧੌਂਗੋ ਜ਼ੋਰੀ ਉਤਾਰ ਹੀ ਦਿਤਾ। ਡੇਢ ਘੰਟਾ ਘੁਲਣ ਪਿਛੋਂ ਹਾਰ ਹੰਭ ਕੇ ਥੋੜਾ ਦੁਧ ਅੰਦਰ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦੁਧ ਅੰਦਰੋਂ ਉਛਲ ਕੇ ਸਭ ਬਾਹਰ ਜਾ ਪਿਆ। ਕਾਲਜੇ ਨੇ ਕਬੂਲਿਆ ਨਾ। ਇਸ

ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ

ਪਰ ਮੇਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਤੇ ਕੇਸ ਪੱਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਮੁੱਕੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਅਧ-ਮੋਇਆ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਟ ਗਏ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਦਾਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾਇਆ।

ਗਊ ਮਾਸ ਤੇ ਤਮਾਕੂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੇਣਾ

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਕੁੱਠਾ, ਗਊ ਮਾਸ ਦਾ ਅਰਕ ਤੇ ਬਿਖਿਆ (ਤਮਾਕੂ) ਆਦਿਕ ਲਿਆ ਕੇ ਅਗੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਰੋਟੀ ਖਾਓ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਲੋ-ਮੱਲੀ ਖੁਆਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਕਟੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਾਗਲ ਖਾਨੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਊ। ਹੋਰ ਅਗਲਾ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਲਿਖਕੇ ਭੇਜ ਹੀ ਚੁਕਾ ਹਾਂ।

ਇਕ ਜੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸਾਕਾ ਮੈਥੋਂ ਪੁਛਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਕੁਠਾ, ਗਊ ਦਾ ਮਾਸ ਧਕੋ ਧਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਸੁਪ੍ਰੰਟੰਡੰਟ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਤੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਨਾ ਲਈਂ। ਜੇਲ੍ਹਰ ਅਲਗ ਤਰਲੇ ਕਰਨ ਲਗਾ, ਮੇਰਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਮਾਰੀਂ ਸਭ ਕੁਛ........ ...ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੯

੧ ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪੰਥ ਵੱਲੋਂ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਧੰਨਵਾਦ

ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਸਵਾਰੇ ਵੀਰ ਜੀ! ਕੋਟਾਨ ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਿਵਾਜੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਜ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ। ਅਹੋ! ਖੰਨੀਐ ਵੰਦਾਂ ਉਸ ਅਰਦਾਸੇ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ (੧ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੩) ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਗੰਮੀ ਕਲਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਦਾਸ ਦੇ ਥੋੜੀ ਖੇਪ ਪੂੰਜੀ ਵਾਲੇ ਜੀਉੜੇ ਨੂੰ ਆਤਮ ਬਲ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਸੋਮੇ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਬਿੰਦ ੨ ਚੁਖ ੨ ਹੋਵਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਵਾਲੀ ਦਾਸ ਨਮਿਤ ਘਾਲ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ "ਮਰਦਾ ਬਹੁੜ ਜਿਵਾਇਆ ਰਾਮ" ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾਸ ਦੀ ਬਿਆਕੁਲ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਇਕ ਚੰਭੁਕ ਕਲਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਆਣ ਵਰਤਾਇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਟਿਮ ਟਮਾਉਂਦੇ ਦੀਵੇ ਦਾ ਤੱਤ ਤੇਲ ਅਜ ਨੂੰ ਨਿਖੁਟ ਚੁਕਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਵੀਰ ਜੀ! ਖਾਸ ਕਰ ਉਸ ਖਾਸ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਰਹਿਰਾਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੀਵਾ ਆ ਮੁਹਾਰਾ ਲਟ ੨ ਕਰ ਉਠਿਆ। ਤਾਂ ਦਾਸ ਚੱਕ੍ਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿ ਇਹ

ਅਗੰਮੀ ਕਾਂਗਾਂ, ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਧਰੋਂ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਪੰਥ ਦੇ ਬੱਚੇ ੨ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਤਾਰਾਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮ ਤਾਰ ਤਰਬ ਦੇ ਨਾਲ ਵਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਠਹਿਕ ੨ ਕੇ ਇਕ ਬਰਕੀ (ਬਿਜਲੀ ਦੀ) ਕਲਾ ਵਾਲੀ ਲਹਿਰ ਉਪਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦਾਸ ਅਕਸਰ ਅਜੇਹੀ ਕਟਾਖਸ਼ ਕਉਤਕਾਂ ਵਾਲੀ ਸਾਇਤ, ਘੜੀ, ਪਲ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਦਾਸ ਨੇ ੧ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੩ ਰਹਿਰਾਸ ਵਾਲੀ ਸ਼ੁਭ ਸੈਂਤ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਵੀਰ ਜੀ ! ਜਦੋਂ ਆਪ ਦੀ ਪਠਾਈ

ਅਰਦਾਸੇ ਦਾ ਅਸਰ

ਪ੍ਰੇਮ-ਪਾਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਭੇਜੇ "ਅਰਦਾਸੇ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ" ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਾਸ ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦਾਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੋਟ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦਾਸ ਦੇ ਬਿਸਮਾਦ ਤੇ ਅਹਿਲਾਦ ਦਾ ਕੋਈ ਥਾਹ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਵੀਰ ਜੀ ! ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਮਲ ਅਮਰੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਮੋਏ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਐਸਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਭੀ ਉਤਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੇ ਅਧਾਰ ਕਰਕੇ ਨਾ-ਕੇਵਲ ਦਾਸ ਦਾ ਆਤਮ ਬਲ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਚਰਖਾ ਭੀ ਪ੍ਰਾਰਬਧੀ ਵੇਗ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੇ ਸੰਮੂਹ ਹਿਤ ਚਿੰਤਨੀ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਪੰਥ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਹੋਰਸ ਸਰਬ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਕੁਟੰਭੀਆਂ

ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੁਹਿਰਿਦ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੇ ਨਿਸਚਿੰਤ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਆਪ ਜਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਮੋਘ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਵਰਤਾਈ ਕਲਾ ਦੇ ਤੁਫੈਲ ਦਾਸ ਦਾ ਬਾਲ ਭੀ ਬਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਸਰੀਰਕ ਖੇਦਾਂ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾਸ ਦੇ ਸਭ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਾਸ ਪੰਥ ਦ੍ਵਾਰਾ ਇਸ ਬਿਧ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਿਵਾਜ਼ਸ਼ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀਟ ਹਰਗਿਜ਼ ੨ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਏਹ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਅਤੇ ਹੁਲਾਸ ਭਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਖਿਨ ੨ ਸ਼ਾਦਾਬ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੁਜ ਬਲ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦਾਸ ਦੇ ਹੱਭੇ ਟੋਲ ਸੁਹਾਵਣੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਵੀਰ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ! ਆਪਦੇ ਸਹੋਦਰਤਾ ਭਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪਦੀ ਸਿਖਸ਼ਾ ਭਰੀ ਲੇਖਣੀ ਦਵਾਰਾ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰ ਕੇ ਪਠਾਏ ਇਹ ਬਚਨ "ਜੋ ਤਸੀਹੇ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ ਸਭ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ।" ਦਾਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਏ। ਅਗੇ ਭੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਅਜ਼ਗੈਬੀ ਅਵਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਭ ਹੁਕਮ ਰਜ਼ਾਈਂ ਕਾਰ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਭਾਣੇ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਹ ਬਪੁੜੇ ਕੌਣ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਬਿਧ ਤਸੀਹੇ ਪੁਚਾ ਸਕਣ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਗਹੁ ਕਰ ਕੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਗੌਲਿਆ। ਅਜ ਜਦੋਂ ਸੁਹਿਰਦੀ ਰਾਸ ਨਾਲ ਰਾਸ ਮਿਲ

ਗਈ ਤਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਆ ਗਈ। ਹੋਰ ਜੋ "ਕੇਸੋ ਕੇਸੋ ਕੂਕੀਐ ਨ ਸੋਈਐ ਆਸਾਰ" ਵਾਲੀ ਸ਼ੁਭ ਦੀਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵਰੋਸਾਇਆ ਹੈ। ਏਸ ਦਾ ਭੀ ਕੁਛ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ, ਦਾਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਦਮ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਦਾਸ ਇਸ ਅਗਾਧ ਕਮਾਈ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਸਕੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਮਰਤਬਾ ਕੋਈ ਦੂਰ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਕਰੇ ਮੇਰੀ ਰੋਮਾ-ਵਲੀ ਦੇ ਇਕ ੨ ਰੋਮ ਨੂੰ ਸਹੰਸਰ ਜਿਹਬਾ ਲਗ ਜਾਣ ਤੇ ਇਕ ੨ ਜਿਹਬਾ ਸਹੰਸਰ ਤੇ ਲਖ ੨ ਵਾਰ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਗੇੜ ਦੀ ਅਤੁਟ ਤਾਰ ਵਿਚ "ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਜਗਦੀਸ" ਨੂੰ ਜਪਣ ਲਗ ਪਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਲਿਵਤਾਰ ਇਕ ਖਿਨ ਭੀ ਨਾ ਟੁਟੇ ਅਤੇ ਏਸੇ ਲਿਵਤਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਵਾਂ। ਫੇਰ ਅੱਖ ਨਾ ਉਘੇੜਾਂ 'ਨ ਸੋਈਐ ਆਸਾਰ' ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰ ਸਉਣੀ ਵਾਲੀ ਸਵਣ ਸਮਾਧ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਆਸੀਸੜੀਆਂ ਦੇਹੋ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਸਹੋਦਰ ਸਜਣ ਵੀਰ ਜੀ! ਜਿਤ ਕਰਕੇ ਕਿ ਬੰਬੀਹੇ ਦੀ ਕੂਕ ਪੁਕਾਰ ਸਭ ਰਹਿ ਖੜੋਵੇ ਅਤੇ 'ਮੇਘੁ ਵਰਸੈ ਦਇਆ ਕਰਿ ਗੂੜ੍ਹੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਇ'। ਦੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਗੂੜ੍ਹੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਦੇਵੇ।

'ਬਿਖਮ ਤੇਰਾ ਹੈ ਭਾਣਾ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਕਉਣ ਜਾਣੇ ਅਤੇ 'ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਤੂਹੈ ਮਨਾਇਹਿ ਜਿਸ ਨੋ ਹੋਹਿ ਦਇਆਲਾ" ਭਾਣੇ ਦੀ ਗਤੀ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਕੇਹੜੀਂ ਗਲੀਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਵੀਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਕਉਣ ਕੀਟ ਹਾਂ, ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ

ਹੋਏ ਅਨੇਕ ਕੂਕਰ ਮੈਂ ਸਾਰਖੇ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਨਿਸਤਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸੰਗਤ ਦਾ ਇਹ ਬਿਰਦ ਹੈ । ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਖੁਣੋਂ ਕੀ ਘਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੀ ਸੰਗਤ ਖੁਣੋਂ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਹਾਂ । ਜੋ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪਪੀਹੇ ਵਤ ਤਰਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਭਾਣੇ ਦੀ ਖੇਡ ਵਾਲੀ ਚਾਦਰ ਵਿਚ *ਬਾਬੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਐਸੇ ਲਪੇਟੇ ਗਏ ਕਿ ਲੋਪ ਹੋ ਗਏ, ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਮੈ ਕਿਸ ਦਾ ਬਿਚਾਰਾ ਹਾਂ । ਓਦੋਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਹਥ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਸ ਗਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਸੁਭਾਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹਥ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਊ ਤੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਬਿਉਂਤ ਬਣੂ ਤਦੋਂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰ ਲਊ । ਸਿਰ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਹਥ ਹੋਣ ਦੇ ਏਸ ਹੁਲਾਸ ਭਰੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜੇ ਭੀ ਅਭਾਗਾ ਗਿਣਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੜਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹਾਂ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾਰ ਭੀ ਬਖਸਿੰਦ ਬਿਰਦ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਾਜਿਆ ਨਿਵਾਜਿਆ ਪੰਥ ਹੀ ਹੈ "ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨਕੋ ਭਾਰੀ ਭਰੋਸੋ"। ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖ ਲਿਆ ਹੈ । ਆਪ ਏਤਨਾ

*ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਭੈਣੀ ਵਾਲੇ ।

ਕੁਛ ਦਾਸ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਹਿਤ ਲਿਆਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ੋਕ ਕਿ ਦਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਲਬਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਭੁੰਚਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ। ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਆਪ ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਭੀ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਵਾਂਗੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧ ਹੁੰਦੀ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਸੁਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਦੀ ਨਸਲ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਸਨ ਦੇਵਤਾ ਖਸਲਤ ਵਾਲੇ। ਖਾਸ ਕਰ ਦਾਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਪੂਰਬਕ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਸੀਸ ਉਤੇ ਜੋ ਬਸੰਤੀ ਰੰਗ ਦੀ ਛੋਟੀ ਦਸਤਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਥੋਂ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹਰ ਨੇ ਸਿਰੋ ਪਾਓ ਵਜੋਂ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਕ ਸਾਲ ਜੋ ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਬਤੀਤ ਹੋਇਆ ਸੋ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਬਤੀਤਿਆ। ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਸਾਡੇ ਭਾ ਦਾ ਸਚ ਮੁਚ ਰਾਜ ਮੰਦਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਏਹ ਗਧੇ ਐਥੇ ਵਾਲੇ ਭੀ ਭੁਗਾਉਣੇ ਸੀ। ਅਛਾ ਦੁਖ ਸੁਖ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ "ਜੇ ਸੁਖੁ ਦੇਹਿ ਤ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ ਦੁਖ ਭੀ ਤੁਝੈ ਧਿਆਈ।"

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਨੋਟ:—ਏਹ ਦੋਨੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੰ: ੧੭ ਅਤੇ ੧੮ ਭਾ. ਸੁਰਜਣ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਗੁਜਰਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਜੋ ਏਸ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲੋਂ ਘੱਲੇ ਹੋਏ ਨਾਗਪੁਰ ਗਏ ਸਨ। (ਸੰਪਾਦਿਕ)

ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਦਿਨ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੯ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਸ ਬਿਪਤ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ 'ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਦਿਨ' ਨੀਯਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਧੰਨ-ਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਕੈਦੀ ਭੀ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਤੁਰ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ੧ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੩ ਦਾ ਦਿਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਐਲਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ 'ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਦਿਨ' ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਏਹ ਐਲਾਨ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਥ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਨੰ: ੩੯੧)

"ਖਬਰਾਂ ਪੁਜੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਡੇਹਰਾ ਗਾਜ਼ੀ ਖਾਂ ਵਿਚ ਸ: ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਤੇ ਟੋਪੀਆਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਤਾ-ਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਉਤੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ੨ ਕਪੜੇ ਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਭੀ ਛਡ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਕਪੜੇ ਤੇ ਕੰਬਲ ਲੈਣੋਂ ਭੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਮਗਰੋਂ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਵੀ ਛਡ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਉਤਾਰਨੀ ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤਕੜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਹਤਕ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚੁਭਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ

ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਲੀਡਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸ: ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਉਤਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਹਤਕ ਹਰ ਇਕ ਸਿਖ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਤੀਰ ਵਾਂਗੂੰ ਚੁਭੇਗੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਹ ਅੱਗ ਭੜਕੇਗੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਬੁਝਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ।

(ਅੰਗ ੨)

ਅੰਬਾਲਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵੇਧਕ ਖਬਰਾਂ ਪੁਜੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਭੁਖਹੜਤਾਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ੬੦ ਸਿਖ ਕੈਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀ ਤਕਲੀਫ ਝੱਲਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਰਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ।

(ਅੰਗ ੩)

ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਲੀਡਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੧੯੧੪ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਬ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਜ ਕਲ' ਨਾਗ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ (ਮਧ ਸੂਬਾ) ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਨਾ ਖਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਜ਼ਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਥ ਦੀ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਣ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡੀਆਂ ੨ ਸਖਤੀਆਂ ਝਲਣੀਆਂ ਪਈਆਂ

ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਆਪ ਰੋਟੀ ਪਕਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਤੇ ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਨਾਗ ਪੁਰ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਫ਼ਾਕੇ ਕਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਜੇਲ ਅਫਸਰ ਇਕ ਦਿਨ ਗਊ ਮਾਸ ਲਿਆਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਏਹ ਤੈਨੂੰ ਬਦੋ-ਬਦੀ ਖੁਆਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਮਾਕੂ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਏਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਤਮਾਕੂ ਵਰਤਣਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਛੂਹਣਾ ਭੀ ਵਡਾ ਪਾਪ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੀ ਹਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਹਿਲਜੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

(ਅੰਗ ੪)

ਸੋਆਂ ਪੁੱਜੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸਿਖ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਏਸ ਕਰਕੇ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਰੱਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ਐਲਾਨ ਨੰ: ੩੯੨)

ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਦਿਨ

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਸੀ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਥ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸ: ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਜਬਰਨ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਾਗ ਪੁਰ

ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਚ ਗਊ ਮਾਸ ਅਤੇ ਬਿਖਿਆ (ਤਮਾਕੂ) ਪਾਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫਾਕਾ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਆਪ ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਬਾਲਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੱਤਰ ਗੁਰੂ ਦੁਲਾਰੇ ਫਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਨਢਾਲ ਤੇ ਬੇ ਸੁਧ ਪਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਲਤਾਨ ਤੇ ਪੂਨਾ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਕੜਾਕੇ ਕਟ ਰਹੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਏਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੁਣਕੇ ਪਾਠਕ ਕਿਲਾ ਜੇਲ੍ਹ ਅਟਕ ਦੇ ਦਿਲ-ਚੋਰਵੇਂ ਤਸੀਹੇ ਭੁਲ ਨਾ ਜਾਣ। ਇਸ ਅਕਹਿ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਸਿਖ ਹਿਰਦਾ ਹੋਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾਤਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪੁਕਾਰ ਕਰੇ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਧਿਰ ਹੈ। ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮਿਲਵੀਂ ਬੇਨਤੀ ਸਮੂੰਹ ਸਿਖ ਮਾਤਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਘ ਦੀ ੨੦ (੧ ਫਰਵਰੀ) ਦਾ ਦਿਨ 'ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਦਿਨ' ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਵਿਚ ਨਾ ਵਰਤ ਵੇਹਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਪੂਰਬ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਤੇ ਏਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਤਾਂ ਜੇਹਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੜਾਕੇ ਕਟ ਰਹੇ ਵੀਰ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਬੈਠਾ ਪੰਥ ਇਕ ਸੂਰ ਹੋ ਵਰਤੇ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ੧੪ ਸਾਲ਼ ਤੋਂ ਉਪਰ

ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਖ ਕੀ ਮਾਈ ਤੇ ਕੀ ਭਾਈ ੨੦ ਮਾਘ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਰਹਿਰਾਸ ਤਕ ਅੰਨ ਜਲ ਅੰਗੀ ਕਾਰ ਨ ਕਰੇ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਰ ਪਿੰਡ ਤੇ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੇਹਲਾਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦਰਗਾਹੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰੇ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜੇਹਲੀਂ ਬੈਠੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਆਪ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋਵੇ।

੨੬ ਜਨਵਰੀ ੧੯੨੩ — ਦਾਸ—ਜਨਰਲ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ

ਜ਼ਮੀਮਾ 'ਅਕਾਲੀ ਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੨੯ ਜਨਵਰੀ ੧੯੨੩

ਨੋਟ—ਏਸ ਐਲਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ੨ ਸਿਖ ਸਨ, ਸਭ ਥਾਂਵੀਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਮਿੱਤ ਅਰਦਾਸੇ ਸੋਧੇ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਸੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਐਲਾਨ ਭੀ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਭੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੰਦ ਤੋੜੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਸੀ।

(ਸੰਪਾਦਿਕ)

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੯

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ !

ਮੇਰਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਨ ਸਜਣ ਜੋ ਇਥੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਆਏ ਹਨ, ਇਹ ਮਾਸਟਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ । ਲਾਇਲ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਆਏ ਦਸੀਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਸਲਾਮੀ ਉਤਾਰੋ ਤੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਕੂੰ ਹਥ ਅਡ ਕੇ ਉਤਾਹਾਂ ਚੁਕੀ ਰਖੋ ਏਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਵੀਰ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਏਥੋਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਛਿੜੀ ਸੀ । ਉਹ ਭੀ ਤਕੜੇ ਹਨ । ਸਰੀਰਕ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਮਾਮਲਾ ਬਹੁਤ ਵਧੇਗਾ । ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਕੀ ਖੇਡ ਵਰਤਣੀ ਹੈ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬੀ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਭੀ ਭੈੜਾ ਹਾਲ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਤਿਹਾਂ ਨੂੰ ਅਡੋ ਅਡੀ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਏਥੇ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਸਟਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੨੦

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ !

ਹੋਰ ਵਡੇ ਦਾਵੇ ਆਪਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹੇ ਆਪੇ ਨਬੇੜੇ ਹੋਣਗੇ । ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਾਉਣ ਹਾਰਾ ਆਪ ਬਿਧਾਤਾ ਹੈ । ਦਾਵਿਆਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਲੈਣਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਸੋਭਦਾ ਨਹੀਂ । ਜੋ ਕੁਛ ਬੀਤੀ ਸੋ ਅਵੱਸ਼ ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸਣੀ ਬਣੀ । ਖਰੜਾ ਸਚ ਮੁਚ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਦੇ ਵਹੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਮੋੜ ਦਿਆਂਗਾ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਅਮਾਨਤ ਰਖ ਛੱਡਾਂਗਾ । ਠੰਢਾ ਪੈਕੇ ਆਪੇ ਦੇ ਦਿਊ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨੋਂ ਰਿਹਾ ।

ਵੀਰ ਜੀ ! ਨਾਗ ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਤਾਂ ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਹੋਕੇ ਲੜ ਗਿਆ । ਏਤਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਗਜਾ ਭੰਗ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਅੰਤਰਗਤਿ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ ਹੋਕੇ ਖੜਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋਤ ਵਿਗਾਸ ਦੇ ਲਹਿਰੇ ਭੀ ਅਗੰਮੀ ਉਠਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਤੱਗਜਾ ਵਿਚ ਬਿਘਨ ਪੈਣ ਦਾ ਹਾਵਾ ਅਤੇ ਹੌਲ ਭਾਵੇਂ ਖਿਨ ੨ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਬਿਆਕੁਲ ਕਰ ੨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਤਮ ਮੌਜ ਦੀਆਂ

ਤ੍ਰਾਂਘਾਂ ਤੇ ਤਰੰਗਾਂ ਭੀ ਅਜ਼ਗੈਬੀ ਉਠਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਨਿਰੋਲ ਹੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਆਤਮ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਵਣਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਇਸ ਹੌਲ ਹਾਵੇ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਦਿਨ ਅਤਿ ਸੁਭਾਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭੀ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਉਹ ਦਿਨ ਛੇਤੀ ਦਿਖਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਲਿਜਾ ਸਮਾਵੇ। ਵੀਰ ਜੀ ! ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਸਭ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਨਿਵੇਦਨ ਸੰਦੇਸਾ ਦੇਣਾ "ਸੰਬਤਿ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਪਾਵਹੁ ਤੇਲੁ ॥ ਦੇਹੁ ਸਜਣ ਅਸੀਸੜੀਆਹ ਜਿਉ ਹੋਵੈ ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਮੇਲੁ ॥" ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਵਾਰੇ ਫੇਰੇ ਇਸ ਨਰਕ ਨਿਵਾਸੀ ਦਾ ਬੇੜਾ ਭੀ ਬੰਨੇ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅਹੋ ਭਾਗ ਹੋਵਣ। ਹੋਰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸਜਣ ਇਤ ਵਲ ਮਿਲਣ ਆਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨ ਕਰੇ। ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਤਕੀਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਗੇ ਹੀ ਦਾਸ ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਪੂਰਬਕ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਭਾ: ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਭੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਤਸੀਹੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਅਲਗ ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਵੀਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਭੀ ਮੈਥੋਂ ਅਲਗ ਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਥਿਆ ਭੇਜ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਆਖਦੇ ਹੋ ਅਪੜੀ

ਨਹੀਂ ? ਬੜੀ ਅਸਚਰਜਤਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਬਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਫੇਰ ਸਹੀ ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਨੋਟ—ਏਸ ਬਿਪਤ-ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਹੋਰ ਪੰਥ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਤੇ ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਯਥਾ ਯੋਗ ਸਹਾਇਤਾ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਨਾਗ ਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਭੀ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ, ਹਮਦਰਦੀ ਕੀਤੀ । ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਦੁਤੀ ਘਾਲ ਸੀ । (ਸੰਪਾਦਿਕ)

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੨੧

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਸਬੰਧੀ ਤਾਂਘ

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਸਰੋਵਰ ਸਬੰਧੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜੋ ਪੰਥ ਨੇ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਚਿਤ ਅਤਯੰਤ ਬਾਗ਼ ੨ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਨੇ ਬੜੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗਫ਼ੇ ਆਪ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਧੰਨ ਹੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸੁਭਾਗੇ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ "ਜਿਨਿ ਉਦਮੁ ਕੀਆ ਤਾਲ ਕੇਰਾ ਤਿਸਕੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਨੀ" ਸਾਨੂੰ ਅਜ ਅਜੇਹਾ ਉਦਮ ਕਰਨ ਹਾਰਿਆਂ ਪੰਥ ਦੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਅਦੁਤੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਨ ਹੋ ਸਕਣ ਦਾ ਅਤਿ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਕਰਮਣ ਤੇ ਭਾਗਹੀਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਕੇ ਵੈਰਾਗ਼ ਪੂਰਤ ਹਾਵਿਆਂ ਦੀ ਹਥੀਂ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫੇਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਐਸੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਥ ਵਟਾਉਣੋਂ ਤੇ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਨੋ ਵਾਂਜੇ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਹੋਰ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਵਸਰ ਤਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਰੋਵਰ ਸੰਦੀ ਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸਦੀਆਂ

ਪਿਛੋਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਆਇਆ ਭੀ ਉਸ ਵਕਤ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰਖੇ ਅਭਾਗੇ ਜੰਤ ਕੁਥਾਉਂ ਫਾਬੇ ਬੈਠੇ ਝੂਰ ਝੂਰ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਹੀਅੜਾ ਗੁਰੂ ਦੁਲਾਰਿਆਂ, ਸਮੂਹ ਪੰਥ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਹਿਤੋਂ ਚਿਤੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕ੍ਰਿਤ ੨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰਥਾ ਦੇਖ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਭਾਗ ਪੁਣੇ ਅਥਵਾ ਕਰਮ ਹੀਣਤਾ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ੨ ਕੇ ਮੇਰਾ ਜੀਅੜਾ ਉਛਲ ੨ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ੨ ਕੇ ਤੜਫਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਕਰਮ ਗਤੀ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਬਿਵ-ਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਭੋਰੀ ਮਾਤ੍ਰ ਗਫਾ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਭੀ ਧੀਰਜ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਐਥੇ ਤਾਂ ਉਕੇ ਹੀ ਹਥ ਮਲਣ ਵਾਲੀ ਬਿਵਸਥਾ ਹੈ।

ਅਜ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਹੋਏ ਬਲਕਿ ਭਾਣੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪ ਭਠ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਅਜ ਤਾਈਂ ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਥਰ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇ-ਰੜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਰ ਸਉਣਾ ਤੇ ਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਚ ਮੁਚ ਭਠ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਛਾ ਪਿਆਰਿਓ! ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਿਓ! ਭਾਗੋ ਭਰਿਓ ਲਓ ਲਹਿਰੇ! ਆਪਣੀ ਬਿਰਥਾ ਛੋੜ ਕੇ ਭਾਗੇ ਭਰੇ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਲਹਿਰਿਆਂ

ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਭੰਗ ਕਿਤੁੰ ਪਾਵਾਂ, ਇਹ ਭੀ ਮੈਥੋਂ ਭੁਲ ਹੋਈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਿਹੜਿਆਂ ਦੇ ਵਹਿਣਾਂ ਵਾਲੇ ਫੋਲਣੇ ਫੋਲ ਬੈਠਾ। ਅਛਾ ਜੀ! ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ ਸਭ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦ ਵਾਰ ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਪੰਥ ਪਾਸ ਆ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਕੇ ਚਿਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੁੰਜੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਪੰਥ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਕੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ।

ਦਾਸ–ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਨੋਟ:–ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ੧੭ ਜੂਨ ੧੯੨੩ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੨੨

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ!

ਰਾਜ ਸਾਜ ਤੇ ਖਾਲਸਈ ਉਦੇਸ਼

ਅਸੀਂ ਇਕ ਉਡਦੀ ਜੇਹੀ ਗਲ ਸੁਣੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਪੰਥਕ ਜਥੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੀਸੋ-ਰੀਸੀ ਗਾਂਧੀ ਕੀ ਜੈ, ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਕੀ ਜੈ, ਲਾਜਪਤ ਰਾਇ ਕੀ ਜੈ ਦੇ ਹੋਕਟੇ ਦੇਣ ਤੇ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਓਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਜੇ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨਾ। ਸਾਡਾ ਅਕਾਲ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਦੇ ਹੀ ਲੜ ਲਾਇਆ ਤੇ ਖੜਗ ਕੇਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਝੋਲੀ ਪਾਇਆ। ਅਕਾਲ਼ ਅਕਾਲ਼ ਹੀ ਜਪਾਇਆ ਤੇ ਜੈਕਾਰਾ ਭੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦਾ ਹੀ ਗਜਾਉਣਾ ਸਿਖਾਇਆ। ਸਮਰਥ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਜਪਾਇਆ। ਆਪਣੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪੰਥ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪੰਥ ਸਜਾਇਆ। ਅਜੇਹੇ ਅਕਾਲੀ, ਅਦੁਤੀ ਅਕਾਲੀ ਪੰਥ ਦੇ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ

ਅਸਮਰਥ ਤੇ ਅਲਪਗ ਸੰਸਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰਨੇ ਅਕਾਲੀ ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਵੱਟਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਉਲਟ ਚਲਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਕਦੇ ਭੀ ਨਿਮਖ ਮਾਤ੍ਰ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ ਕਿ ਬੋਲੋ.—

"ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜੈ ?"

ਅਥਵਾ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਪੰਥ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥਕ ਦਲਾਂ, ਜਥਿਆਂ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਮਾਤ੍ਰ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜੈ' ਗਜਾਈ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕੀ ਜੈ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਲ੍ਹ ੨ ਕੇ ਦਿਤੀ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਕਾਰਜ ਅੰਦਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਡਾ ਪਰਨਾ ਆਸਰਾ ਨਿਰੋਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਨਿਰੋਲਤਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਖਾਲਸ ਖਾਲਸਾ ਸਦਾਵਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਡੰਕਾ ਨਹੀਂ ਬਜਾਇਆ, ਆਪਣਾ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਪੰਥ ਨਹੀਂ ਕਿੰਤੂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪੰਥ ਦੀ ਨੀਂਹ ਅਤੇ ਸਾਜਣਾ ਖਾਲਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਹੀ ਰਖੀ। ਅਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦੀ ਪੱਕੀ ਸਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਈ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੇਵਲ ਏਸੇ ਨਿਰੋਲਤਾ ਵਿਚ ਕਾਇਮ

ਦਾਇਮ ਹੈ । ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਭੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ ਹਨ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਓਟ ਲੈਕੇ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਤੇ ਆਸ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਤਾਣ ਤਕੀਆ ਰਖਕੇ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਅਨਮਤੀਆਂ ਦੀ ਰੀਤ ਗਹਿਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗਵਾਂਢੀ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੋਕੇ ਦੇਸ਼ ਨਮਿਤ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਨਿਜ ਧਰਮ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਨਾਲ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਲਾਈ ਰਹੁਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਚਲਕੇ । ਅਸਾਡਾ ਆਦਰਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ, ਰਾਜ ਗਰਦੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸ੍ਵੈਰਾਜ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਸਾਡਾ ਰਾਜਸੀ ਸੁਖ ਭੋਗਣਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਾਜ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਮਾਨਣਾਂ ਨਹੀ ਕਿੰਤੂ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਕੇ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਰਾਜ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬਾਛਣ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਿਧ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਸਿਰਤਾਜ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਣਾਇਆ ਹੈ ।

ਅਸੀਂ ਅਨਿਆਈ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਨਿਆਇਕਾਰੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਾਜ ਗਰਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਡੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਮਦ ਦੇ ਧੱਕੇ ਅਤੇ ਧਿੰਗੋਂ ਜੋਰੀ ਨਾਲ ਅਨਿਆਈ ਹਥ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਣ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਆਸਰੇ... ... ...ਹੈ । ਖਾਲਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਖ਼ਲਕਤ

ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦਾ ਦਾਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਰਨਾ ਪੂਰਨ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਉਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਅਤੇ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਰਸ ਦੇ ਰਸਕ ਚਾਨਣੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਰ, ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਰਸ ਦੇ ਅਕਰਖਣੀਯ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਕੇ ਤੇ ਹਰ ਦਮ ਇਸੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਅਕਹਿ ਰਸ ਹੇਠਾਂ ਜੋ ਸੇਵਾ ਅਸਾਥੋਂ ਪ੍ਰਜਾ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਓਹੋ ਸਚੀ ਖਾਲਸ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪ੍ਰਜਾ ਪਤੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ (ਭਗਤੀ) ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਤੇ ਰਹਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਬਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ:—

"ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ
ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ" ॥

ਦਾਸ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੨੩

ਨਾਗ ਪੁਰ

ਮਿਤੀ ੧ ਜੁਲਾਈ ੧੯੨੩

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਿਆਰੇ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਦਾਸ ਦੀ ਸ੍ਰੀਰਕ ਦਸ਼ਾ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਅਰੋਗ ਹੈ। ਕਦੇ ੨ ਬਵਾਸੀਰ ਝਲਕ ਦਿਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦ੍ਰ ਆਪ ਹੀ ਹਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸੋ ਕੋਈ ਤੌਖਲੇ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਦਾਸ ਨਮਿਤ ਜੋ ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਤੁਫੈਲ ਦਾਸ ਦੀ ਆਤਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜ਼ਗੈਬੀ ਹੁਲਾਰਾ ਚੰਭੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਮਿਤ ਕਾਰਣ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਕੂਰ ਦੇ ਗੁਰ ਕਰਣਾ ਦੁਆਰਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਰਖਣੀ ਉਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ ਪ੍ਰਥਾਇ ਸੋਇ ਸੁਣਾ ਭੇਜੀ ਹੈ ਇਹ ਦਾਸ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵੀਨ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ, ਦਾਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਚਿਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਬਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੂੜਾਵੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕੂੜਾਵੀਆਂ ਜ਼ਬਤੀਆਂ ਦਾਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਕੌਡੀ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀਆਂ। ਸੋ ਇਸ ਸੁਣਾਉਣੀ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ

ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ **ਸੀ ਸਗੋਂ** ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਬੇ-ਮੁਹਤਾਜੀ ਦਾ ਹੋਰ ਵਧੇਰਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਦਾਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ । ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੇ ਰੰਗ !

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੨੪

ਮਿਤੀ ੧੫ ਅਗਸਤ ੧੯੨੩

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਿਆਰੇ ਭਾ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ !

ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਇਕ ਬਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਨਿਰਾਲੇ ਕਉਤਕ ਹਨ । ਪੰਥ ਵਿਚ ਆਏ ਦਿਨ ਨਿਤ ਨਵਾਂ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵੀ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਲੰਬੇਰੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਤਾਂ ਵਾਂਜੇ ਗਏ ਹੁਣ ਤਾਂਘਾਂ ਕਾਹਦੀਆਂ ? ਇਹ ਵਸੂਰੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਟਣੇ ! ਜੇ ਹੁਣ ਪਵਿਤ੍ਰ ਝਾਕੀਆਂ ਹੀ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਧਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਝਾਕਾਂ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਣ ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਅੰਤਕਾ ਨੰ: ੧

ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ

ਨੋਟ:–ਮਈ ੧੯੧੯ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਇਕ ਮਜ਼ਮੂਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਸ: ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਈਸ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਦੇ ਉਰਦੂ 'ਖਾਲਸਾ ਅਖਬਾਰ' ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ 'ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਕੀ ਸੋਨੇ ਕੀ ਚਿੜੀਆ' ਦੇ ਸਿਰ ਲੇਖ ਹੇਠ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਅਕਾਲੀ ਅਖਬਾਰ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਨੇ ਏਸ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਤਰਜਮਾ ਕਰਕੇ ਸੰਨ ੧੯੨੦ ਤੇ ੨੧ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲੀ' ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਏਸ ਲੇਖ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਹਿਸੇ ਹਨ, ਉਹ ਏਥੇ ਅੰਤਕਾ ਨੰ: ੧ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹੋ ਗਲਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। (ਸੰਪਾਦਿਕ)

ਨਾਭੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਕੋਤਵਾਲੀ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ

੧੯੧੪ ਵਿਚ ਜੰਗ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਬ ਗੰਜ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਗਿਰਾਏ ਜਾਣ ਵਿਰੁਧ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ

ਜਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਸਬੰਧੀ ੩੦ ਮਈ ੧੯੧੪ ਨੂੰ ਲੰਡੇ ਮੰਡੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦੀਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇ ਨਾਲ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁਖੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਏਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ੨੯ ਸਤੰਬਰ ੧੯੧੪ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਹਾਜ਼' (ਗਾਮਾ ਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼) ਦੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਪਰ ਬਜ ਬਜ ਘਾਟ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਚਲਣ ਦਾ ਹਾਦਸਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤੀਸਰੇ ਜੰਗ ਯੂਰਪ ਦੇ ਛਿੜਨ ਸਾਰ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਸਰ-ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਸ਼ਕ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਈ ਜਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਸਿਖ ਕਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਲਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਏ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨੯ ਅਪਰੈਲ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਮੁਕਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ੬੨ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਓਹ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਨਾਜ਼ਕ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਸੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ੯ ਮਈ ੧੯੧੫ ਈ: ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾਭੇ ਸ਼ਹਿਰ ਇਕ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਾ: ਨਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਜ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨਾਭਾ ਪਾਸ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ੧੫ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਲੋਹਟ ਬੱਦੀ (ਰਿਆਸ ਨਾਭਾ) ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ।

ਪਿਛੋਂ ੧੭ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਲੋਹਟ ਬੱਦੀ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕੋਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤੇ ੧੯ ਜੂਨ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲੈਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਕੋਤਵਾਲੀ ਦੀ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ੨੦ ਜੂਨ ਨੂੰ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਏ ਸਨ, ਪੋਲੀਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਇਆ। ੨੧ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੋਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਹਫਤਾ ਭਰ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਖੂਬ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ੨੫ ਜੂਨ ਦਿਨ ਦੇ ਦੋ ਬਜੇ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਟਾਂਗਾ ਲੈਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੀਆਂ ਕਾਦਰ ਬਖਸ਼ ਕੋਤਵਾਲ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟਾਂਗੇ ਉਪਰ ਬਿਠਾਕੇ ਟਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਤਰਫ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਕੋਤਵਾਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਉਂ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹੋਏ –

ਕੋਤਵਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਾਛੀ ਵਾੜੇ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚਾਵਲ ਛਕ ਲਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਤਕ ਜੇਹਲ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਓਗੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ–ਆਪਦੀ ਵੀਚਾਰ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਭੋਂ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ

ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਨਾ ਖਾਕੇ ਦਿਖਾਈਏ। ਜੋ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹ ਹੈ, ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ। ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਜੇਹਲ ਖ਼ਾਨੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਆਇਆ, ਕੋਤਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਟਾਂਗੇ ਉਪਰੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਅਤੇ ਜੇਹਲ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਕੋਤਵਾਲੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਿਆ।

ਜੇਹਲ ਦੇ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਹਲ ਖ਼ਾਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਖਾਸ ਪਹਿਰਾ ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਫ਼ਾਂਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਨੀਯਤ ਹੈ, ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ। ਆਪਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ੨੧ ਜੂਨ ਤੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੋਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੇਹੜੇ ਨਾਭੇ ਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ, ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੂਜਬ ਆਪ ਨੂੰ ਜਲ ਛਕਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਆਪ ਨੂੰ ਜੇਹਲ ਖਾਨੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ੫੦੦) ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਮਾ ਨਤ ਉਪਰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ੨੪ ਜੂਨ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਿਆਂ ਇਕ ਹਫਤਾ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਤਦ ਜੇਹਲ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਲਗ ਭਗ ੪ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ, ਕੋਤਵਾਲ ਅਤੇ ਥਾਨੇਦਾਰ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੇਹਲ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਮਿਲੇ

(ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਗਲ ਬਾਤ ਹੋਈ, ਉਹ ਚਿਠੀ ਨੰਬਰ ੭ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ ਏਸ ਲਈ ਇਥੇ ਉਹ ਜ਼ਿਕਰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਿਕ)

(੨)

ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦਿਨ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਗਰਮੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਦਾ ਵਕਤ ਹੈ, ਸੰਤਰੀ ਨੇ ਨੌਂ ਬਜੇ ਦਾ ਘੰਟਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਸੰਤਰੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਵਾਲੇ ਥਾਵੀਂ ਆਕੇ ਕੋਠੀਆਂ, ਬਾਰਕਾਂ ਦੇ ਜਿੰਦਰੇ ਖੜਕਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਪ੍ਰੰਤ "ਬੋਲ ਜੁਆਨ" ਦੇ ਆਵਾਜ਼ੇ ਮਾਰਕੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ੨ ਦਸ ਬਜ ਗਏ। ਬਾਰਕਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ:-

"ਤਿਨ ਨੰਬਰ ਬਾਰਕ! ਤਿਹੱਤਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਭ ਅੱਛਾ" ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਗਰਮੀ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨਾਲ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਵਿਚ ਭਿਜੇ ਪਏ ਹਨ, ਜਾਣੀਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਲਾ ਵਿਚ ਸਿਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਘੜੀ ਘੜੀ ਤਰੇਹ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਤਾਂ ਬੜੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਸੌਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ ਆਪਣੀ ਬਣੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਰ ਕੇ ਕੱਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਤੰਗ ਅਤੇ

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਲੰਬਾਈ ਤੇ ਚੁੜਾਈ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਦੋ ਦੋ ਕਰਮ ਹੈ। ਅਰ ਇਤਨੀ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਵੇਹੜੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਚਿਤ ਜੋੜਕੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਰਗਾਪੁਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਬੜੀ ਸੁਰੀਲੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਿੰਨੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ: -

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫

ਤੂੰ ਵਿਸਰਹਿ ਤਾਂ ਸਭੁ ਕੋ ਲਾਗੂ ਚੀਤਿ ਆਵਹਿ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਊ ਦੂਜਾ ਸੂਝੈ ਸਾਚੇ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ ॥੧॥ ਚੀਤਿ ਆਵਹਿ ਤਾਂ ਸਦਾ ਦਇਆਲਾ ਲੋਗਨ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰੇ ॥ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹੁ ਕਿਸ ਨੋ ਕਹੀਐ ਸਗਲੇ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰਾ ਹਾਥਿ ਦੇਇ ਤੂੰ ਰਾਖਹਿ ॥ ਜਿਸੁ ਜਨ ਊਪਰਿ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਤਿਸ ਕਉ ਬਿਪੁ ਨ ਕੋਊ ਭਾਖੈ ॥੨॥ ਓਹੋ ਸੁਖੁ ਓਹਾ ਵਡਿਆਈ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ॥ ਤੂੰ ਦਾਨਾ ਤੂੰ ਸਦ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਰੰਗੁ ਮਾਣੀ ॥੩॥ ਤੁਧੁ ਆਗੈ ਅਰਦਾਸਿ ਹਮਾਰੀ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤੇਰਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਭ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕੋਈ ਨਾਉ ਨ ਜਾਣੈ ਮੇਰਾ ॥੪॥੧੦॥੪੯॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਲਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਲਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫ਼ਸਰ ਜੇਲ੍ਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਆਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਜੇਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਮਗਨ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਖਬਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਅਫਸਰ ਆਪ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੋਤੇ ਹੋਏ ਆਪ ਦੀ ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ -(ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ) ਜਦ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁਖ ਤਰੇਹ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਸਾਰਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਲਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਬੁਲਾਇਆ—

"ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ! ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ! ਭਜਨ ਕਰਤੇ ਹੋ ? ਅਛਾ ਕਰੋ।"

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਭ ਅਫਸਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫਿਰ ਆਤਮਿਕ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ । ਸਵੇਰ ਹੋਈ, ਫੇਰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਤੇ ਦਰੋਗਾ ਆਏ, ਆਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ । ਆਪ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਦਰੋਗੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਭੇਜ ਦਿਆ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਭੀ ਪੁਛ ਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਘਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਇਆ। ਆਪ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਹੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਅਠੀਂ ਪਹਿਰੀਂ ਹੀ ਛਕਦੇ ਰਹੇ ।

ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ੇਖ ਅਸਰਾਰ ਅਲੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ (ਰਾਜਸੀ) ਹਵਾਲਾ-ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜੇਹਲ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਆਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ 'ਬਿਬੇਕੀ' ਕਹਿਕੇ ਸਦਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ (What is Bibeki) ਕਿ "ਬਬੇਕੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ?" ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਜੇਹਲ ਵਿਚੋਂ ਈ ਬੋਲ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਆਖਿਆ.—One is Bibeki who is wholly and Solely devoted to God .

"ਬਬੇਕੀ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋ ਰਹੇ ।"

ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਅੱਸਬੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਭੀ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰੰਗ ਰਤੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ (ਨੇਤ੍ਰ) ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਯਾ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਚਾਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਅਥਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਅਵੈੜੀ ਚਾਲ ਕੇਵਲ ਤਅੱਸਬ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ? ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਵਲੋਂ ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹਰ ਇਕ ਹਵਾਲਾਤੀ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਚਲਦੇ ਲਗੇ।

੯ ਅਗਸਤ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਲੰਧਰ ਮਿ: ਫੈਗਨ ਤੇ ਸ਼ੇਖ ਅਸ਼ਗਰ ਅਲੀ, ਮਿਸਟਰ ਡੋਨਲਡ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਸਭ ਕੁਛ ਦੇਖ ਦਾਖ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਿਛੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।

ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ੨੮ ਅਗਸਤ ਤੇ ੨੪-੨੫ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਾਈ ਗਈ। ਸ਼ਨਾਖਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਹੀ ਲਿਖ ਦੇਣਾ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸ਼ਨਾਖਤ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੇ ਕਚ-

ਹਿਰੀ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਪਰ ਨਿਯਮਾਂ ਤੇ ਇਨਸਾਫੀ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੋਂ ਦੁਰਾਡਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਿਸਟਰ ਸਕਾਟ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਸੀ: ਆਈ: ਡੀ ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਡੌਨਲਡ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਨ।

(੩)

ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਲਾਹੌਰ

੨੭ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੧੫ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜੇਹਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਹਵਾਲਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਮੇਲ ਵਿਚ ਬਿਠਾਕੇ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪੁਚਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ੨੮ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਸਕਾਟ ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਈ. ਐਲ ਵਾਰਡਰ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਜੇਹਲ ਨੇ ਫੇਰ ਇਸਤਗਾਸੇ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਾਈ ਅਤੇ ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮਨੀ ਮੁਕਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਖਾਸ ਅਦਾਲਤ (ਜਿਹੜੀ ਤਿੰਨਾਂ ਜਜਾਂ ਮਿਸਟਰ ਏ. ਏ. ਇਰਵਿਨ, ਟੀ: ਪੀ: ਐਲਿਸ ਅਤੇ ਰਾਏ ਬਹਾਦਰ ਪੰਡਤ ਸ਼ਿਵ ਨਰੈਣ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਸੀ) ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਇਸਤਗਾਸੇ ਵਲੋਂ ਮਿਸਟਰ ਪਿਟਮੈਨ ਬੈਰਿਸਟਰ, ਮਿਸਟਰ ਤਾਜ ਦੀਨ ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਰਾਮ ਲਾਲ ਪਲੀਡਰ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਲੋਂ ਮਿਸਟਰ ਦੇਵ ਰਾਜ ਸਾਹਨੀ, ਮਿਸਟਰ ਮੁਕੰਦ ਲਾਲ

ਪੁਰੀ, ਮਿਸਟਰ ਰਉਫ ਅਲੀ ਦਿੱਲੀ, ਮਿਸਟਰ ਮਹਿਤਾਬ ਰਾਏ, ਡਾਕਟਰ ਮੁਹੰਮਦ ਆਲਿਮ ਆਦਿ ਬੈਰਿਸਟਰ ਤੇ ਪਲੀਡਰ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਮਿਸਟਰ ਈ. ਐਲ. ਵਾਰਡ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ ਦਰਖੁਆਸਤ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਭੇਜਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਖੁਆਸਤ ਨਾ-ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਾਲਾਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਖਾਣਾ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰੂ-ਬਰੂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਫੇਰ ਆਪ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਸਰ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ੀ ਭੇਜੀ ਜਿਸ ਉਪਰ ਆਪ ਨੇ ਕੇਵਲ ਫਲ ਛਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਅਥਵਾ ਸਤਾਈ ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੧੫ ਨਵੰਬਰ ਤਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਆਪਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਫਲਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਹਾਕਮ ਵਸੂਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫਲ ਭਿਜਵਾ ਦਿਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੯੧੫

ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੩੦ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੯੧੬ ਤਕ ਮੁਕਦਮਾਂ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਫਲਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਤੇ ਕੋਠੜੀਆਂ ਜਿਥੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਸੁਰਗ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ,ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਦਕੇ ਸਾਰੇ ਸਜਣ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਚੌਪਈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ "ਥਿਰੁ ਘਰ ਬੈਸਹੁਹਰਿ ਜਨ ਪਿਆਰੇ" ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਉਪਰ ਤਿੰਨ ੨ ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਲਈ ਪਾਠੀ ਮੁਕੱਰਰ ਸਨ। ਸੋ ਇਉਂ ਜੇਲ੍ਹ ਜੇਹੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸਭ ਸਜਣ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੧੫ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੧੬ ਤਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੁਕੱਦਮੇਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਜੋ ਕਾਰਰਵਾਈਆਂ ਅਦਾਲਤ ਸਬੰਧੀ ਹੋਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੂਕ ਮਾਤ੍ਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹੋਵੇਗਾ:-

੧. ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ, ਪੁਛ ਗਿਛ ਅਤੇ ਸਲੂਕ।
੨, ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਨਾਖਤ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ।
੩. ਹਵਾਲਾਤ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਸਲੂਕ।

੪. ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਵਤੀਰਾ।

੫. ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਪੁਲਿਸਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ।

੬. ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਪਰ ਰੋਅਬ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ।

੭. ਇਸਤਗਾਸੇ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ।

੮. ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਈ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਉਪਰ ਗਹੁ ਨਾ ਹੋਣਾ।

੯. ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ, ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਬਹਿਸ, ਮਿਸਟਰ ਰਊਫ਼ ਅਲੀ ਬੈਰਿਸਟਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਹਿਸ ਸਬੰਧੀ ਨੋਟ ਚੁਰਾਏ ਜਾਣੇ। ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਾਠਕ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਮਨੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਕਾਰਰਵਾਈ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ।

(੪)

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

੩੦ ਮਾਰਚ ੧੯੧੬ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜ ਗਏ ਹਨ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਖਾਨੇ ਤੇ ੧੪ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੈਣ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਆਈ। ਦਰੋਗਾ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਫਰਿਸਤ ਬਣਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ੨ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੌਜੀ ਗਾਰਦ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਰਦਾਂ ਵਖਰੀਆਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਕਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹੀ ਖੜੀਆਂ ਹਨ।

ਤਾਤ ਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਸੈਂਟਲ ਜੇਲ੍ਹ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਚੁਪ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਾਕਮ ਇਧਰ ਓਧਰ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਡੇਢ ਵਜ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਕੀਲਾਂ ਤੇ ਖੁਫੀਆ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਵਿਦਿਵਾਨ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਭੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਰ-ਸੀਆਂ ਉਪਰ ਕਾਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਪੱਤ੍ਰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀ ਲਗਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਦੋ ਵਜ ਗਏ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਭੀ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਸੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਧੁਪ ਦਾ ਰੰਗ ਬਿਲਕੁਲ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਉਪਰ ਬੱਦਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਕ ਬਜੇ ਅਸਮਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਰੰਗ ਬਿਲਕੁਲ ਫਿੱਕਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਚਿਨ੍ਹ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਪਾਠਕ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਚ ਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਮਖੌਲ ਹੀ ਸਮਝਣ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਹੜੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ੨ ਦਰਜਨ ਮੁਲਜ਼ਮ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੰਗੀਨ ਪਹਿਰੇ ਹੇਠ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ। ਅਤੇ ਇਕ ੨ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਕੇ ਇਹ ਹੇਠਲਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

"ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਜੁਰਮ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ (ਫਾਂਸੀ ਅਥਵਾ ਉਮਰ ਕੈਦ) ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਤੇ ਜ਼ਬਤੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ੧੦੮ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ, ਦੋ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਰ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ੪੫ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ, ਅਤੇ ੮ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ੧੬ ਆਦਮੀ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੀ ਦਸ ਸਜਣ ਛਡੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ੬ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ੯ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਫੜੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਨੂੰ ਚਲਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਦਾ ਮਾਫ਼ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ੨ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਨੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਰਦਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਵਖੋ ਵਖ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ। ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਤ ਹੀਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲਗਾ। ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਆਖਿਆ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਾਨੂੰ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਕਛਹਿਰਾ

ਆਦਿ ਕਕਾਰ ਰਖਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿਤੀ ਜਾਏ, ਪਰ ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੋ ੨ ਤਿੰਨ ੨ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਤ ਹੀਣ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਕ ਛਕਣਾ ਛਡ ਦਿਤਾ, ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਕ ਏਹੋ ਹਾਲਤ ਰਹੀ, ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹ ਨੇ ਟੋਪੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦਸਤਾਰੇ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਚਾਲਾਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਣ ਲਗੀ।

੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਦਰੋਗਾ ਜੇਲ੍ਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਹਥੀਂ ਪੱਕੇ ਕੜੇ ਲਾ ਕੇ ਦੋ ੨ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੋ ਦੋ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੰਦ ਗੱਡੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਈ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰੀ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਿਸਟਰ ਗਰੀਸਨ ਇਨਚਾਰਜ ਪੁਲਿਸ ਨਸ਼ਈ ਹੋਏ ਵੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਐਉਂ ਠੱਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। "ਸੁਣਾਓ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ।" ਅਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ੨ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਦਸਾਂ ੨ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ, ਅੰਬਾਲਾ, ਦਿੱਲੀ, ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਫਾਂਸੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕੈਦ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚਾਲਾਨ ਮੁਲਤਾਨ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ

ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਸੰਟਰ ਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੈਦੀ ਵੀ ਬਿਠਾਏ ਗਏ । ੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੬ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ੯ ਅਤੇ ੧੦ ਬਜੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਗੱਡੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਣ ਲਗੇ ।

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫

"ਜਿਸ ਕੇ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਤੂੰ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਦੁਖੁ ਕੈਸਾ ਪਾਵੈ ॥ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੈ ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ ਮਰਣਾ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ੧ ॥ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਤੂੰ ਸੰਤਾ ਕਾ ਸੰਤ ਤੇਰੇ ॥ ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਭਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਜਮੁ ਨਹੀਂ ਆਵੈ ਨੇਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੋ ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸੁਆਮੀ ਤਿੰਨ ਕਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਨਾਸਾ ॥ ਤੇਰੀ ਬਖਸ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਈ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਦਿਲਾਸਾ ॥ ੨ ॥ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਨਿ ਆਠ ਪਹਰ ਅਰਾਧਹਿ ॥ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣਿ ਤੇਰੈ ਭਰਵਾਸੈ ਪੰਚ ਦੁਸਟ ਲੈ ਸਾਧਹਿ ॥ ੩ ॥ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਣਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥ ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ ॥ ੪ ॥ ੧੦ ॥ ੫੭ ॥

ਰਾਏਵਿੰਡ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤਕ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਕੋਈ ਦੋ ਬਜੇ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਗੱਡੀ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਪੁਜੀ,

ਉਥੇ ਦਸ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਉਤਰਨਾ ਸੀ, ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਅੰਤਮ ਫਤਹ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਇਆ। ੪ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੬ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਗੱਡੀ ਮੁਲਤਾਨ ਛਾਉਣੀ ਪੁਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੈਦੀਆਂ ਸਮੇਤ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪੁਚਾਇਆ ਗਿਆ।

(ਅਗੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਇਸਲਈ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। (ਸੰਪਾਦਿਕ)

(੫)

ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਤੇ ਭਾ: ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪਦਮਣ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ) ਨਾਭਾ ਜਦ ਤਖਤ ਪਰ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਖਤ ਪਰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਜੋੜ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੰਗ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿਧੇ ਤੌਰ ਪੁਰ ਉਚੇਚੀ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ 'ਸ਼ਹਿਸ਼ਾਹ ਜਾਰਜ ਪੰਜਮ' ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਏਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮ-ਚਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜੋੜ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਤੇ ਅਨਫਿਟ ਦਸਕੇ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਓੜਕ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ

ਯੂ. ਪੀ. ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਵਫਾਦਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਰੁਪਯਾ ਦਿਤਾ।

ਜੰਗ ਯੂਰਪ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸਰ-ਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਆਮ ਚਰਚਾ ਸੀ ਤੇ ਏਹ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੀ ੧੯੧੫ ੧੬ ਤੇ ੧੭ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਦੂਜਾ ਤੇ ਤੀਜਾ ਚੌਥਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਨਾਮੇਂ ਉਪਰੋ ਥਲੀ ਚਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਚੱਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੀਆਂ ੨ ਕੈਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਓਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਪਿੰਡ ਲੋਹਟ ਬੱਦੀ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ ਵਿਚ ਭਾ: ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਉਹ ਭੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਉਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਮੁਕਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ।

ਇਸ ਪਰ ਸਰ ਮਾਈਕਲ ਓਡਵਾਇਰ (ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਰ) ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਅਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਰੁਧ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਏਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਹਾਰਡਿੰਗ ਪਾਸ ਸਰ ਮਾਈਕਲ

ਉਡਵਾਇਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਿਵੇਦਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਪਾਸੋਂ ਉਸਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਾਈ ਜਾਏ ਤੇ ਇਸੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ 'ਲੋਹਟ ਬੱਦੀ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਆਪਣੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿ "ਜੇ ਮੇਰੇ ਅਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਪਿਛੇ ਮੈਂ ਕਸੂਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਗਵਾਂਢੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੀ ਐਸੀਆਂ ਕਈ ਗਲਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਰਜੀਆ (ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਵਜ਼ੀਰ) ਦੀ ਰਪੋਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪੁਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ "ਟਰੈਵਲਿੰਗ ਏਜੰਟ" (ਪ੍ਰਚਾਰਕ) ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਬਰਨਾਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦੁਪਹਿਰਾ ਕੱਟਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ ਪੁਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਜਾਕੇ ਦੱਖਣ ਦੀ ਤਰਫ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਸਮੇਤ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਲੈਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ"।

ਨੋਟ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਨਾਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਟ੍ਰੈਵਲਿੰਗ ਏਜੰਟ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਉੱਕੀ ਹੀ ਨਿਮੂਲ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਨ ਕਦੇ ਬਰਨਾਲੇ ਗਏ ਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਏਜੰਟ ਬਣੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭੇ ਵਿਚ ੯ ਮਈ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ:— (ਸੰਪਾਦਿਕ)

੧੯੧੪ ਤੋਂ ੧੯੧੯ ਤਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਨਾਜ਼ਕ

ਸੀ, ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਉਪਰੋ ਥਲੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦੇ ਮੁਕਦਮੇ ਚਲਣ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਭੈ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਪ੍ਰਦੇਸ ਤੋਂ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਟੇਜ ਪਰ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

੧੯੧੫ ਵਿਚ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ੧੩ ਤ੍ਰੀਕ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪੱਥਰ ਰਖਣ ਲਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਲਸਾ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਪੱਥਰ ਰਖਣ ਦੀ ਰਸਮ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਅਦਾ ਕਰਾਈ ਗਈ। ਮਹਾ-ਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੇ ਏਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਏਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ੪੫ ਹਜ਼ਾਰ ਦਮੜਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਤੋੜ ਭੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ। ਸੋ ਏਸ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ:-

"ਹਮ ਇਸ ਜਲਸੇ ਕੋ ਬੜੇ ਪੈਮਾਨੇ ਪਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤੇ ਥੇ, ਲੇਕਿਨ ਅਫਸੋਸ ਹਮਾਰੇ ਚੰਦ ਭਾਈਓਂ ਕੀ ਨਾਲਾਇਕੀ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੇ ਜੋ ਸਿਖੋਂ ਕੋ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਖਿਲਾਫ ਸ਼ੋਰਸ਼ ਕਰਨੇ ਕੇ ਦਰਪੈ ਹੈਂ, ਹਮ ਇਸ ਜਲਸੇ ਕੋ ਮੁਖਤਸਿਰ ਸ਼ਕਲ ਮੇਂ ਰਖਨੇ ਕੇ

ਲੀਏ ਮਜਬੂਰ ਹੈਂ" ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਸ: ਗਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ "ਵੁਹ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਮਹਿਜ਼ ਸਿਰ ਪਰ ਲੰਬੇ ੨ ਬਾਲ ਬੜ੍ਹਾਏ ਹੂਏ ਹੈਂ" ਏਸ ਜਲਸੇ ਤੋਂ ਕੁਛ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਭੈ ਭੀਤ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਪ ਨਾਲ ਸ: ਗਜਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਿਰੋਕਣੀ ਅਣ-ਬਣ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਏਤੋਂ ਨਾਭੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ ।

ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭੇ ਤੋਂ ਲੋਹਟ ਬੱਦੀ ਲਿਆਉਣ ਪਿਛੋਂ ੧੭ ਜੂਨ ੧੯੧੫ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕੋਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਹਫਤਾ ਭਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਇਦਾ ਮਾਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋੜ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਸਿਖ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਪਰ ਸਿੱਖ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੇ ਹੋ ।

ਅੱਛਰਾ ਸਿੰਘ ਲੋਹਟ ਬੱਦੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਏਹ ਜ਼ਿਕਰ ਭੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਤਾਕਿ ਗਦਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। ਇਸੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਮਿ: ਡਾਨਲਡ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਕੋ ਕਹਿ

ਦੋ ਕਿ ਵੁਹ ਆਪਣੀ ਤੋਪੇਂ ਤਯਾਰ ਰਖੇ, ਹਮ ਉਸ ਕੋ ਦੇਖੇਂਗੇ ।"

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਗਵਾਹ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੇ, ਪਰ ਅੱਛਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਸੋ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਹ ਬਿਉਂਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ: ਗਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਪੁਲਿਸ ਮਿ: ਡਾਨਲਡ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਗਏ । ਅਗਸਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਤੇ ਸੋਮਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ । ਲਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਜੇਲ੍ਹ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਡ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜੇ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਨ ਲਗੇ । ਮਿਸਟਰ ਡਾਨਲਡ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਆਪ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਇਕੇਲੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਤੇ" ਸ: ਗਜਣ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ "ਮੈਂ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੇ ਇਕੇਲਾ ਹੀ ਮਿਲੂੰਗਾ" ਇਹ ਚਾਲ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ: ਗੱਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰ ਰੀਝਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਸੀ। ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਗਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਮਿਲੇ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਗਲ ਬਾਤ ਹੋਈ:--
ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਬ ਨੇ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁਛੀ ਤੇ ਹਮ-ਦਰਦੀ ਭਰੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ

ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ *ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਲੜਕੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭਾ ਨਾਲ ਗ਼ਦਰ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੋ, ਆਪ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤਰਾਹ ੨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਚੇ ੨ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਮੈਦ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੇ ਪੁਰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਭੇਤ ਖੋਲਣੇ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ–"ਅਸੀਂ ਅਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤੇ ਕਿਸੇ ਗਲ ਲਈ ਭੀ ਮਾਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਇਕੇਰਾਂ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਲਈ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਖਾਤਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਪਰ ਨਾ ਕਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਨਾ ਅਮਲ ਹੋਇਆ।" ਇਸ ਗਲ ਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੰਟ ਪੁਲਿਸ ਤੇ †ਸ: ਗਜਣ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ।

---

*ਸੁਚਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਈਸੇ ਵਾਲ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਏਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਵਾਦਾ ਮਾਫ ਗਵਾਹ ਸੀ।

†ਸ: ਬ: ਗਜਣ ਸਿੰਘ ਵਕੀਲ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗ ਵਾਲ।

ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਏਹ ਯਤਨ ਭੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭਾ ਭੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਕ ਸ਼ੁਬੇ ਵਾਲੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਦੇ ਝਮੇਲੇ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ। ਓੜਕ ੧੯੨੩ ਵਿਚ ਨਾਭੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਆਪ ੯ ਜੁਲਾਈ ੧੯੨੩ ਨੂੰ ਤਖਤੋਂ ਲੱਥੇ ਤੇ ਡੇਹਰਾ ਦੂਨ ਪੁਚਾਏ ਗਏ। ਫੇਰ ਜਦ ਆਪ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸੈਰ ਲਈ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ੧੮ ਤੇ ੧੯ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੮ ਦੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪੁਰੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਡਾਈ ਕਨਾਲ ਪੁਚਾਏ ਗਏ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਮਾਹਵਾਰੀ ਅਲਾਊਂਸ ਭੀ ੨੫ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਥਾਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਅਜ ਕਲ ਆਪ ਉਥੇ ਹੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨੋਟ—ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਉਪਰ ਦਿਤੇ ਹਾਲਾਤ "ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੈਦੀ' ਨਾਮੇਂ ਪੈਂਮਫਲਿਟ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਸਤੰਬਰ ੧੯੨੫ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਸੰਪਾਦਿਕ)

ਅੰਤਕਾ ਨੰ: ੨

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਮੌਤ

"ਨਹ ਬਾਰਿਕ ਨਹ ਜੋਬਨੈ ਨਹ ਬਿਰਧੀ ਕਛੁ ਬੰਧੁ ॥
ਓਹ ਬੇਰਾ ਨਹ ਬੂਝੀਐ ਜਉ ਆਇ ਪਰੈ ਜਮ ਫੰਧੁ ॥"
(ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ)

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅਸਾਰ ਤੋਂ ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਕੂਚ ਕਰਕੇ ਲੱਦ ਗਏ ਅਤੇ ਲੱਦੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੋਹ ਫਾਸ ਵਿਚ ਫਾਥੇ ਅਤੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਦੀ ਮਿਰਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਭਰਮ ਭੁਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਪਤੀਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੀ ਸਚ ਮੁਚ ਲੱਦ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਮੀਪੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮੀਪੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਸਜਣ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕੇਤੇ ਹੀ ਚਲ ਗਏ ਅਤੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰੀ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸਾਥ ਅਜੇ ਏਹੋ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ, ਏਹ ਕੂੜਾਵੀ ਆਸਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜਗ ਉਤੇ ਅਸਥਿਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਕਾਲ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਚਾਹੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਕੋਈ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਏਹੋ ਮਿਣੀ ਮਿਥੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਨਗਾਰਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਹੋਰਨਾਂ ਲਈ ਹੈ। ਕਈ ਤਾਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਵਲੋਂ ਗਾਫਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਭੀ ਕਾਲ ਅਹੇਰੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਜਾਣ

ਬੁਝਕੇ ਘੇਸਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਾਨੋਂ ਖੇਦ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਰਨਾ ਹੋਊ ਤਦੋਂ ਆਪੇ ਮੌਤ ਆ ਜਾਊ। ਓਦੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰ ਕੇ ਐਵੇਂ (ਅਣਿਆਈ) ਮੌਤ ਨੂੰ ਮੁਲ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਲਹਿਰੇ ਲੁਟ ਲਵੇ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ ਲਵੇ। ਮਰਨਿ ਪਹਿਰਾ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਤਦੋਂ ਆਪੇ ਦੇਖੀ ਜਾਊ। ਹੁਣੇ ਕੇਹੜਾ ਸਾਰੀ ਵਿਹਾ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਏਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ "ਮਰਣਿ ਨ ਮੂਰਤੁ ਪੁਛਿਆ ਪੁਛੀ ਥਿਤਿ ਨ ਵਾਰੁ" ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਖਬਰ ਹੈ ਸਿ "ਹਮ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਇਕ ਦਮੀ ਮੁਹਲਤਿ ਮੁਹਤੁ ਨ ਜਾਣਾ" ਦਮ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ, ਸਾਹ ਆਇਆ ਕਿ ਨਾ ਆਇਆ। ਮੌਤ ਦਾ ਏਹ ਕੋਈ ਬੰਧੇਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਅਰਥਾਤ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਆਵੇ। ਕਈ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਉਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਜੋਬਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਣਾ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ਮੌਤ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਘਾਤ ਪਰਤਖ ਦੇਖਣ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਹੋਰ ਜੀਵਨੇ ਦੀ ਆਸਾ ਕੈਸੀ ? ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਆਰਜਾ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕੇਹੀ ? ਅਤੇ ਅਜੇਹੀ ਕੂੜਾਵੀ ਆਸਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅੰਦਰ ਦਿਨ ਕੱਟੇ ਕਿਸ ਲੇਖੇ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਗਾਫਲ ਹੋਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲੰਮਾਂ ਜੀਵਨ ਲੋੜਨਾ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਪੰਧ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਕਾਲ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਿਰ ਤੇ ਜਾਣ ਕੇ "ਵਾਟ ਵਟਾਊ ਆਇਆ ਨਿਤ ਚਲਦਾ

ਸਾਬੁ ਦੇਖੁ" ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਕਾਲ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਤੂ ਪਾਪਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਪਾਪ ਕਰਨੋਂ ਕੰਬਣਾਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਸਦੀਵੀ ਭੈ ਭੀਤ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਵਰਤਕੇ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨਾ ਅਤੇ ਮਾਨੁਖ ਜਾਮੇ ਦੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਧ ਜੀਵ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮਰਨ ਕਾਲ ਦਾ ਤਰਾਸ ਮਨ ਤੇ ਨਿਵਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਆਈ ਮੌਤ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਜੀਵਨ ਮੋਕਸ਼ ਹੈ। ਕਾਲ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਨਿਰ ਭੈ ਹੋਈ ਵੀ ਬਿਵਸਥਾ ਅੰਦਰ ਚਲਾਣਾ ਕਰਨਾ ਕਾਲ ਅਥਵਾ ਮੌਤ ਚਲਾਣਾ ਨਹੀਂ। ਕਿੰਤੂ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਹੈ ਇਸ ਬਿਧ ਮਰਜੀਵੜੇ ਹੋਕੇ ਮਰਨਾ ਮੌਤ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਮਰਨ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਹਨ ਜਨਮ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਧ ਮਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਿਆ ਹੈ "ਜੀਵਤ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵਿਓ ਅਪਨਾ ਚਲਤੇ ਰਾਖਿਓ ਚੀਤਿ" ਗੁਰਵਾਕ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਅਸੀਂ ਆਏ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਿੰਦੜੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਚਲਣ ਦਾ ਚਾਉ ਭੀ ਕਦੇ ਅਸਾਡੇ ਚਿਤਾਂ ਅੰਦਰ ਉਠਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਵੋ ਅਜੇ ਅਸਾਡੇ ਆਤਮਾ ਅੰਦਰ ਧਰਮ ਦੀ ਉਹ ਅੰਸ ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਅਸਾਡੇ

ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕੀ ਹੈ ?

ਪਰਮਾਰਥ ਸਬੰਧੀ ਪੰਥਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਅਸਾਡੇ ਪੰਥਕ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵਨਾਂ ਸੇਤੀ ਪੂਰੋ ਪੂਰ ਪੂਰਤ ਪਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਅੰਦਰ ਭੀ ਅਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਅਸਾਡੀ ਆਤਮਕ ਉਨਤੀ ਲਈ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਉਘੇੜਦੇ, ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤਦੇ। ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਕਾਲ ਦਾ ਭੈ ਹੀ ਪੋਹੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਹੀਂ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਈ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਹੀ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਤਮਾ ਬੀਬੀ ਦਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ

ਅਜ ਇਕ ਉਸ ਪਵਿਤਰ ਆਤਮਾ ਬੀਬੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਕਥਾ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਣਾਵੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਅਲਪ ਕਾਲ ਦੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਜੇ ਇਤਹਾਸ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪਰੋਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਮੇ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਪੰਥ ਪਨੀਰੀ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਮਈ ਇਕ ਪਰਮ ਪਵਿਤਰ ਪਾਰਸ ਦਾ ਅਸਰ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਥੇ ਅਸੀਂ ਸੰਖੇਪ ਖਾਤਰ ਉਕਤ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਅਲਪ ਆਰਬਲਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੁਛ ਤੁਛ ਮਾਤ੍ਰ ਸਮਾਚਾਰ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਏਹ ਸੁਭਾਗ ਬੀਬੀ ਸਰਦਾਰ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਈਸ ਧਮੋਟ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਵਿਖੇ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਿਥਮ ਨਾਮ ਇਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਜਗਤ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਸੀ। ਫੇਰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤੇ ਪਸਚਾਤ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਬੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਕੌਰ ਪਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਜਨਮ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਅਤੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਤੋਗੁਣੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਸੀਲ ਸੁਭਾਵ ਨੇ ਓਹ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਜ਼ਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਿਰਧ ਆਯੂ ਵਾਲੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਸੰਸਾਰਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਨਬੰਧੀ ਭੀ ਮੁੱਤਾਸਰ ਹੋ ਕੇ ਉਤਮ ਸਿਖਿਆ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਬਾਰਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਜੀਅ ਦਇਆ ਵਾਲੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਜੀਵ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬਕ ਸਿਖਿਆ। ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਜੀਆ ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਦਾ ਪਰੀਤਿਆਗ ਕੀਤਾ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਵ ਅੰਦਰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਧਰਮ ਪੂਰਤ ਸਚਿਆਈ ਨੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕੂੜ ਬੋਲ ਮੁਰਦਾਰ ਖਾਣੋ ਹਟਾ-ਇਆ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਭਿੰਨੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨੇਕ ਨਮੂਨੇ ਨੇ ਕਈ ਉਪਦਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਸਿਖਾਇਆ। ਅਤੇ ਪਰਾਈ ਤਾਤ ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਬਖੀਲੀ ਵਲੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਪਰ ਸੁਆਰਥ ਵਲ ਲਗਾਇਆ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਮਜਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਬੋਲ ਜਾਏ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮਜਾਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਕੁਸੰਗ ਭਰੀ ਆਚਾਰੋਂ ਊਰੀ ਨਿਖੜੰਮੀ ਗਲ ਮੂੱਖੋਂ ਆਖ ਸਕੇ। ਏਹ ਸੋਟੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ। ਧਮਕੀ ਵਾ ਝਿੜਕੇ ਦੇ ਤਾਣ ਨਹੀਂ। ਉੱਚਾ ਬੋਲ ਬੋਲਣਾ ਅਥਵਾ

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਵਾਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਹ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਪੂਰਤ ਜਥੇ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੀ ਪਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਪਰਤਵ ਪਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਕੀ ਛੋਟਾ ਕੀ ਵੱਡਾ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਚਿਤਾਂ ਉਤੇ ਇਕ ਚੁੰਬਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਅਸਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਏਤਨੀ ਤਾਬ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਕਸੂਤੀ ਹਰਕਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਰਈਸ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣ ਕਰਿ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਅੰਦਰ ਆਨ ਰਈਸ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਵਡਿਤੂਲੇ ਬਾਲਕਾਂ ਵਤ ਕੋਈ ਰਾਜਸੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਖਿਆਲ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾਹੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕੋਈ ਗਰਬ ਗੁਮਾਨ ਕਿੰਚਤ ਮਾਤਰ ਕਦੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਚਿਤ ਅੰਦਰ ਫੁਰਿਆ ਸੀ। ਕਿ ਗੁਆਂਢੀ ਨਿਰਧਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਲਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵਧੀਕ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ, ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਵਧੀਕ ਪਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਸਰਬ ਸੁਖਾਂ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਚਿਤ ਬਿਰਤੀ ਉਕਤ ਅਡੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਅਜੇਹਾ ਸਰਲ ਸੁਭਾਵ ਕਿ ਮਾਨੋ ਸੰਸਾਰਕ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਦੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਪੋਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਬੀ ਹੋਰੀਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੁਧ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਭਾਵ ਨੂੰ ਭੀ ਭਲੀ

ਬਿਧ ਅਨਭਵ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਪੂਰਨ ਗਿਆਤ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪਣੇ ਹੁਦਰੌਂ ਨਿਜ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਇਸ ਬਿਧ ਅਮਰੋਂ ਪਰਾਪਤ ਹੋਏ ਅਮਰ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਕੱਲ ਖੋਰੇ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਭੁੰਚਿਆ । ਕਿੰਤੂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਵਿਖੇ ਜਿਥੇ ਤਕ ਵਾਹ ਲਗੀ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਿਆ । ਧਮੋਟ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਬਾਲਕੀਆਂ ਨੂੰ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਜੀ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪਾਠ ਕਰਾਏ । ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ । ਗਰੀਬ ਘਰਾਣੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਨਾਥ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖ ਕੇ ਲਿਖਾਇਆ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਬ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਪੋਸਨਾ ਕਰਾਈ । ਵਾਧਾ ਇਹ ਕਿ ਪਰਸੁਆਰਥ ਹਿਤ ਏਤਨੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਏਤਨੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਭੀ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ, ਏਹ ਸਭ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਕੰਵਾਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਹੀ ਕਉਤਕ ਹਨ । ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਭੀ ਮੁਹਾਰਤ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ । ਪਤਰ ਬਿਵ-ਹਾਰ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਸਾਧਾ-ਰਨ ਵੇਗ ਵਿਚੋਂ ਸਰੇਸਟਾਚਾਰ ਦੇ ਸੂਚਨ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਅਦਭੁਤ ਲੇਖ ਅੰਕਤ ਹੋਣੇ ।

ਲਿਖਤ ਦਾ ਵੇਗ ਅਜੇਹਾ ਸੁਗਮ ਅਤੇ ਸਾਫ ਕਿ ਵਰਤ-
ਮਾਨ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਦੇ ਦਾਨੀ ਭੀ ਦੇਖ ਕੇ ਦੰਗ
ਰਹਿ ਜਾਣ । ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਅਪਣੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ
ਅਤੇ ਸਹੋਦਰ ਵੀਰਾਂ ਤੇ ਨਿਕਟ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਪਰਤੀ ਲਿਖ ਕੇ
ਪਠਾਇ ਹੋਏ ਪਤਰਾਂ ਦੇ ਉਚ ਭਾਵ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਅਤੇ
ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਥਨ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਬਸ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣ ਤੇ
ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਾਚਨ ਪਰ ਹੀ ਹੈ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ
ਤੋਂ ਭੀ ਬੜਾ ਖਾਸਾ ਬੋਧ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ।
ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਧਰਮ ਸਬੰਧੀ ਪਰਪੱਕ ਨਿਸਚੇ
ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਸਾਖਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਣੀ ਕਲਮ
ਤੋਂ ਪਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਲੇਖ ਭਲੀ ਬਿਧ ਭਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕਈ ਪੁਸਤਕ ਰਚ ਕੇ
ਅਤੇ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਛਪਵਾ ਕੇ ਮੁਫਤ ਵੰਡੇ ।
ਪੰਥਕ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭੀ ਇਸਤਰੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ
ਅਤੀਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਲੇਖ ਬੀਬੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ
ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਾਧਾ ਏਹ ਕਿ ਆਪਾ ਭਾਵ
ਨਾ ਜਣਾਉਣ ਹਿਤ ਅਪਣਾ ਨਾਮ ਪਰਗਟ ਕਰਨੋ ਸਦਾ
ਹੀ ਸੰਕੋਚਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਪੰਥਕ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਬੀਬੀ ਜੀ
ਪੂਰਨ ਪਰੇਮੀ ਅਤੇ ਗੁਝੇ ਸਹਾਇਕ ਸਨ । ਕੰਨਯਾ ਮਹਾਂ
ਵਿਦਯਾਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ ਪੁਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਖਾਸ ਅਤੇ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰੇਮ ਸੀ । ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਤਕੜੇ ਗੁਝੇ ਗਫੇ
ਅਪਣੀ ਵਲੋਂ ਭੇਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇਰਕੇ

ਭਿਜਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਆਪਣੀ ਕੰਵਾਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਬਿਵਸਥਾ ਉਚ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ । ਓੜਕ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਮਨਮੰਨੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹ ਦਿਹਾੜਾ ਭੀ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਬਿਵਾਹ ਪੂਰਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਹਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਇਕ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਰਈਸ ਕੋਟ ਸ਼ੇਰਾ ਜ਼ਿਲਾ (ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ) ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਉਹ ਪਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ ਵੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਜੋਗੀ ਸਤਿਸੰਗੀ ਅਤੇ ਨਿਕਟੀ ਸੰਨਬੰਧੀ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਰਜੀਤ ਰਹਿਣਗੇ । ਪੇਵਕੜੇ ਅਤੇ ਸਾਹੁਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਸਰਬ ਹੀ ਸੰਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਅੰਦਰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਤਾਂ ਸਦੀਵ ਲਈ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ । ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੰਸ (ਆਤਮਾ) ਅਤੇ ਕਾਇਆਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਮੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਇਸ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਸੱਲ ਨੇ ਵਿਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਏਹ ਨਿਰਾਸਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਚਲਕੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਵਤ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸਫਲੀ ਕਰ ਜਾਣਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨੇ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਤਮਾ ਸੇਤੀ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਸੋ ਐ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਪਰਮ ਪਰੇਮੀ ਵਿਜੋਗੀ ਸਹੋਦਰ ਸੰਬੰਧੀਓ ! ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਾਸ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋਵੋ ।

ਵਿਜੋਗੀ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਸੰਗ ਬਣੋ, ਪਰ ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਅੰਕੂਰ ਏਹ ਕੇਵਲ ਏਹੋ ਹੀ ਉਗਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਦੀ ਅਡੋਲ ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੰਦੀਏ ਅੰਦਰ ਉਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਤਿਸ ਕਉਤਕੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਕਮਾਈ ਦੀ ਘਸਵਟੀ ਬਣਾਉ। ਵਿਜੋਗੀ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀ ਸਦਕੇ ਬਣੋ, ਪਰ ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਏਹ ਨਿਕਲੇ ਕਿ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਉਮਰ ਭਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤ ਵਿਖੇ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਅਰੂੜ ਹੋਏ ਗੁਰਮਤਿ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਬੋਧੋ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਜੋਗੀ ਤੁਸੀਂ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਕੇ ਬਣੋ ਅਤੇ ਬਣੇ ਰਹੋ, ਪਰ ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਤਤ ਸਾਰ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਰੀ ਭੂਤ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਅੰਤੀ ਅਉਸਰ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆ ਸੰਪੰਨ ਜੋਦੜੀਆਂ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਿੰਨੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵਕਾਲ ਲਈ ਚੇਤੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤੁਸਾਡਾ ਚੱਤੋ-ਪਹਿਰ ਨਿਮਗਨ ਰਹਿਣਾ ਤੁਸਾਡਾ ਗਮ ਵਿਜੋਗੀ ਬਣਨਾ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਵਿਜੋਗੀ ਬਣਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਵਿਜੋਗੀ ਬਣਨਾ ਤੁਸਾਡਾ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ—ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਵਿਜੋਗੀ ਵੀਰ।

ਨੋਟ-ਏਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਜੁਲਾਈ ੧੯੧੦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਏਹ ਲੇਖ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਸਬੰਧੀ ਅਖਬਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ੨੦ ਜੁਲਾਈ ੧੯੧੦ ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ (੫ ਸੌਣ ਸੰਮਤ ੪੪੧ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ) ਦੇ ਪਰਚੇ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੩, ੪, ੫, ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੬ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਏਸ ਲਈ ਏਹ ਸਬੰਧਤ ਲੇਖ ਭੀ ਅੰਤਕਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਪਰ ਜੋ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਜੰਗਲਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸ੍ਰ: ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਈਸ ਕੋਟ ਸ਼ੇਰਾ ਵਲੋਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਲਗਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਕ ਕਮਰਾ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਿਖ ਕੰਨਿਆਂ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ ਪੁਰ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(ਸੰਪਾਦਕ)

ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਸਮਾਪਤ
ਅਗੇ ਦੇਖੋ ਹਿੱਸਾ ਤੀਜਾ

ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ:-

"ਗਯਾਨੀ ਪ੍ਰੈਸ" ਅੰਮ੍ਰਿਤਰ

"ਗਯਾਨੀ ਪ੍ਰੈਸ" ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ
ਸ: ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਪ੍ਰਦੇਸੀ' ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ
ਯਤਨ ਨਾਲ ਛਪਿਆ।